احمد شاه بابا افغان

د ستر احمدشاه بابا د اتل ژوند تاریخ

مؤلف: میرغلام محمد غبار
ژباړن: امین الله دریځ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF
ACKU
8242

احمدشاه بابا افغان

مؤلف: میرغلام محمد غبار

ژباړن: امین الله دریځ

PROPERTY OF
ARIC
Established
1989

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندګلوی:

د کتاب نوم: احمدشاه بابا افغان

مولف : میرغلام محمد غبار

ژباړن : امین الله «دریځ»

کمپوزر : مجیب الله

خپرونکی: دانش کتابخانه، قصه خوانی، دهکی نعلبندی

فون: 2564513

د چاپ شمېر: ۱۰۰۰ توک

د چاپ کال : قوس ۱۳۷۷ هـ ش

د چاپ حق محفوظ دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

ډالۍ

افغان توریالي ژوبل ولس ته چې د تاریخ په بهیر کې
څو پلا د خپلې تېرې توري په تور، تور سکور شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان	مخ
١- د ژباړن سريزه	الف
٢- د ليکوال سريزه	د
٣- لومړی برخه:	١
لومړی شهرکی:	١
د احمدشاه نسب	١
٤- دويم شهرکی:	٤
د احمدشاه نيکه	٤
٥- دريم شهرکی:	٨
د احمدشاه پلار	٨
٦- څلورم شهرکی:	١١
داحمدشاه مور	١١
٧- پينځم شهرکی:	١٥
داحمدشاه وروړ	١٥
٨- شپږم شهرکی:	١٨
د احمدشاه د زوکړې نېټه او ځای	١٨
٩- اووم شهرکی:	٢١
د احمدشاه زده کړې	٢١
١٠- اتم شهرکی:	٢٢
د احمدشاه شخصيت	٢٢
١١- نهم شهرکی:	٢٤
د احمدشاه بڼه	٢٤
١٢- لسم شهرکی:	٢٦
داحمدشاه اغوستن وخواړه	٢٦
١٣- يولسم شهرکی:	٢٨
د احمدشاه دمه نۍ بوختياوې	٢٨
١٤- دولسم شهرکی:	٢٩
د احمدشاه دوراني نومولو لامل	٢٩
١٥- ديارلسم شهرکی:	٣١
د احمدشاه ماندينې او بچيان	٣١
١٦- څوارلسم شهرکی:	٣٤
د احمدشاه همهالي او گاونډي پاچاهان	٣٤
١٧- دوهمه برخه:	٣٦
پنځلسم شهرکی:	٣٦
داحمدشاه ژوند ليک...	٣٦
١٨- شپاړسم شهرکی:	٤٤
احمدشاه څنگه د افغانستان پاچاه شو؟	٤٤
١٩- اووه لسم شهرکی:	٤٨
تر احمدشاه وړاندې افغانستان	٤٨
٢٠- اته لسم شهرکی:	٥٣
د احمدشاه اداري ورتيا	٥٣
٢١- دريمه برخه:	٥٨
د احمد شاه هېوادنۍ چارې	٥٨
٢٢- نولسم شهرکی:	٥٨
د احمدشاه ملکي جوړښتونه:	٥٨
په پلازمېنه کې	٥٨
وزارت	٥٩
اعلي ديوان	٦١
شرعيه محکمه	٦٢
د ليکلو څانگه (شاهي دارالتحرير)	٦٣
د دربار اداري	٦٣
عرض بيگي	٦٤
مهمانداریاشي (مېلمه پال)	٦٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان	مخ
د پخلنځي ځارن	٦٤
جهرچي باشي (وياند)	٦٤
اوردوباشي	٦٥
پيشخانه چي	٦٥
پيش خدمت باشي	٦٥
ځانگړی نديم يا د پاچاه مصاحب	٦٥
خواجه سراباشي	٦٦
ميراخورباشي گري	٦٦
خزانه داري	٦٧
داروغه گي، اخبار ځانگه او...	٦٧
ضبط بيگي گري	٦٨
سلاکاره غونډه	٦٩
په ولايتونو کې	٦٩
۲۳- شلم شهرکی:	۷۲
د احمدشاه پوځي جوړښتونه:	۷۲
پوځي ځانگې	۷۲
نظام دفتر	۷۲
سيورسات چي	۷۳
قورخانه (وسله تون)	۷٤
۲٤- يوويشتم شهرکی:	۷٥
اوردو	۷٥
پوځي سرتيري	۷٥
سپورتولگی	۷٦
پلی تولگی	۷٦
توپ تولگی	۷٦
لښکري جوړښتونه	۷۷
ليږدوني	۷۷
دنيم پوځي لښکرو جوړښتونه	۷۹
د اوردو شمير	۸۰
د اوردو تنخاوي	۸۱
۲٥- دوه ويشتم شهرکی:	۸٤
د احمدشاه دولت گټي او لگښتونه	۸٤
دولتي لگښت	۸۸
۲٦- درويشتم شهرکی:	۹۰
د احمدشاه د کارکونکيو رسمي نومونه	۹۰
۲۷- څلورويشتم شهرکی:	۹۱
د احمدشاه ودانی	۹۱
۲۸- پينځه ويشتم شهرکی:	۹۳
د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان	۹۳
۲۹- څلورمه برخه:	۹۷
داحمدشاه پوځي تيارسئ	۹۷
۳۰- شپږويشتم شهرکی:	۹۹
لومړی يون (۱۱٦۱) س کال	۹۹
د کابل، پېښور، سندو ملتان نيول	۹۹
د لاهور جگړه	۹۹
د «سرهند» جگړه	۹۹
۳۱- اووه ويشتم شهرکی:	۱۰٦
دويم يون (۱۱٦۲) کال	۱۰٦
د سيالکوټ، اورنگ آباد، گوجرات	۱۰٦
و سپرسرور نيول	
۳۲- اته ويشتم شهرکی:	۱۰۸
دريم يون (۱۱٦۳) کال	۱۰۸
د هرات نيول، شمال و سهيل...	۱۰۸
او د بلغ، بدخشان وبلوڅستان...	۱۰۸
۳۳- نه ويشتم شهرکی:	۱۱۱
څلورم يون (۱۱٦٥) کال	۱۱۱
د پنجاب و کشمير نيول،...	۱۱۱
د ملتان، سندو د اندوس د...	۱۱۱
۳٤- ديرشم شهرکی:	۱۱۳
پينځم يون (۱۱٦٦) کال	۱۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان	مخ
د نېشاپور جګړه	۱۱۳
۳۵- پوډېرشم شهرکی:	۱۱٤
شپږم یون(۱۱٦٧-۱۱٦٨) کال	۱۱٤
د مشهد و نېشاپور نیول	۱۱٤
۳٦- دوه دېرشم شهرکی:	۱۱٦
اووم یون(۱۱۷۰) کال	۱۱٦
د پنجاب و کشمیر سمون، د دهلي نیول	۱۱٦
۳۷- درې دېرشم شهرکی:	۱۲۲
اتم یون(۱۱۷۳-۱۱۷٤) کال	۱۲۲
د بلوچستان د نایب الحکومه «نصیرخان» تنبیه، د پانیپت جګړه، د هندوستان نیول	۱۲۲
۳۸- څلور دېرشم شهرکی:	۱٤٤
نهم یون له (۱۱۷۵) تر (۱۱۷۷) کال پورې	۱٤٤
په پنجاب و هند کې د سیکانو تنبیه (د شنې پانې جګړه)، کشمیر ته لښکر...	۱٤٤
۳۹- پینځه دېرشم شهرکی:	۱٤۷
د (۱۱۸۱) کال لښکر لېږنې- د افغانستان و بخارا برید تاکنه	۱٤۷
٤۰- شپږ دېرشم شهرکی:	۱٤۸
لسم یون(۱۱۸۳) کال	۱٤۸
د خوراسان ولایت سمون	۱٤۸
٤۱- اووه دېرشم شهرکی:	۱۵۱
د احمدشاه مرینه	۱۵۱
د (۱۱۸٦) کال د رجب شلمه د جمعې شپه	۱۵۱
٤۲- اته دېرشم شهرکی:	۱۵۳
د احمدشاه ځای ناستی	۱۵۳
٤۳- اخځ	۱۵۵
٤٤- د انځورونو نیولیک	۱۵۷
٤۵- ویې پانګه	۱۵۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژباړن یادښت

تاریخ د برمیال او پرتمین ژوندانه پر لوري د انساني ټولنو د سرو او تودو هڅو زېرنده پایله ده.

انساني پرګنې د ژوندانه په بهیر کې د تاریخ د خوځنده ځواک په توګه ځان څرګندوي او خپل ازمېښتونه، پوهه او بریاوې له خپلو ټکرونو، تېروتنو او ماتیو سره د همدغه تاریخ له لارې خپلو راتلونکیو کولونو ته د ارزښتمنو ژوند ښوونو په توګه یادګار پرېږدي چې هغه په سمه توګه د ګاندې په ټاکلو کې ګټه ترې واخلي او د ناټاکلي او ناڅرګندې بشپړتیا پر لورې پر له پسې ګامونه ګرندي کړي، په دې توګه، تاریخ د فرهنګ د پرمختلوني بهیر هنداره هم ګڼلای شو. پخوا چا تاریخ ته د پوې په لړ کې ځای نه ورکاوه؛ د ټولنیز پرمختګ په بهیر کې یې د هغه ارزښت نه پېژانده او د پخوانیو انسانانو هغه زړې کیسې یې ګڼلې چې یوازې یې د وزګارتیا او دمې په شېبو کې د اورېدو وړ بللې، خو ټولنیز شعور د دغه ټکي منلو ته چمتو نه و چې دوی د ژوندانه په هر ګام و پړاو کې د تاریخ لارښوونو ته اړ دي او له هغه سره اړه لري.

وروسته چې د ژوندانه په بهلا ، بهلو اړخونو کې انسانی اند ځواک وده وموندہ؛ د ژوندانه لمن وغځېده او د چاپېریال په اړه ژورې پوهې ته اړتیا رامنځته شوه؛ تاریخ هم د پام وړ وګرځېد؛ ارزښت یې راڅرګند شو او تر ټاکلیو پوهنیزو آرونو لاندې یې راټولونه پیل شوه.

په ځانګړې توګه، د لرغوني یونان په ځلاند پېر کې چې فلسفې او پوهې بازار تود شو او په هره څانګه کې پوهان را ډګر ته شول، تاریخ ته هم هر اړخیز کار پیل او د نورو پوهنو پر لیکه ودرول شو. تاریخ ته د «هېرودوت» هاند وهڅې، لکه هندسې ته د «اکلېدوس» د اندو هڅو غوندې ارزښتناکې او اغېزناکې وې، نوموړي پوه د خپلو څېړنو په ترڅ کې تاریخ ته د بشر پوهنې د یوې سترې څانګې په توګه آر و لاسوند وټاکلې شول. همدا آرو لاسوندوو چې تاریخ یې له زړو کیسو او اسطورو نه رابېل کړ او د یوې ځانګړې پوهې په توګه یې وپېژاند.

د منځنیو پېړیو په پای کې چې د ژوندانه مراوې ونې بیانوې را واخیسته او بشر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ و بیا راژوندي کولو هوډ و تابیا ونیوه؛ تر هرڅه لومړی همدا تاریخ و چې دځلاندې دیوې په توګه یې د «رنسانس» مخې ته د لرغوني یونان پرلوري د منځنیو پېړیو تیاره او کاږه واټونه ورونړول او د نننې نړیوال پرمختګ ارت دګرونه یې پرانیستل.

د رنسانس له پیله را پر دېخوا یوځل بیا د تاریخ فرهنګي ارزښت وځلېد او چټکه وده یې وموندله. په دې توګه، د شلمې پېړۍ ګړندی ساینسي او ټکنالوژیک پرمختګ چې د توکیزې زېرندویې له پلوه یې د بشري ژوندانه بنه نوې کړه، په ناڅاپي توګه رامنځته شوی نه دی؛ همدا تاریخ و چې خوزره کلنه انساني پوهه یې وپېیله؛ ساینس یې وزېږاوه او په پای کې بشر د دې ور شو چې سپوږمۍ ته پرتګ سربېره د مریخ تر شا وخوا هم د ګرځېدو جوګه شي، ځکه نو ښځایه نه ده چې تاریخ «د ساینس پلار» وګڼل شي.

نن چې بشر د لانویو پرمختګونو پر لار ولوري روان دی، تر هربل مهاله یې تاریخ ته ژوره اړتیا لیدل کېږي، په ځانګړې توګه چې غواړي د پنځ (طبیعت) د سمون ترڅنګ د خپل ژوندانه لوري، لودن ته هم له نویو مهالنیو غوښتنو سر سمه نوې بڼه ورکړي او انساني اخلاقي ارزښتونه د سپکاوي او اسکېرنې له ګړنګ وژغوري، نو ښایي تاریخ ولولي؛ پرې پوه شي او ګانده له او سمهال سره د تېر مهال د ازمېښتونو، تودو، سړو، بریو، ماتیو او تېروتنو منطقي پیوندونو له پام کې نیولو سره داسې وټړي چې بشریت پرځان باندې د ویرونو، ناتارونو او زړه بوګنوونکیو پېښو د ازمېښت بیا راوستو ته اړ نه شي، خو د سوکالۍ، برم و برتم «آغلي ښار» هرو، مرو ودان کړای شي. په دې اړه افغان ولس تر هر بل چا ډېر د آغلي ښارودانۍ ته اړتیا لري، ځکه چې نن د پرتمین و ویاړلي تاریخ پر لرلو سربېره هم د نړیوال چټک پرمختګ پرواټ تر ټولو وروستی پاتې شوی او د ژوندانه په ترخو او تیارو شېبو کې شپې او ورځې تېروي.

که افغان مېړنی ولس چې پر هرډګر یې د توري بریښنا د ښنه غونې څېرې کړې، یوځل بیا خپلو پخوانیو ویاړونو او سربښندنو ته ځیر شو، نو دا مټره لري چې نن هم د ژوندانه په ښلا، بهلو فرهنګي، اقتصادي، ټولنېزو او سیاسي ډګرونو کې د سیالانو سیال شي او د یوه سوبمن ملت په توګه لومړی له پرمختللې نړۍ سره اوږه سمه او بیا یې ترې مخکې هم کړای شي. د دې سپېڅلې موخې د بشپړاوي یوه لار دا ده چې ټول د خپل ملي تاریخ رښتیني اتلان، لوړو ژور پړاوونه او د هغوی آر لاملونه وپېژنو.

زموږ د ملي تاریخ پر هسک داسې ګڼ شمېر ځلاند ستوري ځلېږي چې هر یوه په خپل وار د تیارو زړه څیرلی او د افغان ولس په ملتیا یې د سیاسي ژوندانه لار له ورکېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ژغورلې ده. خو په دغه لړ کې ښاغلي «احمدشاه بابا» د اوږد مهالې کړکجنې تورې شپې په ګوګل کې د سوبې او برم د سپېڅلې سباوون هغه رڼ لمر دی چې په ځپلو وړانګو یې زرګونه کلونه وروسته بیا د برمیالي «آریانا» تیاره او هېر شوي ګوټونه وروښول او کنګل وهلې زړونه یې د نوي ژوندانه د پسرلنیو ګلورینو شببو د بیا پیلولو پړلوري تاوده کړل. احمدشاه بابا د افغان ولس هغه مشر دی چې د مشرتابه درې سپېڅلي آزونه (پوهه، مینه، بلهاري) یې د سیاسي ژوندانه ستری ځانګړتیاوې، وې او د ځپلو ویاړلیو هڅو تر پایه یې «د هاغه مهال له نړیوال سیاسي، جغرافیایي دود و او تاسره سم» یوه شېبه هم ځپل سربندوی ولس چې دده په لاربښوونه یې بې ساري اتلولۍ او سربندونې وکړې، هېر نه کړ، ځکه خو، همدومره چې احمدشاه بابا ته ځپل سرسپارلی ولس ګران و، ولس ته هم دی دمانیز پلار غوندې ښکارېده او د زړه له کومې یې درناوی کاوه او کوي یې.

دا د هر افغان ملي دنده ده چې د احمدشاه بابا شخصیت، د هغه د منځته راتګ سیاسي چاپېریال او د هغه د پرله پسې هڅو او کړاوونو زېږنده پایلې په ژورو او هراړخیزډول وپېژني او د ملي یووالي د سمبول په توګه یې د ګاندې له ځانګړتیاوو سره سم د سیاسي ژوندانه پر ډګر د لارې مشال وګڼي.

د احمدشاه بابا په اړه کورنیو او بهرنیو تاریخپوهانو ګڼ شمېر کتابونه لیکلي چې هریو یې پرخپل ځای تاکلی ارزښت لري او د لوستلو وړ دي، خو هغه کتاب چې له نن نه (٦٠) کاله پخوا د هېواد تکړه او نومیالي تاریخپوه ښاغلي ارواښاد میرغلام محمد «غبار» د «احمدشاه بابا» په نامه لیکلي و، زما ډېر خوښ شو او پرېکړه مې وکړه: چې د ټولو پښتنو او پښتو ویونکیو له پاره یې وژباړم، دا د ی د لوی خدای په مرسته اوس دا کوچنۍ هڅه تر بشپړېدو وروسته ستاسې مخې ته ایښې، هیله ده چې په لوستو یې مانیزه ګټه ترې واخلئ او د احمدشاه بابا د لاښې او ژورې پېژندنې په لار کې مو مرستندویه شي.

په پای کې له خپل ګران ملګري افغان فرهنګ مین ښاغلي اسدالله «ساپی» نه مننه کوم چې د «دانش کتاب پلورځي» په لګښت یې ددغه کتاب چاپولو ته تندي ورین او یوځل بیا یې د ګران افغانستان له ویاړونو سره ځپله اورنۍ مینه زبات کړه.

د ودان افغانستان په هیله

ا «دریغ»

تله، ۱۳۷۷ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوال سریزه

افغان احمدشاه «بابا» پر (۱۲۳۵ سپوږمیز = ۱۷۲۲ زیږدی) کال په هرات ښار کې وزیږید، د (۱۱۶۰-ٔس پرشوال = د ۱۷٤۷ ز پر اکتوبر) په کندهار ښار کې د افغانستان پر پاچاهۍ وټاکل شو او د (۱۱۸۶ س پر رجب= ۱۷۷۳ ز پر سپتامبر) په توبه غر کې له نړۍ نه لاړ.

د افغانستان د ملت په سیاسي ژوندانه کې د احمدشاه بابا اندونو او کړنو ارزښتمن اغېز لاره، دی د هېواد د تاریخي بهیر یې له سترو نومیالیو څخه دی چې د ژوندانه او هڅو زده کړه یې د هر افغان ملي دنده ګڼل کېږي.

د احمدشاه ارزښت سربېره پر دې چې یو افغان پاچاه و، له دغه اړخه ډېر غوره دی چې دی تر دوو پېړیو ویجاړتیا او د افغانستان تر سیاسي شنني (د افغانستان د تیموریانو د دولت تر ړنګېدو او پر لسمه هجري پېړۍ د بخارا، پارس و هند د واکمنو په لاسونو د هېواد وېش) وروسته د ځواکمن دولت بنسټ ایښوونکی او د افغانستان د پخوانۍ لوړتیا نوی کوونکی دی.

تر احمدشاه وړاندې په کندهار و هرات کې د هوتکیانو او ابدالیانو نومیالیو هم د افغانستان خپلواکي ځلولې او هم هوتکیانو د پارس هېواد نیولی، خو دوی په کورنیو چارو کې د ټول هېواد د سیاسي اداري پریووالي بریالي شوي نه دي. خو احمدشاه

هماغومره چې د پوځي بريوله پلوه ستر افغان پاچاه دی، تر دي لا ډېر د هغو خدمتونو لا امله چې د افغانستان د ملي او سياسي يووالي په لار کې يې وکړل؛ د درناوي ورګټل کېږي، نو دا به يوه نيمګړتياوي چې د احمدشاه هېوادوال د هغه د ژوندانه تاريخ د عباسي خليفه القاهر يا پرانسوي ځلورم هانري تر ژوند پښتو لږ وپېژني، هغه هم پر داسې مهال چې ګران هېواد د افغانستان د زلمي او پوه پاچاه اعليحضرت محمد ظاهرشاه اطال الله بقاءه د پوهې او ادب پالنې تر سيوري لاندې د پرمختګ خواته ځي.

د ١٣١٧ لمريز کال پر مني د کندهار ولايت نايب الحکومه او پوځي کوماندان والا حضرت «سردار محمد داود خان» د احمدشاه بابا د غزلونو د ډېوان «چې تر اوسه لاسي ليکنو په بڼه و» د چاپولو تابيا وکړه او ماته يې وويل چې د هاغه لوی پاچاه ژوند پېښې د هغه د شعرونو د ډېوان د سريزې په توګه وليکم.

سره له دې چې روغ نه وم او د دغه پتمن کار له پاره د پلټنې او لوستنې ور کتابتون و کتابونه هم نه وو، بيا مې هم د دې سکالو د ارزښت له مخې زړه ونيو او په بې وزلی کې مې هغه څه چې کړای شول؛ بشپړ کړل.

داچې د دغه کتاب پرېړوالي «ځلوربرخې، اته ډېرش څپرکي» د غزلي ډېوان په سريزه کې د هغه د راوستو مخه نيوه نو د «احمدشاه بابا» په نامه د يوه ځانګړي کتاب په توګه چاپ و خپراوي ته وسپارل شو. (١)

په پای کې د دغه ټکي يادول بې ګټې نه دي چې د دغه کتاب په ليکلو کې زما له دود سره سم د هغو کتابونو او اخځونو چې نوم يې اخلم، لومړی ځل په لمن ليک کې د ليکوال نوم، کتاب، چاپځی، د چاپ نېټه او د مخونو شمېر راوړل کېږي او تر هغې وروسته د مخ يا متن په لمنليک کې بوازې د ليکوال يا کتاب د نامه په يادولو بسنه کېږي.

د ١٣١٧ ژمی - کندهار ښار

ميرغلام محمد «غبار»

---

(١) د احمدشاه آرغزليز ډېوان د ښاغلي ليکوال عبدالحي خان حبيبي په بشپړه سريزه پر ١٣١٩ کال په کابل کې چاپ شو، ما چې مخکې د دغه کتاب نيولېک دوي ته ورکړی او نوموړي هم د احمدشاه د زوکړې د نېټې، ځای، منګ، پلازناستې، ودانيو، نښان، اداري جوړښت او داسې نورو ځينې برخې او سرليکونه د «لوي احمدشاهٔ» د سريزې په (و-ط) مخونو کې ځايولې وو نو دا چې تر اوسه دغه کتاب چاپ شوی نه و، دغو اخځونو ته يې هم نغوته کړې نه وه، که نه دوی تل په خپلو ليکنو کې هرو، مرو د سرچينو او اخځونو يادنه کوي، نو درانه همکار د دغه کتاب د چاپيدو په ترڅ کې پر ما تېنګار وکړ چې اقتباس ته يې نغوته وکړم. هماغسې چې هغه وررور دنبا وله مخې دالار ښوونه وکړه، زه يې هم د وجدان له مخې په پلي کولو اړ شوم. «ليکوال»

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

لومړی څپرکی

داحمدشاه نسب

احمدشاه د زمان خان زوي د دولت خان لمسی د سدوزیو له کوچني ونډ څخه دی چې د افغانستان د پښتنو د قبیلوي ویش له مخې د سړبنو ابدالیو د لویې څانګې اړوند دی.

دلته د دغه ونډیز ویش سپړنه چې لومړی یې د کورنیو له نومونو نه سرچینه اخیستې او بیا قبیلې پرې نومول شوې چې هرې یوې څو وړې او سترې څانګې موندلې او په دې توګه یې د ملي یووالي د ړنګېدو او د ویجاړتیا لار برابره کړې، سمدلاسه بې ګټې او له دې څېړنې نه بهر ده.

خو د احمدشاه د نسب په اړه: یو شمېر لیکوالو چې غوښتې یې دي د پښتنو د نسب پوهنې په اړه د وغږېږي، هېښنده دروغجنې شجرې یې لیکلې، لکه یو چې د احمدشاه د نسب په اړه وايي: هغه د زمان زوی، د دولت زوی، د سرمست زوی، د شیرخان زوی، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه خضر زوی، د سدو زوی، د عمر زوی، د معروف زوی، د بهلول زوی، د کاني زوی، د بامي زوی، د حبیب زوی، د پوپل زوی، د زیرک زوی، د عیسی زوی، د ابدال زوی، د ترین زوی، د شرخبون زوی، د سړبن زوی، د قیس «عبدالرشید» زوی دی.[1]

دا وروستی د حضرت محمد (ص) هممهالي بولي چې په حجاز کې یې د اسلام دین ومانه او وسني څو میلیونه پښتانه یې له کوله دي.

بل پر دې هم نه سهیږي: د قیس عبدالرشید پلار پر پلار شمیري او پر شپږ دېرشم هغه یې ملک ساول ته رسوي.[2]

ځینې لا د دغو شجرو د نومونو او ګڼو د تاکنې په اړه هم یوه خوله نه دي، څو نومونه یې له یوه ځایه لرې کړي او په بل کې یې ور ډېر کړي دي.[3]

کېدای شي چې په دې اړه زموږ د لیکوالو غلو او مبالغې بهرني لیکوال هم تېرېوستي وي، لکه ښاغلی «رېورتي»[4] چې د غو کیسو ته غوږ نیولی او په هغه ځای کې چې د دې شجرې د نومیالیو نومونه اخلي، د «سدوخان» (د سدوزیو مشر نیکه) د زوکړې نېټه د نواب حافظ محبت خان د «تذکرة الملوک» و «ریاض المحبة» نومیو کتابونو پر بنسټ (۹٦٥) سپوږمیز کال ښیي او «ملک زیرک» د افغانستان د پاچاه شاه رخ (۸۰۷ - ۸۵۰ سپوږمیز) همهالی ګڼي، دی په خپله اتکلوي چې ملک «ابدال» (د ابدالي پښتنو لوی نیکه) د شرخبون لمسی د افغانستان شاهنشاه «سلطان محمود غزنوي ۳۸۷ - ٤۲۱ سپوږمیز» همهالي و او دغه اساطیری شرخبون هم د لومړۍ هجري پېړۍ په وروستۍ نیمایي کې د ثقفي حجاج همهالی ګڼي.

خو د دغو ګروهو دروغجنوالی د سم اندیو پر وړاندې څرګند دی، ځکه چې که د دغو

---

(۱) کتلی شئ: «حیات افغاني» تاریخ، د محمد حیات خان لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸٦٥ زېږدی کال، ۱۷-۱۱۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: «خورشید جهان» تاریخ، د شیر محمد خان ګنډاپوري لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸۹٤ زېږدی کال، ۱۷۰-۱۷۸ مخونه.

(۳) کتلی شئ: «تاریخ سلطاني» د سلطان محمد خان خالص لیکنه، د ببیي چاپ ۱۲۹۸ سپوږمیز کال، ٥۲-٦۸ مخونه، همدا راز «خصایل السعاده» د محمد سعادتخان لیکنه، د لکنهو چاپ ۱۸۸٥ زېږدی کال، ٤٥-١٤٦ مخونه.

(٤) کتلی شئ: د پښتو ژبې د ویې پوهې او غوند له پوهې سریزه، د ملتان د کمېشنر مرستیال لفتنت ایچ جي رېورتي لیکنه، د کلکتې چاپ ۱۸٥٦ زېږدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخلیکونکیو او نسبپوهانو پر اند د هرو درېیو پلرونو له پاره یوه پېړۍ وټاکل شي، نو چې له احمدشاه نه یې تر قیس عبدالرشید پورې شل پلرونه شمېرلي، د تولو له پاره اووه پېړۍ کېږي، په دې توګه تر احمدشاه پورته داسې ویلی شو چې ښايي د دې کیسې اتل «قیس» به پر پېنځمه هجري پېړۍ ژوند کړی وي. بیا نو دا خپللاسي شجره له خپلو تولو هغو ځانګو او پانو سره چې ورپورې نښلولې یې دي له ولیو او جرړونه د باد مخې ته دغورځولو ده.

زموږ د دارنګه تاریخونو نیمګړتیا پر دغه کیسه بز آر اړه نه لري، ستره نیمګړتیا دا ده چې د میاشتو او کلونو او تاریخي او جغرافیایي نښو په ټاکنه کې پرېښوونې، ګډونې او ناپامۍ شوي چې دا دواړه د تاریخپوهنې له کلکو او ځرګندو بنسټونو ځخه ګڼل کېږي.

په هر ډول، بېرته د خبرې پیل ته راګرځو او وایو چې احمدشاه د زمان خان زوی او د دولت خان لمسی دی چې د پښتنو ابدالیو د سدوزیو پر ځانګه پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

د احمدشاه نیکه

د احمدشاه نیکه «دولت خان» د دوولسمې هجري پېړۍ په پیل کې د کندهار د ابداليانو مشر و. هاغه مهال د افغانستان ملي مشران د هېواد په ختيزو، لويديزو او شمالي سېمو کې په رښتيني مانا د ملت واکمن وو او د پارس، هند و وزبکو حکومتونو هم ددوی يو ډول کورنی خپلواکی ته درناوي لاره، تر دې چې د هغوي واکمنو ددغو مشرانو له منځګړتيا پرته له افغاني ملت سره اړيکي نه لرل، سلطان محمد څرګندوي چې: پارسي واکمنو تل د کندهار د ماليې راټولو په اړه له افغاني مشرانو سره اړيکي ساتل. (۱)

ښکاره ده چې د مشرانو دا واک د پرديو واکمنو نه خوښېده خو دا يې ازمېيلې وه چې له همدغه ډول چلند پرته يې په افغانستان ته ورته هېواد کې سياسي اغېز له ګواښ سره مخامخېدونکی دي، ځکه چې افغانانو لړ موده وړاندې خپلواک تيموري دولت بايللی او د خپل سياسي واک د بيا ګټلو په لټه کې وو.

د هند بابري دولت له دغــه امله درون تاوان وګـالـه او د يوســفـزيو (۲) د زړو رو

(۱) سلطاني، ٦٤ مخ

(۲) د «فرشته» تاريخ ليکوال «محمد قاسم» د جلال الدين اکبر د پېر د پېښو په پای کې د يوسفزيو افغانانو پر وړاندې د هغه د پوځي تاوانونو يادونه کوي، لکه د سوات و باجوړ په جګړو کې چې د هغه د وژل شويو شمېر اته زره ښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرانو، پیر روښان[۱] خوشال خان ختک[۲] او د هغوی د وروستیو او نورو د بریدونو په لړ کې ډېر ژوبل شو.

---

(۱) پیر روښان (بایزید) د افغان عبدالله زوی او د وزیرستان د کانیگرم اوسېدونکی دی. مور یې «بنین» نومېده او په جلندر کې یې خپل دغه زوی وزېږاوه. روښان په کانیګرم کې د ملا پاینده تر لاس لاندې زده کړه وکړه؛ چې زلمی شو سمرکند ته لاړ او بېرته د هند پر لوري راستون شو. په جلندر کې یې له افغاني لودي پښتلي «شمسیې» سره واده وکړ او له ملا سلیمان کالنجري سره یې لیدنې وشوې. وروسته خپل هېواد ته راغی؛ له هغه ځایه جلال آباد او نورو ختیزو سیمو ته لاړ؛ پر افغانستان باندې یې د هندي مغولو د ښکېلاک پر وړاندې هڅې پیل او په پېښور کې یې د ښکاره جهاد جنډه پورته کړه. په پای کې د هغې جګړې په ترڅ کې چې د کابل له مغولي نایب الحکومه «محسن خان» سره یې د جلال آباد ختیز لوري ته په تور راغه کې وکړه؛ ووژل شو او په اشنغر کې ښخ شو (د لسمې هجري پېړۍ پای).

پیر روښان پوه سیاسي مېړه و؛ په پښتو، پارسي، هندي او عربي ژبو یې لیکل کړای شول او خپلې ژوند پېښې یې په «حالنامه» نومې کتاب کې لیکلې دي. پیر روښان د یوه ځانګړي مذهب بنسټ ایښوونکی و چې ګروهې یې پر ۹۴۹ سپوږمیز کال ډېر پرمختګ وکړ.

د پیر روښان کول. لکه زوی یې «جلال الدین»، لمسی یې «احداد»، کړوسی یې «عبدالقادر» او کودي یې «کریم داد» ټولو د هېواد د خپلواکۍ له پاره د اکبر، جهانګیر، شاهجهان او نورو پر وړاندې په مېړانه جګړې وکړې او پر ته له «عبدالقادر» ټول له هندي بابریانو سره د جګړې پر ډګر ووژل شول، په پای کې د دغه تاریخي کورنۍ د بایزید لمسی «الله داد خان» له مړینې سره سم په «دکن» کې ورېر ځېده.

ملا درویزه په خپل «تذکره الابرار و الاشرار» نومې کتاب کې چې پر ۱۰۲۱ لمریز کال لیکل شوی، ددې کورنۍ په اړه لنډې خو کرکجنې لیکنې کړې، کتلی شئ: د پېښور چاپ تذکره الابرار ۱۳۰۹ کال، ۱۳۷، ۱۵۹، ۲۱۳ مخونه. د پیر روښان د مذهبي تګلارې د پېژندلو له پاره د «دبستان مذاهب» کتاب ۱۲۹۲ سپوږمیز کال د بمبيي چاپ ۲۳۵-۲۴۷ مخونه کتلی شئ، دا کتاب د یوولسمې هجري پېړۍ په دویم نیمایي کې لیکل شوی او ښکاري چې لیکوال یې یې کرکې او فیلسوف ډولی سړی و. نوموړی کتاب د هند په چاپخونو کې څو ځله چاپ شوی، په ځانګړې توګه هغه چې د نو لکشور، لکنهو او کانپور په چاپخونو کې چاپ شوی، د لیکوال نوم پرې نه شته او یوازې د «نامه نګار» بلنوم پرې لیدل کېږي. د نولکشور، کانپور د ۱۹۰۴ کال چاپ کتلی شئ، خو د بمبيي د ۱۲۹۲ کال په چاپ کې یې لیکوال د کشمیري «میرزا محسن فاني» په نامه یاد شوي، سرجان ملکم هم څو ځایه دا نوم یادوي خو په ښکاره توګه دا نوم ناپېژندل شوی دی.

شمس الدین سامي وایي د «دبستان مذاهب» لیکوال د زرتشتي دین ګروهمن موبد (د زرتشتي دین پوه اولار وایي لاربود - ژباړن) وچې اکبر پاچاه پر مهال مسلمان شوی او دا کتاب یې د هغه پادشاه په نامه لیکلی دی. کتلی شئ: قاموس الاعلام، داستامبول چاپ ۱۳۱۶ لمریز کال، شپږم ټوک م. هـ. ب ترکي. د آر کتاب له لوستنې هم د سامي وینا رښتینې کېږي، په دې مانا چې لیکوال یې تر نورو دینونو او مذهبونو په زرتشتي دین ښښېر پوهېږي او د کتاب په پیل کې تر نورو دینونو غوره او پراخه څېړنه پرې لیکي، همدا راز د موبد ځینې شعرونه یې راخیستي او د خپل تېر لیکنې دود په توپیر د شاعر نوم په درناوي نه یادوي، همدا لاسوند رابښیي چې د کتاب لیکوال په خپله «موبد» نومېده، والله اعلم بالصواب. خو سامي تېر وځي چې وایي، موبد خپل کتاب د اکبرشاه په نامه لیکلی وځکه چې لیکوال په کتاب کې د جلال الدین اکبر د لمسي شاه جهان د مهال ځینې لیدلې او اورېدلې پېښې را اخیستي او په یوه ځای کې وایي چې «هغه پر ۱۰۴۳ کال ماشوم و» ۱۴۷ مخ، دبستان، بمبيي. اکبر چې پر ۱۰۱۴ کال مړ شوی، نو ویلی شو چې دا مهال لا موبد زېږېدلی نه و، همدا راز یې د مسلمانۍ په اړه هم غوڅه خبره نه شو کړای.

(۲) خوشال خان ختک د توري او قلم خاوند نومیالي افغان مېړه دی (۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هجري) دغه سیاسي مشر او اوچت شاعر د هند د بابري حکومت پر وړاندې د افغانستان د خپلواکۍ له پاره ډېرې جګړې وکړې، په دغه لړ کې یې د «تاترې» په جګړه کې د اورنګزېب تر ټولو ښه تر زور جګړه مارو یوړې وځپل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې افغانان بريالي شول چې د هندوستان د يوولسمې پېړۍ د نوماند شاهنشاه اورنګزېب پر مهال له پېښوره تر اټکه خپلواکه واکمني پر پښو ودروي. پردي واکمن په افغانستان کې دغې پېښې ته ځير او د افغانانو ترمنځ يې د بېلتانه اور ته لمن وهله، په ريښتيا هم همدغه سياست د دوي واکمني اوږده او د افغانانو ملي مشران يې مات کړل. ښايي وو وايو چې د افغانانو په زرکلنو تاريخونو کې د کورني بېلتانه ترخې پېښې څرګندې او زموږ د تېرو تاريخي ويرونو آر لامل کېدل کېږي ځکه موږ په ډاګه بېلتانه ته (د افغانستان ملي رنځ) وايو.

په هر ډول، پارسي واکمنو په لويديزو سيمو او کندهار کې د بېلتانه اچونې له لارې ژوند کاوه. پر ۱۱۰۵ لمريز کال حسين خان صفوي د پارس پاچاه شو او څه موده وروسته يې د «ګرګين» په نامه يو لېون ډولی ارمني چې پر پارسيانو پورې يې دومره اړه نه لرله، د «بېګلربيګي» ترنامه لاندې د کندهار د پوځي کوماندان او نايب الحکومه په توګه وټاکه او راولېږه.

ګرګين له شل زريز اوردو سره سيمې ته راغی خو څه موده وروسته ورته څرګنده شوه چې دده د خپلسرۍ پر وړاندې دوه ملي ځواکونه ولاړ دي چې يو يې د ابداليو او بل يې د غلزيو څانګه ده. د لومړۍ څانګې مشر د احمدشاه نيکه «دولت خان» او د دويمې هغې «ميرويس خان هوتک» و.

ګرګين چې د افغانانو اروا يې نه پيژنده، له حکومتي نامه او ننګې سره يې ان د خواړو د پېرودلو له پاره هم ملي مشرانو ته مخ ور اړول ستوغه ګڼله، له همدې امله يې پرېکړه وکړه چې په هر ډول چې کېدای شي دا دواړه ځواکونه له منځه يوسي او د خپلو پرغلونو له پاره ډګر پرانيزي. ګرګين دا کار پيل او هر څنګه چې کېده، لومړی ځواک يې سملاسي وځاپه، خو دويم ځواک همغه و چې دی او دده لارښود دولت يې له منځه يووړ.

دا احمدشاه نيکه «دولت خان» د کندهار ښار ختيز خواته پنځه ويشت ميله لرې په صفا ښار کې په خپله کلا کې اوسېده. پر يوه توره او غلې شپه چې په باڼدو کې هيڅ غږ نه پورته کېده د ګرګين سپرو کندوکونو دا کلا، کلابند او په زور يې ونيوه. دولت خان په زړورتيا ګرګين ته ورغی، خو د کورنۍ ځينې غړي يې په تېښته بريالي او ځينې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونیول شول. گرگین په بېره دولت خان او د هغه مشر زوی نظر محمد خان ووژل او شتمني يې تالان کړه. گرگین دا کار د سدوزی دولت خان، عزت او اتل خان د کورنیو شخړو له امله «چې یو تر بله خپلوان وو» بشپړ کړ. د احمدشاه د نیکه دولت خان برخلیک همدلته پای شو، خو د نوموړي پېښې نښه څرگنده نه ده، پر ته له دې چې گرگین د حسین صفوي ترمنځه راتگ(۱۱۰۵ لمریز) کال وروسته کندهار ته راغلی، کېدي شي چې د دغه چار د بشپړولو له پاره په څنډ راخوځېدلی وي.

اټکلي ویلي شو چې دا پېښه به د ۱۱۱۵ سپوږميز کال پر شا و خوا شوې وي. د دې پېښې تر پرسېرېدو وروسته د ارغستان ابداليان چې ارته سیمه یې په لاس کې وه، وسله وال شول او له گرگین څخه يې د غچ اخيستلو له پاره د دولت خان نور زامن چې له تاړاکه ژغورل شوي وو؛ خپل مشران و ټاکل او جگړه یې پيل کړه.

دا مهال گرگین وويرېد؛ د سولې له لارې راوړاندې شو او د دولت خان د زوی «رستم خان» مشري يې په دې تو گه ومنله چې د دولت خان کشر زوی «زمان خان» ده ته برمته ورولېږل شي، رستم خان چې بله تگلاره يې په پام کې وه دا غوښتنه يې ومنله، خو گرگين نه غوښتل چې هغه ته وار ورکړي، نو څلور کاله وروسته يې رستم خان په چل راوغوښت؛ بندي يې کړ او ويې واژه، کورنۍ او خپلوان يې چې د کندهار ختيز لوري ته څو ميله لرې د علي آباد کاريز ته خيرمه اوسېدل د گرگین له خوا تالا او د گرشک و فراه ترمنځ د ښورا وک و بکوا سيمو ته وشړل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم څپرکی

د احمدشاه پلار

داحمدشاه پلار «زمان خان» نومیالي سړی دی، خو د تاریخ په تیارو کې یې د پر لې وینو. په اټکلي توګه پر ۱۱۱۵ سپوږمیز کال چې پلار یې دولت خان او مشر ورور یې نظرمحمد خان د ګرګین په کرغېړن لاس ووژل شول او د ابدالیانو مشر توب دده ورور رستم خان ته ورسېد؛ دی د برمته په ډول ګرګین ته ورولېږل شو. نه پوهېږو چې دا مهال دي څو کلن و، خو دا څرګنده ده چې ماشوم نه و او ښايي تر پنځلسو کلو به پورته و، ځکه چې د افغانانو د دود له مخې تر دغه کوچنی هلک برمته نه لیږل کېږي.

زمانخان د ګرګین له خوا «چې ددې کورنی بنستیز ړنګول یې هیله وه» کرمان ته ولېږل شو او تر ۱۱۲۲ سپوږمیز کال پورې یې هلته تر ښارنې لاندې ژوند کاوه.

پر ۱۱۲۱ سپوږمیز کال ګرګین له خپل ټول شل زریز اوردو سره د کندهار د غلزیو د ښانګې د مشر میرویس خان هوتک له خوا ووژل شو. پارسي واکمنی د ګرګین وراره «خسرو» له پنځه ویشت زریز اوردو سره چې د کرج و عجم له کوله و، د ګرګین د وینې ګټلو له پاره کندهار ته راولېږه، خسرو چې کرمان ته راغی، زمان خان یې پخلا او د ابدالیانو د مشر په توګه یې کندهار ته راوست چې د هغه په مرسته د ابدالیانو ملاتړ تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه کړي او د کندهار د غلزي دولت پر وړاندې يې وکاروي، ځکه چې هغه د دواړو افغاني څانگو په تريگنی پوه و، خو چې کندهار ته راغی، ويې ليدل چې ابداليو د گرگين تر وژل کېدو وروسته «عبدالله خان ابدالی» له ملتانه راغوښتی او مشري يې ورسپارلې، نو اړ شو چې د عبدالله خان مشري ومني. زمان خان هم له عبدالله خان سره د ليدنې په ترڅ کې بې له دې چې پخوانی زره بدی په پام کې ونيسي، د هغه مشرتوب ومانه، په دې توگه دواړه کورنی چې له کلو راهيسې يې ترمنځ دښمني وه سمدلاسه روغې ته ورسېدې. ددوي ددښمنی لامل دا و چې د زمان خان پلار «دولت خان» د عبدالله خان له پلار «حيات سلطان خان» څخه د ابداليو مشري نيولې او هغه يې له خپل کهاله سره د ملتان تگ ته اړ يوستی و، سلطان محمد دا پېښې په ځير سپړلې دي.

په کندهار کې خسرو د خپل تره (گرگين) په بر خليک اخته او ترڅو جگړو وروسته پر ۱۱۲۳ لمريز کال له خپل ټول اوردو سره د افغانانو له توري تېر شو.

د ابداليانو مشر عبدالله خان چې له غلزي دولت سره نه جوړېدونکی و له لويې ډلې سره له کندهاره فراه ته وخوځېد، زمان خان هم له دغه سيال مشر سره بدرگه شو، عبدالله خان له فراه څخه هرات ته لاړ او زمانخان هم ورسره و.

عبدالله خان هم ځانته څه وپل او غوښتل يې چې دويم ميرويس شي. د هرات پارسي واکمن «عباس قلي شاملو» د پخواني واک ساتنې له پاره، عبدالله خان له خپل زوی «اسدالله خان» سره بندي کړ، خو افغانانو چې د پرديو د ورکونې ژمنه يې کړې وه، هود يې وانه وښت او د «آزاد خان ابدالی» په مشرۍ يې جگړې ته ورودانگل. د پارس حکومت «ددې له پاره چې د هرات ښخره د کندهار غوندې نه شي» عباس قلي لرې او جعفر قلي استاجلو [1] يې پر ځای وټاکه. د همدغه کړکيچ په ترڅ کې عبدالله خان ابدالي له زندانه وتښتېد او ژر تر ژره يې د وينا وو او منځگړيو په مرسته د هرات او اسفزار ټول ابداليان د پرديو د شړلو له پاره د ځان مله او پر هرات يې بريد وکړ.

پارسيان وبرېدلي وو؛ د تاريخ ليکونکيو د څرگندونو له مخې يې توپونو د افغانانو ويشتلو پر ځای د خپلو سپرو کرښې ويشتلې [2] په هر ډول، پايله څرگنده وه: پارسيان برمته او ووژل شول او د هرات افغاني حکومت د عبدالله خان ابدالي په مشرۍ

(۱) يوه تورکي څانگه ده چې د صفويانو پر مهال يې گڼ شمېر وگړيو په اوردو کې دنده لرله. «ژباړن»

(۲) تاريخ عمومی، د ميرزا عباس اقبال خان پارسي ليکنه، دويم چاپ، تهران ۱۳۰۵ لمريز ۱۹۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۱۲۹ سپوږمیز کال د روژې پر ۲۶ نیټه منځته راغی، عبدالله خان پر له پسې ، فراه ونیو؛ د فتح علي تورکمن تر مشرۍ لاندې رالیږل شوي پارسي جګړه مار یې په «کوسویه» کې وکوټل او د هرات د چارو پر سمون بوخت شو.

له بده مرغه ددې کورنۍ او د کندهار د غلزي هغې ترمنځ د فراه د نیولو پر سر د جګړې اور بل او پر ۱۱۳۲ کال د فراه په دلارام کې د عبدالله خان تکړه زوی «اسدالله خان» د میرویس د زوی «میرمحمود» له لاسه ووژل شو او سپین ږیری پلار یې له کاره ولوېد.

عبدالغني خان الکوزي چې د هرات له سترو مشرانو څخه و، ولیدل چې نور د سپین ږیري او زړه چاودی عبدالله خان له لاسه څه نه کېږي، نو د هرات نورو افغاني مشرانو ته یې د نوي مشر ټاکنې وړاندیز وکړ او په ترځ کې یې «زمان خان» ددغه چار له پاره وړوښوو. د هرات جرګې هم په غوښه پریکړه ومانه، په پایله کې عبدالله خ :لرې او د احمدشاه پلار «زمانخان» یې پر ځای وټاکل شو. تر دې وروسته زمان خان د هرات د واکمن په توګه په ځرګنده توګه په نوموړي ښار کې لیدل کېږي. زمانخان تر ډېره ژوندی نه و او تر دوو کلو او پینځو میاشتو مشرۍ وروسته پر ۱۱۳۵ کال مړ شو. اټکل کېږي چې زمانخان تر شپېتو کلو پورته نه و، ځکه، دا ناشوني ده چې د هرات جرګې دې عبدالله خان د زړښت له امله لرې کړی او د هغه پر ځای دی یې بل او یا کلن بوډا ټاکلی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د احمدشاه مور

افغان تاریخپوهان داسې روږدي شوي چې د ښځو په تاریخي اړه لږ غږیږي هغه هم په ځانګړیو ارزښتمنو پېښو کې او یا د یو شمېر ودونو یا مړینې په اړه، ځکه نو دا دومره هیښنده نه ده چې د افغانستان د نورو ښځو غوندې، د احمدشاه د مور په اړه د خپل تاریخ په پاڼو کې څه نه مومو.

سلطان محمد همدومره لیکي چې: «احمدشاه د غه ویاله (د روضې ویاله) د ارغنداو سیند لویدیز خواته د نوي ښار د ودانولو له پاره ښدیا ته ویوسته، الکوزیو چې د ځمکې له ورکړې ډډه وکړه، احمدشاه همخپله پرېکړه پرېښوه، څه موده وروسته چې د شاه مور مړه شوه هلته یې ښخه او پر ځای یې «روضه» نوم کېښوو. [1] فیض محمد هم پر سلطان محمد پسې همدا راز لنډه څرګندونه کوي. [2]

ښکاره ده چې له دغو ناڅرګندو لیکنو نه څه لاس ته نه راځي، خو د کندهار سیمه یزې اترې د تاریخ لیکونکیو د غه بې ځایه چوپتیا ماتوي. د کندهار ښار اوسني اوسېدونکي چې پېنځم او شپږم نیکونه یې د احمدشاه هممهالي وو، د احمدشاه د مور په اړه یې سینه پر سینه خبرې ساتلي او تر اوسه ورسره شته، په دې اړه ددوی خبرې اترې د منلو وړ دي ځکه چې بهرنی نښې یې پیاوړی ملاتړ کوي. وګرې د احمدشاه

(۱) سلطانی، ۱٤۳ مخ.
(۲) سراج التواریخ، ۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور« زرغونه » بولي. زرغونه له آره پښتو ويی او ماتا يې« شنه » ده. ډېرې افغانی ښځې په دغه نامه نومول شوي، د احمدشاه د يوه هممهالي ليکوال ليکنې ، دغه سيمه ييزې اترې سمې ګڼي، نوموړی ليکوال د خپل کتاب په يوه ځای کې د کرماني شاعر « ميرزا علی اکبر » بمرودی دري بيتونه ليکلي چې په هغوی کې د احمدشاه د مور نوم« زرغانه » راغلی [1] کېدی شي چې وروسته د ليکنې ورته والي له امله د ليکونکي (کښانډ) يا د اروپايي چاپچاريو له خوا پر« زرفانه » اوښتی وي. د احمدشاه پر وړاندې د شاعر ژوره کرکه هم ښرګندونې ته اړتيا نه لري، ده خپل بيتونه د همدې کرکې تر اغېز لاندې ويلي؛ د خراساني نادرشاه د کورنۍ د واکمنۍ تر ړنګېدو را وروسته او د افغان احمدشاه د لوړتيا ورځې يې غندلي او د فردوسي خراساني يو بيت هم په خپل شعر کې تضمينوي.

هماغسې چې افغانان د احمدشاه مور« زرغونه انا » بولي ، زوی ته يې هم « بابا » وايي او ونډ يې الکوزی ګڼي « کوه » کلی چې د احمدشاه د مور هديره په کې ده، د هغې تر ژوندانه مخکې تر اوسه پورې د يو شمېر الکوزيو ټاټوبی دی، احمدشاه هم د خپلې مور هديره هماغه ځای وټاکه، له دې نه ښکاري چې مور يې الکوزۍ وه او د پښتنو د دود له مخې د خپل ونډ په ديرکې ښخه شوې ده.

پرګنې وايي چې د احمدشاه مور د اوسني کندهار ښار تر ودانېدو وروسته (۱۱۷٤) مړه شوې او د دغو ويناوو له پاره کيسې هم لري، لکه وايي: احمدشاه چې د ښار د بوالونه او جګړه يز برجونه جوړ کړل، د هماغه مهال له دود سره سم يې ګرد چاپېر د ژورې اوارتې کندې د وېستلو لارښوونه وکړه، زرغونې انا چې دا پرېکړه واورېده خپل زوی ته يې وويل: « د يوه افغان پاچاه له پاره شرم دی چې له دښمن نه خپله پلازمېنه د کندې په مرسته وساتي. تا ته نه ښايي چې د کاله ترمنځه د دښمن راتګ اټکل کړې. » احمدشاه هم د خپلې مور مېرانې ته په درناوي، د سترې او ژورې کندې له وېستلو تېر شو او پر ځای يې کوچنۍ وياله چې د ښار اوبه پرې ووځي؛ وو‌يسته. همدا راز وايي چې :

(۱) کتلی شئ: « مجمل التاريخ بعد نادريه » کتاب، د ابن محمد امي ابو الحسن ګلستانه نيکه، د لندن چاپ ۱۸۹۶ کال، ۱۳۵ مخ. ليکوال زلمی وچې پر ۱۱۶۹ لمريز کال له پارس نه هند ته لاړ او خپل کتاب يې پر ۱۱۹۵ سپوږميز کال په مرشد آباد کې وليکه، نوموړې اورېدل شوې پېښې چې دده د تاريخ بنسټ پرې ولاړ دي؛ ساتلې نه دي او له مذهبي کرکې او شاعرانه اغراق سره يې ګډې کړې، ځکه يې کتاب ډېرې تاريخي تېروتنې لري چې کره کتنه يې جلا ليکنه غواړي. « هراسکارمن » په هغه الماني سريزه کې چې پر دغه کتاب يې ليکلې نوموړيو تېکيو ته ځير شوی او په ترغ کې يې نغوړلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هند کې له مرهټيانو نه د احمدشاه د ماتې او تېښتې (۱۱۷٤) خبر «چې دروا غ و» کندهار ته راورسېد، وګړي د احمدشاه په تېښته او د اوردو په ځپېدو خواشيني شول. زرغونه انا چې خبره شوه ګرد چاپېر وګړيو ته يې وويل: «بري او ماتې د تقدير پرېکړه ده، احمد به مړ شي خو تېښتي نه!»

په هر ډول، زما موخه دد غو روايا تو له را اخيستو نه، د هغوی د تاريخي رښتينولی منل يا نه منل نه دي، همدومره غواړم چې د احمد شاه د مور په اړه د کندهاريانو انګېرنې رابرسېره شي.

دا منلې شو چې د سيمه يزو روايتونو او د تاريخ ليکونکي سلطان محمد له څرګندونو سره سم د احمدشاه مور له ۱۱۷٤ کال (د داوسني کندهار ښار ودانېدل) وروسته، د احمدشاه تر مړينې (۱۱۸٦) لې څه وړاندې مړه شوې، نو د مړينې نېټه يې د ۱۱۷٤ او ۱۱۸٦ (د احمدشاه د مړينې نېټه) کالو ترمنځ اټکلېږي. که داسې وګڼو چې زرغونه انا د احمدشاه د زېږېدو پرمهال (۱۱۳۵) شکل کلنه وه او د ۱۱۸۰ لمريز کال پر شا و خوا مړه شوې نو دې پا يلې ته رسېږو چې ارواښادې (۶۰) يا (۷۰) کاله ژوند کړی، خو د هغې ګور چې د سلطان محمد د ناڅرګندې ليکنې له مخې د ارغنداو سيند ښي اړخ ته په «روضه» نومي ځای کې دی، يوه ساده ودانۍ ده چې د اوسني ښار شمال لويديز لوري ته د څلورو ميلو په شا و خوا کې لرې د «کوهک» غره په لمن کې جوړه شوې. کوهک کلی له دوو سوو بهلا، بهلو الکوزيو کورنيو څخه جوړ دی. د کوهک ځمکې کرنيزې دي خو د ګاونډيو کليو په توپير پر ته له انګورو نور بڼونه نه لري. د کوهک کوچنی غره پر سر د پخوانيو کلکو ديوالونو او برجونو نښې شته، داسې ښکاري چې مخکې په دغه لويه سيمه کې يو کلک پوځي کوټ و. ددغه ځای کروندګرو ماته وويل چې په لرغوني پېر کې دغه پوځي ښار دغره له څوکې د ډاګ ترمنځ پورې د يوه اوږده ژور سوري له لارې اړيکې لاره او د جګړو په ترڅ کې اوبه له کاريز نه پورته ورل کېدې.

ددغه روايت رښتينواله اړنګ لري خو ما ونه کړای شو چې دغه کنډوالې په ځير وګورم او ويې څېړم. د کوهک، ناګهان او روضې ويالې د زرغونې انا د زيارت له شمالي لوري څخه ځنګ ترځنګ بهېږي او د ځمکې په پنه ولو کې مرسته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلي ملا په دېره مينه د کوهک د پخوانيو باغونو په ځانګړي توګه د احمدشاه د يادګار «شاهي باغ» يادونه کوله او خواشيني و چې نوموړی باغ چې پر (۱۲۰) جريبه ځمکه ودان شوی او د زرغونې انا د زيارت درېو خواوو ته راچاپېر و، اوس نه شته.

د زرغونې انا زيارت يوه مربع ودانۍ ده چې پاس پر منځ يې ګومبزه ليدل کېږي. د ودانۍ سهيلي او شمالي اړخ درې، درې پرانيستې برندې لري چې له منځنۍ خونې څخه يې د ګومبزې منځ ته لارې دي.

د اړخونو برندې په څلور ګونو خونو کې جوړې شوې (د کوټو غولي وران او ورونه يې په خښتو او ختو تړل شوي دي) د ودانۍ ختيز او لويديز اړخونه له منځ نه د ګومبزې پر لوري په يوه برنده بېل شوي (دا لارې يې نيمې په ختين دېوال تړلي دي) له ورايه د ګومبزې د بام د چندرکارۍ نښې ټاپې، ټاپې ښکاري خو د ځلي هيڅ نښه نه شته، کېداي شي چې له آره به يې نه لاره. دا ودانۍ په پخو خښتو جوړه شوې ، سره له دې چې د مهالپېښو له امله يې خپله ټوله ښکلا بايللې خو بيا يې هم خپل کالبوت ساتلی دی. د ودانۍ په منځ کې يوه اته اړخيزه ساده ګومبزه وه چې خښتې يې په ګچ پټې دي؛ پرمخ يې په بېلا ، بېلو رنګونو ښکلي انځورونه کښل شوی او ځيني الوتي اسماني، بنفش، شنه او نسواري دود لرلي رنګونه پرې ليدل کېږي.

ګومبزه په خپلو څلورګونيو پورتنيو خواوو کې څلور اوږدې کړکۍ لري چې هوا او رڼا ترې رانونځي خو له څه مودې راهيسې دا دنده د ګومبزې څوکې چې پرسر سوری شوې او باد و باران ترې رانوځي پرغاړه اخيستې ده. د ګور بهرني جوړښت «چې د ګردۍ په منځ کې دی» خپله آرا و پخوانی بڼه اړولې او په ناشو له ته لاسونو ختې پرې تپل شوي دي. له بده مرغه د ګور د برليک چې د تاريخي منځپانګې، نامه ، ځای، مياشتې او کال پيژندنه ترې کېږي او په داسې ځايونو کې يې شته والی ډېر ارزښت لري؛ ورک دی.

دا و د کندهار په کوچني کلي «کوهک» کې د افغان احمدشاه بابا د مور زرغونې انا زيارت چې اوس يې د کندهار سيمه يز حکومت بيا ودانول پيل کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځم څپرکی

داحمدشاه ورور

مخکې مو وويل چې زموږ په تاريخونو کې د ښځو د نومونو او ښيو لږ يادونه کېږي، ځکه نو د احمدشاه د خويندو په اړه «که لږلږ يې هم» په څه نه پوهېږو، که څه هم چې داسې لاسوند راسره نه شته چې له شته والي يې سترګې پټې کړو ځکه چې ډېر لږ ليدل شوي چې يوه کورنۍ دې د زامنو د لرلو ترڅنګ لوڼې ونه لري، خو د ډېرو افغاني تاريخونو په وينا د احمدشاه ورور هماغه بې ساري «ذوالفقار خان» دی چې د هرات بې جوغې نوميالی تولواک و. د پښتنو په ټبر ليکونو کې د احمدشاه د پلار «زمان خان» بوازې دوه زامن، ذوالفقار خان او احمدخان ښوول شوي دي. د احمدشاه مشر ورور «ذوالفقارخان» د هېواد په تاريخ کې نوميالی، هېواد پال او تکړه افسر و. د هرات د ملي حکومت تر جوړېدو او د پارس د لاس تر لنډېدو وروسته پر ۱۱۳۶ او ۱۱٤۲ سپوږميزو کلو يې د هغې سيمې واکمني ونيوه او پر له پسې يې د پارس او خوراساني نادرشاه د رالېږل شويو جګړه مارو پر وړاندې جګړې وکړې، وروسته چې د کورنيو شخړو له کبله د نادر پر وړاندې د هرات په ساتنه کې بې جوکې شو، مخکې تر دې چې په خپل لاس نادر ته د هرات په سپارلو اړ شي، وا ک يې پرېښوو او له خپل ورور احمدشاه سره پر ۱۱٤٤ کال د خپل کورني سيال «شاه حسين» دربار ته ورغي خو لته د سياسي کتنو له کبله بندي او د نادر تر راتګ پورې په زندان کې پاتې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستــه تر دي چې نادر كندهار ونيــو ، د هغـه درناوي له پلوه چې خپلو مـيړنيـو دښـمنانو ته يې لاره ، ذوالفـقـار خـان يې هم په درناوي ومـانه او پـه مـازندران كـې يې اوسېدوته ولېږه ، څكه چې په افغانسـتـان كې د ننه د داسې نوميالي او پېژندل شوي سړي شته والي د هغه له سياسي گټو سره سمون نه لاره.

ذوالفقار خان د ۱۱۵۱ كال په پيل كې مازندران ته لاړ او څه موده وروسته مړ شو. كه ذوالفقار خان د نادر تر مړينې وروستـه ژوندى واى كېداى شوه چې د هغـه هېواد د تاريخ اړولو لامل شوى واى.

دا چې ذوالفقار خان د احمدشاه سكني ورور و كه ميرنى، په دې اړه څه لاسوند نه شته، خو هرات و فراه ته د ذوالفقار خان له بېلو يونونو او له هغه نه د احمدشاه د مور او د هغې د كوچني زوي د لرې پاتې كېدو له امله، زه داسې گڼم چې زوالفقار خان او احمدشاه ميـرني وروڼه وو. د دواړو وروڼو د ژوندانـه واټن هم دا وينا زباتوي ، څكه چې د پلار تر مړينې يې وروستـه (۱۱۳۶ ل) احمدشـاه دوه كلن ماشوم و چې ورور يې ذوالفقار خان لاربښود زلمي او د هرات د واكمنى ور گڼل كېده. دا مهال د ذوالفقار خان منگ د شلو او دېرشو كالو ترمنځ و څكه چې تر دې كشر د هاغه مهال له سياسي او جگړه يزې او تاسره سم د يوه لوي ولايت مشر تاكل كېدى نه شو. د دغه الواك له منلو سره سم شايي په اټكلي توگه ووايو چې ذوالفقار خان به د دوولسمې لمريزې پېړۍ په پيل كې زېږېدلى وي، كه د مور لومړنى زوي وي نو د مور منگ يې هاغه مهال شل كاله اټكلولاى شو او احمدشاه چې پر ۱۱۳۵ كال زېږېدلاى، نو بويه ووايو چې سربېره پر دې چې د احمدشاه مور به تر بوې پېړۍ ډېر ژوند كړى وي، احمدشـاه به يې هم دژوندانه پر پنځوس كلنى زېږولى وي، چې داسې پېښه ډېره لږ ليدل كېږي.

ابن محمد امين وايي چې د احمدشاه وراره او نايب السلطنه « لقمان خان » هند ته د احمدشاه د لومړي تگ پر مهال په كندهار كې و ، او د تيمور شاه پرمهال د لقمان خان د زامنو يادونه هم كوي. [1] د دغه روايت له منلو سره بويه وويل شي چې د ذوالفقار خان تر مړينې وروستـه د لقمان په نامه يو زوي ترې پاتې شو چې په كندهار كې د خپل تره له دربار سره يو ځاى و.

---

(۱) مجمل، ۱۱۲ مخ، ۱۵۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د «شیرمحمد گنداپوري» وینا چې کېداي شي د «محمد مهدی» لیکنې يې لیدلي وي، ډاډمنه وای[۱] نو ویلای مو شول چې احمدشاه د «علیمردان» په نامه دویم ورور هم لاره چې په فراه کې يې د افغان و پارس په جګړه کې ګډون کړی و.[۲]

خو ځومره چې کتل شوي په نورو افغاني تاریخونو کې د دغه نامه او چارنېبې یادونه، نه شته.

(۱) جهانګشا، ۱۶۷ مخ، د بمبیي چاپ ۱۳۰۹ ل.

(۲) خورشید، ۱۵۲ مخ، بویه وواېو چې د دغه کتاب سیاسي منځپانګه ډېرې تېروتنې لری او د ډاډ وړ نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

د احمدشاه د زیږېدو ځای او نېټه

په «ملتان» کې د احمدشاه د زیږېدو خبره یوه ښکاره تېروتنه ده چې له ځینو هندوستاني لیکوالو نه اوربدل شوې او یو شمېر نورو یې پېښې کړې، لکه محمد حسن هندي چې پر ته له کوم لاسونده د خپل کتاب په یوه ځای کې وایي: «احمدشاه خطه ء ملتان مین پیدا هوا... = احمدشاه د ملتان په سیمه کې زیږېدلی... » او دا دوه بیتونه هم د هغه د تولواکېدو په اړه وایي:

چو بنشست احمدشه نامدار		به تخت خلافت بصد اعظم و شان
ندازد بشیرم ز سال جلوس		بود تا اید این خدیو جهان[1]

فیض محمد هم د «تاریخ احمدي» له مخې همدا کیسه لیکي چې: «د احمدشاه نیکونه د ملتان او سېدونکي وو، دی هم هلته زیږېدلي او په ماشومتابه کې د ځینو پېښو له کبله له خپل پلار «محمد زمان» سره کندهار و له هغه ځایه هرات ته لاړ دی. »[2] مورږ پوهېږو چې دا روایتونه بې بنسټه دي او «تاریخ احمدي» د «مرأت الاشباه» په څېر یې د احمد شاه کورنۍ د ابدالیانو د پخواني مشر د حیات سلطان د زوی «عبدالله خان» له کورنۍ سره چې په ملتان کې کېوال و، ګډه کړې ده. حیات سلطان چې د کندهار د

(۱) محمد حسن د احمدشاه هم مهالی و او د هغه د سلطنت په پای کې (۱۱۸۵) یې د «مرأة الاشباه» په نامه په پارسي ژبه یو کتاب ولیکه، دا کتاب وروروسته په «اردو» وژباړل شو او په «اوده» ولایت کې چاپ شو، همدا چاپ کتلی شي، ٤٧ مخ.

(۲) «تاریخ احمد» د منشي عبدالکریم لیکنه ده چې د احمدشاه د لمسي «شاه شجاع» هممهالي و، دغه لیکوال په ناسمه توګه د حیات خان ابدالی زوی عبدالله خان د زمان خان پلار و د احمدشاه نیکه بللی او داسې ګڼي چې احمدشاه او پلار یې له تو موري عبدالله سره له ملتانه هرات ته تللي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابدالیانو د خانی تر رنګېدو وروسته پر پوولسمه لمړیزه پېړۍ ملتان ته لاړ څه موده وروسته یې زوي عبدالله خان پر ۱۱۲۲ کال کندهار ته راغی او یو ځل بیا د ابدالیانو د «خان» په توګه هرات ته لاړ. عبدالکریم او نور و احمدشاه د نوموړي عبدالله خان لمسی ګڼلی او داسې یې لیکلي دي چې احمدشاه په ملتان کې زېږېدلی دی. خو داسې نه ده، دا دواړه یو تر بله جلا او سیالې کورنۍ دي. د احمدشاه کورنۍ له پخوا راهیسې د اوسني کندهار ختیز خواته د صفا ښار د ابدالیو په منځ کې اوسېده. [1]

لکه مخکې چې وویل شول، یوازې د احمدشاه پلار زمان خان، څو کاله په کرمان کې اوسېدلی، له دې نه ښکاري چې په ملتان کې د احمدشاه د زوکړې سکالو چوره درواغ ده. په کلک اټکل سره به یې لاندې ولولئ چې احمدشاه په هرات ښار کې پر ۱۱۳۵ لمړیز کال زېږېدلی دی.

تاریخپوهانو د احمدشاه د زوکړې نېټه ښوولې نه ده، د ګروال «مېلسن» او «محمد حیات» وایي چې احمدشاه د تولواکېدو پر مهال (۲۳) کلن و. [2] ښکاري چې دوی دواړه تېروتي، ځکه چې د احمدشاه پلار زمان خان پر ۱۱۳۵ لمړیز کال مړ شوی دی. محمد حیات د سلطان محمد غونډي د هغه د مړینې دا نېټه سمه ګڼي. [3] که احمدشاه د تولواکېدو پر کال (۱۱۶۰ ل) (۲۳) کلن و، نو بویه چې د خپل پلار تر مړینې دوه کاله وروسته زېږېدلی وي چې دا نا شونې ده نور تاریخلیکونکي چې د احمدشاه تر مړینې وروسته د هغه د منګ په اړه غږېږي، یو «علامه سید جمال الدین افغان» او بل پېرنګی «سرجن ملکم» دی چې دا دواړه د احمدشاه مړینه پر (پنځوس) کلنۍ ښیي. [4]

د احمدشاه دا منګ تاکنه تر ډېره ریښتینې ښکاري او دا منلای شو چې احمدشاه تر پنځو کلونو خورا ډېر ژوند کړی نه دی، لومړی، ځکه چې له یوې خوا د احمدشاه د پلار زمان خان او ورور ذالفقار خان او له بلې خوا د کورنیو سیالانو او پارس واکمنې ترمنځ په تولو جګړه یزو پېښو کې، تاریخونو هیڅکله هم د احمدشاه د ګډون یادونه نه ده کړې، خو په دغو جګړو کې د زمان خان او ذوالفقار خان د پوځي افسرانو او کوماندانانو

---

(۱) سلطاني، د «ابدالیو تېر» سرلیک، ۵۲-۶۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: «د افغانستان تاریخ» د ګروال «مېلسن» لیکنه، دویم چاپ، لندن ۱۸۷۹ کال، د احمدشاه تر پېښو لاندې، له ۲۶۷ تر ۳۴۵ مخه.

(۳) حیات، ۱۲۷ مخ، سلطاني، ۱۰۰ مخ.

(٤) کتلی شئ: «تتمة البیان في تاریخ الافغان» د سید جمال الدین افغان لیکنه، د مصر چاپ ۱۹۰۱ کال، ۶۹ مخ، د ملکم تاریخ، د هند چاپ ۱۸۶۷ کال، دویم ټوک، ۱۲۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونه راغلي، له دي نه زياتېږي چې دا مهال (د زمان خان د مشرتابه له پيله ۱۱۳۲ کال د هرات له واکمنۍ نه د ذوالفقار خان تر لاس اخيستو [۱۱٤۳ کال] پورې) يا احمدشاه نه و او يا دومره کوچنی و چې د جګړې پر ډګر يې د ګډون وړتيا نه لرله، که نه دا ناشونې ده چې د يوه افغان مشر، زوی دې د ځوانۍ په ورځو کې د پلار په ملاتړ د کورنيو او بهرنيو دښمنانو پر وړاندې، توري ونه وهي او نوم يې وانه خيستل شي.

حيات افغاني وايي چې د زمان خان له مړينې او پر هرات د هغوی د سيالې کورنۍ (د عبدالله خان کورنۍ) تر واکمنېدو وروسته، د احمدشاه مور له خپل کوچني زوی (احمدخان) سره په پټه د فراه لوري ته لاړه. (۱)

د محمد حيات دا وينا چې احمدشاه يې د خپل پلار د مړينې پر مهال کوچنی ښوولی، د اينسايکلوپيډيا اف اسلام» له ليکنې سره چې په کندهار کې يې پر کوچنيوالي د احمدشاه بنديتوب په نښه کړی؛ سمون لري. بله دا چې احمدشاه تر خپلې مړينې درې کاله مخکې د هند په سېزونکيو ډاګونو او د هېواد په شمال لوېديزو سيمو کې، داس په سپرلي پر جګړو (۱۱۷۷-۱۱۸۳) بوخت و. سره له دې چې احمدشاه د تيمور و سليمان په څېر زامن او د شا ولي او جهان خان غوندې سرداران لرل، دا لرې ښکاري چې په خپله په بوډاتوب کې د جګړو له پاره د اس په سپرلي دغه اوږده واټونه ووهي، نو ښايي ووېل شي چې احمدشاه له نړۍ نه د تګ پر مهال پنځوس کلن و. دا چې پلار يې له (۱۱۲۳ سپوږميز کال) نه وروسته تر مړ کېدو (۱۱۳۵ کال) پورې (۱۲ کاله) په هرات کې وينو، راته څرګندېږي چې که احمدشاه پنځوس کاله او يا هم تر دې ډېر ژوند کړی وي، بيا م، د زېږېدو ځای يې هرات او په کلک اټکل هرات ښار دی.

اينسايکلوپيډيا اف اسلام، هم دا ټکي مني او وايي: پر ۱۷۲۲ زېږدي کال، دې کورنۍ (د احمدشاه کورنۍ) خوراسان ونيو او د مشهد پر لوري وړاندې لاړل، دا مهال احمدشاه هم زېږېدلی و او ډېر وي چې: «احمدشاه چې تولواک شو، (۲۵) کلن و.»

له پورتنيو څرګندونو نه دا پايله اخلو چې احمدشاه پر (۱۱۳۵) کال په هرات کې وزېږېد؛ چې (۱٦) کلن شو پر (۱۱۵۰) کال يې په کندهار کې د خوراساني نادرشاه له دربار سره اړيکي وموندل؛ چې (۲۵) کلن شو پر (۱۱٦۰) کال په همدغه ښار کې تولواکی ته ورسېد، او چې يو پنځوس کلن شو، پر (۱۱۸٦) کال د کندهار په اړونده «توبه غر» کې يې له نړۍ نه سترګې پټې کړې. العلم عند الله العليم

(۱) حيات، ۱۲۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

د احمدشاه زده کړې

احمدشاه د ژوندانه له پیله تر پایه له داسې کورنۍ، چارپېریال و مهال سره اړیکي لرل چې د تورو له خرپهار او د توپ و توپک له غرمبهار پرته یې بل څه نه لیدل او نه اورېدل؛ لا کوچنی و چې خپل ورور یې د عبدالله خان ابدالي له سیالې کورنۍ او پارسیانو سره په جګړو لګیا لیده؛ له نوي زلمیتابه سره سم د کندهار زندان ته ننوېستل شو؛ تر دې وروسته یې د ژوندانه شپې کاله له نادرشاه سره په ملتیا په یانه او جګړو کې تېر کړل او بیا د ژوندانه تر پایه په همواد چارو کې بوخت و. څرګنده ده چې ددغه راز برخلیک په ترڅ کې هغه زده کړې ته وزګار نه و، خو بیا هم لیدل کېږي چې کله وزګار شوی، زده کړه یې شاته غورځولې نه ده، احمدشاه په دواړو ملي ژبو (پښتو او دري) ښه پوهېده او په پښتو یې شعرونه هم ویل. سره له دې چې د احمد شاه شعرونه ساده او تر ډېره د مینې څرګندوی دي خو بیا هم سوچه شعر دی.

احمدشاه تر بل هر څه ډېر د سیاست و جګړې مېړه و، له هغو ازمېښتونو څخه چې ده په دغو دوو څانګو کې تېر کړي، زیاتېږي چې دی د ختیځ ستر پوه نومیالی او، ویاړونه یې هم د عملي اړخ اړوند دي.

د هر پرځای ویل شوي چې په ټولنه کې د سړي ارزښت د دې اړوند نه دی چې څومره پوهېږي دا ارزښت تر ډېره له دې سره تړلی چې څه غواړي او څه کړای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم څپرکی

د احمدشاه شخصیت

ورو، ورو د تاریخونو له لیکنو او په ځرګنده توګه د احمدشاه د کړنو له څرنګوالي ښکاري چې هغه د ښو اخلاقو خاوند او مذهبي لارښوونو او ملي دودونو ته ژمن سړی و. سره له دې چې د پر کله پراخ واک پر تېرې او تادا اوري خو سره له دې احمدشاه داسې لار غوره کړه چې د نیا ومنو پاچاهانو په لړ کې یې شمېر لای شو، هغه خپلو زامنو ته ویل چې سرغړوونکیو ته د غړیو غوڅونې سزا ورنه کړي او څوک پښتو ته د سرټیټولو په دول، «لکه زمو ږ په ځینو ګاوندیو هېوادو کې چې دود و» د رناوي کولو ته پرې نه ږدي. د کوپې ملا سلام کولو پر ځای یې، د سرخواته لاس جګول «لکه زموږ د نن ورځې سلام ورکول» دود کړل او له پوهانو سره یې پر ناستې او مرکه ټینګار کاوه. (۱)

احمدشاه زړور سړي و؛ پر بې جوکو او کمزوریو یې زړه سوی کاوه؛ سرغړوونکي یې بښل او د ځواکمنو ظالمانو کلک او بې داره دښمن و. پر دیني ټینګ پلویتوب سربېره یې ملي پلویتوب هم لاره. سره له دې چې په، ملت کې د وګړیو د نېږدې او خواخوږی پلار غوندې و خو بهرنیو دښمنانو او سرغړونکیو ته پر غزګر ځواک ښکارېده.

احمدشاه مېره او حقوق پوه سړی و، د هېچا د ښېګنې غبرګون یې نه هېراوه، دده دغه ځانګړتیا د ژوندانه تر پایه د نادرشاه د کهاله او له ده سره د نادر د هملاریو ملګرو

(۱) سلطاني، ۱٤۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر وړاندې لیدل کېږي. احمدشاه «دار، لويي او وړ ستر گي نه کوله؛ ښېونکي او لوروونکي وه پر لگښتي هم ورته نه شو ويلى او ځانګړى ژوند يې پر ته له هر ډول ځانښودنې په ډېره ساده ګى کې تېر شو. د احمدشاه تګلار، ټينګه، هوډمنه او نه ماتېدونکې وه؛ د ژوندانه په ډېلا، ښلو پړاوونوکې يې ټينګوالى، لوړوالى، بند، خپلواکي، کشرتوب او مشرتوب، ولېدل؛ له هر راز سړيو او پوړونو سره يې ناسته ولاړه وکړه او د نادرشاه غوندې واکمن ټولواک برم وماتې يې ولیده.

دغه هر څه يې پر خداى ورکړي ليدو اند اغېزو ښيند او خوى او اخلاق يې وردرانه او پاخه کړل. دا هم نه شو ويلى چې احمدشاه هیڅکله په خپله تګلار کې ښوېدلى نه دي، خو د کړو ډېره برخه يې د ښو اخلاقو ښکارندويي کوي، له همدې کبله ټولو افغاني تاريخوپوهانو د احمدشاه اخلاق ستايلي او ټولو افغانانو هغه د اولياالله له ډلې گڼلى چې دا د دغه پاچاه له سترو مانيزو وياړونو څخه شمېرل کېږي، فيض محمد د عبدالکريم له خولې ليکي چې: نادرشاه به تل په غونډو کې ويل چې په ګرد ايران، توران و هندوستان کې مې د احمدخان غوندې سم چارى او د ښو خويونو خاوند سړى نه دى ليدلى.[1]

PROPERTY OF ACKU 8242

(۱) سراج، ۹ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم څپرکی

د احمدشاه بنه

د احمدشاه د بڼې په اړه څرګند لاسوند راسره نه شته، همدومره پوهېږو چې هغه د روغتیا او ځانې ځواک خاوند سړی و، دایې له تاریخي تېر ژوندانه او جګړه یزو هڅو څخه ښه څرګندېدای شي، ځکه چې احمدشاه لرې هېوادو ته پر اس تللی؛ له څپاندو سیندونو تېر شوی او په سلګونو میله ګرځندي یرغلونه یې کړي دي، د بېلګې په توګه د ۱۱۷۵ کال په جګړه یزیانه کې چې له پنجابه سرهند ته د سیک ځواکونو پروړاندې مخکې ته، ۱۳۵ میله لار یې په دوو ورځو کې ووهله. (۱)

تاریخپوهانو د احمدشاه د بڼې په اړه څه نه دي لیکلي او د هغه خپل انځور چې غوځ لاسوند وګڼل شي په لاس کې نه شته، یوازې په هندو پنجاب کې ځینې انځورونه موندل کېږي چې پر احمدشاه اړه لري، له هغوي څخه یو پر ۱۳۱۵ لمریز کال د کابل په خپرونو کې هم چاپ شو. (۲) د دغه انځور ریښتینوالي د منلو نه دی، خو دا ترې څرګندېږي چې وګړیو د کیسو او روایتونو له مخې د احمدشاه د بڼې او کالیو په اړه څه اند لاره. دا انځور راښیي چې د احمدشاه کالي له تاریخي څرګندونو سره سمون لري چې په وروستیو کرښو کې به یې ولولئ له هغه نه دا اټکل کېدای شي چې دا انځور به لږ څه

---

(۱) سراج، ۲٦ مخ.

(۲) کالنی، ۱۳۱۵ لمریز کال - کابل مجله، د کابل چاپ، د ۴۱۲ او ۴۱۳ مخونو ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه ته ورته وي.

(کتلی شئ: دویم انځور) دانځور په لاندې ډول دی: «احمدشاه غوښین مخ، غټې توري سترګې، جګه پوزه، ورین تندی، توره ږیره، او د شونډو د پاسه بیاتې شوي منځني بریت لرل» سره له دې چې دا انځور نیمايي دی، خو لیدونکی پوهه دې پوهوي چې دانځور خاوند به منځ ونی لندی سری وي، په دغه انځور کې د احمدشاه کالي په لاندېني ډول ښوول شوي:

پر سر يې لویه پګړۍ او د چورمه يې چپنې د پاسه يې بله ارته برګه چپن هم اغوستې ده چې دا تول د هاغه مهال د افغاني لوړو پوړونو کالي وو. اوس راته ناشونې ده چې داحمدشاه د څېرې په اړه تر دې ډېر څه ولیکو.

احمد شاه بابای افغان - ۱۱۳۵ - ۱۱۸۶ه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم څپرکی

د احمدشاه خواږه او اغوستن

د تاریخ په پاڼو کې هیڅ نه لیدل کېږي چې احمدشاه دې ځلبلې ژوند کړی وي، خو زامنو یې چې دا راز ژوند خوښاوه نو تاریخلیکونکیو یې یادونه کړې، د بېلګې په توګه د احمدشاه زوی تیمورشاه په الماسو پسولل شوی خول پر سراوه؛ پسولل شوی امېل یې اچاوه؛ په ګرانبیو مرغلرو پسولل شوې چپن یې اغوستـه او نومیالی الماس «کوه‌نور» یې پرښۍ او فـخـراجی یې پرکـښې متې تاړه؛ پر اس بـاندې د سپـرېدو پر مـهـال یې په غـمیـو ښکلې شـوې څـوکۍ تر پښـه لاندې ایښـووه، او د سپـرلۍ د اس پر سر یې هم د مـرغلرو جوغـه ولاړه وه. [1] د احمدشاه لمسي «زمان شاه» هم د غمیـو خول پرسر اوه چې د غمیو ځلور جوغې یې لرلې. [2] د یوه کال په پسرلي کې چې «شاه شجاع» د سیاه سنګ په ډګر کې د کابل وسله‌وال سرتېري کتل، پر داسې آس سپور و چې د سپینو زرو غوندې سپین اوښې اولکۍ یې په نکریزو سرې وې؛ لکۍ ته یې د سوچه سرو زرو «په غمیو ښکلې شوې» کړۍ وراچول شوې وه؛ او د غوړونو ترمنځ یې د ښاکوتو او زمرودو خول ځلیده او زین یې په سرو زرو پوښل شوی و چې د لمر پر وړاندې ګرانبیه غمي د ستوریو

---

(۱) سراج، ٤٤ مخ

(۲) سراج، ٥٠ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

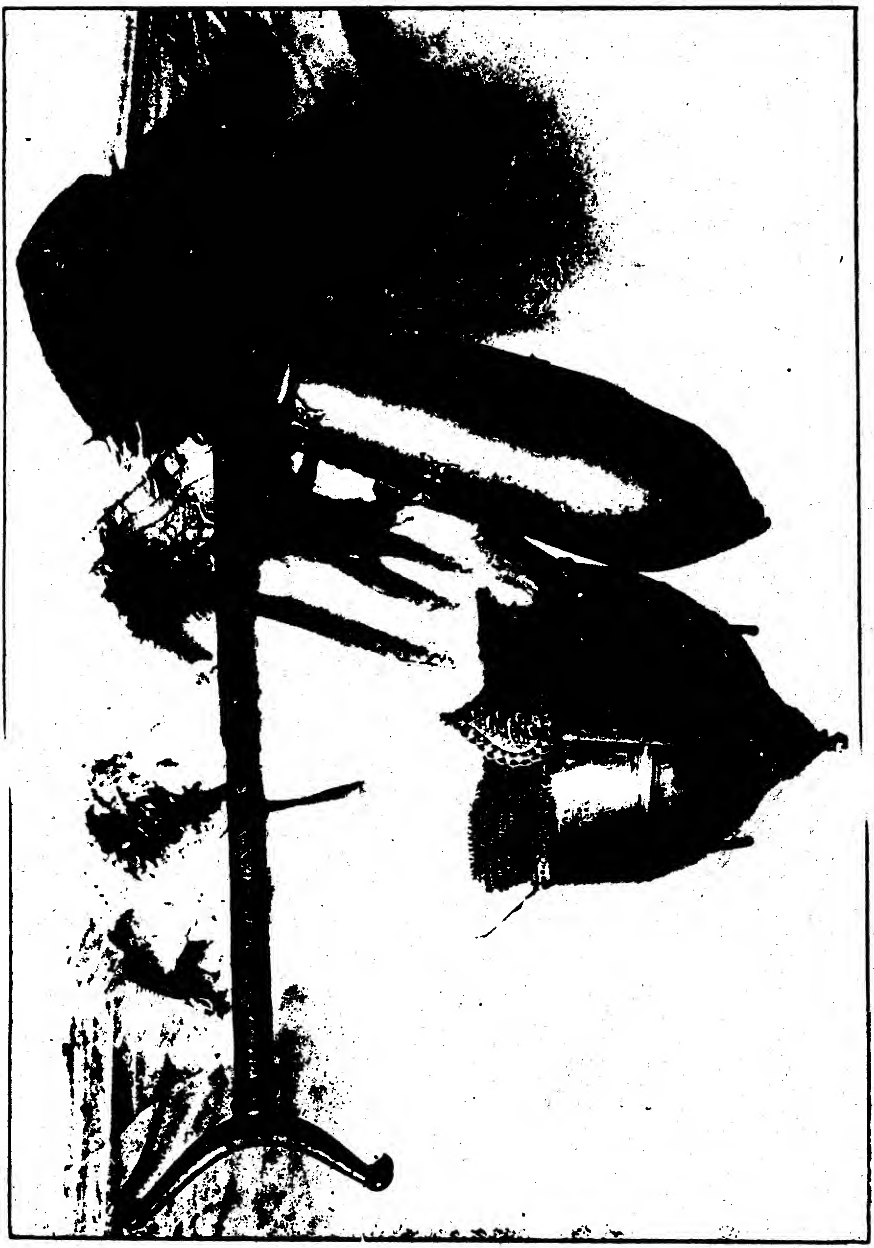

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډۍ پرې ځلېدل. دا د يوه کابلي پوسل و شل کلن سپينږيري (حسين داشي) د سترګو لېدلې پېښه ده چې پر ۱۳۲۸ سپوږمېز کال يې د ليکوال پلار ته ويلې وه.

خو د احمدشاه د ژوندانه ځلېتيا په اړه له يوې خوا تاريخ څه نه وايي او له بلې خوا يې سيمه يز روايتونه هم ساده توب مني. پرګنې وايي چې احمدشاه پر پلاژنه کېناسته او خول يې نه پر سر او ه او له توکيز پلوه يې هم ژوندانه له نورو افغاني لوړو پوړو سره د بر توپير نه لاره، مانا دا چې په ودانۍ کې يې غالۍ او توشکونه غوړېدلي وو؛ اغوستن يې پګړۍ، چپن او موزي وې، او په افغاني خوړو سهېده. اوس به وګورو چې هاغه مهال د افغاني لوړ پوړ خواړه څه وو؟

محمد حيات په دې اړه د پاملرنې وړ ځرګندونې کوي، هغه د جګ ابدالي پوړ اغوستن داسې رانيسي: تر پونديو پورې اوږده چپن، ارت پرتوګ، لوی کيچه ړی [1] غته پګړۍ، موزي، ملابند، د ملا چاړه، او پر اوږه راځورنده توره. [2] د هاغه مهال د پاچاهانو او لويانو انځورونه چې يو پر بل پسې مونډل کېږي، د محمد حيات دا ځرګندونې رينښتينې کوي.

همدا راز د هاغه مهال افغاني لويانو خواړه وو: پلاو، لنده او وچه غوښه، چکنې کباب، پوخه، مستې، مېوه په ځانګړې توګه ختکې، شربت او داسې نور. [3]

له دې نه اټکلېږي چې د احمدشاه خواړه او اغوستن ساده او له افغاني دود سره سم وو چې له پورتنيو بېلګو يې تېرى نه کاوه. د نوموړيو ځرګندونو د رښتينوالي له پاره «په ځانګړې توګه د اغوستن په اړه» بل لاسوند د احمدشاه هماغه مخکې ياد شوی انځور دی.

---

(۱) چپن ته ورته له وړيو نه جوړ شوی اغوستن دی چې غرني شپانه يې اغوندي، (ژباړن)

(۲) حيات افغاني، ۱۳۰ مخ

(۳) حيات افغاني، ۱۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم څپرکی

داحمدشاه دمه نی، بوختیاوي

ښکاری چې احمدشاه پر هیڅ ډول لوبو او دمو اخته نه و. په تاریخ او سیمه یزو روایتونو کې له ښادیو، لوبو او ان له ښکار سره د احمدشاه د مینې په اړه «چې د پاچاهانو له ژوندانه سره تړلې» څه نه شته. په تاریخ کې د احمدشاه د دربار د کارمنو په لړ کې د «میرښکار» نوم نه دی راغلی. په کندهار کې هیڅ یو لوبغالی، چوتره او بڼ نه شته چې د احمدشاه مېله ځای ورته وویل شي. ده په ګرده پاچاهۍ کې یوازې یوه ورځ ساز وموسیکي اورېدلې او بس. (۱)

په رښتیا هم چې ددومره ساړه ذوق خاوندان پاچاهان« که دهوادنیو چارو ډېرښت یې لامل نه و »؛ لږلیدل شوي خو ښکاري چې همدغه لامل به داحمدشاه ددمې مخه نیولې وي.

تر ډېره د سلطنتي لړیو لومړني بنسټ ایښوونکي، تکړه سړي وو چې یوازې د پرله پسې هڅو په رڼا کې دغه لوړ ځاي ته رسېدلي او د ژوندانه تر پایه یې د خپلو موخو له پاره له دغه کار نه لاس اخیستی نه دی. سربېره پر دې مورږ د احمدشاه یوه دمه نی بوختیا پېژنو چې هغه له هېوادنیو چارو نه د وزګارېدو په ترڅ کې د هغه شاعري ده، احمدشاه هنری غزل بول شاعر« واقف لاهوری » هم څو ورځې رابللی ، وايي چې« واقف» احمدشاه ته له ورتلو سره سم لاندینی بیت ووایه: (۲)

ندیده هیچکس ظل پیغمبر بحمد الله که ظـــل الله دیدم

ژباړه: (چا لیدلی سیوري نه دي د استازي شکر، شکر چې مې ولید د خدای سیوری)

---

(۱) سراج، ۳۰ مخ. (۲) نګارستان فارسي، د محمد حسین آزاد لیکنه، د لاهور چاپ ۱۹۲۲، ۲۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوولسم څپرکی

داحمدشاه د «دراني» نومولو لامل

ومو ویل چې احمدشاه پر لویه سدوزي کورنۍ پورې اړه لري. د افغاني تاریخپوهانو د وینا وو له مخې دده کورنۍ بنسټ ایښوونکی «سدو» د احمدشاه شپږم نیکه و، «راورټي» وایي چې د لسمې لمریزې پېړۍ په پای کې یې ژوند کاوه، او نوم یې هم اسدالله یا سعدالله ښوول شوی وروسته د «سدو» په نامه شوی دی، په هر ډول په یوولسمه لمریزه پېړۍ کې د سدوزي کوچنۍ ونډ نوم ډېر نه یادېده ددغه نامه څرګندول د احمدشاه د سلطنت له جوړېدو سره تړلي دي، خو کورني او بهرني تاریخپوهان تر ډېر ځایه احمدشاه ته «ابدالي» وايي چې دا د پښتنو د یوې لویې څانګې نوم دی. ابدالي نوم ددې څانګې د ډېروالي په پرتله، دومره پخوانی نه دی او په تاریخونو کې تر اوومه لمریزه پېړۍ پورې نه ښکاري، خو له لومړنیو اسلامي پېړیو راهیسې د پښتنو د نورو څانګو، لکه: سوري، غوري، لودي او نورو نومونو په تاریخونو کې راغلي دي، له دې نه ښکاري چې هاغه مهال ابدالي نوم، د ود یا لې تر لېږه او ځارنه و، او کېدای شي چې هاغه مهال ددې ډلې څانګې په ځانګړیو تېرنیو نومونو پېژندل کېدې. تر دې وروسته وروو، ورور ابدالي نوم اوریدل کېږي او پر نهمه او لسمه لمریزه پېړۍ یې د تاریخ په متونو کې په څرګنده توګه وینو.

نوښنګه په افغانستان کې ناڅاپه دغه څو سوه کلن نوم پر «دراني» واوښت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه سدوزی ابدالي، احمدشاه «دراني» او يا هم «دُر دران» ونومول شو؟ په دې اړه له تاريخپوهانو نه نغښتې او هيښنده خبرې اورو، لکه يو بهرنی ليکوال چې د بل هغه په پېښو، ليکي: د احمدشاه د خوب ليدو له امله، ابداليانو خپل نوم پر «دراني» واړاوه. [1] ښکاره ده چې د دغه بې بنسټه الواک نه منل ځيرنې ته اړ نه دي.

محمد حيات په دې اړه تر دې هم ډېر ليکي او وايي: د افغانستان پر پلار. د احمدشاه ترکېناستو وروسته صابرشاه نومي روحاني سړي چې احمدشاه ډېر ښه مانه؛ ورته وويل چې «دُر دوران» بل نوم غوره کړي، خو احمد د خپل ټبره د نامه له په پام کې نېولو سره «دُر دُران» هغه غوره کړ. [2] په دې مانا چې ابدالي ځانګه يې «دران» او «دراني» او ځان يې «دُرِ دران» ونوماوه.

فيض محمد هم دې ته ورته، پر سلطان محمد پسې د خبره منې.

په هر ډول، ښايي وويل شي چې د «در دران» نوی نوم په هيښنده چټکی د يوې بې بنسټه ترنې له مخې پر «دُر دران» واوښت او په رسمي خپرونو او ديني درېځونو کې ياد شو. افغاني تاريخپوهان وايي چې احمدشاه پر خپله ټاپه چې د طاوس بڼه يې لرله او صراحي ته ورته وه، دغه ليکنه وکړه: «الحکم للّه يا فتاح، احمد شاه در دراني» [3] تر دې وروسته احمدشاه ته پر «دُر دران» او دراني پاچاه ويلو سربېره ټول ابدالي ټبرد «درانيو» په نامه ونومول شو.

داحمدشاه د پاچاهی پر هماغو ورځو په کورنيو ژبو او ليکنو کې د «ابدالي» پرځای «دراني» نوم وکارول شو. [4]

---

(1) د ايران لنډ تاريخ، د «سرپرستي سايکس» ليکنه، د اصفهان ژباړه او چاپ، ۷۸، نېټه يې نه شته، لومړی ټوک، کهدای شي چې «سرپرستي» دا کربې له «مېلسن» نه زده کړي وي. ضيا ءالملت والدين وايي: دا خوب نومانډولي «چکني» ليدلی و، نه احمدشاه او ده له همدې کبله «در دران» بل نوم غوره کړ، تاج التواريخ، د امير عبدالرحمان خان ليکنه، د بمبئي چاپ، ۱۳۲۳ ل کال، دوی ټوک، ۷ ګڼه، ۱۵۲ مخ.

(۲) سراج، ۱۰ مخ، سلطاني ۱۲۳ مخ

(۳) سراج، ۱۱ مخ، سلطاني ۱۲٤ مخ.

(٤) کتلی شئ: په حجاز کې د افغاني حاجيانو د ودانی دډ برليک په اړه ليکنه، کابل مجله ۱۳۱۱ کال د خپرېدو دويم کال، دويمه ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم څپرکی

د احمدشاه ماندیني او بچیان

زموږ په تاریخونو کې د احمدشاه د ماندینو شمېر د ښځو په اړه د هماغې بېځایه چوپتیا له امله، ناڅرگند دی. د زامنو په اړه یې هم نه وایي چې له یوې موره وو، که له بېلا بېلو، ځکه نو د احمدشاه د مېرمنو شمېر تاکنه ستونزور کار دی خو دا چې دی متشرع سړی و، ویل کېدای شي چې پر یوه مهال یې د ښځو شمېر تر څلورو د بر نه و، خو دا چې څه نومیدې، له کومو کورنیو وې او څه مهال واده شوې؛ څرگنده نه ده. موږ د احمدشاه له مېرمنو څخه یوه چې شاهزۍ «بیگم» نومیده او د هندوستان د شاهنشاه محمدشاه گورگاني (۱۱۳۱-۱۱۶۱) لور وه، ځکه تر نورو ښه پېژنو چې نومیالی کورنۍ یې وه، ددې نجلۍ مور د «صاحبه محل» په بلنامه یادېده او د هندوستان په پلازمېنه کې یې له احمدشاه سره واده شوی دی خو دا چې احمدشاه له شاهزۍ بېگم نه بچیان لرل که نه؛ څرگنده نه ده، محمد حیات د احمدشاه د لومړنۍ ماندینې (د شاهزې تیمور مور) په اړه څرگندنه غږېږي، دی لیکي: احمدشاه د جلال آباد د بهسودو د عربانو د سردار له لور سره واده وکړ او تیمورشاه ترې وزیږېد.[1] محمد حیات هدو د نجلۍ نوم، پلار، او دواده نېټه نه یادوي.

دا چې احمدشاه په کوچنیوالي کې زنداني شوی؛ په ځلمیتا به کې پارس ته لاړ دی

---

(۱) حیات، ۴۴۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شهزاده تیمور هم هماغلته زیږېدلی نو بنایي دا ومنل شي چې د شهزاده له مور سره یې هم په پارس کې واده کړی دی.

دا اټکل لرې نه دی چې د احمدشاه خسر چې د جلال آباد له سیمه یزو سردارانو څخه و او د هغو افسرانو په ډله کې راتلو چې له نادرشاه سره له جلال آباد و خیبر نه د تېرېدو په ترڅ کې (۱۱۵۱ کال) رابلل شوي او په بدرګه منل شوي وو، دی هم همدا مهال په نادري اوردو کې منل شوی او څه موده وروسته پارس ته ورسره تللی، لور یې هماغلته له احمدشاه سره واده کړې او تیمور ترې زیږېدلی دی. دد غه اټکل له منلو سره سم ویلای شو چې احمدشاه د سردار لور پارس ته د نادر ترستنېدو وروسته (۱۱۴۵ کال) واده کړه او تیمور د احمدشاه د پاچاه کېدو پرمهال (۱۱۶۰ کال) لا اووه کلن شوی نه و.

د احمدشاه بله میرمن هم د عبدالکریم د وینا له مخې پېژندلې شو، نوموړې وایي چې «شاهزي سلیمان» د «شاهزي تیمور» میرنی ورور دی. دا چې سلیمان د احمدشاه دویم زوي دی، بویه وویل شي چې مور یې هم د احمدشاه دویمه ماندینه وه او کېدای شي چې په کندهار کې یې واده کړې وي ځکه چې شهزاده سلیمان په کندهار کې زیږېدلی او د احمدشاه د پاچاهۍ پر مهال مخکې تر دې چې دهند له شاهزي «بیګم» سره واده وکړي په کندهار کې پاچاه شوی و.

تر دې اخوا نه پوهېږو چې د احمدشاه نور زامن له همدغو دریو ماندېنو څخه وو که د بلې مور یا نورو میندو څخه زیږېدلي دي. د احمدشاه د لوریا لونو په اړه هیڅ څرک نه شته، په تاریخونو کې یې د لونو د زوکړې، نومونو او ودونو په اړه او یا هم د احمدشاه د زومانو په اړه هڅه نه مودل کېږي.

د احمدشاه زامن دا دي:

مشر زوی تیمور، دویم زوی سلیمان، سکندر، داراب و پرویز (د ابن محمد امین د وینا له مخې تر ټولو کشر). ابن محمد امین شاهزی سکندر د احمدشاه ځای ناستی او تر هغه وروسته یې د تیمور پرمهال په ناسته ولاړه کې د پاچاه همغاړی ګڼلی دی. (۱)

څرګنده ده چې دا تاریخلیکونکی د سکندر د ځای ناستې په اړه تېروتی، خو بیا هم دده وینا دا څرک لګوي چې تیمور و سکندر به له یوې او سلیمان و پرویز به له بلې موره

(۱) مجمل ۱۴۸ او ۱۵۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، په دې توګه د نورو تاریخونو چوپتیا د دې مخنیوی نه کوي چې شهاب و داراب دې د هندوستان د پاچاه د لور زامن وګڼل شي، ځکه چې اوس مونږ ته د احمدشاه د ځلورمي مانديني پته نه شته.

په هر ډول، تیمور د پلار له خوا د پنجاب تر نايب الحکومه توب وروسته د هرات نايب الحکومه تاکل شوی او د خوراسان د ولایتونو د څارنې دنده يې لرله.

سره له دې چې احمدشاه د سلطنت تر پايه ځای ناستي تاکلی نه و، خو د خپلې ناروغۍ تر کلکوالي وروسته يې ملکي او پوځي مشرانو ته تیمور په دغه نامه وروپېژاند.

تو به غر ته د احمدشاه تر تګ وروسته، سلیمان هم څه مهال د کندهار د حکومت وکیل شو؛ خو سکندر د پلار د واکمنی په وروستیو کې د پنجاب پر نايب الحکومتوب وټاکل شو او د سپه لاسار جهان خان په ملتیا هغې سیمې ته وخوځېد، خو لا په پېښور کې و چې د احمدشاه د مړينې خبر يې واورېد او د تیمور شاه له لاربښوونې سره سم کندهار ته راستون شو. [1] پرويز هم د احمدشاه د سلطنت په وروستیو کې د کابل واکمني لرله.

او د پلار تر مړينې وروسته کندهار ته وغوښتل شو [2] خو د شهاب و داراب په اړه څه ویل شوي نه دي.

---

(۱) مجمل-۱۵۲مخ.

(۲) مجمل ۱۵۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم څپرکی

داحمدشاه هممهالي او گاونډي پاچاهان

د احمدشاه پر مهال د افغانستان شمالي گاونډی هېواد (بخارا) د استراخاني اوزبکو د يوې کورنی «چې د جنيديه لړۍ نومېده» په واکې و. د دې کورنی لسو تنو پاچاهانو له ۱۰۰۷ تر ۱۲۰۰ هجري کال پورې واک چلولی خو په پای کې پاچاهی کورنی بې جوکې شوه او د دربار مشرانو په ځانگړې توگه مانغيت مغولانو د دولت واگی ونيول او په مادون النهر کې يې بلواوې پيل کړې. احمدشاه پر ۱۱۸۱ هـ کال چې وزير شاه ولي خان د اردو کوماندان و له جيحونه په اوښتو هغوي ولړځول او پر ته له جگړې يې پر خپل ځای کېنول.

د بخارا د جنيديه لړۍ لاندېني مشران د احمدشاه هممهالي وو:

عبدالمومن د ناستي کال ۱۱۶۰ هـ، دويم عبدالله د ناستي کال– ۱۱۶۴ هـ. محمد رحيم (د مانغيت مغولو له لړۍ څخه) د ناستي کال ۱۱۶۷ هـ. عبدالعزيز (د جنيديه کورنی وروستی پاچاه) ل ۱۱۷۱ تر ۱۲۰۰ هـ پورې.

سلطان محمد او فيض محمد چې «شاه مراد» د بخارا پاچاه او د احمدشاه هممهالی گڼي، تېروځي، «معصوم شاه مراد» د مانغيت مغولو د لړۍ لومړنی سړی دی چې د جنيديه کورنی پر ځای کېناست او له ۱۲۰۰ تر ۱۲۷۷ هـ کال پورې يې شپږو تنو واکمني کړې ده. شاه مراد له ۱۲۰۰ هـ کاله تر ۱۲۰۷ پورې پاچاهي کړې، ځکه نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی د تیمور شاه افغان هممهالی و، نه د احمدشاه بابا. احمدشاه تر ۱۱۷۱ هـ کال پورې په پارس کې یو تاکلی همهالی نه لاره، ځکه چې د نادر تر مړینې وروسته دغه هېواد د خپلمنځي اور په لمبو سوزېده او د تیرواکۍ دود په کې راژوندی شوی و. په آذربایجان کې د پښتنو غلزیو خان «آزاد» له پښځلسو زرو سرتېرو سره، په استرآباد کې «حسن خان» کاجار او په عراق کې «کریم خان زند» واکمنان وو.

له ۱۱۷۱ کال وروسته «کریم خان» د ټول هېواد پاچاه شو چې د احمدشاه تر مړینې یې همهالی ګڼل کېږي، دغه سړی د هر خوبښ و چې احمدشاه پر خپل ټول ځواک سربېره، د هغه په هېواد کې لاس ونه واهه.

خو د هند دولت چې د اورنګزېب تر مړینې وروسته مخ پر ویجاړېدو و، د احمدشاه پر مهال ړنګېدو ته نېږدې شو، ځکه چې د هند پاچاهان پر ښځو او چړچو لګیا وو؛ وزیرانو او نور مشرانو لومې غځلوې او ځانګړې موخې یې غوښتې او د ولایتونو واکمنو خپل واګ ټینګاوه. د راجپوت، جټان او مرهټیان د سلطنت ړنګولو او هېواد لوټلو له پاره راپورته شوي وو، که د احمدشاه مېړانه او مرسته نه وی، هندي دولت به د مرهټیانو په لومړي یرغل راپرځېدلای و.

د احمدشاه همهالي هندي پاچاهان دا دي:

ابوالفتح ناصرالدین محمدشاه خجسته اختر غازي پاچاه شاهجهان ۱۱۳۱-۱۱۶۱ هـ، مجاهد الدین احمدشاه د محمد شاه زوی ۱۱۶۱- عزیزالدین دویم محمد عالمګیر د معزالدین جهاندار شاه زوی ۱۱۶۷- ابوالمظفر جلال الدین عالي ګهرشاه عالم غازي پاچاه ۱۱۷٤-۱۲۲۱ هـ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

پینځلسم څپرکی

د احمدشاه ژوند لیک د هغه تر پاچاهۍ پورې

احمدشاه پر ۱۱۳۵ هـ وزیږېد او پر همدغه کال یې پلار «زمانخان[د هرات د حکومت مشر] » مړ شو. مور یې احمد شاه له ځان سره یو ځای له هراته فراه ته بوت. (۱)

د احمدشاه مشر ورور ذوالفقار خان هم بنوراوک (د فراه او گرشک ترمنځ) ته لاړ، ځکه چې د «ملي سلاجرگې» له خوا د زمانخان پر ځای د پخواني مشر عبدالله خان ابدالي زوی، محمد خان تاکل شوی و. نوموړي د خپلې کورنۍ تاریخي سیالي (د زمانخان کورنۍ) ته بنه نه کتل.

تر دې وروسته د احمدشاه په اړه څرک نه شته او د ورور ذوالفقار خان په سفرونو کې یې «د احمدشاه د کوچنیوالي له کبله» نوم نه لیدل کېږي، خو ذوالفقار خان پر ۱۱۳۶ کال د هرات مشر وټاکل شو او له بنوراوکه د فراه له لارې هرات ته راغی.

دوه کاله وروسته (۱۱۳۸) جرگې دی د «باخرز» د حکومت مشر او ځای یې د

(۱) حیات، ۱۲۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې یاد شوي محمد خان ورور «الله یارخان» ته ورکړ، خو له باخرزنه هرات ته د ذوالفقار خان تر لښکرویستنې وروسته، جرګې الله یار خان د فراه حکومت ته ولیږه او ذوالفقار خان یې د «مروچاک» پر حکومت وټاکه. که تر دې مهاله احمدشاه له خپلې مور سره په فراه کې و او له ذوالفقار خان سره یوځای شوی نه و، نو فراه ته د الله یار خان تر راتګ وروسته، هرو مرو له هغه ځایه وتلی او مروچاک یا بل ځای ته تللی دی.

پر هرات باندې د نادرشاه خوراساني د یرغل له ګنګوسې سره سم، جرګې پر (۱۱۳۹) کال بیا له فراه نه الله یار خان راوغوښت؛ د حکومت مشر یې وټاکه او ذوالفقار خان یې د فراه حکومت ته ولیږه، خو په دې نه پوهیږو چې دا مهال احمدشاه چېرته و.

د هرات نیولو له پاره د نادر د جګړو په ترڅ کې چې له ۱۱۳۹ تر ۱۱٤۱هـ کال پورې اوږدې شوې؛ ذوالفقار خان له فراه نه هرات ته راغی او د خپل کورني سیال الله یار خان په مرسته د نادر پر وړاندې پر جګړه بوخت شو، دلته بیا هم د احمدشاه نوم نه لیدل کیږي ځکه چې دا مهال هغه شپږ یا اووه کلن هلک و.

تر سولې او پارس ته د نادر تر ستنیدو وروسته، ذوالفقار خان پر ۱۱٤۲ کال یو ځل بیا له فراه نه هرات ته لښکر وخوځاوه چې په پای کې د جرګې په پریکړه د هرات مشري ورکړ شوه او الله یار خان مروچاک ته ولیږل شو. تر دې وروسته موږ په څرګند ډول احمدشاه په هرات کې مومو.

د ۱۱٤۳ کال په پای کې نادرشاه له دېرشو زرو جګړه مارو سره پر هرات یرغل وکړ خو ذوالفقار خان هغه پېنځه میاشتې وساته، دا مهال ذوالفقار خان پوه شو چې د الله یار خان ګوند د ښار په منځ کې د هغه د ورکولو له پاره کار کوي، ځکه جرګې ته خپله استعفا وړاندې او څرګنده یې کړه چې اوس له پارس سره جګړه روانه ده، خپله مشري پریږدم چې کوچنۍ شخړه د سترورانې لامل نه شي.(۱) جرګې پخوانی مشر الله یار خان بیا وټاکه او ذوالفقار خان له خپلې کورنۍ او ورور (احمدشاه) سره له هراته ووت او فراه ته لاړ.

ذوالفقار خان په فراه کې ساتونکې افغانان د نادري جګړه مارو پر وړاندې

---

(۱) سلطاني، ۱۱٤مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواکمنول، خو چې د الله يار خان د ماتې او د نادر د بري غږ يې واورېد، له خپل کشر وروړ احمدشاه سره پر هماغه ۱۱۴۴ کال له فراه نه کندهار ته لاړ.

احمدشاه په کندهار کې هېښنده برخليک لاره او د تقدير له غوښتني سره سم اړو چې د خپل ژوندانه خورا تياره شېبې همدلته تېرې کړي، هماغسې چې ښايي د خپل ژوندانه پر مختلفو ورځې يې هم له هماغه ځايه پيل کړې واى.

په هر ډول ، د ميرويس نيکه د کورنۍ (هوتکيان) وروستي واکمن «شاه حسين» چې د نادر په لاس د هرات له نيولو نه خبر شو او له ابدالي تېره سره يې د هغه ښه چلند وليد؛ شکمن شو او د دغې ځانګې نوميالی مشر «ذوالفقار خان» يې بندي کړ، احمدشاه هم چې نېږدې لس کلن هلک و له خپل وروړ سره يو ځای د زندان پرورو ورننووت. تر دې وروسته د احمدشاه د ژوندانه يوه برخه د کندهار په دولتي زندان کې تېره شوې ده د زندان په انګړ کې نېږدې شپږ کاله يې غېږ غوړه غلی ژوند لاره، تر هغې چې پر ۱۱۵۰ هـ کال، نادر شاه کندهار ښار ونيو او بنديان يې خوشې کړل، احمدشاه هم چې نېږدې شپاړس کلن زلمی و د نورو هغو په څېر له بنده راووت.

شاه حسين هم د خپلو لويو سياسي تېروتنو خوند وڅاکه. هغه د پارس د افغاني شاهنشاه «ميراشرف» «چې له نادر سره پرجګړو بوخت و» ملاتړ ونه کړ او چې نوموړی شاهنشاه د نادر پر وړاندې دلښکر جوړولو او تېنګښت له پاره کندهار ته راغی، د خپلې يوې دلې سپرو په لاس يې د کندهار په جنوب لويديزه سيمه کې وواژه او په خپل دغه چارې «چې د افغاني خپلمنځي شخړو درنځوری يوه څرګنده بېلګه ده» د هوتکي نوي دولت بنسټ ته کلک ګوزار ورکړ. وروسته تر دې چې نادرشاه پر هرات باندې د يرغل له امله زورور شو، شاه حسين بيا هم د درېيو زرو مرستندويو سپرو له لېږلو پرته د نادر پر وړاندې د هرات له ابدالي حکومت سره بله هيڅ مرسته ونه کړه او د دغې دويمې ناوړه چار له امله د هرات په ماته کې اغېزناک شو. نادر چې کندهار ته راوړاندې شو، شاه حسين يوازې او د ټولو شاه اشرف پلويو غلزيو او ابداليو مشرانو له مرستو نا هيلی و ځکه يې د نادر شاه پر وړاندې ماتې هم څرګنده وه، د ساري په توګه اشرف سلطان غلزی چې د توخيو سپرو مشر و، د کلابندۍ په ترڅ کې له شاه حسين څخه جلا او له نادر سره يو ځای شو او خپل مشر ته يې دغه دروه يې د هغه د ناوړه سياست تر ملاتړ غوره وګڼله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پر دې هم شاه حسين چې زرور او خپلسرى سړى و، په لږ شمېر سره څه د پاسه يو كال د نادر پر وړاندې وجنګېد.

نادرشاه چې د ۱۱٤۹ له ذي الحجې نه د ۱۱٥۰ تر ذي الحجې پورې د دهوالو او ډګر پرجګړو بوخت و، د کندهار له زاړه ښار نه يې لويه کرۍ راچاپېره او ځو ځايه يې په يوه ميلي واټن کې کوچنې پوځي کوټونه جوړ کړل چې په هر يوه کې زرساتونکي ځای پر ځای وو. دد غو کوټونو ترمنځ يې هر سل ګامه وروسته نور برجونه جوړ کړل چې هر يو يې په لسو سرتېريو ساتل کېده.

نادرشاه له پلازمېنې دوه ميله لرې ختيځ خواته د يوې سترې پوځي چاونۍ بنسټ کېښـوو؛ دهوالونه، برجونـه، اسـتوګنځى، جومـات او ځـو ودانۍ يې جوړې کړې؛ د «نادر آباد» په نامـه يې ونومـوله، او په خپله د اوردو له سترې برخې سره ورته راکښـته شو.

نادر د سپرو کنډکونو په بريدونو، د کلات د غلزيو، بست، ګرشک، زمينداور او نور پوځي غونډونه مخکې نيولي او د شاه حسين د اړيکـو کرښې يې له هره ځايه پرې کړې وې، خو خپل اړيکى يې له هرات، خوراسان و پارس سره ټينګ وو؛ د کندهار ښار د شا تنيـو غرونو لوړې څوکې يې نيولې وې او د پلازمېنې منځ يې تر اور لاندې ونيـو. په دې توګـه ښار تر درنې مـړينې ژوبلې وروستـه، لاندې او د کوڅـو په منځ کې وژنې پيل شوې، شاه حسين له سلطنتي کورنۍ سره د غره څوکې ته چې د ښار سهيل لويديځ ته وه؛ وخوت او وروستـۍ هڅې يې پر مخ بوتلې، خو هرڅه له لاسه تللي وو، په پای کې ده او کورنۍ يې ځانونه وسپارل او مـازندران ته وشړل شول. نوموړی پر ۱۱٥٤ کال هماغلته په سنکيا ووژل شو.

نادر د کندهار ښار چې د هندوستان پر لار پولادين ډال و، روغ پرې نه ښوو او ړنګ يې کړ. دغه کلک ښار د سرپوزې د غره په ختيزه لمن کې پروت او له دريو خواوو ژورې کندې، برجونو او دهوالونو له ربونده ځمکې څخه بېلاوه؛ د نېغ او ستـونزور غـره لړۍ له لويديز لورې ساته چې پر لـوړو څوکو يې پوځي چاونۍ وې او په دوو دهوالونو سره پر ښار پورې نښتې. بالاحصـار او سلطنتي ارګ د ښـار په منځ کې ږ څـه شمـال خـواته د يوې تونې لوړې ځـمکې پر سر ودان شـوې وو چې پلن د برين بنســتـونه يې لرل او «نارنج»

(c) ketabton.com: The Digital Library

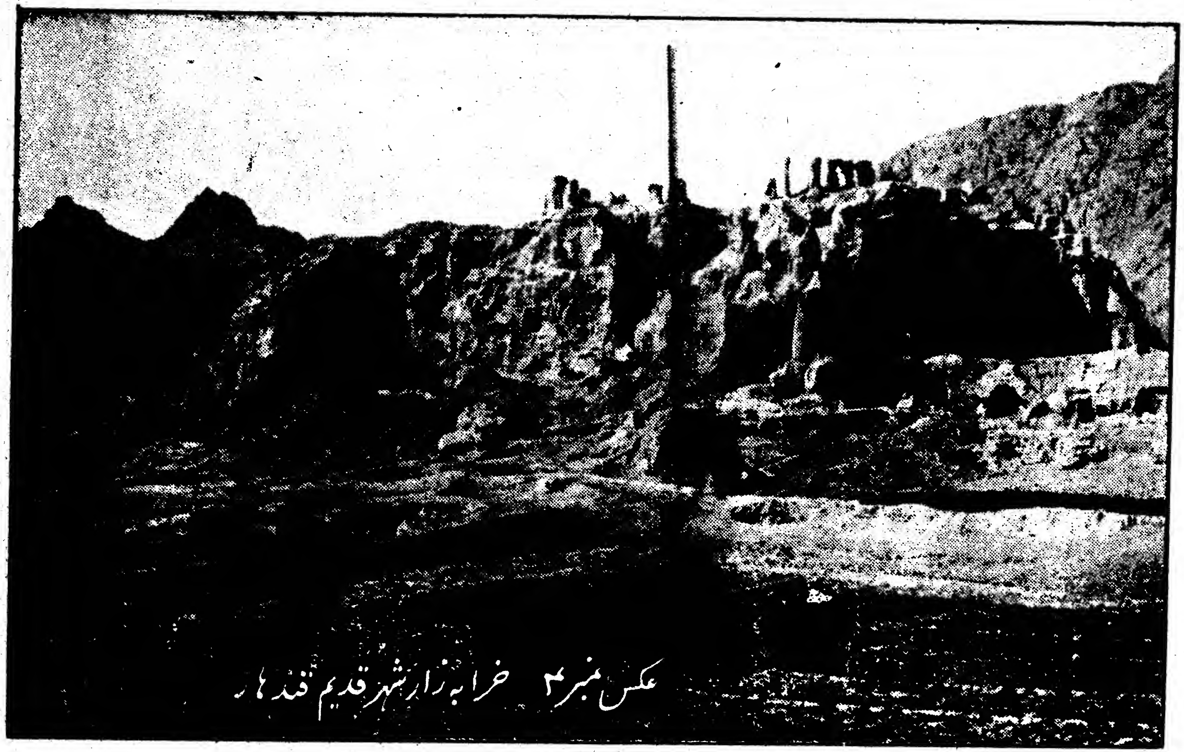

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومېده. د نارنج د شمالي اړخ پلن دېوال د ښار له ختيز دېواله سره نښتی او پلازمېنه يې پر دوو (شمالي او سهيلي) برخو وېشله. شمالي برخه چې کوچنۍ ده د دولتي زېرمو، ځانګړو او پوځي اډې له پاره وه او سهيلي برخې پر ښار پاتې پورې اړه لرله. د غره څوکې له سهيل لوېديځ لوري په خپلو برجونو و دېوالونو ښار ګاره او ساتنه چې قيتول»[1] نومېده.

نن هم د ښار دېوالونه، برجونه، نارنج او قيتول لږ څه پاتې دي چې په څلورم انځور کې ښودل کېږي.

وروسته تر هغې چې نادرشاه کندهار ښار ونيو او ونړاوه يې کړ، افغاني مشران يې د هغوی د خپلې سرچينې په منښت ومنل، د ساري په توګه عبدالغني خان الکوزی يې په هرات کې د ابداليانو د مشر په توګه وټاکه، په کندهار کې يې هم نورمحمد خان غلزی «ځينو تاريخ ليکونکيو په نامه دولت عليزايي ليکلی» د «مير افغان» په بلنامه د غلزيو مشر او د خپلو بدرګه والو افغاني سرتېريو کوماندان وټاکه. همدا راز يې افغاني مشران و کارمنان د نيول شويو ولايتونو (هرات، کندهار) پر حکومتونو وټاکل، لکه: حاجي اسمعيل خان الکوزی او اشرف خان غلزی او داسې نور چې د شينډنډ و کلات حکومتونو او د فراه او ګرېشک سيمو ته ولېږل شول.

سربېره پر دې نادرشاه ګڼ شمېر افغاني سرتېري هم په خپل اردو کې ومنل چې ځينې تاريخپوهان، لکه محمد مهدي او ابن محمد امين يې شمېر څلوېښت زره ليکي، خو نور د هر يې شپاړس زره ښيي چې دوولس زره ابداليان او څلور زره غلزيان د افغاني مشرانو تر مشرۍ لاندې او ټول د افغاني نورمحمد خان په لارښوونه د نادر په بدرګه خوځېدل، دوی ليکي چې: هغوی مره داد چې نادرشاه پر افغاني سرتېريو لاره، پر پارسيانو يې نه لاره، افغانان هم له ده سره په نيولو کې يو ځای وو او ډېره توره يې وکړه.

ربښتيا دا ده چې د پارسي تاريخپوهانو پر ليکنو سربېره چې نادرشاه يو پوستين ګنډونکی تورکمن او يو نالوستی سړی و[2] هغه د خوراسان او سېډونکی، سني مذهبه او د بشپړ عقل، هوډ او ازمېيښت څښتن و. نادرشاه په خوراسان کې روزل شوی او له

(1) په تورکي مغولي ژبه، لښکري اډې او کوټ ته وايي. (ژباړن)

(2) تاريخ ايران، د ميرزا حسين خان فروغي ليکنه، د پارس چاپ، ۱۳۱۸ سپوږميز کال، ۳۲۸ مخ، همدا راز تاريخ عمومي، د ميرزا عباس خان اقبال ليکنه، څلورم ټوک، ۲۱۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني ملک محمود خان سیستاني سره یې د اړیکو په ترڅ کې پوهه تر لاسه کړې وه، نوموړي د افغاني سلطان محمود په څېر ستره اروا لرله او غوښتل یې چې پر ګرده منځنۍ اسیا واکمني ولري، ځکه یې د خپلو پر لرې کولو پیل وکړ او تر هرڅه یې لومړی مذهب ته پام شو، په دې مانا چې مذهبي بېلتون یې د سیاسي یووالي د ماتې لامل ګاڼه، تر هرڅه لومړی یې د پارس سلطنت ته رسېدل، د هغه هېواد د لویاتو په جرګه کې د تشیع له پرېښوولو او حنفي مذهب له منلو سره اړوند کړل.

نادرشاه وکړای شول چې د افغانانو مینه راکاږي، افغانانو هم د هند په نیولو، په لویدیځ کې د تورکانو په ماتولو او د داغستان په ښکیلولو کې ونډه واخیسته، دا هماغه داستان دی چې سلطان محمد ، شیرمحمد ، محمد حیات او داسې نور تاریخپوهان یې لیکي.

نادر له افغانانو سره دومره نېژدې و چې د پارسي افسرانو د کرکه یې راوپاروله، ابن محمد لیکي: د پارسي مشرانو په لاس د نادر د وژل کېدو یو لامل له افغانانو سره د نادر په دربار کې د هغوی سیالي وه. نادر شاه غوښتل هغه پارسي مشران چې ده له اند سره سم نه وو، له منځه یوسي، په دې اړه له افغانانو سره وغږېد، افشار او پارسي سرداران چې په پېښه وپوهېدل، د نادر پر وژلو یې لاس پورې کړ. (۱)

افغانانو هم هیڅکله نادرشاه هېر نه کړ، ان تر مړینې وروسته یې هم کورا و سلطنتي کورنۍ د پارس اوردو له لوټ څخه وژغورل او د هغه وریرونه (علي شاه او ابراهیم شاه) یې په هماغه هېواد کې د ښمنانو پر وړاندې پیاوړي کړل. دا ټکي له هغه لیک څخه چې د «قم» د بلوا ګرو مشر «میرسیدمحمد» ابراهیم شاه ته لیکلی و او د نادر له مهاله یې ترخپل مهاله پورې له افغانانو سره د اړیکو له امله ګیله کړې وه؛ ښه څرګندېږي. (۲)

احمدشاه ته راځو: نادر د کندهار تر نیولو او له ګریو سره تر پېژندګلوۍ وروسته له خپلو تولو افغاني دښمنانو څخه یوازې «سیدال ناصري» وځاپه، دی د هوتکیانو پر مهال د پارس په جګړو کې نومیالی افغاني جرنیل و، نادر چې پر دغه سرغړاو افسر داد نه شو کړای، نو ړوند یې کړ، همدا راز له ذوالفقار خان څخه هم چې یاد سړی و د بر

---

(۱) مجمل ۱۴-۱۵ مخونه.

(۲) مجمل ٤۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داریده، خو دا چې هند ته یې تګ په مخکې و، هغه ته یې تنخا او جاګیر ورکاکل او په مازندران کې یې مېشت کړه، احمدشاه هم او هغه مهال له ورور سره وخوځېد او د دوي کاروان د ۱۱۵۱ کال په پیل کې د پارس خواته لاړ.

نادرشاه د هند تر نیولو ، افغانستان ته تر راستنېدو، د بخارا تر تګ او د خوارزم تر نیولو وروروسته پر ۱۱۵٤ کال خوراسان ولایت ته راغی، د غه ځای ته د راتلو په ترڅ کې یې د هېواد مخور له هري خوا هر کلي ته راغلل، په دغه لړ کې یو هم افغان احمدشاه و چې له مازندرانه د نادر لیدو ته راورسېد. دا مهال احمدشاه شل کلن ازمېیلی زلمی و، نادرشاه دی د افسري ور وباله او د خپلو افغاني بدرګه والو سرتېریو په ډله کې یې ومانه. نادرشاه چې د هند ، بخارا او خوارزم په جګړو کې یې د افغانانو زړورتیا ډېره خوښه شوې وه، تر هغې وروسته یې افغاني افسرانو او سرتېریو ته ځانګړي پاملرنه کوله، د نادرشاه د دغې پاملرنې له امله احمدشاه وکړای شول چې د دندو په سمبالولو کې خپله ورتیا وښیي، خو تر اوسه لا احمدشاه یو افسر و او د ټولو افغاني سرتېریو کوماندان هماغه نورمحمد خان غلزی ګڼل کېده. احمدشاه په لنډه موده کې وکړای شول چې د خپل ښه چلند او اخلاقو له امله د افغاني سرتېریو، په ځانګړي توګه د ابدالیانو د پام وړ شي. سربېره پر دې تېرني ګډون او د پلارو ورور نامه هم په دې اړه اغېز لاره. بې اړېنګه چې احمدشاه په داغستان و ایروان کې د نادرشاه په جګړه یزو سفرونو کې په پوره مېړانه د پوځي دندو د سرته رسولو له پاره هڅې وکړې او له دې امله یې د نادر په دربار کې غوره ځای ونیو. شیرمحمد خان په داغستان کې د احمدشاه د توري یادونه کوي. (۱)

احمدشاه د نادرشاه د واکمنی په وروستیو کې د هغه له نومیالیو او د پام منو افسرانو څخه و او د نادر په بدرګه والو افغاني سرتېریو کې تر نورمحمد خان غلزي (میرافغان) وروسته، لومړنی سړی ګڼل کېده، ان تر دې چې د نادرشاه د مړینې پر مهال، سربېره پر دې چې احمدشاه د ټولو افغاني ابدالیو کنډکونو کوماندان و، د اوزبکو سپاره کنډکونه یې هم تر لاس لاندې وو.

احمدشاه له ۱۱۵٤ تر ۱۱٦۰ پورې شپږ کاله له نادرشاه سره په تګ راتګ کې

(۱) خورشید، ۱٦۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوځای و. نبایي دا ومنو چې د هېواد مشري په اړه د احمدشاه د پوهې یوه برخه د هماغو ورځو پایله ده چې دا تکې د دواړو لویو پاچاهانو په ځینو سیاسي او پوځي چارو کې په پرتلیز ډول لیدل کېږي. هغه څه چې د دغو دواړو ترمنځ تو پیر جوتوي دا دی چې نادرشاه تر هغو ټولو ارزښتمنو خدمتونو وروسته چې د پارس له پاره یې وکړل، له بده مرغه یې د ملت په زړه کې خپل ګرانښت او لویوالی د ژوندانه تر پایه ونه ساتلای شو، خو احمدشاه خپل ملت ته د څرګندو خدمتونو له امله وکړای شول چې ان تر مړینې وروسته هم خپله مینه او ګرانښت د هغه په زړه کې ژوندی وساتي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم څپرکی

احمدشاه څنګه د افغانستان پاچاه شو ؟

څرګنده شوې چې نادرشاه د ژوندانه په وروستيو کې روغتيايي او تا بايلله او د ډېرې ناپامۍ او پرغز په ترخ کې يې خپل ځای ناستی زلمي زوی «ميرزا رضاقلي خان» ړوند کړ، تر دې وروسته پرله پسې غمونو او يو لړ خيانتونو چې په هغه هواد کې روان وو، دده مزاج تريخاوه، ځکه يې د خلکو پر ځورولو پيل وکړ او په کوچنۍ ګناه يې لويه سزا ورکوله. وګړي د هغه له مصادرو، ربړولو او بې شمېره وژلو نه پوزې ته راغلل او وسله وال پاڅون يې پيل کړ. شيروان، تبريز و استرآباد يو پر بل پسې سرغړاو شول. دغو خوځښتونو د نادر پر غز نور هم اورنی کړ او چې له خپل آرتاتوبي او پلازمينې خوراسان ته تلو؛ په لار کې يې د وګړيو له کوپړيو غونډۍ جوړې کړې، سربېره پر دې يې وغوښتل چې خپل زامن نصرالله خان و امام قلي خان تر څار لاندې نادري کلات ته ولېږي چې خلک يې د وراره ميرزا علي قلي خان غونډې، د ده پر وړاندې و نه پاروي او وريسې لوي پارسي مشران او چارواکي چې د خپل سياست مخالف يې ګڼل؛ له منځه يوسي. نادر خپل دغه هوډ د ځانګړيو پرېکړو په غونډه کې له خپلو باوري سرېو او لويو افغاني مشرانو ، لکه نورمحمد خان غلزي ،احمد خان ابدالي (احمدشاه) او نورو سره چې ده ته د ښي لاس غونډې وو؛ څرګند او غوښتل يې چې ددوي په لاس يې پلې کړي، خو د نادر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پارسي دښمنان چې دارن او په کمين کې وو ، له دې غونډې نه خبر او د ځان له وېرې يې د هغه وژلو ته ملا وتړله. په پای کې د غه نوميالي پاچا د ۱۱۶۰ سپوږمیز کال د جمادی الاخر پر ۱۱ د يکشنبې پر شپه «خبوشان» ته نږدې د «فتح آباد» په استوګنځي کې د محمد خان کاجار، موسی افشار، خواجه بېګ افشار، صالح قرقلوي او نورو اوبا افسرانو له خوا ووژل شو. د پارس اوردو هم د نادر د کاله او خوندېنو د لوټلو له پاره له ځايه وخوځېد، خو افغان احمدشاه د دغه خبر تر اخيستو وروسته له افغاني سپرو ټولګيو سره د نادرشاه د کاله ساتلو له پاره پوځي لارې چارې ونيوې او سمدلاسه د افغاني ځواکونو د کوماندان نورمحمد خان (ميرافغان) له خوا د غلزيو او اوزبکو په ټوليو پياوړی شو.

پارسايانو جګړه و نه کړه او سرسري سمون منځته راغی. سهار د نادرشاه د ماندينې له خوا احمدشاه ته د هغه د مېړنې ملاتړ له امله ځينې ډالۍ ورولېږل شوې چې په هغو کې يو هم نوميالي الماس (کوه نور) و. (۱)

احمدشاه چې د افغانستان له پاره يې ستر آرمان لاره، پر ته له دې چې نور د پارس په کورنيو چارو کې لګيا شي، له کوماندانان نورمحمد خان او ټولو افغاني ټولګيو سره د هرات له لارې کندهار ته وخوځېد ، خو له بده مرغه چې د نادرشاه ماندينه (ملکه) او

(۱) نن هم «کوه نور» د نړۍ له لسو پېنځلسو نوميالیو الماسونو څخه دی، سره له دې چې دا تيږه د تاريخ له مخې د هندوستان ده، خو تر ډېره ځايه نړۍ ته افغانانو وروپېژندلې، مانا دا چې د هند شاهنشاه علاؤالدين افغاني خلجي د ۷۰۹ کال په جګړه کې پر «مالوا» بری وموند او د هغه د نورو زېرمو په لړ کې يې «کوه نور» هم تری واخيست، تر دې وروسته تر لسمه هجري پېړۍ پورې نوموړې تيږه د هند د افغاني پاچاهانو په لاس کې وه، وروسته چې «بابر» هندوستان ونيو، دا تيږه يې د افغان لودي پاچاهانو له خوندېينو څخه تر لاسه کړه. بابر هم خپل زوی «همايون» ته وبښله. بابري کورنۍ دا تيږه تر دوولسمه هجري پېړۍ پورې وساتله خو د نادرشاه د يرغل له امله يې له لاسه ورته. د نادر تر مړينې وروسته کوه نور د احمدشاه لاس ته ورغی، احمدشاه ته دومره پر زړه پورې نه وه او په خوندېينه کې وساتل شو، خو د تيمورشاه ته ډېر خوښېده او پر بېې مټ يې تاړه. زمانشاه چې کوه نور خپل ځای ناستې ته وسپاره دروند والی يې ۳/۸/ ۷۹۳ قيراطه و. شاه شجاع د يوه اروپايي په لاس کوه نور وتروه او ان چې د افغانستان پلاز و جوغه يې هم پرېښووه او په پنجاب کې استوګن و، دا ارزښتمنه تيږه ورسره وه. دا د افغانستان له ښتمنيو سره د شاه شجاع يوه ناپامي وه. په هر ډول، د پنجاب واکمن رنجيت سنګ د ۱۲۲۸ کال د جمادي الثاني په پيل کې له شاه شجاع نه کوه نور په سپکاوي واخيست، خو د هغه کورنۍ ته هم پاتې نه شو او د هند د نايب الحکومه «لارډ دالهوزي» له خوا پر ۱۲۶۳ کال په لندن کې ملکې «ويکتوريا» ته ډالۍ شو. کوه نور په لندن کې تر بيا تونې وروسته ۱/۱۶ قيراطه پاتې او تر اوسه د بريتانيا د سلطنتي کورنۍ په ګانو کې شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ د احمدشاه تر څرګېدو وروسته له ناوره بر خلیک سره مخامخ شوې.

احمدشاه له هراته د تېرېدو په ترڅ کې هیڅ داسې ونه ښوده چې له پارسي واکمنو سره کار لري او د ۱۱۶۰ کال په رجب کې له ګردو افغاني ځواکونو سره یو ځای کندهار ته راغی، د لارې په اوږدو کې د پخوا په څېر لوی مشرې د نورمحمد خان غلزي وه او ښار ته له راتګ سره سم یې نورو افغاني مشرانو ته د افغانستان له پاره د پاچاه ټاکلو وړاندیز وکړ. دا ټکی چې ملي غوښتنه وه ژر ومنل شوه او سمدلاسه افغاني مشران راوبلل شول او ارزښتمنه جرګه جوړه شوه. احمدشاه هڅه کړه چې تر پاچاه ټاکنه پورې، افغان پوځي ځواک چې نېږدې شپاړس زره تنه وو، سره بېل نه شي.

څه موده وروسته د «شیرسرخ» په زیارت کې افغاني جرګه جوړه او پر اړوند سکالو خبرې پیل شوې. د شیر سرخ زیارت چې د نادرآباد پوځي چاونۍ په منځ کې د ښار پر شمالي دېوال پورې نښتی د یوه ناپېژندل شوي روحاني سړي ګور دی. خو نه پوهېږو چې هاغه مهال یې څه ډول بڼه او ودانۍ لرله، ځکه چې اوسنۍ ودانۍ یې (پېنځم انځور) یوه اته اړخیزه ګومبزه ده چې د احمدشاه د لمسی (د شاه محمود ماندینه) له خوا د احمدشاه تر مړینې (۳۵) کاله وروسته، په افغاني ډول او ډېره ساده ګۍ له پخو خښتو نه جوړه شوې ده.[1] ښکېدی شي چې دا ودانۍ تر څو کلو وروسته د نادر آباد د چاونۍ یوازینۍ نښه وګڼل شي، ځکه چې چاونۍ د اوږښت و لمروړانګو له امله پر دغه لنده ځمکه د ویجاړېدو په درشل کې ده خو زیارت به د روحانیت د نامه تر سیوري لاندې ډېر؛ کلونه روغ پاتې وي.

د شیرسرخ جرګو ډېرې ورځې ونیوې او اته جرګې تر ډېرو خبرو وروسته بې پایلې شوې، ځکه چې په هغو کې د نورو جرګو په توپیر د خوښو ډېرښت په پام کې نه و او پر یوه ټکي د ټولو پرېکړې ته اړتیا وه، ټکی ارزښتمن او اندونه بېلا بېل وو ځکه نو غوڅه پرېکړه ستونزمنه وه. د جرګې لویو غړیو، لکه: «د نادر شاه د بدره ګه والو افغاني ځواکونو کوماندان د پوپلزیو مشر نورمحمد خان غلزي (میرافغان) د اسحق زیو مشر موسی خان، د نورزیو مشر نصرالله خان، حاجي جمال خان بارکزي او نورو د تبرنی سیالی او بېوالي له کبله د یوه بل پاچاهي منلای نه شوه، لکه نورمحمد خان غلزي چې د جرګې مشر ګڼل کېدملو ځان یې د شخصي او کورنی سابقې له مخې د پاچاهی وړ ګانه، سره له دې چې د ځان ټاکنې له پاره یې ډېرې هڅې وکړې خو پاتې راغی، غوندې د هغه

(۱) پر ډبرلیک یې دغه پارسي لیکنه لوستل کېږي: «بعون و عنایت الله تعالی وقف فی سبیل الله بر مزار فیض آثار شیر سرخ، از طرف نواب مستطاب معلی القاب (والده عصمت نشان) شهزاده کامران... گردیده است... چهارشنبه ۱۴ ذی القعدة ۱۲۲۱»

(c) ketabton.com: The Digital Library

تریخ مزاج دد پاچاهي ور ونه باله. په رښتیا هم ښه یې ویلي هغه څوک چې پر خپلو اعصابو حکومت نه شي کړای، پر خلکو به حکومت و نه کړای شي.

هغه چا چې د جرګې په ټولو غونډو کې د ځان په اړه هیڅ ونه ویل، یو او هغه هم «احمدشاه» و خو په نهمه ناسته کې د غونډې یوه غړي د لومړي ځل له پاره احمدشاه سدوزی د ښو اخلاقو او ځرګندي کار پوهې له امله د پاچاهي ور وګاڼه او د هغه تاکنې په اړه یې وړاندیځ وکړ، دغه سړی د استاد لایخوار زوي صابرشاه کابلی (۱) وچې د تصوف د لاروي په توګه د ټولو کندهار یو مشرانو د درناوي ور و.

دده ناپېیلی وړاندیځ نه یوازې دا چې د شخړې او لانجې لامل نه شو، لا یې د غونډې لوی مشران دې ته ځیر کړل چې احمدشاه د کوچنې کورنی دی او د لویانو پر وړاندې به خپلسری واکمن نه شي، په دې توګه تر لږ خبرو وروسته د غونډې برخوالو د احمدشاه تاکنه ومنله او په پای کې احمدشاه سدوزی د افغانستان پاچاه او د شیرسرخ ملي جرګه چې ارزښتمن تاریخي کار یې بشپړ کړی و، پای شوه. احمدشاه له جرګې نه د افغانستان د پاچاه په توګه راووت؛ د خلکو لوړ ږینو او پېرزوینو ته یې ځواب وایه او د سرو زرو جوغې ته ورته غنم وږی یې پر سر ولاړ و. «کتلی شئ: شپېږم انځور» دغه طبیعي او تاریخي جوغه، د تاکنې په هماغه غونډه کې د احمدشاه د لومړني تاکونکي «صابرشاه» له خوا د نېکمرغی په هیله د هغه د خولی پرځنډه ټومبل شوې وه،

دا تاریخي پېښه د ۱۱٦۰ هـ پر شوال چې د ۱۷٤۷ له اکتوبر سره سمون لري، منځته راغله، مانا دا چې تاریخ لیکونکیو د نادرشاه وژل او د احمدشاه پلازناستی د ۱۷٤۷ زېږدي کال په جون او اکتوبر کې ښولي او موږ پوهېږو چې د ۱۱٦۰ کال پیل (د محرم لومړی) د ۱۷۷٤ د جنوري له ۱۳ سره سمون لري، نو جون او اکتوبر میاشتې د نوموړي کال له جمادی الاخر (د نادرشاه د وژل کېدو نېټه) او شوال (د احمدشاه پلازناستی) سره سمېږي.

اوس به دغه (۲۵) کلن زلمی چې د پښتنو لړۍ د یوه لوړو ځوړ لیدلي هېواد د چارو په سر کې وتاکه؛ وینو چې د افغانستان د هېواد و ملت له پاره یې څه ډول خدمتونه سرته رسولي دي، خو دده د کړو د ارزښت پېژندنې له پاره غوره ګنم چې تر احمدشاه د مخه د افغانستان پر اوتا لنډه رڼا واچول شي، چې د پرتلې تله د تاریخي پېښو د یوې ستري اړتیا په توګه له لاسه و نه وځي.

---

(۱) منشي غلام حسین، سیرالمتاخرین، د لکنهو چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم څپرکی

تر احمدشاه وړاندې افغانستان

افغانستان په سهيلي اسيا کې يو لوړ هېواد دی. د بطليموس له « آرياکا » يا « جيحون » څخه د عمان تر سمندره او د لرغوني « اپارتيا » له ولايتونو او « سکاستين » يا خوراسان او سيستانه د « ايندوس » تر سيند پورې غځېدلی چې د ګاونډيو آريايي ملتونو په پرتله تاريخي ارزښت او لرغونواليلري. (۱)

افغانستان د هندو اروپا څانګو د خوځښتونو منځی دی چې د سيحون و جيحون له غاړو تر اتلانتيک سمندر پورې خوځېدلي او د ګاونډيو آريايي ملتونو پر ژبو، دين، سياست او صنعت يې اغېز ښيندلی او تر اسلام څو پېړۍ د مخه يې په ماوراء النهر، پارس او د هندوستان په سيمو کې لوی لاس لاره.

افغانستان يا لرغوني باختريان و اسلامي خوراسان د هند و ايران د ژبو، دين او دودونو سرچينه ده. د مسيح تر زوکړې څو پېړۍ د مخه يې پارس ته د زرتشتي دين زيری ورکړی او تر پېنځمې زيږدې پېړۍ پورې يې د يوناني او تخاري دولتونو په پېر کې د ماوراء النهر، کاشغر، ختن او هندوستان پر هېوادونو واکمني کړې.

---

(۱) کتلی شئ: (لس تاريخي ليکنې) د «افغانستان و نگاهی به تاريخ آن» تر سر ليک لاندې د کمترين ليکنه د کابل مجلې د لومړي کال په ګڼو کې، د کابل چاپ. ۱۳۱۰ - ۱۳۱۱ لمريز کال. همدا راز « تاريخچه مختصر افغانستان، زما ليکنه، په لومړنۍ کابل کالنۍ کې، ۱۳۱۱ لمريز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز د اسلام په پېر کې د صفاري سامان، غزنوي سامانېاو غوري پاچاهانو له مهاله تر تيموريانو او ابداليانو پورې پر ماوراء النهر، پارس و هندوستان په بېلا بېلو، مهالونو او ځايونو کې واکمن و.

افغانستان باختري او اسلامي مدنيتونه لرل او د اويستا له مهاله يې تر يوه پېړۍ پورې د ختيزو اريايانو په تاريخ او اسطورو کې ستره ونډه ده.

د يامار، رستم، زرتشت، اويستا، ښکلي بخدي، ويشتاسب، کنېشکا، برمک، سامان، صفار، محمود و شهاب الدين نومونه د ابونصر، ابن سينا، ابوريحان، مولوي جلال الدين بلخي او په لسگونو داسې نورو له نومونو سره، همدا راز له افغانستان «په ځانګړې توگه له ختيزو ولايتونو، شمال او کابلستان (تر اسلام د مخه) » څخه لاس ته راغلي نښې، لکه: وداني، بوتان، انځورونه، پيسې او داسې نور، د اسلامي پېر د ودانيو نښې او ګڼ شمېر صنايع، لکه: زرګندلي انځورونه، ميناتورې، خاتم کارې،(۱) ترکاني، انځوريزې وسلې جوړونې او داسې نور د افغانستان د تېرو وياړليو ورځو د يادګار په توګه پاتې دي.

سربېره پر دې، افغانستان ستري تاريخي ناخوالې ليدلې، مانا دا چې لا د زرتشت و باختري دولت يوه پېړۍ تېره شوې نه وه چې په شپږمه مخزېږدې پېړۍ کې هخامنشيانو پر افغانستان راودانګل، سره له هغې چې نوميالي« کوروش » د افغانستان د لويديزو ساتونکيو (د سيستان سکايان) پر وړاندې خپله کوېړۍ بايلله خو په هېواد کې د هغوی پوځي او سياسي واکمني وغځېده. دا مهال افغانستان وځپېد او په باج مننه اړ شو خو د پارس غوندې د هخامنشي مدنيت «چې لا اوم و » تر اغېز لاندې رانه غی.

هخامنشيان د ماکيدوني سکندر « څلورمه مخزېږدې پېړۍ » له يرغله وتښتېدل او د افغانستان ور يې د هغوی پر مخ پرانيستی پرېښوو.

يونانيانو په دېره مړينه، ژوبله هېواد ونيو، خو ژر په افغانواله کې ورنګېدل او د باختري صنايعو سرچينه او د يوه بروپال دولت بنسټ اېښوونکي شول.

پر شپږمه مسيحي پېړۍ د افغانستان دويمه ويجاړې پيل شوه، ساسانيانو له

---

(۱) هغه لرګين لوښي چې د پيل داړو، هډوکيو، وسپنې، يا لرګي په ټوټو ښکلي شوي وي. (ژباړن).

(c) ketabton.com: The Digital Library

تورکستاني تورکانو سره د افغانستان رنګولو او وښلو تړون وتاړه؛ بدخشان او کتغن يې هغوي ته پرېښوو او مزار، مرو او هرات يې خپله واخيستل. کېدی شي چې «نوشيروان» به په دغه سياسي تېروتنه کې چې پر دی تو کم يې د افغاني آريايانو هواد ته رانډوبست او مرسته يې ورسره وکړه؛ ګرم نه و، ځکه هاغه مهال افغاني هياتله دولت چې پر پارس يې بريدونه کول؛ لوټه يې او کلکه دښمني يې ورسره کوله، په خپله يو بل دښمن ګڼل کېده.

محمود غزنوي هم چې د بر پوه او سياسي پاچاه و، داسې تېروتنی دی؛ په خوراسان ولايت کې يې څو زره تورکمن شپانه پوولو ته پرېښوول. همدا تورکمن وو چې په پای کې يې دده د کول د ولت وپرځاوه او د افغانستان د شمالي ولايتونو پرنيولو سربېره يې پارس هم ونيو. تر هغې چې دوي له افغانستان و پارس سره د ګډېدو په ترڅ کې رووږدېدل، نوموړيو مدني هوادو ته يې د بر تاوان ورواړاوه.

پر افغاني تخارستان باندې د تورکانو تر واکمنېدو وروسته، چينيان هم وپارېدل او پر اوومه زېږدې پېړۍ هغه ولايت ته رانډوتل. افغانستان په دغه پېر کې له بهرنيانو نه د بر تاوانونه وليدل او له ساساني تمدنه يې چې تر د بره يې مصنوعي بنه لرله هم دومره ګټه وانه خيسته.

همدا چې اسلام راڅر ګند او عربو نيونې پيل کړې، ساساني يزدګرد د داريوش غوندې له لويديزې جبهې نه وتښتېد او عربان يې د افغانستان ترمنځ او ماوراء النهر پورې را پرېښوول، خو افغانستان د اسلام په پېر کې نوي ژوندانه ته ورننوت؛ ابومسلم خراساني او بلخي برمکي کورنۍ د عربو سياسي رژيم واړاوه؛ عربي پوهه يې پر مخ بوتله؛ پر دريمه اسلامي پېړۍ د هرات طاهري حکومت خپلواکي غوښتنه پيل کړه او افغاني صفاريانو په هماغه پېړۍ کې دا هيله وغځوله، ان تر دې چې د ټولو مسلمانو اريايانو د خپلواکۍ بنسټ يې کېښوو. له همدغه امله يعقوب سيستاني ته «د افغانستان د اسلامي پېر رستم» ويلی شو.

تر دې وروسته د بلخ له افغاني ساماني پاچاهانو نه نېولې د قطب الدين خوارزم شاه تر پرځېدو او د مغولو تر څرګندېدو پورې، افغانستان د پرمختګ و تمدن پر ليکه لاړ او خپل بايللی لرغونی سياسي برم و مدنيت يې په نوي بنه راژوندی کړ. همدا مهال و چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندوستان تر څو پېړيو پورې د افغانستان دويم سياسي، ادبي او مدني منځی شو.[١]

د افغانستان د رېيمه توره او ډاروونکي ويجاړ تيا د چنگېز (اوومه اسلامي پېړی) له تاړاکه پيل اود ګوډ تيمور (اتمه اسلامي پېړی) له مړينې سره پای ته رسي.

د تيمور لړی د خپلې وړتيا له مخې په افغانوا له کې ورنګېدل او له دې خاورې او اوبو (هېواد) سره يې زړه وتاړه. دوی د جغتايانو پر توپير په افغانستان کې پلاز مېنه جوړه کړه څکه خو تر سلو کلو پورې افغانستان وکړای شول چې د مغولو ويجاړونې ورغاوي، خو له ېده مرغه پر لسمه اسلامي پېړی د افغانستان څلورمه ويجاړونه پيل او پارسي صفويانو د ماورا ء النهر له اوزبکو سره افغانستان لوټلوټه لاسونه راووږده کړل، دوي د افغانستان وېشلو له پاره د نوشيروان او تورکي خاقان هماغه تګلار پلې کړه خو توپير يې دا و چې هاغه مهال يې يو څای او دا مهال يې په سيالی سره دغه کار پرمخ بوت، همدا وه چې يو ځل بيا د افغانستان ړنګېدل و وېشل پيل شول.

دا مهال بابر ګورګاني ته د هند هيله ودرېده او د هند د افغاني دولت تر مات،لو وروسته يې د هېواد ختيزې سيمې له ځان سره کړې، لکه څه رنګه چې اوزبکو او صفويانو هم شمالي او لويديزې سيمې ښکېللې وې.

افغانان د دې څلورمې ويجاړتيا په بهير کې چې له لسمې تر دوولسمې پېړی پورې اوږده شوه، وزګار کېنه ناستل او د پرديو د شړلو او خپلواکی ګټلو له پاره يې د برې هڅې وکړې. سره له دې چې په ختيزه جبهه کې د هند د بابري دولت پر وړاندې د ملت بلهاريو او جهاد برې ونه موند، خو په لوېديز کې د پارسي صفويانو پر وړاندې ملي مشران بريالي شول. د دغه تاريخي داستان اتل هماغه نوميالی افغان مېړه « ميرويس نيکه » دی چې زوی يې « ميرمحمود » پارس ونيو، خولا د ميروس نيکه« (کتلی شئ: اووم انځور، د ميرويس زيارت) او شاه محمود له مړينې څوکاله تېر شوي نه وو او افغانستان لا په دننه کې د سياسي واکمنی پريووالي بريالی شوی نه و، چې د تاريخ پاڼې واوښتې او نادرشاه خراساني راڅرګند شو. د نادرشاه تر مړينې وروسته يې په نهول شويو هېوادو کې پاڅونونه او ټيرمشرې پيل شوه. پارسيانو تر لسو کلو پورې هېوادنی

---

(١) کتلی شئ: د کمترين نه تاريخي ليکنې، د «افغان در هندوستان » تر سرليک لاندې، د کابل مجلې د دويم کال په ګڼو کې، ١٢-١٣١١ لمريز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

امنیت او د سیاسي واکمنۍ یووالی ټینګ نه کړی شو، دا ګواښ افغانستان ته د هر مخامخ و، ځکه چې د افغانستان ملت د وندیزو سیالیو له امله شنلی؛ د پرد یود واکمنۍ له امله ناهیلی او کرکجن او د شتمنۍ له پلوه بې وزلی و، ملي مشرانو، خانانو او روحانیونو هم د ملت د بره برخه چې پر کرهنه څاروي روزنه او څه هم په ښارونو کې په سوداګرۍ او لاسي کارونو بوخت وو، د خپلو وړو توکیزو ګټو له پاره کارول. د هېواد په شمالي سیمو کې د بخارا د جنیدي واکمنو پتې سیاسي لومې غځېدلې وې؛ په لویدیزو برخو کې نادري واکمنو ځانګړې خپلواکي غوښته او په ختیزو څنډو کې هندي واکمنو یو ځل بیا له هندوستان سره د یو ځای کېدو بنسټ کېښوو.

په د غسې او تاکې افغانستان یوه ځواکمن مټ، ټینګ هوډ او رانه‌اند ته اړ و چې دا ناخوالې لرې، ملي او سیاسي یووالی راژوندی او افغانستان یو ځل بیا د ختیځ هېوادونو پر لیکه ودروي چې په دې توګه د میرویس نیکه ناپشپړه تګلار بشپړه شي. دا سې سړي احمدشاه و چې په دې ارزښتناکه شېبه کې یې ستر خدمت وکړ او خپل ځانګړی او تولنیز ارزښت یې وځلاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم څپرکی

داحمدشاه اداري ورتیا

احمدشاه چې د افغانستان د سلطنت پر پلاز کېناست، یو جګړه لیدلی او ازمېیلی سیاسی سړی و، هغه په افغاني اروا او تاریخ پوه او د کورنیو شخړو له امله د ملت د ټولنیز بنسټ کمزورتیا ته ځیرو.

احمدشاه پوهېده چې که د یوه هوښیار مشر تر لارښوونه لاندې ملت سره یو شي، بیا به یې نړۍ ته تاریخي برم وځلېږي، ځکه یې له یوې خوا د کورنیو شخړو د هوارې «په ځانګړې توګه د ابدالیو او غلزیو کورنی لانجې ته چې میراثي بڼه یې موندلې وه » پام شو او له بلې خوا یې پر حکومت باندې د ملت د ډاډ منېدو هڅې پیل کړې. احمدشاه زیار وکېنن چې د افغانستان وګړي وپوهوي چې دوی سره ورونه؛ په ګټه او تاوان او د حکومت په چارو کې سره ګډ دي، له همدغه امله یې په پلازمېنه کې د افغاني قامونو د مشرانو یوه تلپاتې جرګه جوړه او په ټولو ارزښتمنو هېوادنیو چارو کې یې له هغوی سره سلا او پوښتنه کوله.

احمدشاه به چې یو ستر کار پیلاوه، نو د مخه به یې دلویو افغاني قامونو په اند ځان پوهاوه او هڅه یې کوله چې هغوی په خپله پرېکړه کې راګډ کړي، په دې توګه یې د افغاني مشرانو د جرګې ګډه پرېکړه تر لاسه کوله ، نو هغه کارونه چې ده وکړل د ملت خوښ وو او خنډ په کې نه پېښېده. همدا راز د ملت مشران د احمدشاه ملکي کارکوونکي او پوځي چارواکي وو چې په جګړه یزو خوځښتونو کې یې د خپلو قامونو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیم پوځي سرتېرېو سره يوځاى دده ملاتړ کاوه. دا هماغه دود دی چې «مېلسن» د مبالغې په بڼه «فیوډالي جوړښت=تیرواکي» ګڼلی دی.

احمدشاه د افغانستان له ملت سره په داسې شېبه کې مخامخ شو چې د ګروهې او دين پریووالي سربېره د ګټو له پلوه سر بېل و خو د فطرت او ملي ځانګړتيا وو له پلوه دخپواکی، وياړ او د اقتصادي کمزورتيا له امله د شتمنی غوښتونکی و او لا يې پر زړه د هوټکي پېرو ښېبوونکی باد لګېده، ځکه نو يوه ښه لارښود ته سترګې پر لار ښکارېده.

هر قام و ملت د هغه څه د لاس ته راوړلو له پاره چې نه يې لري چمتو وي او ور شېبې څاري. احمدشاه هم د لارښوونې دغه دنده ومنله او هماغه ور شېبې يې افغاني ټولنې ته رامنځته کړې. په رښتيا چې دده دا چارې په ښه توګه تر سره کړاى شوې.

احمدشاه له قام سره د لومړیو لیدنو په ترڅ کې د يوه ازمېيلي سياست پوه غوندې چې وګړني ځان غوښتنې دخپلې تګلارې له پاره کاروي، د افغانانو توره، وياړ غوښتنه، خپلواکپاله، واکمني او ګټه خوښونه راوپاروله او د اسلامي هېواد ساتنه، د مذهب له دښمنانو سره جګړه او له بډايو هېوادو څخه د شتمنيو د اخيستلو ټکي يې وړاندې کړل، په دې توګه يې د ټول ملت نغښتې او ويده مانيز ځواک راوېښ او پر يوه لوري وخوځاوه.(۱)

(۱) هاغه مهال افغاني ټولنه له دغو پوړونو رغېدلې وه: د آمرانو او مامورينو پوړ، د خانانو او سیمه يزو مشرانو پوړ، د روحانيونو پوړ (ملايان، شيخان، سادات) د سوداګرو پوړ، د کروندګرو پوړ، د صنعتګرو او کسبګرو پوړ، د شپنو او کوچيانو پوړ او د پريوتيو پوړ (چپراسيان، بېوزلي او نور). سره له دې چې په افغانستان کې دا پوړونه له پخوا راهيسې وو او د خپلو دندو او کارونو د بدلولو واک يې لاره خو بيا هم ډېر لږ ليدل شوي چې يو سړى دې د خپل پلار پوړ پرېږدي او بل ته دې واوړي، په دوی کې تر شاهي کورنی او آمرانو وروسته لوړ رتبه ملکي او پوځي چارواکي لومړنی پوړ و او روحانيون و سيمه يز لوی خانان پر دويمه کرښه سم ورسره تلل. سوداګر او محکمه وال دريېم پوړ او نور پوړونه تر هغوی ټيټ وو، خو روحانيونو په نورو پوړونو کې بله ورتيا هم لرله او هغه دا چې تر ډېره شتمن او له دولتي ماليو او پوځي بېګارونه ګوښه وو. همدا راز يې هر کال له دولت نه د «مستمري» په نامه تنخا او له وګړيو نه د «نذر» هم اخيسته؛ رسمي درباروته بلل کېدل او د کرکيلې، وياړلي کېنډلو او داسې نورو پر مهال د وګړيو له خوا ورپا مرسته هم ورسره کېده او دولتي چارواکیو او خانانو يې سپارښتنې په خورا درناوي منلې خو خداي ښه پوهيږي چې د وګړيو دا مرستې او ورپا کارونه په خوښه وو که په ناخوښه او يا هم دا سپارښتنې حق وې که ناحق؟
کروندګر او ټيټ پوړونه په پرله پسې ډول د واکمنو، روحانيونو او خانانو تر بېګار لاندې ګڼل کېدل. بوازې شپانه کوچيان چې ټاکلی کور يې نه لاره د بېګار له جغه لرې وو، ځکه يې کليوال او ښاري ژوند خوښ نه کړ چې پايڅور يې تر ننه هم ليدل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویو هیلو بشپړاوی تولنیزه پارونه غواړي. د پیاوړي ملي ځواک جوړېدو او د پرله پسې جنګونو پیل یوځل بیا دافغانستان ملت پټ ځواک را ویښ او په پای کې یې پر پرديو د افغان توکم د برم و لوړتیا ګروهه غښتلې کړه.

احمدشاه تر جګړو او بریو وروسته په نیول شویو سیمو کې د افغان ملتوالي د کړی خپرولو ته ملا وتړله چې ورځ پر ورځ لویه هم شوه. احمدشاه نیاو او سلاد خپلو کارونو بنسټ باله؛ له دې لارې یې تولنیز باور و ملاتړ تر لاسه کړ او په مینه او داد یې د خپلو کارمنو او چارواکیو زړونه خپل کړل. سره له دې، احمدشاه د دې تګلارې د سرغړوونکیو پر وړاندې سخت سړی او کلکزړی سړی هم وچې بې لارې یې په زور لارې ته راوستل.

تر دغه ځایه مو ولیدل چې احمدشاه په ښه ډول وکړای شول چې له ملي او تا او هغې وړتیا نه چې د فطري غوښتنو او پخوانیو پېښو له امله منځته راغلې وه، د هېوادنی لوړتیا له پاره ګټه واخلي. همدغه د پېژندنې او کارونې متره، سترې بریاوې، د کورنیو چارو سمون او دده ځانګړي او چت اخلاق په ګډه دده دې لامل شول چې واړه افغاني پرګنې پر ده بشپړ داډ ووېسا ولري، بده نه ده چې دلته پر احمدشاه باندې د ملت د نرو او ښځو د باور لرلو د بېلګې په توګه یو کوچنی داستان وړاندې کړو، کندهاریان وایي:

یوځل د هندوستان له یوځې یانه څخه داحمدشاه تر راستنېدو وروسته د اوسني کندهار ښار شمال ختیز لوري ته پېنځه میله لرې «دامان» نومی ځای دده د اوردو اډه شوه. د شپې له خوا یوه سرتیري اده خوشې کړه او د خپل کوماندان له خبرولو پرته د خپل کلي خواته چې د احمدشاه له چاونۍ نه دومره لرې نه و، و خوځېد او د خپلې مېرمنې «اینو» لیدو ته ورغې، خو همدا چې مېرمن یې وپوهېده چې مېړه یې په تېښته د احمدشاه رکاب پرې ایښی، لوړه یې وکړه چې کاله ته یې پرې نه ږدي او ورته ویې ویل شرم دې چې احمدشاه بابا لاخپل انګړ ته ننوتی نه وي، سرتېری یې خپل کاله ته راشي.
سرتېری ستنېدو ته اړاو اډې ته له ورننوتو سره سم د ښارن له خوا ونیول شو، سهار دا پېښه د ساتونکیو افسر ته ورسیده، سرتېری یې خوشې کړ خو کیسه تکی پرتکې د احمدشا تر درباره واورول شوه، احمدشاه ددغې افغاني مېرمنې په مېړانه خوراخوښ او دداسې روزنې د هڅونې په پار یې هغه کاریز چې د همدغه کلي تر څنګ بهېده ، دې ته ور وبانښه. دا کاریز تر ننه شته او «اینو کاریز» نومېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه سيمه يزه کيسه چې بېلګې يې خورا ډېرې دي پر احمدشاه باندې د پرګنو د لورېيني ښه څرګندويي کوي:

لکه و مو چې ويل احمدشاه د ملي او سياسي يووالي، د افغاني ملتوالي د کړې پراخېدو او کورنيو شخړو د لرې کولو له پاره يې ساري هڅې وکړې او د يوه پياوړي اوردو او لښکر غځونو له لارې يې د تاريخي لوړتيا غوښتني هيلې د ملت په چوکاټ کې سمبال کړې. همدا راز يې په افغانستان کې ځواکمن دولت جوړ کړ او ريښتيني چارواکي او تکړه افسران يې وروزل. په داګه ويلای شو چې احمدشاه د تکړه کارپوهانو په ټاکنه کې ښه وړتيا لرله او د خپل اخلاقي ځواک او غوځو پرېکړو د اغېز له لارې د اوردو د ټينګښت، اطاعت وېلهارۍ لامل شو.

احمدشاه په دولتي چارو کې د چارواکيو وړتيا او پرهغوی باور ښنستيز توکي ګڼل او تر ډېره چارواکي او کارکونکي د ژوندانه تر پايه پر رسمي چارو پاتې کېدل. سربېره پر دې احمدشاه ټولې دولتي چارې د يوې ستري اوپتمې کړۍ په مرسته څارلې او پر سزا او ستاينه يې لاس نه نيوه، همدا هڅې وې چې ده له ستلجه تر خراسان وسيستانه او له آمو تر عمانه د افغانستان سياسي او ملي يووالي بشپړ او ميليونونه افغان وګړي يې پر يوه ملي غولي راغونډ کړای شول.

د افغانستان ملت هيڅکله هم د احمدشاه د هيلو پر وړاندې خنډ نه شو؛ ده ده له غوښتني سره سم پر مخ لاړ او زرګونو وګړيو يې په نغوته پر ډګرونو خپلې وينې تويې کړې، دغه پېرزوينې او لورېينې وې چې پرته له کومې خپللاسۍ جوړونې او رسمي تشريفاتو ده ته (د افغان بابا) وويل شول.

يوه لوی افغان دغه لوی افغان داسې ستايلی دی:

«... و کان هذا السلطان العظيم الشان (ای احمدشاه) من قبيلة السدوزائی وهی القبيلة التی... من اجل ذالک تمکنت محبته من قلوب رعاياه عموماً مع اختلافهم فی الاجناس و المشارب ومن قلوب الافغانيين خصوصاً حتی انهم کانوا يعتقدون من المقربين الی الله و يعدونه اباً للعموم الافغانيين و من ثم لقبوه ببابا و هو الی الان يعرف عندهم بهذا اللقب اذ يدعونه احمدشاه بابا واستقر عرش ملکه وسلطنته علی دعائم الثبات و التمکن ولکن لما کانت العلة الحقيقة لثبات الملک و السلطنة هی حکمة و تدبيره الخ »[1]

---

(۱) کتلی شی، د سيد جمال الدين افغان« تتمة البيان »، ۶۸-۶۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د بهرني سياست په اړه ځير سړی و، له همدغه امله يې د جنګيالي او چمتو ملت او د توريالي او پياوړي اوردو پر لرلو سربېره هم پر ماورالنهر يرغل و نه کړ او د جيحون پنځيز برید ته يې په درناوي وکتل. همدا راز يې پارس ته لاس و نه غځاوه او يوازې د خراسان و سيستان د ځمکو په بيا نيولو چې د افغانستان لرغوني او پنځيزې برخې وې؛ وسېهد.

که احمدشاه له ستلجه اخوا پورېوتی هم دی، نو موخه يې د سند د سيمې ساتل وه، نه دا چې خپل غچ تر سره کړي يا هېوادونه ونيسي.

لنډه دا چې احمدشاه له خپلې سياسي او پوځي پوهې او له ټول هغه برم و پرتم سره چې ويې ګاته، که د هېواد د علمي، صنعتي او اقتصادي پرمختګ مهال لاس ته ورغلای وای چې ګانده يې په ډادمنه توګه وڅاري او ټينګه يې کړي، نو د نړيوال تاريخ يو نوميالی پاچاه به ګڼل شوی وای، خو موږ پوهېږو چې احمدشاه د خدای ورکړې وړتيا او پوهې تر سيوري لاندې او د خپلو پرله پسې هڅو او ټينګ هوډ له امله په افغانستان کې ستري سياسي سمونې او مانيز بدلونونه تر سره او خپله دنده يې بشپړه کړه، تر دې چې هغه د اتلسمې پېړۍ افغانستان د اخلاقي ځواک په وده کې خورا اغېزناک ګڼلای شو، ځکه چې سياسي بدلونونه د مذهبي او ټولنوتيزو هغو په څېر د ټولنې په اروا کې نوې ودې ته اړتيا لري، نو په دې توګه احمدشاه يو بريالی پاچاه او تکړه سياست پوه و، نه يو انديال فيلسوف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه

داحمدشاه هېوادنی چارې

هغه بنسټونه چې احمدشاه د افغانستان په اداري، ملکي او پوځي چارو کې پر ببلا، ببلو مهالو او له جګړه یزو لښکر غځونونه د وزګارتیا په ترڅ کې ایښي، پر له پسې والی نه لري او ورو، ورو یې وده کړې خو د هغې اودنې له پلوه چې په پام کې ده، دلته یې تر ټولو غوره یو پر بل پسې یادوو.

نولسم څپرکی

د احمدشاه ملکي جوړښتونه

په پلازمېنه کې:

داحمدشاه د اداري جوړښتونو (ملکي، پوځي) د پېژندلو له پاره دوې سرچینې لرو: لومړی د هغه د دولت د کارکوونکیو نومونه او د هغوی ځینې کړنې چې په ځغلنده توګه د تاریخ پرپاڼو لیدل کېږي.

دویم په دې اړه د احمدشاه د پایځوړ د مهال تولنیزې تاریخي نغوتې دي چې یادده کول و یا محمدزي؛ ځکه چې دوې هماغه د احمدشاه مهال جوړښتونه په لږ و ډېر توپیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتلي دي. په دې توګه يې د احمدشاه له پېر سره پرتله، د دې ځمکې په ترڅ کې مرسته کوي.

په هر ډول مخکې تر هر څه بنا يي ويوهېږو چې د احمدشاه په بنسټيزو او اداري جوړښتونو کې همغه هېښنده ځانګړتياوې شته چې د پېرو اسلامي هېوادونو په څو پېړيزو اداري جوړښتونو کې ليدل کېږي چې هغه هم د تاريخي او ملي دودونو، د عربو د اداري ډول او د مغولو او تورکو د نښو او ګړنويو ډول ګډون دی. همدا راز د احمدشاه د مامورينو رسمي نومونه د ملي، عربي او تورکي ګړنو له اوډنې څخه راوتلي وو چې ځينې يې تر چنګېز د پېر پخوا د ختيځ په اسلامي هېوادو کې دود وو. دا ټکی په ګڼو اسلامي تاريخونو کې په څرګنده توګه ليدل کېږي. په دې توګه په افغانستان کې د احمدشاه ځينې دولتي اداري بو تر بله اړيکي نه لري او يو شمېر سره ورته هم نه دي. ګڼ شمېر اداري خپلواکې او سيده پاچاه ته ځواب ويونکې وې. يو شمېر کوچنيو ادارو تر ډېره د ماليې پر وزارت اړه لرله. د ولايتونو ځينو ادارو هم له اړوند وزارتونو سره اړيکي نه لرل او مخامخ يې د سيمه يزو واکمنو تر لارښو نو لاندې کار کاوه. سره له دې چې دفاع وزارت له ملکي ادارو نه توپير لاره خو په دې برو چارو لکه: لګښتونو، تنخاګانو او لوښيو کې يې له ماليې وزارت او ملکي ځانګو سره ګډې خواوې وې.

د احمدشاه پر مهال څه بنديغ نه و چې يو سړی پر يوه مهال څو دندې ولري، کټ مټ د پنځيز آرسرچپه چې يو شي پر يوه مهال دوه ځايونه نيولی نه شي، د احمدشاه چارواکيو کړای شول چې د مانا له مخې دا ناشونی کار کېدونکی زيات کړي. په دې توګه د پورتنيو کتنو او ځانګړنو له په پام کې نيولو سره سم د دغو اداري جوړښتونو پر ځيرنه پيل کوو چې له نيم څرګندو تاريخونو څخه راوېستل شوي؛ د محمدزيو له اداري آرونو سره پرتله شوي او زموږ په ننني اداري نومونو ژباړل شوي دي.

وزارت:

د احمدشاه پر مهال د کورنيو چارو وزارت و عظمي صدارت يوه سړي ته چې «وزير» نوميده سپارل شوي وو، دا سړی تر پاچاه وروسته د هېواد لومړنی څېره وه چې کله کله به يې د «وکالت» په نامه د نايب السلطنه چارې هم سمبالولې. په کړارو و ورځو کې د صدراعظم په توګه د وزير دندې د دولتي ادارو پر څارنه او د پاچاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسلاکاري سربېره د هېواد په چارو کې دا وي:

د واکمنو په مرسته د ټولنيز امنيت ساتنه، د سيمه يزو ساتونکيو په مرسته د لارو ساتنه چې د خدمت کالنۍ تنخايې د خپلو ځمکو هماغه ماليه وه چې دوی ته ورښمېرل کېده خو که په اړوند لارو کې به يې څه تاوان پېښېده نو دوی يې په ورکړه اړ وو، يو مهال د کندهار و غزنې دلارې غلزيو د دغه خدمت په بدل کې د ځمکې د ماليې کالنۍ شلو ښت زره روپۍ مجرايي لرله.[1]، د واکمنو او نورو ملکي چارواکيو ټاکنه او ګوښه کول (ټاکنه او ګوښه کول د نايب الحکومه ګانو او لويو چارواکيو له وړانديز سره سم د همدغه وزير له خوا د پاچاه له په فرمان سرته رسېدل) ، د پوستې (ډاګ) چارې (په کرارو ښهبوکې د سيمه يزو لارويو په لاس ، په بيړنيو ورځو کې د سپرو په مرسته) ، د ماليو راغونډول (د ماليې وزارت او مالي څانګو له وړانديز سره سم د پاتيشونيو د ليک له مخې) او داسې نور.

د احمدشاه مهال وزير «بګي خان بامېزی» و چې د «اشرف الوزرا» په رسمي نامه يادېده او په ليکنو کې «وزيراعظم» ورته ويل کېده.[2] د احمدشاه د پايڅور په پېر کې وزير ته «امير کبير ، مختار مشير» هم ويل شوي دي.[3]د «تيمورشاه» پر مهال «شيخ عبدالطيف» ته د وزارت چارې سپارل شوې وې او ابن محمد امين هم ځرګندوي چې نوموړی وزير و.[4]

خو «سلطان محمد» او د هغه په پېښو «فيض محمد» «شيخ» يوازې د وکالت او ديواني ماليې د غونډولو څانګې مشر بولي[5] خو دا چې د غه څانګه د وزير په دندو کې راتله نو بل ځوک يې د تيمور شاه د مهال د وزير په توګه په ګوته کړای شوی نه دی ځکه چې هاغه مهال د وزير په نامه پرته له يوه سړي بل ځوک نه و. همدا راز فيض محمد ښروځې چې وايي: « وزير شاه ولي خان د بدخشان تر نيولو وروسته د احمدشاه له خوا «د

(۱) سلطاني، ۲٦٤مخ.

(۲) مکتوبات نقيرالله، ۲۷۰ مخ، د فقيرالله علوي شکارپوري د ليکنو کتاب په لاهور کې چاپ شوی، خود چاپ نېټه نه لري.

(۳) سلطاني، ۱۹۲مخ.

(٤) مجمل، ۱۵۳ مخ.

(۵) سلطاني ۱۵۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلی دیوان وزیر » نوم تر لاسه کړ » ځکه چې د « اعلی دیوان » نوم د مورخینو پر ځرګندونه سربېره د سدوزیو پاچاهانو د فرمانونو له مخې هم « د مالیې وزارت » ته ویل شوی دی[(۱)] او د مالیې وزیرانو د « دیوان بېګي » یا د اعلی دیوان مستوفي نوم لاره. دا په نورو اسلامي هېوادونو یا په تر احمدشاه دمخه افغانستان کې وو چې د مالیې وزارت مشر ته وزیر ویل کېدل او د هېواد سر وزیر (صدراعظم) هم و، لکه د غزنویانو پر مهال چې په افغانستان کې لاندېني څلور ګوني وزارتونه وو او د مالیې وزیر (د دیوان وزیر، کله، کله د وزارت د دیوان خاوند) صدراعظم هم ګڼل کېده: لومړی- د دیوان وزارت (د مالیې وزارت وعظمی صدارت)، دویم- د عرض وزارت (دفاع وزارت) خو د دغه وزارت په سر کې « سپاه سالار » د مارشال و ستر درستیز په توګه ګڼل کېده. دریم- د رسالت وزارت (شاهي دارالتحریر). څلورم- د وکالت وزارت (د پاچاه د ځانګړیو چارو څارونکی او د دربار وزیر) دغه وزیر تل د پاچاه د سلاکارو غونډو او د وزیرانو د غونډې غړی نه و. د احمدشاه او د هغه د وروستیو پر مهال مطلق وزیر چې د عظمی صدارت دنده یې هم لرله، لکه: د احمدشاه وزیر « شاه ولی خان » د تیمورشاه وزیر « شیخ عبدالطیف خان »، د زمانشاه وزیر « رحمت الله خان »، د شاه محمود وزیر « فتح خان »، د شاه شجاع وزیر « عبدالشکور خان » او « سردار محمد اکبر خان (وزیر فتح جنګ شاه) د مالیې وزیران نه وو او د هغوی وزارتونه د کورنیو چارو وزارت ته ورته وو.[(۲)]

اعلی دیوان:

یا د مالیې وزارت، دا اداره د احمدشاه پر مهال خورا ارته وه او د سیده او ناسیده مالیو پر چارو سربېره یې (د باج اخیستنې او خرڅ اخیستنې په نامه ګمرکونه) د کرهنې او اوبو، دولتي شتمنیو (د خالصه په نامه)، کروندګرو او سوداګرو ته د مرستو (د تقاوي په نامه)، د دولتي ودانیو، د خوارو د زېرمو، ضرابخانو او د نغدي او جنسي خوندینو چارې هم څارلې. دې ادارې چې د دولت د ګټو تولې سرچینې یې په لاس کې وې، د

---

(۱) کتلی شئ: د شاه زمان و شاه شجاع فرمانونه، ۱۲۱۰- ۱۲۲۱ سپوږمیز کلونه، په کابل مجله ۱۳۱۷ لمریز کال (۳) ګڼه، ۷۸ لمبر کې خپاره شوي، له دغو فرمانونو څخه سربېره پر دغه تکي دا هم ځرګندېږي چې د افغانستان دسیمو او تیرونو خانان د پاچاه له خوا د « سلطان و سرکرده » په نامه ټاکل کېدل او پېژندل کېدل.

(۲) کتلی شئ: د بیهقی تاریخ، د ابوالفضل لیکنه، د کلکتې چاپ، ۱۸۶۲ زېږدی کال ۳۱۱۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت تول لګښتونه (ملکي، پوځي) پر غاړه لرل او د دفاع وزارت له يوې ځانګړې ځانګې پرته چې د پوځي سرتېريو تنخايې وېشله، له ټولو دولتي ادارو نه يې شمېر غوښته.

داحمدشاه پر مهال د دغه وزارت وزير ته «دېوان بيګي» ويل کېده او تر احمدشاه وروسته پر «مستوفي» واوښت.

داحمدشاه دېوان بيګي يا د ماليې وزير «عبدالله خان باميزی» نومېده.[۱] چې تيمورشاه هغه وواژه[۲] دفيض محمد خان په وينا محمد علي رضا خان نومی هم يو مهال د احمدشاه (د داعلی ديوان د استيفا کارکوونکی) و.[۳]

شرعيه محکمه:

داحمدشاه پرمهال عدلي شرعي محکمو پر شرعي قاضيانو پورې اړه لرله او ملکي چارواکي لکه پوليس يې پلي کوونکی ځواک ګڼل کېده. سره له دې چې د ولايتونو قاضيان د پلازمينې د محکمو تر لاس لاندې نه وو، خو د منځي قاضي د هېواد تر نورو قاضيانو نېږدې او مشر و، همدا لامل و چې وروسته د پلازمېنې قاضي ته «قاضي القضات» وويل شول او د ابداليانو پرمهال د لومړي ځل له پاره ملامحمد سعيد آخوند پرخپل لوي شرعي مُهر دغه مسجع بيت وکيښ:

«محمد سعيد از فضل حق مشهور شد   قاضی القضات شه محمود شد»[٤]

دا هماغه نوم دی چې په افغانستان کې د غزنويانو پرمهال دود و.[٥] داحمدشاه د مهال قاضي «ملافيض الله خان» و چې د تيمورشاه پرمهال «پاچاه مشير» شو.[٦]

ښايي پوه شو چې د پاچاه د ټولواکی له امله د هاغه مهال قضايي محکمې د ځان د پاسه له هر ډول زور او لاربښوونې ښخه ګوښه او خپلواکې وې، لکه د تيمورشاه د مهال له يوې شرعي قبالې ښخه چې ښکاري د هېواد د سترو منځيو لکه په کندهار کې د هاغه مهال قضايي محکمې د يوه قاضي او اتو نايبانو او مفتيانو (همدا راز ځو کاتبانو) له

---

(۱) مجمل، ۱۵۵ مخ.   (۲) سراج، ۳٦ مخ.   (۳) سراج، ٥٥ مخ.
(٤) سراج، ٦۲ مخ.   (٥) بيهقي، ۲٤۸ مخ.   (٦) سراج، ۷۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا اداره کېدي. (۱)

د لیکلو ځانګه (شاهي دارالتحریر):

ددې ځانګې دنده څرګنده ده چې د شاهي فرمانونو لیکل وو. د احمدشاه پرمهال د انشا دیوان د یوه یا څو مشرانو تر لاس لاندې چې «منشي باشي» نومېدل او د «سرلیکونکي» مانا لري سمبالېده چې تر مالیې وزارت وروسته د دولت له ارزښتمنو ځانګو څخه ګڼل کېده.

داحمدشاه سرلیکونکي «سعادت خان سدوزی» او «میرزا هادي خان» وو او د زمانشاه پرمهال دغه کارونه دوو سرلیکونکیو «میرزا محمد شریف خان» او «میرمحمد علی خان» پرمخ بېول. (۲)

د دربار اداري:

د احمدشاه مهال د دربار اداري د برې او ځینې یې خپلواکې ګڼل کېدې، سره له دې

---

(۱) قباله د کندهار ښار اوسېدونکي محمد رحیم خان پلوپلزیده چې لاندېنۍ ځانګړتیاوې لري:
د قبالې کاغذ ژېړ وېږ، مخ (۸×۱۰ اینچه) په تور رنګ او سرونیو لیکل شوې. د قبالې پر سر د قاضي لوی او ګرد مهر له دغه مسجع بیت سره لیدل کېږي:
چون مفوض شد به تیمورشاه شاهي ازکریم قاضی اسلام شد از صدق دل عبدالرحیم (۱۱۸۷)
د قبالې پرڅنډه د محکمې د رسمي غړیو (نایبان و مفتیان) (۸) لوې او واړه مربع و مسجع مهرونه دي چې دوه لوی یې په دې ډول لوستل کېږي:
لومړی: از عطای خدای هردو جهان پیرو مصطفی بود عمران
دویم: ز الطاف شاهجهان خوشدلم غـلام همایون روشندلم
د قبالې د لیکلو نېټه د (۱۱۹۹) سپوږمیز کال د جمادی الثانی (۱۷) ده او داسې په کې راغلي: «فروش هشت سهم مساوی هشت شبانه روز آب و زمین از یک دهنه قنات مشهور به «سوره» واقع در محال پوشنج (پښین) من توابعات اشرف البلاد احمدشاهي، از طرف عبدالله خان ترینی عبدالرحمن زایی ... به محمد نام... در بدل مبلغ (۸۹) تومان و (۲) هزار دینار تبریزی نقد که عبارت از یکهزار و هفتصد و هشتاد و چهار روپیه بوده باشد..... »
دا چې په کندهار کې لوی کاریز پر یوه شپه ورځ درې خرواره تخم ځمکه پوښي، منځنی کاریز یو خروار او کوچنی کاریز تر دې لږ، نو د کندهار یو خروار چې د کابل له ۶۲ نیمو منو سره سم دی په لسو جریبو کې شنل کېږي، نو په قباله کې تر له لیکل شوې ځمکه (که کاریز یې منځنی وګڼل شي (۸۰) جریبه ده چې د یوه جریب بیه یې ۲۲ نیمې روپۍ کېږي.
(۲) سراج، ۵۵-۶۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې هم يو سړی په سر کې و چې د نن ورځې د دربار له وزير سره سمېده. دغه سړي ته «ايشک آقاسي» ويل کېده. د احمدشاه ايشک آقاسي« عبدالله خان» و چې يو مهال کشمېر ته د تلونکي لښکر کوماندان و چې هغه ولايت يې ونيو او له افغانستان سره يې وتاړه.[۱]

عرض بيګي:

دغه نوم او دنده يې موږ ته ښکاره ده او تر اوسه شته چې د وګړيو غوښتې پاچاه ته وړاندې کوي او بېرته يې ځواب راوړي. د احمدشاه عرض بيګي« حاجي کريمداد خان» و چې وروسته کشمير ته د نايب الحکومه په توګه ولېږل شو.[۲]

مهماندار باشي (مېلمه پال):

دغه سړي د تشريفاتو د مدير په توګه د شاهي دربار د مېلمه پالنې دنده لرله. فيض محمد د زمانشاه د مهال مېلمه پال د «حفيد احمدشاه» په نامه راپېژني.[۳]

د پخلنځي څارن:

دغه سړي د پاچاه، دربار وشاهي کورنۍ د خواړو برابرولو چارې څارلې، خو دا چې د احمدشاه پر مهال څوک و څرګنده نه ده، فيض محمد د تيمورشاه پر مهال د پخلنځي د څارن په توګه د «داحمدشاه د زوی» نوم يادوي چې د پېښور په جګړه کې ووژل شو.[٤]

جهرچي باشي (وياند):

سرتېريو، مامورانو او وګړيو ته يې د پاچاه امرونه خپرول او درباري ارزښت يې لاره. د تيمورشاه وياند« زنګي خان» وچې د اتلسو زرو سرتېريو مشر او د پنجاب د سرغړاوو سيکانو د ځپلو له پاره ولېږل شو، همدا چې پاچاه د پېښور په ډګر کې پر پيل سپور او د ده لښکر يې کوټ، نوموړی له دود سره سم دري ځله د پاچاه له پيل نه تاو او د خپلې دندې ځای ته روان شو او بري يې وګاټه.

---

(۱) سراج، ۱۷ مخ (۲) سراج، ٤۱ مخ. (۳) سراج، ٤۹ مخ. (٤) سراج، ۳۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوردو باشي (د محمد زيو د لومړي پېر «عمله باشي»):

دغه سړى په تم (حضر) کې د پاچاه د دربار د کارکوونکيو او ساتونکيو د چارو سمبالوونکى و او په يانه (سفر) کې د تلونکي پوځي او ملکي گرد پلاوي سمبالونکى گڼل کېده. ترايشک آقاسي وروسته اوردو باشي د دربار دويم چاروازکى و. د احمدشاه اوردو باشي «عبدالله خان» نوميده چې پر هندوستان باندې د احمدشاه د لومړي بريد پرمهال لنډه موده د سرهند کلا مشر شو. منشي عبدالکريم د احمدشاه د مهال پېښو په ترخ کې دو ځله دغه نوم ياد کړى دى.

پيشخانه چي:

د محمد زيو د پېر د (فراشباشي) په څېر و چې د پاچاه و دربار د يانه اړتياوړ لوښي يې برابرول. سلطان محمد د شاه شجاع د پيشخانه چي يادونه کړې ده.[(١)]

پيش خدمت باشي:

د محمد زيو د پېر د (فراشباشي) انډول و. دا سړى د پاچاه او دربار د يانه د لوښيو سمبالوونکى و. سلطان محمد، د شاه شجاع د ځانگړي چوپړ «دين محمد خان» يادونه کړې ده.[(٢)]

نسقچي باشي:

دا سړى د «نسقچيان» په نامه د يو ډلې مشر و چې تل يې د پاچاه له رکاب سره اړه لرله او په تم و يانه کې يې د شاه ملکي، پوځي او جزايي امرونه پلي کول. تيمور چې د احمدشاه له اجازې پرته له هراته د پلار ليدو ته راغى، د احمدشاه د نسقچيانو له خوا د «واشير» په سيمه کې بېرته هرات ته ولېږل شو. «محمد يحى خان» د زمانشاه مهال نسقچي باشي و.[(٣)]

ځانگړى نديم يا د پاچاه خوالگر:

خوالگر به چې هرڅوک و، د ابداليانو د دربار له مخورو درنو څخه گڼل

---

(١) سلطاني، ١١٩ مخ. (٢) سلطاني، ٢٧٣ مخ. (٣) سراج، ٤٨ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېده. «فتح الله خان سدوزی» یو له همدغو خوالگرو څخه و چې په همدغه نامه د «تیمورشاه» په دربار کې پېژندل شوی و. (۱)

خواجه سراباشي:

د پاچاه د ارګ د خواجه سرایانو مشر و چې ځینې مهال ارزښتمنو دندو ته لوړېده. د احمدشاه خواجه سراباشي «یاقوت» نومیده چې د شاه په ځانګړیو محرمانو کې راتلو. همدا راز د هندوستان د لکنهو د عالیجناب نواب شجاع الدوله کورنی «یوسف علیخان» د احمدشاه له خواجه سرایانو څخه و چې په دربار کې یې «التفات خان» بلنوم موندلی او و مهال د هېواد خزانه دار هم شو. (۲) اټکلېدای شي چې د احمدشاه په دربار کې نور چارواکي هم وو، لکه: قابوچي باشي، طبیب باشي او څو نور باشیان چې زموږ تاریخونو یې یادونه کړې نه ده.

میراخور باشي ګري:

دا یوه پراخه څانګه وه چې د یوه لوی میراخورباشي او یا هم د دوو میراخور باشیانو تر لاس لاندې یې چې یو یې لوی او بل یې ځانګړې و د شاهي څارویو چارې سمولې، کوچني کارکوونکي یې میراخوران، نایبان و مشران وو. دا هماغه څانګه ده چې وروسته یې د «د کمند دفتر» په نامه د «سراج الملت و الدین» تر مهاله کار کاوه. نوموړې ستره څانګه د یوه وزارت یا د لېږدونو د خپلواک مدیریت انډول وه.

میراخورباشي ګری د هېواد په ټولو سېمو او پوځي اډو کې د آسونو، کچرو، اوښانو، خرو، غوایانو او پیلانو چارې سمولې او د باروړونکیو څارویو کول، ورشوګانې او پنډعالي یې څارل.

میراخورباشي ګری د لېږدونو په اړه له دفاع و دربار وزارتونو او د لګښتونو او شمېر په اړه له مالیې وزارت سره اړیکي لرل. میراخور باشي د دولت په لویو کارکوونکیو کې ګڼل کېده. د زمانشاه د مهال میراخور باشي «سردار احمد خان» د سرغړاو شهزاده محمود پر وړاندې فراه ته د تلونکې ډلې کوماندان و تاکل شو، همدا راز

(۱) سراج، ۳۷مخ. (۲) سراج، ۳۰-۳۸مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سردار پاینده خان زوی میراخور « فتح خان » د کندهار پوځي کوماندانی ته ورسېد. [۱]

خزانه داري:

د احمدشاه پر مهال نغدي خوندینې او جنسي زېرمې د یوه مشر تحویلدار تر لاس لاندې وې چې « خزانه چي » او « خزانه دار » نومیده. دغه خزانه دار د دربار له خورا باوري غړیو څخه و چې د شمېرو اړیکو ځای یې د مالیې وزارت او لګښت لاسوندونه یې د پاچاه فرمانونه او دډفاع و مالیې وزارتونو لیکنې ګڼل کېدې. په تاریخ کې د « ابوالحسن » په نامه د شاه شجاع د نغدي او جنسي خزانه دار یادونه شوې ده. [۲]

داروغه ګي، اخبار ځانګه او هرکاره باشي:

دا د استخباراتو خپلواک ستر توب و چې سیده یې د پاچاه تر څارنې لاندې کار کاوه او د خورا پاملرنې وړ و. د جاسوسی په ځانګه کې یې پاک زړي نارینه او ښځینه کارکونکي لرل، د دغې ځانګې هڅو د دولت په پرمختیایي چارو کې ډېره مرسته کوله، فیض محمد په دې اړه پرزړه پورې تکي لیکلي چې په ترڅ کې یې وایي: « احمدشاه د رسمي کارکونکیو له خوړا پټو چارو څخه خبر و، چې کله ، کله یې د اړتیا له مخې بر سیرول. د اطلاعاتو او خبرونو د همدې بې کچه پراختیا له امله، وګړیو دا د احمدشاه کرامات بلل. [۳]

---

(۱) سراج، ۴۹-۵٤ مخونه. (۲) سراج، ٦۷ مخ.

(۳) د سراج التواریخ له قلمي آرلیک ٦۹ مخ څخه:

دغه یوازېنی قلمي لیکنه په ځینو ځایو کې له چاپ شویو لیکنو سره توپیر لري او هغه دا چې په چاپ کې یې ځینې تکي لوېدلي چې په آر قلمي لیکنه کې شته. ددې لیکنې په هره برخه کې د مضمون و پارسي او عربي کرښو لیکنی سموالی ښوونکي« مولوي عبدالروف خان » او منشي « میرزا عبدالطیف خان » پر ګوته کړی او ځینې قلمي سمون هم په کې راغلی دی. امیر حبیب الله خان چې ددې لیکنې آر لامل او مشر سموونکی و، د کتاب په هر څپرکي کې یې تر کتلو او لاسلیک وروسته د چاپ لارښوونه کړې او ځینې ځایونه یې په خپل لاس سمونې، اړونې او ېستنې هم په کې کړې دي. د قلمي لیکنې ارزښت هم له همدغه ځایه پیلېږي. د پاچاه ځینې لاسي سمونې چې دده د تاریخي ذوق او سیاسي اند ښرګندوېې دي خورا پر زړه پورې او هېښنده برېښي، له هغو غور ځونو څخه چې په چاپي لیکنه کې شوي یوه هم سردار سلطان محمد خان و امیر دوست محمد خان ته د نومیالي هندي مجاهد سید احمد لیکونه دي. د سېداحمد خان دوه ګوني لیکونه چې د هغه د شاګرد او نېژدې مرید مولوي اسماعیل خان په لاس لیکل شوي خورا ښرګند او ښکلي دي. دا قلمي لیکنه د (۱۳۳۰) سپوږمیز کال په میاشتو کې پیل او د (۱۳۳۲) په روژه کې پای شوې چې اوس په کندهار ښار کې د مولوي عبدالروف په کاله کې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو فیض محمد خان دا اداره نه پېژني او په بل ځای کې د زمانشاه پر مهال د «داروغه گي او د ټول هېواد هرکاره باشي» په اړه غږېږي، خو هاغه مهال «هرکاره» پټوخریو ته ویل کېده.

داحمدشاه همهالی مورخ «ابن محمد امین» څو ځله د «هر کاره» او «هرگاره گانو» په نامه د هند دولت د پوځي څریو یادونه کوي.[1] همدا راز د احمدشاه بل همهالی «مرتضی حسین بلگرامی» چې د اورنگزیب لیکلې پاڼې را اخلي د هغوی په یوه کې ملکي پټ څري «هرکاره» نومېږي.[2] نو هرکاره باشي هماغه د جاسوسي اداري مشر دی چې د خبرونو د څانگې نوم دا وینا رښتینې کوي، د اردو ژبې سیندونه هم «پیک» پر هرکاره ژباړي. په هر ډول، د زمانشاه پر مهال د «د خبرونو د څانگې دا روغه او د ټول هېواد هرکاره باشي» د نومیالي سردار جهان خان وراره «میرهوتک خان» و.[3]

ضبط بیگي گري:

راته څرگنده نه شوه چې ددې دندې خاوند څه ډول ملکي یا پوځي چارې سرته رسولې، ځکه چې اوس د نورې څېړنې او پلټنې مهال راسره نه و، سره له دې هم اټکلولای شو چې ضبط بیگي د کوتوالی او پولیس دنده لرله، ځکه دا ناشونې ښکاري چې د احمدشاه پر مهال کوتوالي او پولیس څانگه نه وه او په هیڅ یوه عربي، پارسي او پښتو نامه، لکه: امیرشرط، شحنه، عسس، میرشب، میرشبگیر و کوتوال دې یې یادونه شوې نه وي، پر داسې مهال چې تر احمدشاه څو پېړۍ مخکې او وروسته په افغاني دولتونو کې دا څانگه وه او په یوه پورتنۍ نامه په تاریخونو کې یاده شوې ده.

فیض محمد خان د «زمانشاه» او «شاه شجاع» ضبط بیگیان د «اسلام خان» و «محمد شریف خان» په نومونو یادوي.[4]

---

(۱) مجمل، ۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳ مخونه. (۲) حدیقة الاقالیم، د مرتضی حسین بلگرامي لیکنه، د لکنهو د نولکشور چاپ، ۱۲۹۶ هجري، ۱۱۳-۶۴۰ مخونه.

(۳) سراج، ٥٤ مخ.

(٤) سراج، ٥٩-٧١ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلاکاره غونډه:

د احمدشاه مهال سلاکاره غونډه په پلازمېنه کې یوه تلپاتې جرګه وه چې د افغاني ټبرونو لوی خانان و سرداران او د سترو ټبرونو اړوند ځینې لوي کارکوونکي او چارواکي یې غړي وو. د غونډې غړي د ژوندانه تر پایه، په خپله پاچاه ټاکل او ګوښه کول یې هم دده په خوښه وو.

دغونډې غړیو د پاچاه او دولت د پلاوي پر وړاندېځونو غورکاوه او د خپلو غوښتنو پایله یې احمدشاه ته وړاندې کوله. سره له دې چې احمدشاه د پاچاه په توګه د بشپړ واک خاوند و نامسؤول، د صدراعظم په توګه د پلي کوونکي ځواک مشر، د وسله وال پوځ لوی کوماندان، د ملي شورا د غونډې پرځای د هیواد ځانګړی مقنن، د قضایي محکمو په سر کې د جزا لوی قاضي او همدا راز د اولی الامر په نامه د ټولو تر لاس لاندې هیوادونو مذهبي لارښود ګڼل کېده، خو سره له دې هم داسې لړ پېښېده چې ددې غونډې د وړاندیځونو او پریکړو خنډ شي، همدا لامل و چې ګرد افغاني مشران و ټبرونه د احمدشاه د ژوندانه تر پایه دده په ټولو کورنیو او بهرنیو چارو کې د زړه له کومې ورسره ملګري او چمتو وو.

په ولایتونو کې:

د احمدشاه مهال افغانستان پر ولایتونو او ولایتونه پر ولسوالیو وېشل شوي وو. په ولسوالیو کې کلي او بانډې هم راتلې. دولایتونو او لویو ولسوالیو مشران د پاچاه له خوا ټاکل کېدل، همدا راز د «سرلښکر» په نامه پوځي کوماندان و مستوفیان هم پاچا ټاکل. نور کشران و واړه کارکوونکي د ولایتونو د مشرانو او وزیرانو له خوا او کله هم د پاچاه له فرمان سره سم ټاکل کېدل.

د بري لویې ولسوالۍ د ولایتونو اړوند نه وې او مخامخ یې له پلازمېنې سره اړیکي لرل. د ولایتونو او ولسوالیو مشرانو ته «حاکم» ویل کېده اود ولایتونو مشرانو د «نایب وپیش کار» په نامه یو یا دوه مرستیالان هم لرل. کله، کله د ولایتونو مشران پر یوه مهال پوځي کوماندانان هم وو خو ځینې مهال پوځي ځواک بېل کوماندان لاره.

د ولایت مشر (نایب الحکومه) په خپله سیمه کې د پراخ واک و بشپړې خپلواکۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوند و، ځکه چې پلازمېنې له هغه نه دا دوه ټکي غوښتل:
یو، د ټولنیز امنیت ساتنه. دویم، منځنی خوندیینې ته د ولایت د لګښتونو تر سپما وروسته د مالیو رسول.

د ولایتونو مشرانو د روښانه شرعي له امر پرته د وژلو او د پوځي ځواک د کمولو حق نه لاره، خو که شاهزی به و د سکې او خطبې له حق پرته یې د سلطنت له مقام سره ستر توپیر نه و.

هغه ولایتي اداري چې له والي سره یې کار کاوه مشران یې دا وو: سرلښکر (پوځي کوماندان)، مستوفي، قاضي، قلعه بیګي (کوتوال)، نظام دفتري، باجګیر (د ګمرک مدیر)، میراخور (د لېږدونو مدیر)، میرآب، د خالصه جاتو مدیر، ښاروال او داسې نور واړه کارکوونکي.

ولایتي ادارو له وزارتونو سره د برابریکي نه لرل، یوازې یې له مالیې وزارت سره د دېواني شمېرنو له پلوه سرو کار و،

خو د مالیې وزارت هم کړای شول چې د څو کالو تر تېرېدو وروسته دومره ځان وپوهوي چې د ولایتونو د هاغه تېر کال ګټه څومره وه؟ له هغې نه څومره لګېدلي او خوندیینې ته رسیدلي؟ او څومره پاتې دي؟ چې لرلیک یې د کورنیو چارو وزارت ته له ملک نه د اخیستو له پاره ولېږي.

د احمدشاه مهال کلي او بانډې د حاکمانو له خوا د ملک، خان، سرکرده یا سلطان په نامه د سیمه یزو خانانو په مرسته اداره کېدې، د غه ملکان په خپله له سیمه یزو مخورو او شتمنو پورور کوونکیو خانانو څخه وو چې وګړي یې پورورې وو، دوي په خپلو سېمو کې خورا خپلواک، واکمن او د ملت و حکومت ترمنځ برید ګڼل کېدل، ځکه چې حکومت مخامخ له وګړیو سره اړیکي نه لرل او خپل مالیه ورکوونکي یې یو، یو نه پېژندل، په سیمه کې یې یوازې ملک پېژانده او پر هغه پسې یې په مالي څانګه کې د کورنیو شمېر، د ځمکو کچه او د هغې سېمې توله دېواني مالیه لیکله او د بېګارو سیورسات ګردې چارې یې له هغه نه غوښتې. ملک هم چې څنګه غوښتل و کول هغسې یې له وګړیو اخیستل. ځکه نو نیاو او حقوق خوندي نه پاتې کېدل او د ملکانو شتمني په ناوړه توګه ډېرېده. ملکانو د وګړیو ترمنځ د جوړ جاړي او حقوقي محکمو دندې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمخ بېوي او سیمه یز مشران یا علاقه داران ګڼل کېدل. (*) (*)هاغه مهال د هېواد اداري وېش لنډ او علاقه دار نه و. د محمد زیر پر مهال په لویو سېمو کي علاقه داران د « پوځدار » په بې انډوله نامه وټاکل شول. *** پرګنو د ملک د ربړه ونو پر وړاندې د تېښتي دري لارې لرلې:

لومړی، د حقوقي دعوو په اړه یې کړای شول چې د ملک پربکړه ونه مني او لویو شرعي محکمو ته ورشي.

دویم، له ملک نه د بېزارۍ له امله یې کړای شول چې د مالي دفترونو په مرسته او د حاکمانو په منبت لیه هغه نه ځان بېل او پر بل ملک پورې چې ان د پخواني سیال به هم و، وتړي.

دریېم، د ملک د ډېر تاو تریخوالي او تېري له امله یې کړای شول چې لویو مشرانو، وزیرانو او پاچاه ته ورشي او مرسته وغواړي. دا څرګنده ده چې په یوازې ډول د ورستی لارې خپلول دومره اغېزناک نه وو، خو که تولیزه بڼه یې موندلې وای د ملک په لرې کولو او د نوي پرټاکلو پای ته رسېدای شوه.

ملکان د وګړیو په خوښه او د مالي دفترونو او سیمه یزو حکومتونو له منبت سره سم ټاکل کېدل خو د لویو خانانو ټاکنه د پاچاه له فرمان سره اړوند وه.

په افغانستان کې د احمدشاه مهال د ځینو لویو او کوچنیو ولایتونو نومیالي مشران دا وو: د هرات مشر درویش علیخان هزاره، د مشهد مشر د نادرشاه لمسی شاهرخ، د نیشاپور مشر عباس قلي خان بیات، د بلوچستان مشر نصیر خان بلوچ، د ښکارپور مشر دوست محمد خان کاکړ، د سند مشر نورمحمد خان شهنواز، د ملتان مشر شجاع خان ابدالی، د دېره اسماعیل خان مشر موسی خان، د پنجاب مشر زین خان مومند، د کشمیر مشر خواجه عبدالله خان، د کلات مشر اشرف خان غلزی او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم څپرکی

د احمدشاه پوځي جوړښتونه

پوځي څانګې

د ټولو پوځي څانګو او ګرد پوځي ځواک په سر کې یو لوی کوماندان و چې «سپاه سالار» نومېده، دا څېره تر پاچاه وروسته دوارو افغاني ځواکونو کوماندان و چې د نننې مارشال یا ستر درستیز انډول ګڼل کېږي. دده تر لاس لاندې بېلا بېلې څانګې وې چې هرې یوې په خپله برخه کې د دفاع وزارت چارې پرمخ بیوې، له دوي څخه لویې پوځي څانګې دا وې:

نظام دفتر:

دا دهاغه مهال تر ټولو لویه پوځي څانګه وه چې د اړتیا وړ لوښیو او شمېرنو، کارکوونکیو اولګښتونو او پوځي خوندیینو او زیرمو ستره برخه چارې یې سمبالولې او څارلې.

نظام دفتر د نننې دفاع وزارت انډول و، په دې مانا چې سرتېریو او افسرانو ته یې تنخا ورکوله؛ د اوردو د غله ګی لګښت یې ورکاوه؛ د افسرانو دوسیې او د سرتېریو شمېر یې جوړاوه؛ پوځي زېرمې یې برابرولې او څارلې او د ګرد اوردو د ټولو چارو سمبالونکی ځای ګڼل کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظام دفتر د مالیې وزارت اندول ځواک و، د هغه په واک کې زيات ولو ته وادې دفتر په اقتدار

نظام دفتر د مالیـې وزارت انډول ځواک و، د هـواد ټولو زبرمو یې بې ځنډه ډیله حوالې او سپارښتنې منلې او مالي څانګو یې مجرایي ورکوله. نظام دفتر د پوځي اوردو یوه بنسټيزه او تاریخي کړی وه چې عربو «دیوان الجند» باله، [1] او په افغانستان کې پر لومړنیو اسلامي پیړیو «جریده ء سپاه» نومیده [2] چې وروسته «د عرض وزارت او د عرض دیوان» ونومول شو. [3]

په پلازمېنه کې نظام دفتر د سپاه سالار او په خپله د پاچاه او په ولایتونو کې یې اړوند څانګې د پوځي کوماندانانو تر لاس لاندې وې. د افغانستان په غزنوي دولت کې د دې څانګې مشر «عارض» نومېده، خو نه پوهېږو چې د احمدشاه پرمهال یې څه نوم و. فیض محمد یوازې د زمانشاه د مهال نظام دفتر یادوي [4] خو د مشر نوم یې نه پېژني.

سلطان محمد د شاه شجاع او د هغه د زوی فتح جنګ د مهال د «لښکر لیکونکي» په توګه د «میرزا حیدر علیخان» یادونه کوي. [5] په دې کې څه اړنګ نه شته چې لښکر لیکونکي به د اوردو شمېر نه کوله [6] خو څرګنده نه ده چې دغه نوم د احمد شاه پرمهال و او د نظام دفتر مشر پرې یادېده که نه؟ د محمد زیو پرمهال د نظام دفتر مشر «دفتری نظام» او «د نظام دفتر سر رشته دار» بلل کېده چې د سراج الملت والدین د پېر په وروستیو کې پر «امین نظام» واوښت.

سیورسات چي:

داحمد شاه پرمهال د سیورسات چي په نامه یو سرې د اوردو د خواړو او واښو د برابرولو او له وګړیو نه یې د یانه پرمهال د راغونډولو پازمن و. ده به چې له هرې سیمې نه له سپارښتنې سره سم غله راټوله کړه، لیکلي به یې ورکړل. د ده لیکلي او لاسلیک د هېواد په مالي څانګو کې د هماغې سیمې د مالیو پرځای د منلو وړ و. نو دا چې د جنسونو حوالې او سپارښتلیکونو او له هېواد نه یې راغونډولو او پر سرتېریو د هغوی وېشلو شمېرنې ته اړتیا لرله نو هرو، مرو به یوې ځانګړې څانګې هم له سیورسات چي سره «که د لنډې مودې له پاره هم وه»؛ کار کاوه.

---

(۱) تمدن اسلام، د جرجي زیدان لیکنه، د مصر چاپ، ۱۹۰۲ کال، لومړی ټوک، ۱۲۳ مخ.
(۲) تاریخ سیستان، د ملک الشعراء بهار په سمونه، د تهران چاپ، ۱۳۱٤ لمریز کال، ۱٤٤ مخ.
(۳) بیهقي، ۳۱۱-۵۳۲ مخونه.
(٤) سراج، ٥٦ مخ. (٥) سلطاني، ۲۷۸ مخ. (٦) مجمل، ۸۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قورخانه (وسله تون):

پوځي وسله تونونه د «قـورخـانه» په نامـه د يوه لوی زبرمـه وال (قورچي باشي) ترلاس لاندې وو چې نن يې «وسله پال» بولي. وسله پال ته اورني توکي او وسلې سپارل کېدې؛ هغه ساتلې او له اړتيا سره يې سمې اوردو ته رسولې. ده د باروت جوړونې دستگاوې هم څارلې. لکه څرگنده چې د احمدشاه وسلې جوړونې، مرمی جوړونې او اورنيو توکو ته ځانگړې پاملرنه لرله، له همدې امله يې د باروتو، شورې او داسې نورو کار ځي په کندهار ښار کې د ننه د سلطنتي ارگ کېنې اړخ (لويديځ) ته جوړ کړي وو، او په خپله يې څارلې. د دغو کارځيو سيمه چې د توپخانې او شاهي غوجلې ترڅنگ ده، د احمدشاه له مهاله تر ننه د «باروت خانې» په نامه يادېږي، همدا راز د احمدشاه مهال پرې کوونکې وسلې او د کندهار ښار صنعت، لکه: پيش کوزې، دوه خولې خنجرونه او توري چې لاس ته راځي، پر ښکلا سربېره کلکې هم دي. احمدشاه اورنيو وسلو ته تر پرې کوونکيو ټيټ ارزښت نه ورکاوه. په دې اړه د هغه سترو نوميالی توپ يادولای شو چې پر ۱۱٦۸ کال يې په نېشاپور کې د جگړې پر ډگر جوړ کړ، د ځينو مؤرخينو په وينا يا اغراق و مبالغه دغه هېښنده توپ ۲۰ منه= ۵ , ۱۲ کابلي منه مرمی خوړه چې يو کلک ښار يې رنگ کړ او ويې نيو.

بويه دا ټکي مو په پام کې وي چې د احمدشاه اوردو د پوځي چارو په يوه ستر اړخ کې د هاغـه مـهـال له ملکي ځانگو سره پراخ اړيکي لرل، ځکه چې د احـمـدشـاه د اوردو د ربيمه برخه نيم پوځيان (ولسي لښکر) وو او د دې لويې برخې افسرانو خپل او د خپلو اړوند ټولگيو کالنی نغدي تنخاوې او جنس د مالي ځانگو د سپارښتنې او ليکليو پاڼو له مخې د هېواد له ماليو نه اخيستې او يا يې د خپلو جاگيرونو د سيمو د ماليې پرځای مجرايې اخيسته. په دې توگه د نيم پوځي ټولگيو او افسرانو د شمېر چارو ځای هماغه د ماليې وزارت او د هغې څانگې وې. د خواړو زېرمو (گودام) د ماليې پر وزارت اړه لرله چې د اړتيا پرمهال د اوردو ځينو برخو ته د غلې پروېش اړ وه، سربېره پر دې ټول افغاني اوردو په کورنيو او بهرنيو تگ راتگونو کې د لېږدونکيو او بارونکيو څارويو د غوښتلو له پاره سپرلی ځانگو او ملکي ميراخورباشي گريو ته ورتلل، همدا راز «اوردو باشي» چې د دربار له چارواکيو څخه و په جگړه يزو يونو کې يې ځينې پوځي سمونې هم کړای شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوويشتم څپرکی

اوردو

د احمدشاه اوردو له پوځیانو او نیم پوځیانو نه جوړ و، لومړۍ ډلې د «پوځ نظام» په نامه د اوردو د رېیمه برخه جوړوله او دویمه د «ارت پوځ» یا «سپاره خانان» په نامه د ټول اوردو دویمه برخه وه. پوځي سرتېري درې ټولګي او نیم پوځیان ډېر په سپاره او لږ په پلي ټولګي کې وو.

پوځي سرتېري:

دا سرتېري د ژوندانه تر پایه په خپله خوښه راټولېدل، نغده او جنسي تنخا له وسلې او سپرلۍ سره د دولت له خوا ورکول کېدې، یوازې د آس بیه ورو، ورو د سرتېري له تنخا څخه سپمېده. د سړي کالیو او خواړو او د آس واښو پر سرتېري اړه لرله. هغه څه چې په تم مهال کې سرتېري ته ورکول کېدل هغه یې د تنخا پر ځای وو او په یونو کې ځینې یې وړیا او ځینې په تنخا کې شمېرل کېدل. پوځي سرتېریو د جګړې له مهاله پر ته کالنی درې میاشتنی کورنی دمه لرله او د کال پاتې موده یې په خپلو پوځي اډو او چاونیو کې وسله وال پوځي کړاو او زده کړه کوله. د دغو سرتېریو ګڼ شمېر په پلازمېنه او نور یې په لویو ولایتي منځیو کې استوګن وو. هغه شمېر چې په پلازمېنه کې وو پر څو ډلو وېشل شوي وو، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لښکر مــاتونکیــو زلمیــو ډلــه، (شــاهي ټولګي)، د ســاتونکیــو ډله (د پاچاد ساتونکي)، د سرتېريو ډله او نور.

پوځي سرتېري په دريو سپرو، پليو او توپچي ټولګیو کي بوخت وو.

سپور ټولګی:

د اوردو دري برخي ترې جوړېدې. وسلې يې پټــيله يي ټوپک، توري، کرابين ټوپک و نېزې وې. شاهي سپاره د زغري په لرلو له نورو سپرو ټوليو څخه غوره ګڼل کېدل. ټول سرتېري د بهلا، ببلو وسلو، لکه: ډال، خنجر و تبره په لرلو کي خپلواک وو. (اتم انځور کتلی شئ) د سپاره ټولګي سپرلی آس او (دجماز سوار) په نامه مهار شوی اوښ و، چې د اړتیـا له مخې له سیندونو نه د تېریدو پر مهـال د پلي ټولګي په اوچتولو هم اړ و.

پلی ټولګی:

د اوردو یوه برخه ترې جوړېده، وسله يې ټوپک وچاړه وه او د نورو وسلو د کارولو خپلواکي يې هم لرله.

توپ ټولګی:

د غــه ټولګي دوې برخــې لرې چې یوه يې سپک او بله يې درانه توپونه وو. درانه توپونه په آسونو وړل کېدل او د احمدشاه په اوردو کې يې ارزښتمن ځای لاره، لکه د پاني پټ په جګړه کې (۱۱۷٤ کال) چې د احمدشاه شپېته زريز اوردو د دښمن له دري سوه اوځلويښت زريز اوردو سره جنګېده او د احمدشاه توپونو (ګڼ شمېر درنو توپونو) پر دښمن اور وراوه.

سپک توپونه یو ډول کوچني توپونه وو چې د «زنبورک یا شاهین و شهنګ» په نامه یادېدل او د اوښ پر شا وړل کېدل. دا توپونه په هوسایي سره له یوه ځایه بل ته خوځېدل او د جګړې پر ډګر د درنو توپونو په توپیر «چې د کرښو تر شا دربدل» په لومړۍ کرښه کي ځای پر ځای کېدل او پر ته له دې چې پر ځمکه خپاره شي د چوشوي اوښ له شانه يې د دښمن لیکي ویشتې، یا په بله وینا ننیو ماشینګړو ته ورته وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داحمدشاه د بدرگه والو سپکو توپونو شمېر د هغه د پاچاهي پرلومړي کال او و سوو زنبورک لرونکيو اوښانو ته رسېده او همدا شمېر يې د سرهند په جګړه کې (۱۱۶۱ کال) د ښمن پر وړاندې کارولي دي. څرګنده ده چې احمدشاه وروسته د هغوي شمېر لا پسې ډېر کړ.

داحمشاه توپچي کوماندان (توپچي باشي) «رحمان خان بارکزی» و چې تر اوسه يې کور د کندهار ښار د توپخانې په سيمه کې دی. او «رسول خان» هم د احمدشاه د شاهي لښکر کوماندان (قللراقاسی) و.

لښکري جوړښتونه:

يو دلګی لس تنه او لس دلګي (۱۰۰) تنه يو تولی کېده، يو کنډک لس توليه (۱۰۰۰) تنه وو چې دوه يا څو کنډکونه به يو ځای شول يوه قطعه يا مفرزه ترې جوړېده.

د اوردو د افسرانو (خورد ضابط، ضابط، آمران، ارکان) جوړښت او نومونه په لاندې ډول وو:

ده باشي (دلګی مشر)، يوز باشي (تولی مشر)، منګباشي يا بيګباشي (کنډکمشر)، امير لښکر (غونډ مشر).

د سپرو شاهي تولګيو (لښکر ماتوونکيو زلميو) کوماندان ته «قللرآقاسي» ويل کېده او د کشيکچي (د شاه ساتونکيو ډلې) کوماندان «کشيکچي باشي» و. د سپکو توپونو کوماندان «شاهين چي باشي» يا «جزاير چي باشي» او جنګياليو ته يې «زنبورک چي يا شهنګ چي» ويل. د تولو توپونو کوماندان «توپچي باشي يا مير آتش» و.

لېږدوني:

د اوردو لېږدونې د آس، اوښ، خره، غوايه او پيل په مرسته کېدې. د جګړې پر ډګر جنګيالي پيلان هم د يرغل پر مهال د ښمن د کرښو د ړنګولو له پاره کار بدل.

نيم پوځي سرتېري:

د احمدشاه د تول اوردو دوې برخې د «قامي لښکر يا سپاره خانان» په نامه نيم پوځي سرتېري وو. دغه سترولسی آره ځواک له دريو برخوسپرو تولګيو او يوې برخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

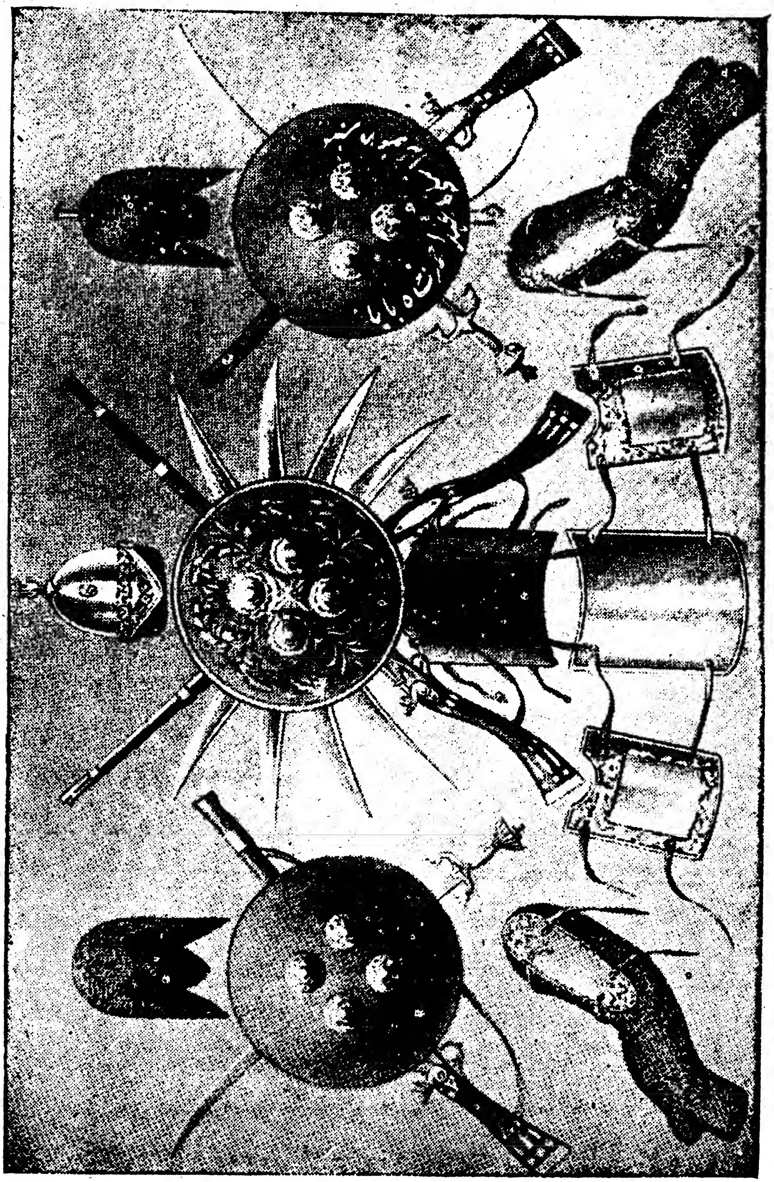

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلي ټولګي څخه جوړ او په لاندې ډول وېشل شوي و:

لومړی، هغه ډلې چې د جګړې پرمهال د هېواد له ځانګړيو سهمو څخه تر ټاکليو آرونو لاندې په وسلهوالهبنه چمتو کېدل او د احمدشاه له اوردو سره جګړې ته تلې او تر جګړې وروسته بېرته خپلو کورونو ته ستنېدې چې دولت بیا پر هماغه کال د نوموړې سهمې د ېواني مالیه وربښله، لکه د «کرم» سیند پرغاړه مېشتو «مروتو» چې د دولت دېواني مالیه د جنس په بڼه د کال دوه سوه او څلوېښت مهار شوي اوښان ورکول خود جګړې پر مهال یې د نوموړې مالیې پرځای پرته له دولتي تنخا (۲۰۰) سپاره جګړې ته چمتو کول.

دویم، د قامي لښکر ډلې چې د دولت له آرونو سره سم د ټبرونو د مشرانو له خوا د جګړې له پاره چمتو کېدې او تر جګړې وروسته بېرته سره بېلېدلې او پرخپلو کارونو بوختېدلې دا ډله پرته له هغو ورځو چې د جګړې پرمهال یې دولت ته سوبتیا ورکوله، نور یې له ملکي او پوځي څانګو سره اړیکي نه لرل او یوازې یې مشرانو له دولت څخه د خپلې اړوند ډلې د تنخا او لګښتونو په نامه د کال یوه اندازه پیسې او جنس ترلاسه کاوه. نوموړې تنخاوې د دولت له خوا په ځانګړې ځاي کې د کوماندان د جاګیر په توګه ټاکل شوې وې چې د دولت په مالي څانګو کې د راتلو او وتو په بڼه شمېرل کېدې او یا د هېواد په نورو سهمو کې کالنی حواله او سپاربښتلیکونه ورکول کېدل چې د ډلې د کوماندان له خوا په خپله اخیستل کېدې او لګېدې. دا ډله په تم ورځو کې له نورو ملکي او پوځي چارو څخه ګوښه وه او دولت د کورنۍ او بهرنۍ جګړې له ورځو پرته هغه نه پېژندله.

درېیم د سپرو خانانو ډلې چې په تم ورځو کې هم د پوځي سرتېریو په څېر وسلهوالې وې او په ټاکلي وار یې په هېواد کې دغه دندې پرمخ بېوې:

د بریدونو ساتنه، د پورونو راټولول، د دولتي زېرمو ساتل، د کوتوالی پرځای د سیمه یزو حکومتونو داداري چارو سرته رسول او داسې نور.

ددې ډلې د غړیو نوم نه په ځانګړې څانګه کې لیکل شوی وو. دا هماغه څانګه ده چې د محمدزیو پرمهال یې نوم «سان وچهره» شو او د امیر حبیب الله خان د مهال تر پایه روغه وه. دلته به هرکال سوبتیا کېده او د سریو، ژوبلو آسونو او وسلې تر کتو وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې رسمي تصديق کېده. ماليې وزارت او د هغه اړوند څانګو د تصديق له مخې د ډلې د نغدې او جنسي تنخا پرځاى په شتمنيو کې د د بوانې ماليو حوالى او سپاربنتکليونه او يا يې د ډلې د کوماندان جاګير ورشمېره.

د نيم پوځي لښکرو جوړښتونه:

همدا چې د پاچاه د فرمان له مخې به د چا د کوماندانى رتبه او د هغه د پليو او سپرو شمېر وټاکل شو، نوموړي به که شاهزى و، که وزير يا مامور و که خان د خپلې ډلې پر جوړولو يې پيل کاوه او خپل ازيزان، ګاونډي، نوکران و آشنايان به يې په کې راغونډول؛ آسونه او وسلې يې ورکولې او د ډلې خورد ضابطان يې ټاکل، خو د آسونو بيه ورو، ورو د سرتيرويو له کالنى تنخانه بيليده او وسله د امانت په ډول پاتې کېده. ځينې مهال د وسلې بيه هم ترې اخيستل کېده، له ځينو کوماندانو سره دولت د وسلې مرسته هم کوله او وروسته يې بيه له تنخا څخه ګرځوله.

که د ډلې کوماندان به کوچنى و «سپور... مشر» که منځوي و «سپور... خان» او که لوي به و «سپور... سردار» يې باله.

همدا چې د ډلې غړي به سلو ته ورسېدل، کوماندان يې ربى (بيرغ) اوچتولاى او نغاره يې غږولاى شوه.

نيم پوځي ډله له پېنځو سپرو نه پيل او ترځو سوو ان څو زرو پورې رسېده. د ډلو منځنى جوړښت هم پر لس کسزو دلګيو ولاړ و، خورد ضابط يې «ده باشي» نومېده. لس دلګي د «بيرغ» په نامه يو ټولى کېده او مشرته يې «بيرغوال» وايه، په دې توګه ټول ده باشيان، د بيرغ منصبداران و بيرغ وال د ډلې افسران ګڼل کېدل.

ډله د خپلو دندو د ننه خپلواکه وه او له بل هېڅ پوځي مقام سره يې اړيکي نه لرل. کوماندان يې په خپله پوځي دنده کې خپلواک و او په ملکي دندو لکه: ملکى، حاکمى او نورو کارونو کې يې « که لرل به يې » له اداري آرونو سره سم چلند کاوه او پر يوه مهال يې دواړه ملکي او پوځي پازې سرته رسولې.

د نيم پوځي ډلو کوماندانان، تم مهال په ولايتونو کې د نايب الحکومه ګانو او په پلازمېنه کې د کورنيو چارو د وزير (لومړي وزير)، دفاع وزير او پاچا تر لاس لاندې وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په جګړه یز یانه کې د پوځي سرتېريو دلوی کوماندان منونکي وو. په کورنيو او پوځي چارو کې به چې دوې یا څو نیم پوځي لښکرې په ګډه لېږل کېدې مشتري يې هغه چاته سپارل کېده چې تر نورو کوماندانانو يې د ډلې د غړيو شمېر ډېر و.

د اوردو شمېر:

احمدشاه چې له خوراسانه کندهار ته راغی او پاچاه وټاکل شو، شپاړس زره وسله وال سرتېري يې لرل او همدا چې د پاچاهۍ پر لومړي کال د اوردو پراختيا ته ځير شو، د محمد امين د وينا له مخې يې شمېر څلوېښتو زرو ته ورسېد. تاريخ ليکونکي د هند د ځمکنيو يونو په ترڅ کې د هغه د جنګياليو شمېر له دوولسو زرو نه تر اتيا زرو پورې ليکي او هماغه مخکښی مورخ د خوراسان په يونونوکې د احمدشاه د جنګياليو شمېر په اغراق سره له اويا زرو نه تر يو سل وشل زرو پورې ښيي.

په هر ډول، ښايي دا ومنو چې احمدشاه د جګړې پر يوه ډګر هم ټول افغاني اوردو کار ولي نه دی ځکه چې د هغه ارت هېواد له آمونه تر عمانه او له خوراسانه تر ستلجه د تل له پاره ساتونکيو سرتېريو ته اړ و.

يو مؤرخ د احمدشاه د ځای ناستي تيمورشاه د اوردو شمېر تر اتيا زرو جنګياليو هم ډېر ښيي او فيض محمد د احمدشاه د لسمي زمانشاه د اوردو شمېر داسې څرګندوي:

د «غلام خانه» په نامه سپاره شاهي ټولګي د پينځو کوماندانانو تر لاس لاندې: (دوولس زره سپاره)

دده باشي، منګباشي او قللرآقاسي په نامه افسرانو تر لاس لاندې سپاره شاهي ټولګي: (دوولس زره سپاره)

د درانيو سپاره ټولګي: (ډېرش زره سپاره).

د ترينو، هوتکو، توخيو، اندړو، ترکيو، بلوچو او نورو (...).

د اوښ سپرو ټولګي: (...).

پلي ټولګي: (ډېرش زره او نه سوه پلي).

د سند، ملتان و ډېرو په پوځي ادو کې درسالې مېشت ټولګي او پلي کندکونه: (پينځلس زره پلي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی مورخ پر پورتني څرګندونه سربېره د زمانشاه سپاره ټولګي (شپږ اتيا زره) او د پنجاب په جګړوکې «له پليو ټولګيو پرته» جګړه يز اوردو (سل زره) او ټول اوردو (يوسل و د پرش زره) جنګيالي، ليکي.[1]

نو د احمدشاه د هېوادونو د پراختيا، ګڼ شمېر جګړه يزو يانو او د جګړې پر ډګرونو د هغه د سرتېريو د شمېر «د شپېتو زرو په شاو خوا کې» له په پام کې نيولو سره اټکلولای شو چې د هغه د ټول اوردو شمېر يو سل و شلو زرو جنګياليو ته رسېده. دا شمېر د احمدشاه مهال له جغرافيايي، سياسي، اقتصادي او پوځي او تاسره هم سمون لري. د دغو ټکيو تر منلو وروسته ښايي لاندېنۍ کرښې په پام کې ولرو:

د افغانستان اوردو د احمدشاه پر مهال څه د پاسه يوسل و شل زره تنه وو، د دغه اوردو ۲/۳ برخې (اتيا زره سرتېري) نيم پوځيان او ۱/۳ برخه يې (څلوېښت زره سرتېري) پوځيان وو.

د ګرد اوردو درې برخې (نوي زره تنه) سپاره ټولګي او يوه برخه (دېرش زره تنه) يې پلي ټولګي وو.

د درنو او سپکو توپونو لوی ټولګي هم په دغه شمېر کې راتلل.

داوردو تنخاوې:

د احمدشاه اوردو د تنخا په اړه يې د شمېر په څېر زموږ په تاريخونو کې څه نه شته.

يوازې فيض محمد د احمدشاه د لمسي «زمانشاه» د اوردو د تنخاوو په اړه داسې ليکي:

د زمانشاه دوولس زره شاهي رسالې «د زلميو لښکر» خپله کالنۍ تنخا له نظام دفتر نه نغده اخيسته چې د هر يوه کالنۍ تنخا له «لسو» نه تر «پنځلسو» تومانو وه، «تومان په افغانستان کې چلېده او شل روپۍ کېدې، د پارس چلېدونکی تومان پنځه

(۱) پر پورتني وېش د پوهېدو له پاره «سراج التواريخ» (۵٦) مخ وګتلی شئ. د امير شيرعلي خان پوځي سرتېري يوازې په پلازمېنه کې شپېتو زرو ته رسېدل او مير عبدالرحمن خان د هغه څه له مخې چې د ده د مهال له نظام دفترونو څخه څرګندېږي ټول پوځي سرتېري، سپاره خانان، خاصه دار، اردليان و سرداران يې سل زره سرتېري وو. امير حبيب الله خان دغه شمېر شپېتو زرو ته راټيټ او خاصه دار ډلې يې لرې کړې. ددغه پاچاه ځای ناستي سپاره خانان هم وشنل او د ټولو پوځي سرتېريو شمېر يې دېرش زره پرېښوو.
د محمد زيو پر لومړي پېر د امير شير علي خان له مهاله تر امير حبيب الله خان پورې پلي کنډکونه شپږ سويز وزريز، پلي ټولي سلېز، او «ترپ» نومي سپاره کنډکونه درې سويز وو. په همدې توګه کنډکونو هم ځانګړي نومونه لرل، لکه: نقره پوښ کنډک يا پلټن، رساله يا ترپ، حيدري او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

روپۍ دي » د زمانشاه « دوولس زره » بدرګه لښکر ډېرو نغدو تنخا او ځينو نيمه نغده او نيم جاګير لاره. ددې ډلې افسران د پاچاه ښنيليو شتمنيو په لړ لو سرلوړي وو[1] له دې څرګندوني نه ښکاري چې لومړۍ د زمانشاه د سرتېريو تنخايو تر بله توپير لاره او لږ و ډېره وه، دويم دا چې جنسي تنخايې هم اخيسته او درېيم دا چې ګڼو پوځي افسرانو ته د تنخا پر ځای جاګير ورکړ شوی و، په دې توګه ويلای شو چې:

د زمانشاه د اردو د سپاره ټولګي (لوړ پوړ شاهي لښكر) يوه سړي ته د كال (پنځلس تومان=درې سوه روپۍ) تنخا وركول كېده چې د مياشتې (٢٥) روپۍ كېدې، د منځوي پوړيوه تن ته د كال (لس تومان= دوه سوه روپۍ) تنخاوه چې د مياشتې (شپاړس روپۍ او څو پيسې) كېدې. دا چې دغه دوه پوره ځانګړې شاهي لښكرې وې، نو د اردو نورو سپرو فرقوته « كه پوځي وي كه نيم پوځي » درېيم پوړ هم تاكلای شو، په دې ډول ښايي چې د هر سپاره تنخا تر لسو تومانو ټيټه وه او د اردو پليو ټولګيو تر سپرو هم لږ تنخا لرله، يا په بله وينا د تنخا له پلوه په څلورم پوړ كې راتلل.

زما په اند په ټوليزډول د زمانشاه د اردو يوه سپاره ته د كال تر (اتو تومانو= يوسل وشپېته روپۍ) چې د مياشتې (٥ ، ٦ روپۍ او څو پيسې) شي ډېره تنخا نه وركول كېده. ددغه اټكل د رښتيا ينې له پاره لاندېني لاسوندونه لرو:

د زمانشاه ورور « شاه محمود » چې د افغانستان دخول و پلاز هيله يې لرله، وروسته تر هغې چې د پلارني دوست دفرملي سپرو د مشر د محمد خان زوی « عليخان » برملې په مرسته د كابل بالاحصار له زندانه په تېښته بريالي شو، د پوځي ځواك د چمتو كولو تكل يې وكړ، خو دا چې بيړنی شېبې وې، د زړونو د ترلاسه كولو او د سرتېريو د راټولولو له پاره يې په ګړشك كې د لښكر د سرتېريو مياشتنی تنخا (پنځلس پخې روپۍ) وټاكلې.[2]

---

(١) سراج، ٥٦ مخ.

(٢) سلطاني، ١٧٨ مخ. پخه روپۍ دوه مثقاليزه سپينزرې روپۍ وه چې شپېته مسينې پيسې ترې جوړېدې او د امير حبيب الله تر مهاله دود وه خو اومه روپۍ تر هغې لږ او له پنځو سو مسينو پيسو سره سمه وه. كچ و وزن يې هم همداسې و، د كابل من (پوخ) اته سېره او د كابل خروار اتيا سېره و، خو د تبريز من (اوم) دوه نيم چاركه او خروار يې د كابل دوه شپېته نيم سېره كېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاره ده چې هاغه مهال دا تنخا د بیرې له امله ډېره ټاکل شوې وه . امیردوست محمد خان هم چې د شاه محمود او د هغه دورور شاه شجاع پرځای کیناست ، د خپل پوځي اوردو جنګیالیو ته یې د میاشتې (شپږ روپۍ) تنخا ورکوله. د نیم پوځي سرتېرو ځینې افسران تر اوسه شته چې له ځان سره یې «د سراج الملة والدین» پر مهال (۸۰) سپاره لرل او هرکال یې د خپلې او سرتېرو د تنخا له پلوه له دولت نه (دوولس زره) نغدې روپۍ اخیستې، خو دا پیسې د کوماندان له خپلې تنخا سره هر سپاره ته د میاشتې تر (دوولسو) روپیو لې رسېدې. [1] په دې توګه د احمدشاه د وروستیو ، لکه : زمانشاه، شاه محمود و امیردوست محمد خان د اوردوګانو د کالنۍ تنخا له مخې دده د اوردو تنخا هم اټکلولای شو. زه دې پایلې ته رسېدلی یم چې د احمدشاه د سپرو ټولګیو هر سرتېري ته په میاشت کې (دوولس) روپۍ او د پلیو ټولګیو یوه سرتېري ته د میاشتې (شپږ) روپۍ تنخا ورکول کېده، په دغه توپیر چې د شاهي لښکر تنخا له نورو پوځي ټولګیو او همدا راز د پوځي ټولګیو تنخا له نیم پوځي هغو سره یو تر بله توپیر لاره او همدا راز د اوردو تنخاوې د نغدو او جنس په ډول ورکول کېدې.

---

(۱) د محمد زیو پر لومړي پېر د پوځي سرتېرو تنخا په لاندې ډول وه:

د امیر دوست محمد خان د هر پلي سرتېري د یوې میاشتې تنخا شپږ پخې روپۍ، د امیرشیرعلی خان د پلي میاشتنۍ تنخا اووه پخې کابلۍ روپۍ او د سپاره یې د میاشتې نولس روپۍ، د امیرعبدالرحمن خان د پلي میاشتنۍ اته روپۍ او د سپاره یې په میاشت کې شل روپۍ ، مانا دا چې د آس میاشتنۍ تنخا دوولس روپۍ وه خو شاهي لښکر (ګارد) تر نورو لوړ او د میاشتې یې د برش روپۍ تنخا اخیسته. دده تر (۱۳) کاله پاچاهي وروسته د هر سرتېري تنخا د میاشتې دوې روپۍ جګه شوه، په دې ډول چې پلي ته د میاشتې دوولس، سپاره ته څلورویشت او لومړني شاهي ته څلور دېرش روپۍ تنخا ورکول کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم څپرکی

د احمدشاه دولت ګټې او لګښتونه

هېوادنۍ ګټې: داحمد شاه پر مهال د افغانستان ګټې سیده او ناسیده مالیې وې چې د «دېوانی مالیو» او «باج اخیستنې یا خرڅ اخیستې» په نومونو له کرنیزو ځمکو، بڼونو، ژرندو، کورنیو څارویو، کورنیو او بهرنیو سوداګریزو شیانو او کورنیو سوداګریزو صنعتی توکو څخه اخیستل کېده. د ناسیده مالیو شمېر ډېرو او له یوه شي نه د هېواد په بېلا، بېلو ځایو کې څو ځلې اخیستل کېدې.

سربېره پر دې د «خالصه جات» په نامه دولتي ځمکې د ګټې غوره سرچینه وه چې د کرنې یوه پر درې برخه یې دولت ته رسېده، ددغو چارو کارکوونکي ته «د ثالثات کارکوونکی» ویل کېده چې فیض محمد یې هم یادونه کړې ده. (۱)

ځینې مهال د مالیې کارکوونکیو او مشرانو دولت د نویو ناسیده مالیو په راوېستلو اړ کاوه او له دې لارې یې د هېواد سوداګرو کارګر تر کړاو لاندې راوستل. شاه شجاع څو تنه داسې کارکوونکي بندیان او له کابل نه یې دوسوه زره روپۍ نوې مالیه لرې کړه. (۲)

د سیده مالیې یوه برخه د ملکي او پوځي چارو د مشرانو سیمه یزو خانانو او داسې نورو د تنخا او جاګیر لګښت و او پاتې یې د دولت نغدي او جنسي خوندیینونه ته تله.

---

(۱) سراج، ۳۷-۱٦۵ مخونه. (۲) سراج، مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیده او ناسیده مالیه اجاره والو (تېکه والو) ته په اجاره (تېکه) هم ورکول کېده. تېکه وال چې په دې اړه د ملت واکمن و، د پراخ واک په مرسته یې مالیې راټولولې او دولت ته یې خپله برخه روپۍ په وار ورکولې. دوی له مالي ځانګو سره د شمېر پرمهال د مالي ځانګو د حوالو او سپار ښتلیکونو، د زېرمو د رسېد پاڼو، د ټاکلیو اشخاصو د مالیو د ښتلیکونو او یا هم د بدو پېښو له امله د کرنیزو توکو د له منځه تګ د کچ مجرایې اخیسته، خو که د پاتې برخې په سپارلو کې به یې پښه ګوډه کړه نو د اخیستونکې ځانګې له خوا به ترې غوښتل کېده.

له دوی څخه یو هم عبدالخالق سدوزی نارامه شتمن تېکه وال و چې د احمدشاه تر مړینې وروسته یې په «شپېسوو زرو» روپیو د «ښکارپور» د مالیې تېکه لرله، خو دا چې خوندیینې ته یې د پیسو په ورکړه کې ناغېړې کوله نو کلک چلندې اخیستونکې پرې وټاکل شول. نوموړی د دغه سپکاوي له امله واوښت او د تیمورشاه د دښمنو مشرانو په پارونه راپورته شو او وګرېو ته یې دشتمنیو تر ویش وروسته پر کندهار وسله وال یرغل وکړ او وروسته د کابل لورې ته وخوځېد، خو د تیمورشاه له خوا مات او وځپل شو.

ابن محمد امین دا پېښه په پراخ ډول څرګنده کړې ده.[1]

له دغو کرښو نه موخه دا ده چې د احمدشاه مهال د مالیې د تېکه والۍ او پور اخیستنې د ډول یوه بېلګه چې تر دې وروستیو (د سراج الملت والدین مهال) په افغانستان کې دوده؛ وړاندې شي.

اوس به وګورو چې د احمدشاهي افغانستان کالنۍ ګټې څومره نغدې او جنس کېدې. په رښتیني توګه د دغه ټکي او څارول څه اسان کار نه دی، ځکه چې د هاغه پېر د ځمکو او نورو خوځنده او ناخوځنده شیانو د مالیو کچه پټه او د پلورلیو او پېرودلیو سوداګریزو توکو او داسې نورو د کچې په څېر ناڅرګنده ده.

سره له دې هم په دې اړه د تاریخ په پاڼو کې ځغلنده نغوتې شوي، چې د هغوی په مرسته تر یوه ځایه پرې پوهېدای شو، لکه مورو وینو چې د احمدشاه پرمهال (۱۱۷۰) کال د افغاني پنجاب د ولایتونو د زمول شویو مرهتیانو کالنۍ مالیه د هغه ځای د مشر آدینه پرژمنه (اووه نیم میلیونه) روپۍ ټاکل شوې وه.[2] یا دا چې احمدشاه د «بنو» له

---

(۱) مجمل، ۱۵۳مخ.　　(۲) سراج، ۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهمې نه د ماليې او لښکر د لګښت و خوارو په نامه «اتلس زره روپۍ» اخيستې.[۱] يا احمدشاه پر (۱۱۸۱هـ) د ډېرې اسماعيل خان د کوچنې سيمې «مياوالې» ماليه له (څلوېښتو) جريبو څخه يوه روپۍ وټاکله.[۲]

يا د احمدشاه تر مړينې وروسته د سند د «ښکارپور» د سيمې ماليه د کال په (شپږو سوو زرو) روپيو تپکه وه.[۳]

سربېره پر دې د احمدشاه د لسې پرمهال د افغاني ولايتونو کالنۍ ماليه، لګښت و سپما په لاندې ډول څرګنده ده.[٤]

ولايت نوم	د کالنيو ماليو کچه	کالنی لګښت	د خوندينې سپما
کشمير (لوی ولايت)	۲,٤۰۰,۰۰۰	۱,۷۰۰,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰
پېښور (منځنی ولايت)	۱,۲۰۰,۰۰۰	...	...
ملتان (کوچنی ولايت) »ت)	...	...	۳۰۰,۰۰۰
غازي خان ډېره (همداراز)	۷۰۰,۰۰۰	...	...

له پورتنۍ څرګندونې نه تر احمدشاه وروسته د ځينو افغاني ولايتونو د کالنۍ ګټې پر او څارېدو سربېره د يوه ولايت لکه «کشمير» کالنۍ لګښت و سپما هم ډاګيزېږي، په دې مانا چې د ولايت لګښت د دولت د ګټې تر دوو برخو اوښتی او د پلازمېنې خوندينې ته تر يوې برخې لږ رسېږي.

کله چې نور افغاني لوی، منځوي او کوچني ولايتونه، لکه: خوراسان، هرات، کندهار، بلخ، بدخشان، کابل (لوی)، بلوچستان، سيستان، باميان، غور (منځوی)، سند او نور کوچني ولايتونه له مخکېنيو ولايتونو: کشمير، پېښور و ملتان سره پرتله کړو او کالنۍ ماليه يې انډول وګڼو، د دغه ټکي له منلو سره چې د احمدشاه مهال له ماليو سره يې ژور توپير نه لاره، دې پايلې ته رسېږو چې د افغاني ولايتونو او پنجاب

(۱) حيات، ۲۰ ٥ مخ تر احمدشاه مخکې دې سيمې، سېمه يزو مشرانو ته څلور ډوله ماليې ورکولې: له ځمکو څخه جنس يو پر لس، له ځمکو څخه نغدې څه د پاسه يو پر لس، د شيانو د پلورولو له امله په روپۍ کې يوه پيسه او په نکاح کې شپږ روپۍ. تر احمدشاه او ځای ناستيو يې وروسته رنجيت سنګ له يتو نه پر کال (سل زره) او بيا انګريزانو (سل ويولس زره) روپۍ ماليه تولوله. همدا راز حيات ٥ ۰ ۹ مخ.

(۲) حيات، ٦۱٥ مخ. (۳) مجمل، ۱٥۳ مخ.

(٤) سراج، ٥٦ مخ، محمد حيات پرخپل مهال د انګريزانو له خوا د پېښور او ډېرو توله ماليه (دوه مېليونه) کلداري ليکې، ۸۹ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(گرد هېواد) د ټوله کالنی مالیه (یودېرش مېلیونه) روپۍ کېدې، په دغه توپیر، لکه بلوڅستان چې د مالیې پر ځای د شپږو زرو سپرو بلوڅو سرتېرو کالنی لګښت ورکاوه، یا بلخ و بدخشان چې د اوزبکو خانانو د پر له پسې تاړاکونو او ویجاړونو له امله دومره ړنګ شوي وو چې ان د احمدشاه د لمسي تر مهاله یې هم خپل کالني لګښتونه پوره کولای نه شول او هر کال به د پلازمېنې له خوندیینې ځنځه یو څه پیسې د نوموړیو ولایتونو د لګښتونو له پاره وراستول کېدې. (۱)

داحمدشاه دولت کالنی ګټې یوازې همدا (۳۱ مېلیونه) روپۍ ګڼلای نه شو، سره له دې چې د غه شمېر هم دولتي بودېجه بشپړوله؛ لګښتونو ته بس و، او یو څه یې د سپما په توګه خوندیینې ته هم تلو، خو د دولت نورې ګټې د جګړو د ډګرونو ولجې او د ګاونډیو هېوادو د مشرانو او پاچاهانو ډالۍ وې.

که څه هم چې دا ګټې تاکلې نه وې او کله، کله لاس ته راتلې، خو سره له دې هم درنې او د احمدشاه مهال تر پایه غځېدلې وې، لکه د احمدشاه د پاچاهۍ پرلومړیو ((۱۱۶۰) کال هغه خوندیینه چې د کابل و پېښور څو کلنه مالیه او د پنجاب د مشرانو ډالۍ وې او د نادرشاه او د کابل د واکمن توکل خان د استازي «محمد تقي شیرازي» په لاس د کندهار له لارې خوراسان ته وړل کېده، د احمدشاه لاس ته ورغله چې څه د پاسه (شل مېلیونه) روپۍ یا (دوه مېلیونه) اشرفۍ کېدې. په خوراسان کې د نادرشاه د ماندینې ډالۍ چې ګرانبیه ډبرې په ځانګړې توګه «کوه نور» په کې و، هم ستره شتمني ګڼل کېده. هغه خوندیینه چې د پنجاب د نیولو پر کال (۱۱۶۵) «میرمنو» احمدشاه ته وسپارله، د هندي مؤرخیو د وینا پر بنسټ (لس مېلیونه) روپۍ وې، همدا راز پر (۱۱۷۰) کال چې احمدشاه په ډیلي کې د وزیر قمرالدین زوی «نظام الدوله» ته د هندوستان وزارت ورکاوه، هغه شمېر پیسې چې د نوموړي له شتمنی نه د احمدشاه خوندیینې ته وسپارل شوې، (شل مېلیونه) روپۍ یې لیکي. په هندوستان کې د احمدشاه د یوې جګړې د ډګر (پاني پټ) ولجه مېلیونونه روپۍ، لوښي، څاروي، وسلې او داسې نور وو، همدا راز د هند د نورو راجاګانو او مشرانو ډالۍ او د جګړو ولجې هم پر پورتنیو څرګندونو ورډېرولای شو.

---

(۱) سراج، ۵٦مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ډول، دومره ویلاي شو چې د احمدشاه خوندیینه د ځای او مهال په پرتله خورا بډایه وه او تر مړینې وروسته یې اوږده کلونه د وروستیو له پاره ستره هوساینه ګڼل کېده.

پر هغه ورځ چې د احمدشاه لمسی «شاه شجاع» وژل کېده د سلطنتي سپما د خوندیینې یو شمېر ګاڼې او ګرانبیه ډبرې ورسره وې، چې سلطان محمد یې بیه د (پنځو مېلیونو) روپیو په خوا وشا کې لیکې. دا چې د احمدشاه وروستیو هم خپلې ګټې لرلې، څه اړنګ نه شته، خو سلطنتي خوندیینه چې له غمیو او سرو زرو ډکه وه، هماغه خوندیینه وه چې په خپله احمدشاه ډکه کړې وه، ځکه چې کاله ته یې د احمدشاه غوندې سترې بریاوې، درنې ولجې او د پاچاهانو ډالۍ لاس ته ورنه غلې.

دولتي لګښت:

د احمدشاه د دولت لګښتونه دا وو:

د سرتېریو او افسرانو تنخا، د وسلې او پوځي یونونو لګښتونه، د هېوادنیو کارکوونکیو، سیمه یزو خانانو، ساداتو او دینپوهانو، تنخاګانې، د لېږدونو او سپرلیو لګښت، د دولتي ودانیو لګښتونه، د دربارو سلطنتي کورنۍ لګښتونه او داسې نور، خو پوځي لګښت د هېواد تر ټولو لګښتونو خورا درون و او لکه څرنګه چې ښکاري د هېواد د ټولې کالنۍ ګټې دوو برخو ته ورنږدې و، په دې مانا چې:

د احمدشاه اوردو (سل و شل زره) تنه لرل، چې (نوي زره) یې په سپرو او (دېرش زره) یې په پلیو ټولګیو کې وو، نو چې د هر سپاره میاشتنۍ تنخا (۱۲) روپۍ او جنس و، په کال کې ټوله (دوولس مېلیونه او نه سوه او شپېته زره) روپۍ کېدې او هر پلي هم میاشتنۍ (شپږ) روپۍ او جنس تنخا اخیسته چې ټوله په کال کې (دوو مېلیونو او یو سل وشپېتو زرو) روپیو ته رسېده.

همدا راز د اوردو د افسرانو نغده او جنس تنخا چې د جاګیر په توګه له هېواد نه تر لاسه کېده، د وسلې د پېرودلو او وسله تونونو ډکولو او د لېږدونو او داسې نورو کالنۍ لګښت (درې مېلیونه) روپۍ کېدې، په دې توګه د احمدشاه د اوردو ټول کالنۍ لګښت څه د پاسه (نولس مېلیونه) روپۍ وې چې د هېواد د ټولې کالنۍ ګټې په پرتله (۳۱ مېلیونه روپۍ) د دولتي پانګې دوې برخې ترې جوړېدې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هېواد کې د ودانیو چارې، لکه: ښار، پول، جومات، تم ځای او داسې نور تر ډېره په ښکاري ډول سرته رسېدې. د کارکوونکيو تنخاوې، د دربار لګښتونه او داسې نور د دولتي ګټو له هماغو (۱۲ میلیونو) پاتې شویو روپیو څخه ورکول کېدل او چې څه به پاتې کېدل د دولت د سیما خوندیینې ته سپارل کېدل.

دا مو په پام کې وي چې د لاریونونو د لګښت له نیول شویو هېوادونو، ولجو او د بهرنیو پاچاهانو او د لارې د سرد واکمنو له ډالیو څخه بشپړېده.

د یادولو وړ ده چې د هېوادنیو کارکوونکیو، خانانو او داسې نورو نغدي او جنس تنخاوې د جاګیر او د هېواد له دېواني مالیو نه د حوالو او سپارښتلیکونو له لارې ورکول کېدې ځکه چې خوندیینو اوړه ورکولای نه شوه.

تولو لویو دولتي کارکوونکیو ته هم د تنخا پر ځای پاچاه ښځلي کلي او بانډې رسېدلې وې. لکه ابن محمد امین چې د مختار الدوله «شیرمحمد خان» د کلیو او بانډو د جاګیر یادونه کوي چې د تیمورشاه پر مهال ترې اخیستل شوي و.[۱]

د محمد زیو د پاچاهۍ پر مهال د ابدالیانو په توپیر د لویو کارکوونکیو تنخا جګه شوه، د بېلګې په توګه شاه شجاع ابدالي خپل ورور شاهزي پیروزالدین ته چې د هرات نایب الحکومه و د هغه ځای له دېواني مالیې نه د کال (درې سوه زره) روپۍ تنخا ټاکلې وه[۲] او خپل زوي شاهزي تیمور ته یې چې د کندهار نایب الحکومه و، د کال (۳۶ زره) روپۍ تنخا ورکوله.[۳]

خو پاچاه دوست محمد خان د کندهار له مالیو نه یوازې د هغه ځای لویو سردارانو ته د کال لاندېنۍ تنخاوې ورکولې:

سردار رحمدل خان ته (پېنځه سوه زره) روپۍ، سردار میرافضل خان ته (دوه سوه زره) روپۍ، خوشدل خان ته (سل واویا زره) روپۍ، غلام محي الدین خان ته (سل و دوولس زره) روپۍ، سردار شیر علي خان ته (سل زره) روپۍ، منوردل خان ته (اویا زره) روپۍ او څو نورو سردارانو ته (دوه سوه او شپږ د برش زره) روپۍ.[٤]

له دې نه ښکاري چې د احمدشاه مهال د چارواکیو تنخا د هغه تر وروستیو ټیټه وه.

---

(۱) مجمل، ۱۵۹مخ (۲) سراج، ۷٦مخ (۳) سلطاني، ۲٦۳مخ. (٤) سراج، ۲۲۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درويشتم څپرکی

د احمدشاه د چارواکيو رسمي نومونه

افغانانو يو ډول نومونه لرل چې په هندوستان کې يې د خپلې شهنشاهۍ پر مهال دود کړي وو، لکه: خدای زی، ظفرخان، تفال خان، سربلند خان او په لسگونو نور.

محمد قاسم فرشته څو ځلې دغه افغاني نومونه ياد کړي، په ځانگړې توگه د سلطان علاوالدين د سلطنت د پېښو په ترڅ کې يې د ډکن افغاني پاچاه «حسن کانکوي بهمني» نومونه اخيستي دي.

د احمدشاه پر مهال يو شمېر دغه نومونه د عربي ژبې له يوې ډلې نومونو سره چې له پېړيو راهيسې د ختيځ په اسلامي هېوادو کې کارېدل، يو ځل بيا په افغانستان کې دود شول چې کورنيو او بهرنيو څېرو ته يې ورکړه يوازې د پاچاه واک و. دا نومونه د ېر او په لاندې ډول وو: فرزند خان، جان نثار خان، شاه پسند خان، شاه دوست خان، وفادار خان، کفايت خان، التفات خان، خان خانان، مشرف خان، شاه ولي خان، مخلص الدوله، نظام الدوله، امين الملک او په دې ډول په لسگونو نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورویشتم څپرکی

داحمدشاه ودانی

په دې پوهېږو چې احمدشاه ملت ته د نوي تمدن و پوهې وریېژندلو ته وزګار نه و. ښايي وويل شي چې د افغانستان پوهه، اَدبيات او لرغوني ملي صنايع چې د مغولو تر تاړاک وروسته ويجاړ او د افغانستان د تيموريانو پرمهال لږ راژوندي شول او بيا د اوزبکو، سپويانو او بابريانو له لاسه د هېواد د سياسي شنني له امله ګړنګ ته ولوېدل، د احمدشاه پرمهال هم پرهماغه مړ ژواندې بڼه پاتې شول، مانا دا چې دا مهال په افغانستان کې هيڅ ښوونځی، پوهنتون، کتابتون او اکاډيميک بنسټ جوړ نه شو. همدا راز احمدشاه د خپل سلطنت په ټوله موده کې د کرنې، صنايعو او اقتصاد ودې ته هر اړخيزه پاملرنه ونه کړای شوه ځکه چې هغه له سياسي او کورني پلوه د يوه ړنګ و ويجاړ هېواد پاچاه شوی و او خپل ټول ژوند يې د همدغو نيمګړتياوو د سمون په لار کې تېر کړ. په دې توګه، سره له دې چې له احمدشاه نه په دغه لړ کې کومه غوره ښبه راپاتې نه ده، خو بيا هم چې کله وزګار شوی لږ و ډېر يې ودانيو او دځينو کورنيو صنايعو ساتنې او دودونې ته لاس غځولی دي.

احمدشاه د نادرشاه په لاس د کندهار د پخواني ښار د ړنګېدو له امله غمجن و او نادر آباد کلا يې« چې پر خيشته ځمکه يوازې له پلازمېنې سره د جګړې له پاره جوړه شوې وه » د افغانستان د پلازمېنې وړ نه ګڼله، ځکه يې پر (۱۱۷٤) سپوږميز کال د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښود، (نهمه ګنه انځور کتلی شئ) او د لومړي ځل له پاره يې سيده بازارونه جوړ کړل چې پر نېغو کرښو يوه بل ته مخامخ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

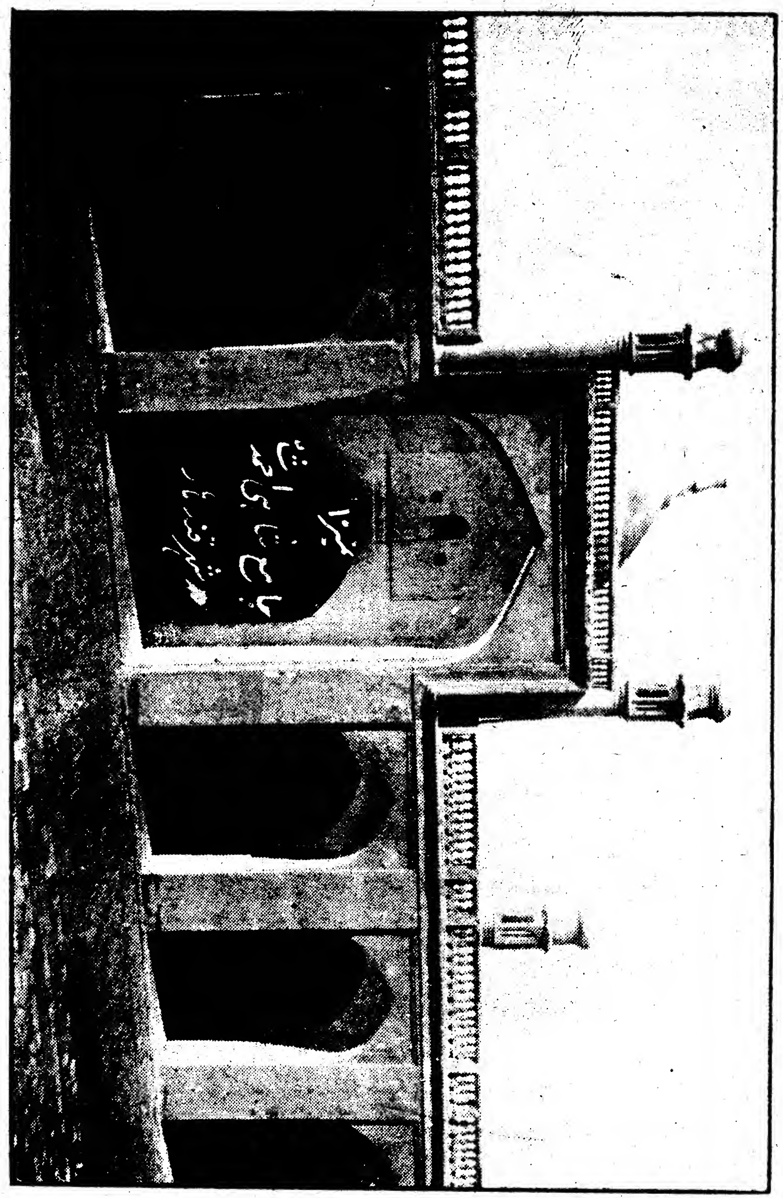

(c) ketabton.com: The Digital Library

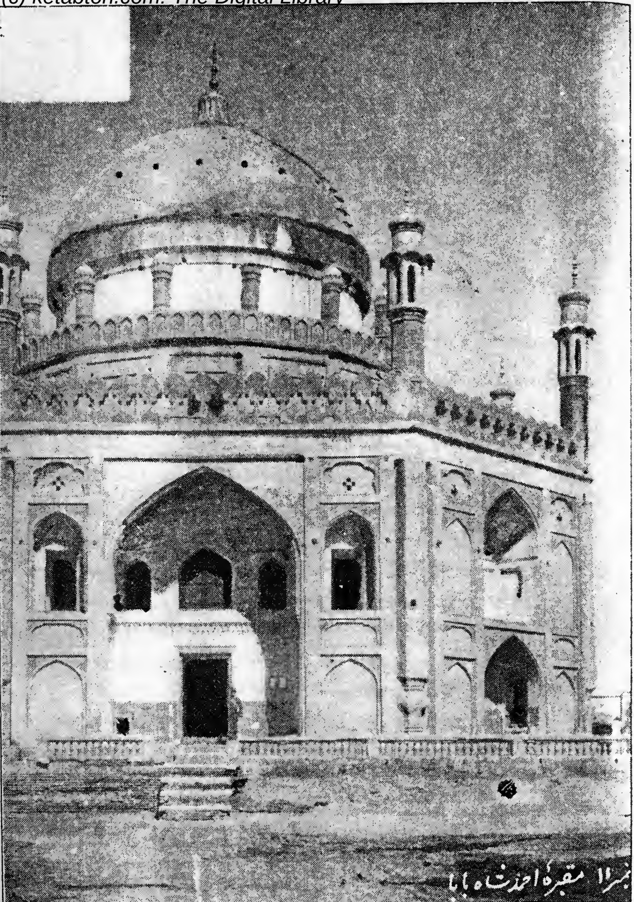

نمبر ۱۱ مقبرهٔ احمد شاه بابا

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د ښاري سیمو تر ټاکلو وروسته د شمالي اړخ په منځ کې« دولتي ارگ » وټاکه چې وروسته یې بنه واړول شوه او ارخونه ته یې د شاهي سرتېرو مېشتځي، توپخانه، وسله تون، د پیو، د باروت جوړونې ځای او شاهي غوجل ودانه کړه. او د سلطنتي دېواله ته مخ یې د « شاه بازار » ترڅنگ شاهي جومات جوړ کړ (لسم انځور کتلی شئ) خو په کندهار کې د احمدشاه تر ټولو ښکلې ودانۍ هماغه دي چې « د حضرت محمد ﷺ »د سپېڅلي خرقې او خپل قبر له پاره یې د « شاهي بڼ » په منځ کې جوړې کړې. اوس د بڼ څرک نه لگېږي، دا هماغه ښکلې ماڼۍ ده چې د یوه اسپانوي ختیځ پوه « هسري هراس » په وینا « یوه نړۍ سپېڅلتیا او برم و پرتم تر وورې ». (یوولسمه گڼه انځور کتلی شئ)

احمدشاه پر (۱۱۶۶) کال د کابل بې آرو بنسټه ښار ته د یوه دېوال په چاپېرولو پوځې بڼه ورکړه خو نن یې کومه غوره نښه پاتې نه ده. د کابل بالاحصار ختیز لوري ته یې د شاه شهید په نامه د « شاه اسحق ختلاني » زیارت پر ۱۱۸۳ کال د خواجه سرا« یاقوت » په مرسته ودان کړ، همدا راز یې په بلخ کې د پخواني خولم پر ځای اوسنی تاشقرغان جوړ کړ، دده پر مهال(۱۱۸۴) کال په سند کې د نایب الحکومه « غلام شاه خان » له خوا د « حیدر آباد » نوي ښار بنسټ کېښوول شو. احمدشاه پر (۱۱۷۰) کال د خپلو دوو کارکوونکیو په مرسته په مکه معظمه کې د افغاني حاجیانو له پاره د استوگنې ودانۍ جوړه کړه. کېدای شي چې د هېواد په نورو سیمو کې به هم ودانیزې چارې شوې وي خو د تاریخ له مخونو په دې اړه څه لاس ته نه راځي. احمدشاه د افغانستان د ختیزو ولایتونو ان هندوستان گڼ شمېر ختېگر کندهار ته راوستل او په احمدشاهي ښار کې یې ځانگړې مېنه د « دختېگرو مېنې » په نامه وټاکله، دا مېنه تر اوسه په همدغه نامه شته او استوگن یې هماغه د احمدشاه مهال د ختېگرو کول دي چې پورتنۍ پېښه یې هېره نه ده او اوس هم ختېگري کوي. د احمدشاه پرمهال پر ودانیو سربېره چې بشپړه بېلگه یې د هغه خپل زیارت دی، د افغانستان له نورو ښکلیو او پرمختللیو صنایعو څخه چې د منځنیو پېړیو په لړ کې په زوره راکېبونکې بڼه څرگندوو او ورو ، ورو له منځه لاړل، یو یا دوه یې ژوندي وساتل شول، لکه مونږ وینو چې د احمدشاه پرمهال د لرغوني ښکلې افغاني خاتم کارۍ او لرگین کارۍ په لړ کې د نورو ترڅنگ ښایسته کړکۍ هم جوړېدې چې ځینې یې لا تر اوسه د هاغه مهال په جوړو شویو کورونو کې پاتې دي. (۱۲ انځور) او یا د ډول ، ډول لرغونیو افغاني انځور شویو زرینو ټوټو پر ځای چې په ټول ختیځ کې یې لوړ نوم لاره او یو مهال د چنگیز د زوی« اوغدي » د خوښونې له امله د هرات ښار د بیا ودانېدو لامل شوې، د احمدشاه پرمهال ښکلې وریښم گنډنې د « خامک گنډنې » په نامه بڼه پرمختگ کاوه چې تر اوسه کار پرې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځه ویشتم څپرکی

د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان

د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان، پرپاچاهی د هغه د تیاکلو پرلومړی ورځ وټاکل شو، په داسې توګه چې د ملي جرګې یوه غړي او د احمدشاه لومړني ټاکونکي د ټولو تر خوښې وروسته د سلطنتي خول پر ځای د نبکمرغی په هیله د غنمو وږی داحمدشاه پرخولۍ وتومبه، احمدشاه هم له هماغې شېبې نه د غه سپېڅلې نښه د ځان و دولت له پاره ومنله، دا نښه دافغانستان له اوتاسره هم سمه وه چې د هېواد کرنیز والی څرګندوي.

احمدشاه یوازې د غنمو وږی بس ونه ګاڼه او « توره » یې « چې د افغانستان د ملي او تاریخي میراني او زړورتیا نښه یې ګڼله »هم پرې ورډېره کړه. تر هغې وروسته « غنم وږی او توره » د افغانستان رسمي نښان و، بیا پردغه افغاني نښان یوه بله نښه هم ورډېره شوه چې« ستوري » ته ورته وه.

د احمدشاه له مهاله تر مور د افغانستان نښان په راز، راز بڼو رارسېدلی ، لکه د شاه شجاع پر ځینو مېسینو پیسو کله یوه او کله دوې تورې انځور شوي. د محمدزیو پرمهال او د امیرشیرعلی خان پر پېر (۱۲۷۹-۱۲۹۶) دغه توره د زمري په لاس کې وینو. (۱)

---

(۱) کتلی شئ: دشمس النهار ورځپاڼې ګڼې، لکه: د (۱۲۹۰) سپږومیز کال د ذی الحجی (۱۵) او (۲۵) نېټې، لومړی توک. لسمه او یوولسمه ګڼه، د (۱۲۹۱) کال د ربیع الاول (٦) نېټه، دویم توک (اوولسمه) ګڼه او د (۱۲۹۲) کال د ربیع الاول (۱۳) دریم توک (څلورمه) ګڼه.

«شمس النهار» رسمی ورځپانه وه ځکه یې پر سر مخ د افغانستان دهاغه مهال رسمي -------- >>

(c) ketabton.com: The Digital Library

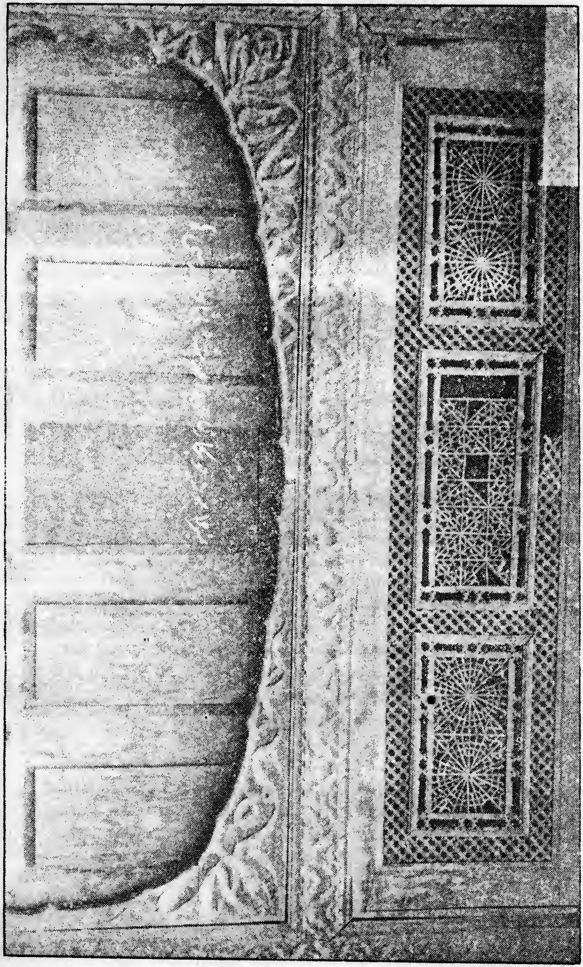

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «ضیاء الملت و الدین امیر عبدالرحمن خان» (۱۲۹۸-۱۳۱۹) د مهال پر پیسو او داسې نورو د دریڅ پرښاو خوا د غنم وړي لیدل کېږي. ترهغې وروسته تر ننه د دریڅ او کله، کله د خولې ګرد چاپېر د غنم وړي له دوو ربونده متقاطع تورو سره «ددې له پاره چې په عمودي تقاطع د ببرنګي صلیب ته ورته نه شي» لیدل کېږي او ځینې مهال د افغانستان پر رسمي پیسو ، فرمانونو، بیرغ و خولې له تورې سره توپ و توپک هم شته او دود دي. خو دا چې د احمدشاه مهال افغانستان نښان د غنم وړی، توره او ستوری وو لږ څه څېړنې ته اړتیا لري، ځکه چې زموږ په تاریخونو کې په دې اړه څه نه شته، خو د احمدشاه مهال پیسې په دې اړه ډېره مرسته کوي. سره له دې چې په افغانستان کې د احمدشاه مهال د پیسو ټولګه نه شته خو بیا هم د هغه څو پیسې چې د کندهار ښاروالۍ د موزیم د تاریخي پیسو په کلکسیون کې او ځینې یې له مینه والو اشخاصو سره دي؛ پورتنۍ ټکي زباتوي.

ددغو پیسو یوه چې مېسینه او د وزن و حجم له پلوه د احمدشاه «فلوسونو» ته ورته ده پر یوه مخ یې لوار غنم وړی دی خو د وړي شا و خوا نورې نښې او د پیسې بل مخ سولېدلی او نه ښکاري[1] په دغه لړ کې یوه بله پیسه چې هغه هم مېسینه ده، پر یوه مخ یې دغه انځور دی: «دوې نېغې او پرتې تورې او د دواړو ترمنځ غنم وړی» پر بل مخ یې

----->> نښان انځور شویدی. تر ۱۲۹۱ کال د شمس النهار په مخکېنیو ګڼو کې د لومړیو مخونو پر سر د وه خوځنده زمري یو بل ته مخامخ دي چې د هر یوه په لاس کې توره او ښامار یې تر پښو لاندې نیولی دی، خو د (۱۲۹۲) کال په نومورې ګڼه کې بیا ښارمار نه لیدل کېږي.
شمس النهار لومړنۍ ورځپانه ده چې په افغانستان کې خپره شوې او له پورتنیو کنو څخه چې پوازې لومړي او وروستي مخونه لري لاندې سکالو وې لاس ته راځي:
د اخبار په سریانه کې د زمریانو څلور خواوې او د بېلا، بېلو قافیو څلور حمدیه بیتونه لیکل شوي او د سریانې په پای کې یې کالنی بیه (د شاهي څېرې شل روپۍ) او په عربي او انګریزۍ ژبه یې له میاشتې او کال سره د خپرېدو نېټه لیکل شوې ده. همدا راز یې شپږ میاشتنی بیه او د یوې ګڼې بیه هم لیکل شوې ده.
«شمس النهار» د کابل بالاحصار د شمس النهار په چاپخونه کې د ورځپانې د مشر میرزا عبدالعلیخان په زیار چاپ و خپرېده.
مخکې ښودل شوې ګڼې یوازې لومړی او وروستی پاڼې لري چې ټول څلور مخه کېږي او دا مخونه د ورځپانې د دوه ټنې په توګه ګڼې نه لري، په دې توګه پوهېدای نه شو چې هرې ګڼې څو مخونه لرل. د سریانې په شاتنۍ مخ کې چې موږ یې دویم بولو او دورځپانې د وروستۍ پاڼې پر دواړو مخونو د شمس النهار د اداري، اعلاتونه، لکه: بیه، د لېږلو آرونه او داسې نور لیکل شوي دي...
(۱) دا د کندهار استوګن ښاغلی محمد رحیم خان پلوېلزي پیسه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «ب احمدشاد» لیکنه لوستل کیږي. (۱)

ښرګنده ده چې نومـوړي پیســه د کندهار ښـار تر جـوړېدو وروسـته چې «احمدشاهي» (۱۱۷٤) نومېده، د احمدشاه له خوا وهل شوه او چلند یې وموند خو کال یې ښرګند نه دی. انګلیسي چې د پیسې له یو مخ نه د «ضر» توري چې پرشنده لیکل شوي و د اوږده مهال سولیدو له امله الوتي او «ب» توري یوازې پاتې شوي، په دې توګه له دغو دواړو توریو ښـخـه د «ضـرب» ویې جوړېږي چې ټول «ضرب احمدشاهي» لوستل کېده.

داحمدشاه ځینې مهمې روپۍ لاندینۍ لیکنې او ښې لري:

۱- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي» لیکنه، پر بل مخ دوې توري چې ښځې یوه بله پرې کوي.

۲- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي ۱۱٦۱»، پر بل مخ دوې ښځې متقاطع توري.

۳- پر یوه مخ «فلوس احمدشاه ۱۱۷۷»، پر بل مخ یوه پرته توره او د هغې د پاسه یو بې مانا انځور.

٤- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي»، پر بل مخ یوه پرته توره چې له پاسه کرابین ټوپک نیغ پرې راغلی.

۵- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي»، پر بل مخ یوه پرته توره او د پاس یې یو ستوری. په ځینو کې دغه ستوري د توري د پاسه دري او په ځینو کې دوه شي چې یو یې پاس او بل یې لاندې ښکاري.

٦- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي»، پر بل مخ یوه پرته دوه ژبې توره او یا یې د پاسه یو ستوری.

خو د احمدشاه سره زرې پیسې اوس په کندهار موزیم کې نه شته، ما یوازې د احمدشاه یوه سپینزرې پیسه ولیده چې د افغانستان د هاغه مهال دوه مثقاله او څو چنې درنه روپۍ ده. (۳)

ددې روپۍ پر یوه مخ دغه نابشپړه لیکنه لوستل کیږي: « ... از قادر بیچون به احمدشاه... زن بر سیم و زر... ست ما... »

بل مخ یې: « ... میمنت مانوس سنه، ۸ جلوس ... ب... »

د افغاني تاریخونو د ښرګندونې له مخې ښایې د پیسې آر لیکنه داسې وي. (٤)

---

(۱) دا د کندهار د چلغور استوګن ښاغلي محمد رسول خان بابري پیسه ده.

(۲) دا د کندهار ښاروالۍ په موزیم کې داحمدشاه په نامه د تاریخي پیسو د ټولګې اړوند پیسې دي.

(۳) دا د امیر عبدالرحمن خان د نومیالي کوتوال «نایب میر سلطان خان» د کورنۍ پیسه ده.

(٤) لکه «سراج التواریخ» لومړی ټوک، د احمدشاه سرلیک.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«حکم شد از قادر بیچون به احمدشاه– سکه زن بر سیم و زر از پشت ماهی تا بماه–
سن ۸ جلوس میمنت مانوس ضرب...»

احمدشاه په هرات، کندهار، مشهد، اټک، انواله (روهیله کنډ ۷۳–۱۱۷٤)
بریلي (پر همـاغـه کـال روهیله کنډ)، بهکر (اندوس ۱۱٦۸–۱۱۷۷)، پېښور،
ټټه (سند)، غازي خان ډېري (۱۱۷۰)، ډېرو، سرهند (دد غه ځای د پیسو وروستی کال
۱۱۷٦ دی)، ډیلي (پر دویم ځل نیولو)، کشمیر (سره زري پیسه ۱۱٦۷)، لاهور (سره
زري او سپینزري ۱۱٦۱)، مراد آباد (روهیله کنډ)، ملتان (۱۱٦۵)، نجیب آباد و آګره،
(د احمدشاه په نامه د نجیب الدوله له خوا پر ۱۱۸۰ کـال سکه وهل شـوي) ښاروکې
پیسې چاپ کړي چې بېلګې یې دا دي: په اټک کې سره زري روپی، پر یوه مخ یې «حکم
شد از قادر بیچون به احمدشاه – سکه زن بر سیم و زر از پشت ماهي تا بماه»
پر بل مخ یې «جلوس میمنت مانوس سنهء ۱۵ ضرب اتک». سپینزري روپی هم پر
همـدغـه ډول چاپ شـوې ده. په ملتـان کـې چاپ شـوې مـسـي روپی چې پر یوه مخ
یې «احمدشاه پادشاه دراني فلوس سنه ۱۱۷۰» او پر بـل مخ یې «ضرب ملتان جلوس
مبارک ۱۰» لیکل شوي،[1]

خو په دې نه پوهېږو چې د احمدشاه مهال افغانستان ملي رنګ څه و او په پوځي
ربیو کې په کومه بڼه کارېده؟ یوازې همدومره څرګنده ده چې د احمدشاه تر لړۍ وروسته
د محمد زیو پر لومړي مهال له ۱۲۵۹ تر ۱۲۸۵ پورې د افغانستان ربیو (بیرغونو)
تیا کلی رنګ نه لاره او تر ډېره سره او شنه رنګونه دود وو، خو له ۱۲۸۵ کال راوروسته په
پوځي درې سریو سرو او شنو بیرغو کې په سپین رنګ، سپېځلې کلمه، قرآنی آیتونه د
راشده خلفاوو (څلورو یارانو) له نومونو سره لیکل کېدل. کېداي شي ووایو چې دغه
جوربښت ورنګونو د احمدشاه لړۍ د پوځي بیرغونو او رنګ سره ژور توپیر نه لاره، همدا
رنګونه وو چې له (۱۱۹۷) کـال راوروسـتـه ورو، ورور له «دریغ» سـره تورو بنفش
رنګونه او په پوځي بیرغونو کې «لمر، ستوري او توپ» پرې ور ډېر شول، لکه هماغسې
چې د افغانستان د بهرنی سیاسي خپلواکی د له منځه تګ سره، ملي رنګ «تور» شوی
و. ددې سکالو هر اړخیزه څرګندونه له هغې د پیرونو او اوښتو سره بېله څېړنه غواړي،
دلته بنا یې همدومره ووایو چې د خپلواکی تر ګټلو وروسته د افغانستان ملي رنګ پر (
۱۳٤٦) سپوږمیز کال «تور، سوروشین» وتیا کل شو، شاهي رنګ هم «سور» دی چې تر
(۱۳۱۹) لمریز کال وروروسته د افغانستان د سلطنت مقام ته ځانګړی شوی دی.

---

(۱) «رساله مسکوکات افغانستان در عصر اسلام» د نوی مؤرخ او د تاریخ ځانګې او کابل موزیم مشر ښاغلي
احمدعلیخان کهزاد، لیکنه، کابل ۱۳۱۹ کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورمه برخه

د احمدشاه جګړه یز یونونه

وروسته تر هغې چې احمدشاه د افغانستان پر پلاز کېناست، لومړنی کار یې د دولت و پوځي اوردو جوړول و چې سمدلاسه دا دواړه اسان ګڼل کېدل، ځکه چې احمدشاه د دولتي جوړښت له پاره رښتیني ملګري لرل چې څو کاله له ده سره د نادرشاه ترڅنګ راتول و آزمېیل شوي وو، نو له دوی څخه یو «بګي خان بامیزی» یې د «شاه ولي خان - اشرف الوزرا» په نامه د هېواد لومړی وزیر وټاکه او بل «جهان خان پوپلزی» یې د «مېربزن- سپه سالار - خان خانان» په نامه د فاع وزیر کړ. د پلازینې پوځي کوماندان د «امیرلښکر» په نامه «شاه پسند خان اسحق زی» وټاکل شو، همدا راز نور نومیالي او پېژندل شوي سړي د ښلا، ښلو ځانګو چارواکي او پوځي مشران شول.

اوردو هم په هوساینې سره جوړ شو، ځکه چې احمدشاه له توپونو او نورو لوښیو سره شپاړس زره وسله وال افغاني سرتېري لرل. دا کوچنی اوردو ستر ځواک او هغه زلمي په کې وو چې د ژوندانه څو کلونه یې د هندوستان، بخارا، خوارزم، ایروان و داغستان پرجګړه یزو ډګرونو تېر کړي او هیڅکله یې ماتې لیدلې نه وه.

احمدشاه پوهېده چې دغه جنګیالی اوردو د یوه هېواد د نیولو له پاره بس دی، ځکه یې له خوراسانه د راتلو له لومړۍ ورځې شنني ته پرې نه ښوو. احمدشاه چې د افغانستان پاچاه شو، دغه سرتېري د زړه له کوي خدمت ته چمتو شول ځکه چې دوی تر پخواني او زړور افسر احمدشاه ښه پاچا نه لیده. د نومیالي شاعر له وینا سره سم (۱)

---

(۱) زد و چیز گیرند مر مملکت را یکی ارغـــوانی یکی زعـــفرانی
یکی زرنام ملک برنبشـــه دگر آهن آب داده یمانی «دقیقي بلخی»

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د هېوادنيو چارو او هېوادنيونې له پاره يو اړخ لاره چې هغه څواک دی، خو د دغه کار دويم اړخ «پانګه » نيمګړی او موند لوبې د ډېره هڅه غوښتنه. د امهال بخت له احمدشاه سره مرسته وکړه او په کندهار کې د کابل و پېښور ولايتونو د ځو کلني ماليې او د پنجاب مشرانو د ډالېو د څه د پاسه اد وو مېليونو سرو زرو «هميانی چې نادر ته ورل کېده: لاس ته ورغله، ښرګنده ده چې احمدشاه د دې پانګې ستره برخه د هېواد د سرتېريو د لګښتونو په چارو کې ولګوله او د اورده و د پراختيا هڅې يې پيل کړې.

افغاني مشرانو هم اوردو ته د سرتېريو د لېږلو او د نيم پوځي دلو د جوړولو په اړه خوړا زيار وګاله، له هندي امله د هندي مؤرخينو له وينا سره سم، احمدشاه چې له «ستلجه » تېرېده تر شا يې د پرش زرېز اوردو روان و.

په دې توګه همدا چې احمدشاه له لومړنيو ملکي او پوځي چارو څخه وزګار شو، بې د پله يې د ختيځ له لوري د افغانستان د ځمکو پر بيانيولو پيل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږویشتم څپرکی

لومړی یون (۱۱۶۱) س کال

د کابل، پېښور، سند و ملتان و لایتونو یوځای کول، د لاهور جګړه، له هندوستان دولت سره د «سرهند» جګړه

ځینې تاریخ لیکونکي د احمدشاه د جګړه یزو یونونو د شمېر ونښتو په تاکنه کې تېروتي، لکه فیض محمد خان چې د احمدشاه د لومړیبیانه او له پېښوره کندهار ته د هغه د بېرته راستنېدو کال (۱۱۶۰) «د پاچاهۍ لومړی کال» ګڼي[1] خو موږ ته ځرګنده ده چې نادر شاه د (۱۱۶۰) کال پر نیمایي د جمادي الاخر په میاشت کې ووژل شو او احمدشاه تر دې نښتې څلور میاشتې وروسته د «شوال» پر میاشت د افغانستان پاچاه شو، همدا راز له خوراسانه کندهار ته د احمدشاه راتګ، د مشرانو راټولېدو، د جرګې جوړېدو او د پاچاه ټاکنې همدومره موده غوښته، نو ځرګنده شوه چې د (۱۱۶۰) کال پای ته دوې میاشتې پاتې وې چې احمدشاه «پاچاه» شو. په دوو میاشتو کې د یوه منځني حکومت جوړول، د کندهار د چارو او سرتېرو سمون او تر پېښوره تګ و راتګ خورا ناشوني ښکاري.

احمدشاه پر (۱۱۶۱) کال خو ځښتونه پیل کړل او دا چې هوډ یې کړی و چې د

(۱) سراج، ۱۱مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد له ختیز لوري څخه یې راونیسي، نو سپاه سالار «سردار جانخان» یې د مخکښې په توګه د کابل کرښې ته واستاوه؛ په کندهار کې یې د سلطنت وکالت خپل وراره «لقمان خان» ته وسپاره او دی له ستر لښکر، درنو توپونو او لوژستیکي زېرمو سره د مخکښې لښکر تر شا و خوځېد.

«سردار جانخان» چې لوری یې کابل و په غزني کې له جګړې سره مخامخ شو، ځکه چې د کابل و پېښور نایب الحکومه «ناصر خان» چې د هندوستان دربار پخوانی کارکوونکی او د نادر له خوا ټاکل شوی ابېنوولو ته ار شوی و، د خپل بادار تر مړینې وروسته یې څو ځلې د حکومت چغه پورته کړې وه او غوښتل یې چې تر د غه نامه لاندې ځان له اټکه تر غزني د خپلواکۍ ور وښیي.

همدا چې «ناصر» په کندهار کې د احمدشاه له پرېکړې خبر شو، په کابل و غزني کې یې لښکر «تیارسئ» کړ، خو په دې وپوهېد چې کابلیان احمدشاه پلوي دي، نو له ایماقو او هزاره ګانو څخه یې د پوځي ټولګیو پر جوړولو پیل وکړ، خو تر دې وروسته ناصر په غزني کې د احمدشاه له مخکښې سره د ټکر په ترڅ کې مات او ښار ونیول شو. ناصر په خپله د احمدشاه د مخکښې لښکر د مخنیوي له پاره په کابل کې د لښکرې چمتووالي هڅې پیل کړې خو ژر بې جوکې او تېښتې ته اړ شو، ځکه چې ایماق و هزاره لښکرې چمتو نه شوې چې د خپل هیوادوال پاچاه «احمدشاه» پر وړاندې وجنګېږي. همدا چې ناصر پېښور ته ورسېد، بیا یې د سرتېریو راغونډول پیل کړل، خو دلته هم د کابلیانو ته له ورته غوښتنې سره مخامخ شو او وایي وربدل چې په اشنغر کې دده پخوانی ملګری «افغان عبدالصمد خان مومنزی» د احمدشاه د اوردو د هرکلي پرچارو لګیا دی، له همدغه امله یې په خورا پرغز د هغه پر سیمه یرغل وروړ، خو عبدالصمد مخکې تر دې «جلال آباد» ته روان شوی و.

ناصر لا دمه کړې نه وه چې د احمدشاه سپه سالار پر پېښور ورننووت، دی اړ شو چې خپله کډه پربېږدي؛ یوازې له اټکه واوړي او د راولپنډۍ «چهچهه» ته پر شا شي، مېرمن یې چې د زبردست خان لور او د علیمردانخان لمسی وه په درناوي یرغمل شوه. سپاه سالار د احمدشاه له سپارښتنې سره سم ناصر وڅاره. ناصر ددې چټکې څارنې له امله لوری لودن ورک کړ او لاهور ته لاړ، هلته یې د هند د شهنشاه د وګړي په توګه ځان د مړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نادرشاه پرځای وروسپاره، دده خوځښت د احمدشاه پر وړاندې د پنجاب نایب الحکومه ټینګښت ته وپاراوه. سپاه سالار له اټکه اخوا د احمدشاه نوې سپاربښتنې ته تم و چې احمدشاه د غزني، کابل و جلال آباد د چارو تر سمون وروسته پېښور ته راننووت، ده سمدلاسه پېښور لویه اډه کړه؛ افغاني مشران یې راټول او سره یو کړل او یوسفزي، خټک او نور سرداران یې په پوځي افسرانو کې ونیول. دا مهال احمدشاه د یووالي د لا ټینګښت له پاره د یوسفزیو لویه څانګه «لردراني» ویلل.

افغاني مشترانو په نیم پوځي چارو کې له احمدشاه سره بېساري مرستې وکړې او زیار یې وګاله. احمدشاه له پېښوره سهیل خواته د ډېرو او سند د نیولو له پاره یو لښکر واستاوه، وګړیو ومانه او د سند ښې کڅونه لاس ته راغلل، خو احمدشاه په خپله د اټک په سېمه کې چې پول ترلی و له سینده پوریوت؛ چټک له جېلمه تېر شو او د لاهور لوری یې ونیو. دا مهال د سپاه سالار مخکښې لښکر په لوی ځواک کې ګډ شوی و او د احمدشاه اوردو د یوه لوي لښکر په توګه پرمخ روان و، له هغې خوا د هندوستان د لومړي وزیر اعتماد الدوله قمرالدین خان خوریه، د ذکریا خان زوی «شهنواز خان» چې د پنجاب نایب الحکومه او پوځي کوماندان و، له لاهور ښاره ووت او د «چناب» ترڅنګ یې لښکر تم کړ. د احمدشاه اوردو د چناب او بودې خواته له رسېدو سره سم په دربدو اړ شو، ځکه چې سیند مست و او لار یې نه ورکوله، څو ورځې د واړو اوردو ګانو له ورایه یوه بل ته کتل، خو خبره داسې پاتې نه شوه او د یوې شپې پرسهار چې هندي پوځیان لا ویښ شوي نه وو، احمدشاه د شاهي رسالې له کنډکونو سره چې څه د پاسه اته زره سپاره وو، له خپلې چاونۍ نه ورک او د شهنواز له لښکر نه څو میله پورته له چناب نه تېر شو او سبده یې مخ پر لاهور غورځنګ وکړ، ددغه ناڅاپي برید له اورېدو سره سم، د شهنواز سپینې وتښتېدې او بې جګړې ډېلي ته وتښتېد؛ اوردو یې د افغاني ځواکونو تر یرغل لاندې راغی او پایله یې د څو ګېنټو په ترڅ کې د هند د اوردو په ماته او د احمدشاه په برې پای ته ورسېده.

احمدشاه لاهور ته ورننوت او د پنجاب د چارو پر سمون بوخت و چې د پنجاب لوري ته د هند دربار له لښکري خوځښته خبر شو. د پنجاب تر نیولو وروسته هندوستان د احمدشاه په پام کې نه و او پربکړه یې دا وه چې بېرته افغانستان ته راستون شي، خود

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنجاب د ساتنې له پاره اړ شو چې هندوستان دولت پر خپل ځای کښېنوي، څکه د جګړې له پاره له لاهوره ووت.

دا مهال «محمدشاه» د «ابوالفتح ناصرالدين محمد شاه خجسته اختر پادشاه غازي شاهجهان» په بلنامه د هندوستان شاهنشاه و چې له ډېر شو کلو راهيسې پر واک ګدۍ ناست او نږې يې د مزو چړچو د فلسفې په ستر ګو ليده.

محمدشاه د نادرشاه د پښې د بيا منځته راتګ له وارې داځل د خپل ځای ناستي «شاهزي احمدشاه» تر لاس لاندې د افغان احمدشاه مخ ته څه د پاسه سيل زريز اوردو راولېږه. د دغه اتوړه و لوی مشران وواکچاري دا وو: د هندوستان «وزير لعظم وزير الممالک اعتماد الدوله قمر الدين خان» د اودي حکمران او د هند د توپونو کوماندان «نواب ابوالمنصور صفدر جنګ» د راجپوت مهاراج «ابسري سنګ» د سرهند مشر «جمال الدين خان تاليوری»، د پټيالې کوماندان «سنګ جيت»، د ځای ناستي ورور «صلابت خان» او داسې نور.

هندي اوردو لوژستيکي زېرمې او د لويو افسرانو کډې په سرهند کلاکې پرېښوې او په خپله د «ستلج» پر کڅ د «ماچي واره» د لارې مخې ته افغاني اوردو ته تم شو.

له دې خوا افغان احمدشاه له ډېرشو زرو پوځي او نيم پوځي سرتېريو سره خوځېده، هندي کوماندان چې دده راتګ يې د ماچي واره پر لار څاره، واورېدل چې احمدشاه له «لودهيانه» نه پر بله لار له ستلجه تېر او مخامخ سرهند ته کوز شوي او ټولې هندي زېرمې يې نيولې دي. دا ناڅاپي غږ چې د ښا له خوا اورېدل کېده، هندي پوځي مشران يې ولړزول او پر راغلې لار بېرته تګ ته اړ شول. افغان احمدشاه هم مخې ته ورودانګل او پرداسې مهال چې د دواړو ډلو لوري سرچپه شوي وو، له سرهند نه څو ميله لرې «مالپور» سېمه د جګړې ډګر شو. که دا مهال د يلي بله ډله رالېږلې واي، افغان اوردو کلابندېده، خو داسې و نه شول او د هند ټولې هيلې د ځای ناستي شاهزي پر اوردو وېورې تړلې وې.

د جګړې په سېمه کې د ښمنو خواوو لښکري جګړه يز خوځښتونه پيل او تر دوولسو ورځو پورې د توپونو پر ورولو لګيا وې، ددې مودې په ترڅ کې افغان احمدشاه وکړای شول چې د سپرو ټولګيو په مرسته د هندي اوردو اړيک کرښې له هرې خوانه غوڅې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. په پای کې پر دیارلسمه یا اووه لسمه ورځ افغان احمدشاه د دښمن پر مورچلو د یرغل پرېکړه وکړه، خو هندیانو مهال ورنه کړ او د مخنیوي له پاره یې د جګړې ډګرته راووتل، د هندي اوردو ښي اړخ د توپونو د کوماندان صفدرجنګ نواب ابوالمنصور خان او کیڼ اړخ د وزیر الممالک قمرالدین خان د زوی تر لاس لاندې و، ځای ناستی له خپل مشر وروړ صلابت خان او د اوردو له ستري برخې سره پر منځ ودرېد. د هندو افسرانو ټولګیو د اردو په پای کې د شاتنی پیاوړتیا له پاره ځای ونیو او هندي درانه توپونه هم ځای پر ځای شول.

د افغان احمدشاه د اوردو ښي لاس ته سپه سالار جان داد خان او کیڼ لاس ته یې امیرلښکر شاه پسند خان پرجګړه بوخت وو، احمدشاه یې ترمنځ ولاړ و او «زنبورک» نومي سپک توپونه یې «چې اووسوو زنبور لرونکیو اوښانو ته رسېدل» پر لومړیو کرښو ځای پر ځای کړل، درانو توپونه چې اووه مخکښني توپونه وو د ډګر پر یوه څنډه یې لوړ ځای ونیو او په دې توګه جګړه پیل شوه.

دوې ګېنټې لا تېرې نه وې چې د افغاني ښي اړخ کوماندان د هند پر ځواکونود برید امر ورکړ او «میرمنو» کلک ټینګار کاوه خو د افغاني جنګیالیو د چټک تګ له امله میمنو پر شا شو او پر ځای یې د راجپوت «مهاراج ایسرای سنګ» له خپلو سرتېریو سره چې د خپل دود له مخې یې کالي په زاپراني رنګ لړلي او لمنې یې تر ملا تړلې وې (دغو ژېړو کالیو ته «ګیسریه مانه» وایي او مانا یې بری یا مرګ دی) د افغاني کوماندان د برید د مخنیوي له پاره راوړاندې شو، خو افغاني سرتېریو د کلک ګوزار په ورکولو سره وځاپه. راجپوتیان منډې ته اړ او د میرمنو د مورچلو تر منځه وتښتېدل او ځینې یې ځای ناستې شاهزې ته ورغلل. افغاني ځواکونو ماتې خوړلي د مورچلو ترمنځه پسې واخیستل او هماغلته د وژنې او د جګړه یزولوښیو د نیونې پېښې منځه راغلې. له بده مرغه د «بان» په نامه د هوایي اورنیو مرمیو ډ ک ګاډی د اور اخیستو له امله وچاود؛ د بان تو لو ګاډیو اور واخیست. یو شمیر بریالي افغاني جنګیالي ټپیان او وژل شول او ښی کرښې شاتګ ته اړ شوې، خو پر ځای یې د افغاني اوردو لویې برخې د ځای ناستي د ځواکونو په منځ کې لار پرانیسته او د هند وزیر الممالک قمرالدین خان چې په کېږدۍ کې پر لمانځه ولاړ و همدا مهال د افغاني توپونو د پرله پسې ډزو له امله ووژل شو، خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نواب صفدرجنگ(۱)

د شپې تیاره د اوربند او د افغاني ځواکونو د شا تګ لامل شوه، وروسته هندي ځای ناستي د هغه واک له مخې چې له خپل پاچاه پلار څخه یې لاره، ددې له داره چې که مات شي نو د ډیلي پلاز به د افغان احمدشاه لاس ته ورشي، د سولې غوښتنه وکړه، د افغان

(۱) میرزا مقیم ابومنصور صفدرجنګ د برهان الملک سید سعادت خان خوراساني خوریه او زوم او په اوده ولایت کې د هغه استازی و. برهان الملک چې زوی یې نه لاره د ابوالمنصور روزنه یې ونیوه، تر هغې چې نایب الحکومه او د برهان الملک استازی شو. د ماما تر مړینې وروسته د هندی محمدشاه پرمهال د پلازمېنې د توپونو کوماندان او دبرهان الملک ځای ناستی شو. د هندي احمدشاه پرمهال د عظمي صدارت څوکۍ ته ورسېد، همدا چې له ورستی رتبې نه لرې شو له پاچاه سره وران او د جټانو د مشر سورج مل په مرسته یې د نوموړي پاچاه پر وراندې د جګړې هوډ ونیو، دده بډ نوي صدراعظم د وزیر الممالک قمرالدین خان زوی نظام الدوله او د ډیلي د نوي پوځي مشر نظام الملک اصف جاه زوی پیروز جنګ غازی الدین د افغان نجیب الدوله اوروهیلیانو په مرسته له ابو منصور سره جګړې وکړې او په پای کې یې د خپل حکومت ځای لکنهو ته په ستنېدو اړ ویست او هلته د شکاکلو په ناروغی مړ شو. ابومنصور پوه زړور و غبلتی سړی و خو دوې تېروتنې ترې وشوې چې دواړو د هند اسلامي دولت ته تاوان ورساوه:

لومړی. د خپل پاچاه پر وراندې یې له جټانو نه مرسته وغوښته او هغوی یې د دولت لوټلو ته زړور کړل.

دویمه: د افغاني بنګښو اوروهیلیانو د شخړې په منځ کې یې ځایه لاس وواهه او د محمد خان بنګښ د زوي قایم جنګ تر وژل کېدو وروسته یې د قایم جنګ کهول ادله اباد ته بوت او ویې واژه او د هغوی د واکمنۍ سیمه «فرخ آباد» یې په خپله ونیوه. خو کله چې د قایم جنګ زوی احمدخان بنګښ ماتې ورکړه، ملهارا او مرهټیان یې د شپږو میلیونو روپیو بډې په ورکړه مرستې ته راوبلل. احمدخان یې بېرته مات او د هغه نیمه شتمنی یې مرهټیانو ته وبښله او له آره یې د هندوستان پر سلطنت باندې د هغوی د یرغل ورپرانیست.

د ابومنصور ماما برهان الملک سید سعادت خان له بېخه خوراساني او نوی هند ته لاړ و. په پیل کې د سید سربلند خان مبارز الملک چوپړ و، وروسته د ورتیا په بنودلو د ډیلي د سپاه سالار سیدحسین په مرسته د هند دشهنشاه فرخ سیر د کارکوونکیو په ډله کې راغی او بیا د هندون بیانه پوځي مشر وټاکل شو. د هندی محمد شاه پرمهال یې وده وکړه؛ پر (۱۱۰۱) کال یې د برهان الملک بلنوم وګاټه او د اکبر اباد نایب الحکومه شو. بیا د اوده نایب الحکومه توب هم ورته ورسېد. «برهان الملک» پوه او جنګیالی سړی و؛ مرهټیان یې تارومار کړل؛ له خوراساني نادرشاه سره د جګړې په ترڅ کې ډیلي ته نېژدې یرغمل او بېرته خوشي شو او څو ورځې وروسته د چنګابن په ناروغی مړ شو. نوموړي د ژوند تر پایه د خپل پخواني خواخوږي سربلند خان درناوی له لاسه ورنه کړ، خو سربلند خان چې د برهان الملک، نظام الملک اصف جاه، اعتماد الدوله قمرالدین خان و خواجه عاصم صمصام الدوله په څېر د هندوستان د هاغه مهال له نومیالیو څخه دی هم له آره خراسانی او د نوي راغلي سید محمد افضل زوی او نوم یې میرزا محمد رفیع دی، پلار یې د اورنګزېب پرمهال هند ته راغلی او ترکوچنۍ دندې وروسته مړ شو، زوی یې د بهادر شاه د زوی شاهزي عظیم الشان د دېوان د کارکوونکیو له ډلې څخه شو او هماغه مهال یې د سربلند بلنوم وګاټه. د فرخ سیر پرمهال داله آباد، د پټنې د عظیم اباد، اودې او کابل نایب الحکومتو نه یو پر بل پسې ورکړ شول«په کابل کې یې زوی خانزادخان استازی و». د محمد شاه پرمهال د ګوجرات او بیا د ادله آباد نایب الحکومه شو، خو په خپله د نادر شاه خوراساني تر راتګه د ډیلي په دربار کې مېشت و. هند ته د نادر تر راتګ وروسته، سربلند خان له نړۍ نه لاس واخیست او پر ۱۱۵۰ کال یې سترګې ترې پټې کړې. سربلند خان بشپړ، پوځي، هڅاند، پوه او نوښتګر سړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه هم دا وړانديز خوښ شو، ځکه چې له کندهاره يې خبر اخيستی و چې ځينو خپل چاريو د هغه له ورارهٔ «لقمان خان» نه کړی، چاپېره کړې او غواړي چې کړ کېچ رامنځته کړي، له همدې امله يې سمدلاسه د هندي شاهزي د سولې توکي واخيستل او ويې منله چې د هند د وزير الممالک زوی «ميرمنو» دې د پنجاب نايب الحکومه وي.

په دې توګه دوې دښمنې خواوې سره ببلې شوې. هنديانو بيره کوله چې ژر د هلي ته ورسېږي، ځکه چې محمد شاه مړ شوي او خول و پلاز زلمي ځای ناستي ته سترګې پر لار و.

له سرهند نه د احمدشاه د راتګ پرمهال د ملتان ګورګاني واکمن «زاهد خان ابدالي» له خپل زوی شجاع خان سره د ملي احساس له مخې په لار کې د احمدشاه مخې ته راغی او اس، اوښ او نورې ډالۍ يې له مننې او درناوي سره وړاندې کړې، احمدشاه هم د افغاني دولت له خوا ببرته د ملتان پرحکومت پرېښوو چې وروسته يې زوي شجاع د احمدشاه له خوا په ملتان کې د خپل پلار پرځای وټاکل شو. [1]

احمدشاه له پنجابه پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته لاړ، خو لقمان خان په کندهار کې د احمدشاه د ببرته راتګ له اورېدو وروسته، د خپلو لانجه مارو ملګريو له خوا يوازې پاتې شو؛ په ناچارۍ يې مخور راوړاندې کړل او پښېماني يې وښوده، احمدشاه دی وباښه او بندي يې کړ، خو نوموړی ډېر ژر په زندان کې مړ شو. [2]

---

(۱) کتلی شئ: د «رنجيت ظفرنامه» د دېوان امر نات ليکنه، د لاهور چاپ، ۱۹۲۸ کال، ۱۱۲ مخ.

(۲) مجمل، ۱۱۲ مخ، ابوالحسن د خپل کتاب په بل ځای کې د لقمان خان زامن يادوي چې په ارګ کې دننه يې له تيمور شاه او د هغه له ورونو سره يو ځای ووډی خوړه، ۱۵۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوو ه ویشتم څپرکی

دویم یون (۱۱۶۲) کال

د سیالکوټ، اورنګ آباد، ګوجرات و سپرسرور نیول

احمدشاه بیا پر (۱۱۶۲) کال د کابل و پېښور له لارې مخ پر پنجاب و خوځېد، همدا چې «شاهدرې» ته ورننوځدې شو، معین الملک میرمنو په ښکاره د مخنیوې په لټه کې شو، خو په زړه کې یې د سولې لار لټوله، په پای کې یې وکړای شول چې د اشرف الوزرا شاه ولیخان په منځګړتیا خپل درناوی احمدشاه ته وړاندې کړي.

میرمنو په خپل دغه وړاندیځ کې ومنله چې د سیالکوټ، اورنګ آباد، ګوجرات و سپرسرور څلور ګوني سیمې د افغانستان اړوند و ګڼي؛ کالنۍ مالیه یې د افغانستان دولت ته ورکړي او سمدلاسه یې هم د نوموړیو سیمو مالیه له ځینو ډالیو سره احمدشاه ته ولېږله.

احمدشاه چې لا یې د پاچاهی دوه کاله تېر نه وو او افغانستان یې د کورنیو چارو له پلوه د سمون وړ ګاڼه، د میرمنو وړاندیځ یې ومانه او پېښور ته راستون شو. ۱۱۶۲ کال لا پای نه و چې احمدشاه کندهار ته راغی خو له یوې نوې پېښې سره مخ شو چې دده ژوند یې ګواښه. دا لانجه دده د وژلو او سلطنت د رنګولو سیاسي لوبه وه. ددې لانجه ماړې ډلې مشر هماغه پېژندل شوی افغان سردار نورمحمد خان غلزی «میرافغان» و چې له شپاړسو زرو سرتېریو سره د خوراساني نادرشاه ملګری و. نوموړی د نادرشاه تر مړینې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د ځان له پاره د افغانستان د پاچاهۍ خوب ليده، خو دا چې د «شيرسرخ» په جرګه کې د تاو تريخوالي او لويي له کبله د دغه ستر ځای له نيولو بې برخې شو، په دې توګه يې خوب د خپل پاچا احمدشاه پر ورانديې «چې يو مهال د ده تر لاس لاندې افسر و» پر غبج و پر غز واوښت، ځکه يې تګی ته لاس واچاوه او د احمدشاه د دولت څو تنه ناخوښې يې «چې د دوي غوندې په هر دولت کې وي» د ځان پر خوا راټول کړل.

په دوی کې نوميالي سري کدو خان، محمد خان پوپلزی او د توپونو کوماندان عثمان خان وو.

احمدشاه د دې ګواښناکې پېښې تر برسېرولو وروسته «دا چې تېر کال يې د لقمان خان پېښه په سره سينه زغملې وه» دا ځل د دښمنو له زرورتيا څخه انديښمن شو او د دې له پاره چې نورې پوځې چارې يې هم په پام کې وي د پلازمېنې د ډاډ منېدو له امله يې هغوی ووژل او همدا ده پر ورانديې د ده د پاچاهۍ د پېر وروستی بلوا وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم څپرکی

دریپیم یون (۱۱۶۳) کال

د هرات نیول، شمال وسهیل ته لښکر لیږنې او د بلخ ، بدخشان و بلوچستان لاسته راوړل

احمدشاه د پنجاب تر دویم پانه وروسته ، څه موده د افغانستان له ختیزو سیمو څخه د سند تر سینده داړمن شو؛ خپل پام یې لویدیځ لوري ته راوګرځاوه او تر هرڅه لومړی یې هرات تر کار لاندې ونیو. دامهال د هرات حکومت د توپچي باشي امیرخان و بهبود خان په ولکه کې و. په مشهد کې هم د نادرشاه لمسی شاهرخ له (۱۱۶۱) کال را پردېخوا د نادر د ځای ناستي په توګه منل شوی و، خو پر (۱۱۶۳) کال د هغه ځای د څو مشرانو د موخو له امله، شاهرخ څو ورځې بندي او بیا ړوند کړای شو او سید محمد چې د امام رضا زیارت متولي و د سلیمان شاه په نامه، دده پر ځای کېناست. دغه سري د هرات مشر احمدشاه ته راوپاراوه. امیرخان د احمدشاه له اړوند والي څخه سرغړاوه او همدا چې له کندهاره یې هرات ته د احمدشاه د خوځېدو واورېدل، تینګار یې پیل کړ. دا مهال احمدشاه له (۲۵) زرو سپرو او پلیو سرتېریو او توپونو سره د ګرشک ، فراه او سبزوار لار ونیوه. کله چې احمدشاه هرات ښار ته ورنږدې شو، ویې لیدل چې امیرخان پر ساتنه بوخت او د پرګنو د غوښتنې پروا نه لري، ځکه یې تر (۱٤) ورځو تم وروسته پر ښار د یرغل لار ښوونه وکړه، د دده سرتېري د شګو له کڅوړو سره پرمخ لاړل؛ کنده یې ډکه کړه ؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بې ساري زړورتيا د توپونو د ډزو له سېمې نه د ډېرې مرګ ژوبلې په زغلمو تېر او برجونو او د بوالونو ته يې د ختلو له پاره زينې ودرولې. ښاريانو هم د احمدشاه د سرتېرو مرستې ته ورودانګل؛ دا يروبرج يې ور وسپاره او په ښار کې يې د پارسي جګړه مارو په وژنه لاس پورې کړ. په دې توګه احمدشاه ښار ته ورننووت؛ امير خان يې وواژه او درويش علي خان هزاره يې د هرات د نايب الحکومه په توګه وټاکه.

دامهال د خوراسان ولايت چارې ګډې وډې[1] او د احمدشاه د ورتګ او د هغه ځای د نيولو له پاره اوتا چمتو وه، خو احمدشاه تومورۍ تګ را تلونکې ته وځنډاوه يوازې وزير شاه وليخان يې له لسو زرو سرتېريو سره د افغانستان د شمالي سيمو (مرو، ميمنه، بلخ، بدخشان) د سمون له پاره واستاوه او خپله د هرات تر سمون وروسته کندهار ته راستون شو. سپاه سالار سردار جانخان چې د مشهد د بلواګرو د مخنيوي له پاره «چې د اميرخان مرستې ته راخوځېدلي وو» له پېنځو زرو سرتېريو سره لېږل شوی و، هغوی يې د تربت شيخ جام په سېمه کې سره وشنل او بېرته د احمدشاه له اوردو سره يوځای شو.

احمدشاه کندهار ته له راتلو سره سم ځنډ ونه کړ او د کندهار د لنډګاونډي «بلوڅستان» د نيولو له پاره يې يو ګډ لښکر واستاوه، ابن محمد امين په دې اړه وايي

(۱) د نادر تر وژلو وروسته (۱۱۶۰) يې وراره ميرزا علي قليخان د زابل، سيستان، هرات و هزاره له افغاني سرتېريو سره له سيستانه مشهد ته لاړ، د نادر ټول کهول يې وواژه او ړوندويندي يې کړ، يوازې د نادر لمسی شاهرخ يې د کاروني له پار وساته او په خپله يې د هماغه کال د جمادي الاخر پر (۲۷) د عليشاه تر نامه لاندې د پاچاهۍ غېږ پورته کړ، وريسې يې ورور د عراق حاکم ابراهيم خان ورته راپورته او د نورو افغاني مشرانو لکه الله يار خان غلزي او نورو په مرسته يې په سلطانيه کې له علي قلي سره جګړه ونښلوله؛ مات يې کړ او د ۱۱۶۱ کال پر نيمايي په خپله پاچاه شو، خو ډېر ژر په سمنان کې د شاهرخ او خوراساني سرتېريو له خوا راوپرځېد او ووژل شو او شاهرخ يې پرځای کېناست. بل کال يې علي قلي هم وواژه. پر (۱۱۶۳) کال اتلس کلن شاهرخ د امام رضا زيارت د متولي ميرسيد محمد له خوا بندي او ړوند کړای شو او نوموړی سيد يې د سليمان شاه په نامه پرځای کېناست، څو ورځې وروسته دی هم دلښکر د مشر يوسف جلاير له خوا ړوند و بندي شو او ړوند شاهرخ تش په نامه پاچاه وټاکل شو.

يوسف هم پر (۱۱۶٤) کال د ميرعلم خوراساني او د «کورد» د امير جعفر له خوا په جګړه کې مړ او د شاهرخ نايب السلطنه توب امير علم ته ورسېد. امير علم خپل ملګری د کورد جعفر هم وواژه او په خپله تر (۱۱۶۶) کال پورې پاتې شو، خو پر هماغه کال د احمدشاه دراني ورتګ نوموړې شخړې ټولې له منځه يوړې.

کتلی شئ: مجمل التواريخ، د ابن محمد امين ليکنه، د زين العابدين له لمنليک او د مدرس رضوي له څنډ ليک سره، د تهران چاپ، ۱۳۲۰ کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا یون احمدشاه په خپله کړی دی[1] خو نوموړی مؤرخ د یونونو د نېټو او څرنګوالي په اړه ژوري تېروتنې لري. په هر ډول، دا مهال بلوچستان د سردار نصیرخان بلوچ په لاس کې و چې یو آزمېیلی او زړور سړی و، ده د نادر تر مړینې وروسته له خپله نایب الحکومه توب نه یوه کوچنۍ پاچاهي جوړه کړې وه، خو سره له دې هم هغه چې د ژور لید خاوند و، هیڅکله پرخپل ځواک ویسا نه شو او د احمدشاه وړاندیځ یې ومانه چې د هغه له خوا د بلوڅستان نایب الحکومه او په جګړو کې به له شپږزرو سپرو بلوچو سره داحمدشاه په اوردو کې خدمت کوي او د خپلو د غو سپرو کنډکونو لګښت و تنخا به د بلوچستان په مالیه کې شمېري. نصیرخان دومره د ادب خاوند و هوښیار و چې داحمدشاه د مینې او ځانګړې پاملرنې وړ وګرځېد. نصیرخان وروسته له شپږ زریز بلوڅ لښکر سره د هند و نېشاپور پر راتلونکیو جګړو کې د احمدشاه تر شا لیدل کېږي. احمدشاه هم ده ته د زیار ګالنې په درناوي په شمال کې د « هنه ګي » سېمه چې د پښتنو کاکړو ځای و، وروبښله.

خو، شاه ولي خان له هرات ه مروې ته ورسېد او له هغه ځایه میمنې ، اندخوی او شبرغان ته واوښت؛ ټولې دغه سېمې یې د احمدشاه دولت اړوند او نوي مشران یې پرې وټاکل.

شاه ولیخان چې بلخ ته راغی یو لښکر یې تا شقرغان او ایبک ته تر بامیانه ولېږه، دلښکر مشر ته یې لارښوونه وکړه چې په نوموړیو ځایو کې مشران وشمېرونکي وټاکي او د مالیو د ورکړې له پاره آر کېدي. وروسته شاه ولیخان د کوندوز له لارې تخار ته واوښت ؛ تر بدخشانه (فیض آباد) مخکې لاړ او د بلخ چارې یې هماغلته هم پلې کړې. شاه ولیخان د دغو دوو لویو افغاني ولایتونو تر سمون وروسته د خان آباد و اندراب له لارې پر هندوکوش واوښت او له پنجشیره ګلبهار ته راغی؛ د کوهستان و کوهدامن د چاروتر څغلنده سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته لاړ او د (١١٦٤) کال په وروستیو کې احمدشاه ته ور ورسېد. احمدشاه د بر ترې خوښ و چې دی یې په شمال کې د اوږده یانه له ستونزو څخه ژغورلی و، له همدې امله یې په ګلبهار کې یوه ښېرازه ځمکه چې شاه ولي خان د لارې په ترخ کې په خپله خوښه کړې وه؛ ورویښله.

(١) مجمل، ٩٠ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ویشتم څپرکی

څلورم یون (۱۱٦۵) کال

د پنجاب و کشمیر نیول، ډهلي دربارته سفیر لیږل، د ملتان و سند او د اندوس د ښیو کڅونو سمون

احمدشاه پر (۱۱٦۵) کال اوردو ته د یانه لار ښوونه وکړه، دا مهال سرتېري ښه په دم کې وو او کالنی دري میاشتنی دمه یې په کورونو کې تېره کړې وه، د لښکراسونو هم د اوړي واښه خوړلي، مزي او چمتو وو. احمدشاه له کندهاره د کابل له لارې مخ پر پېښور روان شو، نوموړي ښار ته تر رسېدو وروسته یې د ایشک آقاسي عبدالله خان په مشرۍ یو لس زریز لښکر د کشمیر د نیولو له پاره ولېږه، عبدالله خان په اټک کې له اباسینه پوربووت او د حسن ابدال له کلي یې مخ پر کشمیر لاریون ونیو، تردې پورې لا دغه ولایت د هند شهنشاه په بې جوکې نامه سمبالېده، همدا چې عبدالله خان ورننوت، د کشمیر حکومت یې ونیو او تر سمون او د ساتونکیو ځواکونو تر ځای پرځای کولو وروسته یې، کوچني خواجه عبدالله خان (کوچنی ځکه چې له ده سره یې توپیر وشي) نایب الحکومه او سکجیون هندو یې د کشمیر ولایت مستوفي وټاکه او په خپله د کندهار لورې ته راروان شو.

مستوفي سکجیون د وزیر شاه ولیخان لاس روزلی خو د فطرت (ختیې) له مخې دروهن و بې پته سرې و چې څه موده وروسته یې د دروهې او تګې په لار کې سر بایلود. احمدشاه له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښوره لاهور ته لاړ، معين الملک ميرمنو چې پلار يې د سرهند په جګړه کې (١١٦١) د احمدشاه له لاسه وژل شوی او د پنجاب څلورسمې ترې لاړې وې (١١٦٢)، داخلي وروستي جګړې ته چمتو شو، د هغه سپاه سالار «راجا ګورامل» له سينده تېر او شاهدرې ته نږدې يې اډه ونيوه. همدا چې احمدشاه راورسېد، کلکه جګړه ونښته، ښکاره ده چې برې د افغاني اوردو وا او د پنجاب سپاه سالار ووژل شو؛ سرتېرې يې وتښتېدل او معين الملک خان سپارلو ته اړ شو، مفتي عبدالله يې د احمدشاه اوردو ته ورولېږه او د شاه وليخان په منځګړتوب يې ښه وغوښته، احمدشاه پر ښه سرېږه دی يوځل بيا د افغانستان د پنجاب د نايب الحکومه په توګه وټاکه، ميرمنو هم خپله خونديينه چې څه د پاسه لس ميليونه روپۍ وې، د ماليو په نامه د احمدشاه دولت ته وسپارله او د رښتينوالي لوړه يې وکړه. احمدشاه لاهور ته ورننووت؛ د چارو سمون يې پيل کړ او کلندر خان افغان يې له يوه ليک سره چې د پنجاب نوې پېښې په کې ليکل شوې وې، ډيلي دربار ته ولېږه. د هند شاهنشاه احمدشاه ګورګاني چې د سرهند جګړه يې هېره شوې نه وه او بيا يې له افغانانو سره جګړه نه غوښته، د احمدشاه دراني وړانديز يې واخيست او ويې منله چې تر ستلج اخوا پنجاب، سند، ملتان و کشمير دې د افغانستان وي. افغان احمدشاه د پنجاب و ملتان د چارو تر سمون وروسته د سند د ښې اړخ کڅونو د چارو د سمبالتيا له پاره له اباسينه تېر او ارزښتمنې افغان مېشتې سېمې يې له ډېرو نه تر پېښوره وکتې او له وګړيو او خانانو سره د مالي او پوځي چارو، ګرنيزو توکو او د وسله والو د سرشمېرنې په اړه وغږېد او ځينې آرونه يې وټاکل چې «د ګروال ميلسن» و «محمد حيات» يې يادونه کوي. همدا راز دغه وروستی مؤرخ په نوموړيو افغاني سېمو کې د احمدشاه د ځينو آرونو نومونه اخلي، لکه: احمدشاه د ګنداپوريو او اپرېديو د وسله والو سرشمېرنه وکړه چې د لومړي ډلې وسله وال (١٢) زره او د دويمې (١٩) زره وټاکل شول. يا دا چې پر (١١٨١) کال يې د مياوالي د سېمې د يوې کوليې ځمکې (نږدې څلوېښت جريبه) ماليه «يوه» روپۍ وټاکله، همدا راز يې له مروتو نه د کالنۍ ځمکنۍ ماليې پر ځای دوه سوه مهار شوي اوښان او د جګړې په ورځو کې دوه سوه بې تنخا سپاره اخيستل. د بنو ماليه يې هم د لښکر د لګښت و خواړو پر شپږ و زرو روپيو سرېږه، د کال (١٢) زره روپۍ وټاکله. [1] محمد حيات همدا راز پر (١١٧٣) کال بنو ته د احمدشاه د تګ يادونه هم کوي. [2]

احمدشاه د سند د ښيو غاړو ترکتو وروسته، پېښور ته راغی او له هغه ځايه د کابل پر لار کندهار ته لاړ. کندهار ته له راتګ سره سم يې د مشهد ولايت د نيولو چارې تر کار لاندې ونيوې.

---

(١) حيات، ٤٣٧-٣١٣-٦١٥-٥٨٢-٥٢٠ مخونه. (٢) حيات، ٦٢٨ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پرشم څپرکی

پینځم یون (۱۱۶۶) کال

د نېشاپور جگړه

احمدشاه چې نور د افغانستان له ختيز لوري وزگار شوی و، بيا يې لويديځ ته پام او د هېواد د پخوانيو ځمکو بيا نيونه يې پيل کړه. له همدغه امله پر ۱۱۶۶ کال له کندهاره هرات او له هغه ځايه مخ پر نېشاپور وخوځېد. د احمدشاه سرلښکر د لارې په منځ کې د شاهرخ د استازي ميرعلم له ورور معصوم نه «تونکلا» ونيوه او احمدشاه بې ځنډه د يله نېشاپور ښار چې د شاهرخ د حاکم «جعفربيات» تر لاس لاندې و؛ کلابند کړ. د جگړو په ترڅ کې جعفر مرمۍ وخوړه او ځای يې اتلس کلن «عباسقلي» ونيو. هاغه مهال نېشاپور له کلکو پوځي ښارونو څخه گڼل کېده او ناڅاپه هوا سړه او وورښتي شوه چې پوځي خوځښت وتو پونه يې له ستونزې سره مخامخ کړل. د عباسقلي تره «سيف الدين» خپل زلمي وراره ټينگار ته هڅاوه. ژمې رالنډېده او د خواړو ، وابښو او سوند توکو تنگڅه په مخ کې وه. په ځانگړې توگه چې د نېشاپور د سېمو څو کلنو پرله پسې بلواوو او د نادر تر وژل کېدو وروسته د ځان خوښيو مشرانو تاړاکونو دغه ولايت کلي و باندې رنگې کړې وې. احمدشاه ليده چې کلابندي اوږدېږي، ځکه يې د راستنېدو پرېکړه وکړه او تر شاتگ مخکې يې لارښوونه وکړه چې درانه توپونه چې وړل يې د پرله پسې ورښتونو او د لارو د ويجاړتيا له امله ستونزور وو، د نېشاپور په کاريزونو کې ښخ کړای شي او په خپله د هرات خوا ته راوگرځېد. له هرات نه د تېرېدو پرمهال په اوسنی اسلام کلا کې ساړه دومره ډېر شول چې د مؤرخينو د وينا له مخې په يوه شپه کې اته سوه سرتېري مړه شول او د اوردو ډېرو پوځيانو څارويو په ځيرل شويو گېډو کې شپه تېره کړه. خو همدا چې احمدشاه کندهار ته راغی د هغه ځای تود و پوست ژمی ده او د ده اوردو ته د هوساينې لامل شو.'

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو دېرشم څپرکی

شپږم یون (۱۱۶۷-۱۱۶۸) کال

د مشهد و نېشاپور نیول

احمدشاه د نېشاپور د پروسږني یانه (۱۱۶۶) تر راتګ وروسته او د نوموړي ځای د چارو د نیمګړي پرېښوونې له امله د زړه له کومي ناکراره و، همدا چي هوا ښه شوه پر (۱۱۶۷) کال بیاد پلازمېنې له سرتېرېو سره وروخوځېد، یوشمېر سپرویې له سپارښتنې سره سم، هر یوه له ځان سره د کابل په تیره دوه نیم چارکه چوون هم واخیستل چې نېشاپور ته له ورتګ سره سم یې د کلاتړوونکیو توپونو جوړو ونکیو ته ورکړي.

احمدشاه له هراته جام، لنګر او له هغه ځایه مشهد ته لاړ او ښار ته نږدې د جلوايي سهمه یې اړه وتاکله. دا مهال د ړانده شاهرخ (د میرزا رضا قلي زوی او د نادرشاه خوراسانی لمسی) خپلچاري نایب السلطنه «امیرعلم خزیمه» په مشهد کې نه و او کوم لرې ځای ته لاړو، د نوموړي خپلسریو چارواکیو شاهرخ له احمدشاه سره جګړې ته اړ ویست او جګړه ونښته، خو پرګنو شاهرخ ځانسپارنې ته وهڅاوه، دی هم د احمدشاه اوردو ته راغی او د خپل اړوند والي او غوړ نهونې څرګنداوی یې وکړ. احمدشاه دخپل پخواني سیاسي چلند له مخې شاهرخ ونازاوه او د ځان له خوا یې د مشهد نایب الحکومه وتاکه. وروسته احمدشاه مشهد ښار ته ورننوت؛ د چارو پر سمون لګیا شو او افغان نورمحمد خان یې په ښکاره د شاهرخ مرستیال، خو په مانا کې د خوراسان ولایت د بشپړ واک خاوند وتاکه. په ملکي جوړښت کې یې هم د جام، باخرز، خاف، تربت و ترشیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې لەمشهدە بېلې او د هرات اړوند یې ګڼي.

احمدشاه لە دغه ځایه د کندهار د ځواکونو کوماندان «شاه پسند خان» لە پنځو زرو سپرو سره د شاهرود ، بستام و سبزوار د نیولو لپاره ولیږه، نوموړي د خپلې دندې تر بشپړولو وروسته د مشهد لوېې چاونۍ ته راستون شو. د ځینو د وینا لە مخې په دغه یانه کې د شاه پسند سپرو ډلو د خزر د کڅونو د خپلواک واکمن حسن خان کاجار لە ځواکونو سره د «مزینان» پر دښته په ناځاپي توګه ټکر وکړ، تر دې پېښې وروسته احمدشاه لە مشهده ووت او د نېشاپور پر لوري روان شو، همدا چې نېشاپور ته ورسېد، عباس قلي بیا ناڕامه شو او احمدشاه د افغاني، یا د سلطان محمد د وینا لە مخې د پېرنګي کاریوهانو په مرسته یو لوی توپ جوړ کړ. که څه هم چې د احمدشاه په اوردو کې د اروپایي کارکوونکیو شتە والی لە منلو لرې ښکاري، خو دا سمه ده چې دە د نېشاپور نېونې او د پروسېرن سپکاوي د لرې کولو لە پاره درون توپ جوړ کړ. احمدشاه هوډمن و چې د خوراسان لە څنګه دا ازغي لرې کړي، په دې توګه د ډبوالونو جګړه پیل شوه او د دغه درانه توپ په مرمیو «چې د ځینو مبالغه خوښوونکیو مؤرخینو په وینا یې یوه مرمۍ د کابل په تیره د وولس نیم منه کېده» د ښار کلکې سیمې ونړول شوې.

نېشاپوریانو «چې لە پخوا راهیسې یې لە احمدشاه سره د جګړې هوډ نه و» عباسقلي خان سپارنې ته اړ ویست، ده هم لە خپلو وسلەوالو سره ځان وسپاره، خو لە بده مرغه چې د ښار د پوځي ځایونو غوره برخې ړنګې شوې وې. په هر ډول، احمدشاه چې زړور مېړونه یې روزل، عباس قلي یې هم و نازاوه؛ د ځان لە خوا یې د نېشاپور پر حکومت وټاکه؛ د هغه تېریې غزني ته راوست او په خپله پر ۱۱۶۸ کال د هرات پر لار کندهار ته لاړ.

تر دې وروسته احمدشاه د کورنیو چارو د سمون لە پاره ښه وزګار شو ځکه چې ده د اته کلن کړاو په ترڅ کې خپله ستره سلطنتي دنده چې تر افغان ملي بیرغ لاندې د افغانستان د ځمکو سیاسي او اداري یووالی و، په ښه توګه بشپړه کړه، اوس چې لە جیحونه تر عمان او لە ستلجه تر سیستان پورې دده په هېواد کې ګڼل کېدل، هاغه مهال رارسېدلی و چې احمدشاه په کراره سره د خپلو اته کلنو هڅو پایله تر لاسه کړي.

هېره دې نه وي چې احمدشاه په خپله دغه جغرافیایي نقشه کې د هېواد یوه غرنۍ سیمه (بلورستان) چې اقتصادي ارزښت یې نه لاره؛ هېره کړې وه، ځکه چې لە څو پېړیو راهیسې، لە ګوډ تیمور پرته چا د افغانستان د دغې پر زړه پورې سیمې یادونه کړې نه ده.

احمدشاه تر (۱۱۷۰) کال پورې لە پلازمېنې (کندهار) ونه ووت او پر اداري چارو بوخت و، خو د پېښو بهیر تر دې نور کرار پرې نه ښوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه دېرشم څپرکی

اووم یون (۱۱۷۰) کال

د پنجاب و کشمیر سمون، د ډیلي نیول

احمدشاه د دولت لوړ پازي چارواکي ژر، ژر له خپلو دندو څخه نه لري کول، موږ د احمدشاه مهال داسې څېرې پېژنو چې دده د پاچاهی تر پایه یې هغه واک چې لارویې ساته، لکه اشرف الوزرا شاه ولیخان چې شپږویشت کاله لومړی وزیر او سردار جانخان همدومره موده د افغاني اوردو لوی سپاه سالار و.

که یو ربښتین و ازمېیلی چارواکی به د دندې په ترڅ کې مړ شو، احمدشاه یې زوی یا ورور پرځای ټاکه، په همدې توګه چې د پنجاب افغاني نایب الحکومه معین الملک میرمنو مړ شو، احمدشاه یې ځای دده زوی «میر مؤمن» ته ورکړ، نوموړي د خپلې هوښیارې مور «مغولاني بېګم» واوښې خواجه موسی په مرسته د غه ستره پازه پرمخ بوتله، خو د میرمؤمن ژوند لنډو او تر مړینې وروسته یې د لاهور د سترو چارواکیو او مغولاني بېګم ترمنځ شخړې پیل او د حکومت چارې ګډې وډې شوې، احمدشاه له کندهاره د سپاه سالار جانخان ورور «امان خان پوپلزی» د نایب الحکومه په توګه ټاکلی ورولېږه خو د نوي حاکم ترور رسېد و پورې ناخوښیو چارواکیو، لکه د پخواني نایب

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحکومه مرستیال طره باز خان ، پوځي کوماندان بکاري خان رستم جنګ، د نایب الحکومه زوم خواجه موسی احراري، د نواب عبدالصمد خان زوی عبدالله خان سیف الدوله او ځینو نورو دومره او تا ترخه کړې وه چې امان خان یې له سمولو بېجوکې شو، د دغه تاوتریخوالي یو ستر لامل د هند د دولت وزیر احمدشاه ګورګاني د امیرالامرا، د اصف جاه د لمسي او د خان پېروز جنګ د زوي شهاب الدین عماد الملک غازي الدین خان بهار پېروز جنګ[1] پټې لمسونې وې.

په هند دربار کې د غه وزیر ستر اغېز لاره او د هندوستان شاهنشاه «دویم عالمګیر» یې د قلم غوندې په ګوتو نڅاوه.

همدا چې غازي الدین په پنجاب کې او به خرې ولیدې، د کبانو نیول یې پیل کړل او سید جمیل خان یې له پوځي لښکر سره لاهور ته واستاوه؛ د میرمنو مور یې په دوکه او تګې یرغمل او نومیالی بلواګر «آدینه بېګ» یې ومانه او پوځي مرسته یې ورکړه، چې هغه بیا پر (۱۱۷۰) کال د هندوستان د شاهنشاه له لښکرو سره لاهور ونیو او د دریو میلیونو روپیو په ورکولو د هند د دربار حکمران شو. سربېره پر دې غازي الدین وکړی شول چې په کشمیر کې افغاني مستوفي «سکجېون» دخپل دولت پر وړاندې د روهې ته راکاږي، سکجېون د مېلمستیا پر شپه د کشمیر نایب الحکومه او پوځي کوماندان «کوچنی خواجه» په ناځوانۍ سره بندي او وواژه او ځان یې د ډیلي له خوا نایب الحکومه وټاکه. احمدشاه چې پر له پسې یې دا خبرونه اخیستل پر ۱۱۷۰ کال یې په کندهار کې پوځ «تیارسئ» او سمدلاسه د پوځیانو او نیم پوځیانو راغونډېدل پیل شول. احمدشاه داځل پرغز نیولی و او غوښتل یې ژر تر ژره بلواځي ته وروررسېږي، ځکه یې د

---

(۱) غازي الدین زرور، ژېبوه، شاعر او ښه لیکونکی، خو مرستهیری او حق ناپېژندونکی سړی و او د ګټې او نامه ډېر وږی و. ده سربېره پر دې چې له خپل مرستندوی ابومنصور صفدرجنګ سره چې د هند په دربار کې یې دده پلوي کوله، له پاچاه سره هم پټ پرې کړ. هندي احمدشاه دی خپل وزیر وټاکه، خو نوموړي مرهتیان له شاه سره جګړې ته راوبلل؛ په سکندره کې یې ولوټه او د پاچاه مور یې ړنده کړه، وروسته یې له خپل نوي لاسپوڅي پاچاه «دویم عالمګیر عزیز الدین محمد» سره هم همدا ناوړه چلند وکړ. د نوموړي دغو کړنو له یوې خوا د هند د اسلامي دولت د ړنګولو. مرهتیان زرور کړل او له بلې خوا یې پاچاه د پردیو د هر ډول ملاتړ و مرستې راکاږلو ته چمتو کړ، خو همدا چې غازي الدین د افغان احمدشاه له خوا وشړل شو. بیا یې ښه ورغ و نه لیده؛ د نړۍ له چارو یې لاس واخیست او د دوولسمې هجري پېړۍ په پای کې په یوه پټ و تیاره ګوټ کې له نړۍ نه لاړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوانیو یونونو پر توپیر، د بلوچستان لارونیوه او د لارو پر ناورتیا سربېره د بلوچستان له شمالي سېمو څخه سند ته واوښت[1] او چې له اندسه تېر شو، مخامخ په لاهور ورغی. دا مهال آدینه بېگ د پېښي پر ارزښت وپوهېد او لیدل یې چې هند دولت و وزیر غازي الدین له احمدشاه سره د جنګېدو متره نه لري، نو سملاسي تېښته یې د هوښیارۍ کار وګاڼه: لاهور یې خوشې کړ او د هانسي د بوال خواته لاړ، خو احمدشاه یوازې د پنجاب سمون نه غوښت، د هغه هیله دا وه چې د ډیلي دربار له ناوړه څېرو څخه پاک او د هند شاهنشاه لاري ته له راوستو سره، پیاوړی هم کړي چې د خپل هېواد ساتنه وکړای شي او د هند ناوړي پنجاب ته رانه شي، ځکه د لاهور و پنجاب تر ځغلنده سمون وروسته بیا له ستلجه پورېووت، دا مهال د «نورالدینخان بامېزي» ترمشرۍ لاندې کشمیر ته تلونکی لښکر مخ پر شمال روان و، همدا چې کشمیر ته ورسېد، بلواګر یې وشنل، مستوفي سکجېون یې ونیو او بندي یې لاهور ته ولېږه او په خپله څه موده د هغه ولایت د سمون له پاره پاتې شو.

هند دربار له ستلجه د احمدشاه له راتېرېدو څخه خبر شو، خو ویې نه غوښتل ،یا یې ونه شو کړای چې مخنیوي ته راوړاندې شي، ځکه یې د هرکلي لار ونیوه او تر ټولو مخکې د هند افغاني مشران د پر تاوده ښکارېدل، له دې ډلې څخه د اصالت خان یوسفزي زوی «نجیب خان- نواب نجیب الدوله بهادر» چې د وزیر غازي الدین له خوا له پوځي ځواک سره د جګړې له پاره رالېږل شوی و، د کرنال په سېمه کې له احمدشاه سره مل شو.[2] نوموړی زړور سړی او د هند په افغاني نومیالیو سرونو کې ګڼل کېده، له

---

(۱) Afghanistan From Darus to Amanullah. د سرجارج مکمن لیکنه، د لندن چاپ. ۱۹۲۹، ۶٤-۷٦ مخونه.

(۲) په پیل کې نجیب الدوله د روهیله له مشرانو حافظ رحمت خان و دوندي خان سره په مراد آباد کې اوسېده او څه ځای او نوم یې نه لاره، د هندي احمدشاه وزیر «غازي الدین» ډیلي ته راوغوښت او خپل سیال ابومنصور خان صفدرجنګ ته یې مخامخ کړ. د هغو جګړو په ترڅ کې چې وشوې نجیب خان، ابومنصور دې ته اړ کړ چې او دې ته پر شا شي، تر دې وروروسته «نجیب خان د نجیب الدوله واقطاع پهترګده نوم وګاټه. وزیر غازي الدین دی هند ته د افغان احمدشاه د لښکر غځونې پر مهال، مخنیوي ته ورولېږه، خو نجیب الدوله د جګړې پر ځای احمدشاه ته له درناوي سره ورغی، احمدشاه هم دی په ډیلي کې د هندوستان امیرالامرا (د پوځي ځواکونو لوی کوماندان) وټاکه. نجیب الدوله د ژوندانه تر پایه ددې لوېې څوکۍ څښتن و. دی سپېڅلی او زړور سړی او د ډیلي د دښمنو او مرهټیانو په جګړو کې یې څرګندې اتلولۍ وکړې. د جټانو نومیالی مشر «سورج مل» چې دهندوستان د اسلامي سلطنت لوی دښمن او د مرهټیانو پلوی و، هم په پای کې د نجیب الدوله له خوا ووژل شو او ځای یې زوی «جواهر سنګ» ته پاتې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې امله د احمدشاه له خوا د هندوستان دولت سپاه سالار وټاکل شو، ده د «پاني پت» په جګړه کې د هند د نورو افغاني مشرانو په ګډون، زيات کړه چې افغاني وينه يې په رګونو کې چليږي.

احمدشاه له ډيلي نه دبرش ميله لرې وچې په «بسونيت» کې يې وزير غازي الدين د هند دولت په نامه هر کلی وکړ او د ډيلي د سياسي تېروتنې ښښنه يې وغوښته، احمدشاه د هند ولت دد غه پوځي لښکر غځوني د لګښت تاوان لنډولو ته راوباله، خو وزير خپله بې جوکې وښوده او احمدشاه مخ پر ډيلي وخوځېد.

د ډيلي په پينځلس ميلۍ کې د هندوستان شاهنشاه دويم عالمګير «محمد عزيزالدين» د احمدشاه ليدو ته وروړسېد او احمدشاه د جمادی الاول پر (۷) د جمعې پر ورځ پر ډيلي ښار ورننووت، دويم عالمګير چې د افغانستان له شاهي کورنۍ سره يې خپلوي ښه ګڼله، ځکه يې دخپل ورور شاهزي اعزالدين لور نکاح په ځانګړي سلطنتي دود له شاهزي تيمورشاه سره وتړله. احمدشاه د هند د چارو د سمون له پاره، د هېواد لوی وزارت د پخواني وزير الممالک قمرالدين خان زوی نظام الدوله[1] ته ورکړ او افغان نجيب الدوله يې د هندوستان سپاه سالار وټاکه.

احمدشاه يوه مياشت وخو ورځې په ډيلي کې مېشت و او له ښه مرغه دغه پلازمېنه چې اتلس کاله پخوا يې د نادرشاه د اوردو له لاسه د هنديانو په وينا دوه سوه مېليونه روپۍ تالا شوې وې، دا ځل د احمدشاه د پوځي سمون تر سيوري لاندې بشپړ وساتل شو او له دېرش زريز افغان اوردو نه يې چې تر سبزونکي لمر لاندې يې سلګونه ميله لار وهلې او اوس يې ددوی په ګروهه د نيول شوي هېواد د پانګو منځی او زېرمه په لاس کې وه؛ هيڅ ډول زيان ونه زغامه، خو په خواشينۍ سره چې د کرکې جتانو له سېمو نه ډيلي ته د افغاني اوردو تر راستنېدو وروسته، د ډيلي د ځينو بدغوښتونکيو د لاسوهنو او د اوردو له امله دا احمدشاه پرهوډ سربېره دغه او تا بل ډول شوه.

---

(۱) نظام الدوله د هند د وزير الممالک (صدراعظم) اعتماد الدوله قمرالدين خان زوي دی، پلار يې د بهادر شاه او فرخ سير له مهاله ترمحمد شاه ګورګاني پورې د هندوستان له لويو چارواکيو څخه و، په خپله هم د احمدشاه ګورګاني له خوا يو ځل وزارت او بل ځل د هندوستان اميرالامرا رتبې ته رسېدلی و او دا دی يو ځل بيا د افغان احمدشاه له خوا د هند پر وزارت وټاکل شو، خو د هغه يو ګڼ شمېر پيسې هم دا احمدشاه دولت پانګې ته ورکړ شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېلي کې د احمدشاه د اوسېدو په ترڅ کې د هند گوښه شوی وزير غازي الدين د دويم عالمگير له زوی شاهزي هدايت بخش او د هغه له زوم ميرزا بابر سره د افغاني مشر جانباز خان او يوې پوځي ډلې په ملتيا د ماليو راټولولو په نامه فرخ آباد ته لاړ. د هغه ځای والي سردار احمدشاه بنگښ د احمدشاه په نامه سرې او شتمنې ورکړې او غازي الدين او دې ته لاړ، دا ودې والي شجاع الدوله په سربريد کې جگړې ته چمتو شو، خو روهيله افغان سعدالله خان پرې نه ښوو او د پنځوسوو زرو روپيو ورکړې ته يې اړ ويست. غازي الدين پر راستنېدو په فرخ آباد کې تم او احمدشاه ته يې ورتگ وځنډاوه. له ډېلي خوا احمدشاه ليدل چې د هند سلطنت چارواکيو د لاسوهنو له امله « په ځانگړې توگه » له سهيله ترگواښ لاندې دی.

د احمدشاه سياسي تگلارې غوښتنه کوله چې د افغاني گټو د ساتنې له پاره، د هند اوسنۍ دولت پياوړی او تر ملاتړ لاندې يې ونيسي، ځکه يې د هغه د دښمنو د ځپلو پرېکړه وکړه. هنديان حق لري چې د احمدشاه له دې کړنې څخه ناخوښي څرگنده کړي او گرمه او پړه پرې وراچوي چې ولې يې د هندوستان پاچاهي له يوې ورستې او مخ پر ړنگېدو کورنۍ څخه يوه بل پياوړي لاس ته ونه لېږدوله. کېداي شي چې افغان احمدشاه د هاغه مهال افغانستان د ختيزو ولايتونو د اوتاله په پام کې نيولو سره سم، همدا سياسي چلند وړ گاڼه، سربېره پر دې يې د پاچاهی له گدۍ څخه د يوه داسې پاچاه راغورځول چې دده يې ځان سپارلی و، له مېړانې لرې گڼل، په ځانگړې توگه چې په خپله يې هم پر افغانستان پورې د هندوستان تړل نه غوښتل.

احمدشاه د جمادی الاخر په پيل کې له ډېلي نه راروان شو او د ډېلي له ډبرش ميلی څخه يې د جټانو له خوا د نيوليو کلاوو پر بيا نيونه پيل وکړ او د « ډيلم گډهـ » چاونی او « مېترا » منځې تر نيولو وروسته د « اگرې » تر شماله مخکې لاړ. د احمدشاه اړدهپه اکبرآباد کې وه او سپاه سالار يې د جټانو په سېمو کې وراندې تلو چې له هنديانو نه افغاني اوردو ته « کاليره » ناروغي خپره شوه. احمدشاه چې دښمنان يې مات کړي او ډارولي وو، مخ پر شمال وخوځېد. د هندوستان پاچاه او سپاه سالار نجيب الدوله د ډېلي ترڅنگ د « تالاب مقصود » په سېمه کې هرکلي ته ورغلل. دا مهال د محمد شاه گورگاني مېرمن « صاحبه محَل » له خپلې بنـ« ملکه زمانی » سره چې ترور لور يې هم وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ډيلي ژوند يې تريخ ګاڼه، له افغان احمدشاه نه غوښتنه وکړه چې ل لور سر يې واده وکړي، احمدشاه دا غوښتنه ومنله او د منشي غلام حسين په وينا تر واده وروسته يې ناوې، خواښې او ملکه زماني ګرد سره کندهار ته بوتلې.

احمدشاه تر لږ ځنډ وروسته له ډيلي نه افغانستان ته راوخوځېد او چې د ستلجکځوونو ته راورسېد، «عبدالصمد خان ممن زی» يې د هغه ځای «سرهند» پر حکومت وټاکه چې پنجاب تر اوبو اخوا استازی او مخکښ ولري. همدا راز يې په لومړي دوآبه کې «د ستلج وبياه ترمنځ» افغان سرفراز خان حاکم وټاکه او د ملتان نايب الحکومه توب يې د هغه ځای د پخواني نايب الحکومه زاهد خان زوي شجاع خان ابدالي ته وسپاوه.

احمدشاه لاهور ته تر رارسېدو وروسته پردې پوهېده چې د سيکهانو ځينې نوي منځته راغلې ډلې بيا بلوا او وراني غواړي، نو شاهزی تيمور يې د پنجاب، ملتان و سند د نايب الحکومه په توګه وټاکه او سپاه سالار جانخان ته يې دنده ورکړه چې د «امرتسر» د بلواګرو سيکهانو غورونه تا وکړي. بلند خان سدوزی يې هم د کشمير حکومت ته ولېږه او نورالدين يې راوغوښت. احمدشاه تر دغو چارو وروسته «د ۱۱۷۰ کال پای» چې يو لوی هېواد يې د پاچاهۍ تر سيوري لاندې راوستی و، پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته راورسېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې دېرشم څپرکی

اتم يون (۱۱۷۳-۱۱۷٤) کال

د بلوچستان د نايب الحکومه «نصيرخان» ګواښ، د پانيپت جګړه، د هندوستان نيول

احمدشاه چې پر (۱۱۷۰) کال له هندوستانه راستون شو، د افغانستان په ختيزو ولايونو کې ژورې پېښې منځته راغلې. کندهار ته لا د احمدشاه د راتګ يوه مياشت نه کېده چې پنجاب بلوا پيل کړه (۱۱۷۰)، دامهال د پنجاب و هندوستان په سياسي او تاکې د دوو بلواګرو کړنو ځانګړې اغېز لاره، دا دواړه چې پرموخو يې سربېره اخلاق هم سره ورته وو، هماغه د هند ګوښه شوی وزير د پيروز جنګ زوی غازي الدين او نوماند آدينه بېګ وو. د هند و پنجاب دهاغو ورځو او تا ددوی د غوښتنو د پلې کېدو له پاره خورا چمتو وه، په دې مانا چې پنجاب له څه مودې راهيسې د «سيک» د نويو توکېدليو ډلو اورني ناتار ګواښه. سيکانو د مذهبي تاو تريخوالي ترخمار لاندې لويه تېولنه جوړه کړې وه او دا چې د دغه نوي زېږېدلي مذهب[1] ما نيز اغېز مخ پورته او د خپلو پلويانو

(۱) «نانک ګرو» د سيک مذهب بنسټ اېښوونکی د نهمې هجرې پېړۍ پر پای د راوي په کڅونو کې وزېږېد، د بېديان د پوړ او د کهتريانو د ډلې اړوند و چې لومړی يې د افغاني شاهنشاه ابراهيم شاه ------>>

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعقل ځای یې نیولی و، ځکه نو دا ډله د هر هغه ځواک جګړې ته د سرسپارنې ترېږده چمتو وه چې له خپل مذهب سره یې په ټکر کې لیده.

دمعین الملک میرمنو او د هغه د زوی میرمومن د حکومت پر مهال سربېره، ددې ډلې په اړه د مغولو د کارکوونکیو د کلک چلند له امله سخت غبرګون منځته راغی چې دوی یې پاڅون وچاودون ته چمتو کړل. احمدشاه چې له پخوا نه د سکالو پر ارزښت پوهېدلی و، وروسته تر دې چې دروغجنې جوړې سیاست بنه پایله ورنه کړه، د زور لاره یې ونیوه او د پنجاب پوځي ځواک ته یې واک ورکړ چې په امرتسر کې د مغولو ځالې رنګې او په وسله واله توګه یې د بلوا مخه ونیسي. سیکانو دا غبرګون منلی و او د خپلو موخو له پاره یې ځان چمتو کاوه، دا مهال آدینه خپله سیاسي او پوځي ورتیا سیک ډلو ته ورانده کړه، سیکانو په خوښۍ واخیسته او د جګړو په ورځو کې یې د هغه کوماندانې ومنله، آدینه وکړای شول چې سیک وسله والو لښکرو ته پوځي پیاوړتیا وروښيي.

سپاه سالار جان خان وغوښتل چې آدینه له سرې لارې مات کړي، ځکه یې هغه د پنجاب دنایب الحکومه شاهزي تیمور له خوا د دوابې (د تسلیع وبیاه ترمنځ) پر حکومت وټاکه او «لکي ځنګل» ته یې رسمي فرمان ورواستاوه. آدینه هم د ورې لېوه په څېر په

--------<< دولت خان سره د خوارو د کار ګرونکي او زېرمه وال په توګه کار کاوه او وروسته څېله شو.

نانک د خدای پر یووالي، د محمدي شرعې پر چارو له یوه کالیوت نه دار وا وتلو او بیل ته یې پر نیو تلو، مزیو، دیوتا او د مخلوق په توګه د هندوانو پر دهړانو ګروهن و. حلول و یووالي بوتان ویو تعبونونه او شراب و د خوک غوښه یې نه منل او د ژوبو رېړول یې نه خوښول. تسبیح یې په لاس کې او زنار یې پر غاړه و. د پنجاب دجتهانو (کلیوالو) په ژبه د نانک ټول شعرونه لاربښوونې او تر ډېره د خدای د جل جلاله د لویوالي او سپېڅلتیا او همدا راز د ځمکو او آسمانونو د یووالي په اړه دي، نانک وایي: نبیان، ولیان، او تاران له رېښتینې بنده ګۍ نه بشپړ تابه ته رسېدلي او هر څوک چې وغواړي له دې لارې بشپړ ځای شي. تر نانک وروسته یې تګلار واوښته او مریدانو یې دغو بنې خوړل، په مذهب کې غلو او حلول ته ګروهېدل پیل کړل او ان د نانک لمانځنه یې ونیوه.

پر لسمه پېړۍ د نانک ګروهښت ډېر شول او پر یوولسمه یې بهلارې پیل کړه. د نانک وروستي له منځني لاربښوونې نه د سیاست وګر ته ورننوتل او د سمو چېر بښتونو لکه د زېرمو، غوجلو، وسلو، سرتېرو، کارکوونکیو او ګډو د چارو پر سمبالتیا لګیا شول. ملګري یې د خلیفه په لار کې بلهارې او هغه د زېرمې له پاره غلا خپله فریضه وګڼله، له همدې امله سیکان د جوړې او ځواک خاوندان شول دا ددوې شعار و چې په غوره پېښه کې سره راټول شي؛ نذر ورکړي؛ په ګډه د موخې د لاس ته راوړلو له پاره (ګرو= خلیفه نانک) ته دعا ووایي او پرېکړه وکړي، دغې ګروهې ددوی په سترو سیاسي او پوځي ګامونو کې څرګند اغېز لاره.

پر یوولسمه پېړۍ د نانک خلیفه «تیغ بهادر» د عالمګیر په امر ووژل شو او نور ډېر ملګري یې د بهادرشاه او فرخ سیر پر مهال ووژل شول.

سیکانو ان په دغه پېر کې د نانک په نامه پیسې چاپ کړې، پر دوولسمه پېړۍ افغان احمدشاه هم وځپل، تر احمدشاه وروسته سیکانو په پنجاب، کشمیر و پېښور کې پر مشتګ وکړ او بېره دولت یې جوړ کړ، تر هغې چې له انګریزانو سره مخامخ شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرہ ومانه او په دوآبه کې یې پرخپل کار پیل وکړ ، خو سپاه سالار چې دی لاهور ته راوغوښت؛ سرغړونه یې وکړه ، سپاه سالار لښکر وپستلو ته اړ شو ، آدینه مخکې د سیک په لښکرو دوآبه په ځانګړې توګه « جالندر » لوټلی و ، تر دې وروسته د افغاني پنجاب حکومت و سیک بلواګرو ترمنځ جګړه ونښته ، احمدشاه د خپل سپاه سالار پر پوځي پوهه دومره ډاډه و چې د هغه د هڅو له امله یې د سیکانو د چارو د پای هیله لرله او په خپله په کندهار پلازمېنه کې پر هېوادنیو کارونو بوخت و.

خو د هند دولت ګواښ تر پنجاب سترو ، د اورنګزېب د پاچاهی په پېر کې « سېواجي » نومي سړی د هند په سهیل کې د مرهټیانو د حکومت بنسټ کېښوو ، دغه حکومت د اورنګزېب تر مړینې وروسته « چې د هندي بابریانو د کورنی پر ځـپـدل پیلېږي »؛ په چټکی وده وکړه ، ترهغې چې لا د بړش کاله تېرنه وو چې مرهټه حکومت نېژدې د سهیلي هند ټا پو وزمی ونیو او نن یې پاچاه « بالاجي پیشوا » د ټول شمالي هند د نیولو خوب لیده ، په دغه ترڅ کې غازي الدین د خپلې ونډې تر سره کول پیل کړل.

غازي الدین چې ډېلي ته د افغان احمدشاه د (۱۱۷۰) کال تګ پرمهال د پیسو د راټولولو په نامه په فرخ آباد کې اوسېده او احمدشاه ته یې له ورتګه سرغړاوه ، افغانستان ته د احمدشاه تر راتګ وروسته یې د خپل پاخه منطق په مرسته احمدخان بنګښ وغولاوه چې د هند د سپاه سالارۍ په هیله له ده سره مرسته وکړي او هم یې د دکن مرهټه ځواکونه مرستې ته راوبلل چې د هغوی په مټ د هند وزارت و دولت لاس ته راوړي. غازي الدین د خپلو موخو د ګټلو له پاره د مرهټیانو حکومت وهڅاوه چې ډېلي او د نجیب الدوله او شجاع الدوله ټولې اړوند سیمې ونیسي او همدا راز یې تر اباسینه پورې ټول شمالي هند و افغاني ختیز ولایتونه د پرمختګ له پاره د وړسېمو په توګه ورته وښودې ، سربېره پر دې یې د ډېلي په سهیل کې جټان او په لویدیځ کې راجپوتان چې د منځنې هند ستر ځواکونه وو دغه کار ته وهڅول. د غازي الدین د سیاسي هلو ځلو لمن له یوې خوا تر « اوده » ولایت پورې او بل خوا په پنجاب کې د آدینه بېګ له لوري غځېده ، خو په اوده کې یې د نواب شجاع الدوله د پوهې له کبله ماتې وخوړه.

پر (۱۱۷۲) کال « پیشوا » د شمالي هند د نیولو له پاره پنجاب ته د پلیو ، سپرو او توپونو یو لوی لښکر راولېږه چې مشري یې د پاچاه ورور « راګونات راو » (راګوبا) پرغاړه لرله او پرغازي الدین سربېره ، سندیا ، هولکر ، جنګورا او د مرهټیانو ځینې نور لویان یې هم غړي وو. د جټانو سیمې ته د نوموړي اردو له راتګ سره سم ، « سورج مل » د مخکښې ټرون له مخې مرستې ته وروداننګل راګوبا د ډېلي سېمو ته ترراوسېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د «جنګورا» تر مشرۍ لاندي يو لښکر کيڼ خوا د اجمير سيمو ته ولېږد، دويم لښکر يې د «سنديادتا» تر مشرۍ لاندې مخ پر پنجاب وخوځېد او لويه برخه له راګوباسره د ډيلي منځي ته روانه شوه.

دا مهال د مرهتيانو اوردو ټول منځنی هند ونيولی او د جټانو او راجپوتانو ډلې چې د ډيلي په سهيل ولويديځ کې د دې سيمې ستري ځانګې وې له دوی سره په خوښه او يا هم د زور له لاري مرستې ته راوړاندي شوي، يوازې د هندوستان سپه سالار افغان نجيب الدوله د پلازمېنې ساتنې ته ملا تينګه کړه او د دېوالونو جګړه ونښته، د دغه لوی اوردو پر وړاندې د سپاه سالار ماتې څرګنده وه، په ځانګړې توګه چې لا د پنجاب چارې ويجاړې او سمدلاسه د افغانستان د مرستې لار بنده وه. سره له دې هم نجيب الدوله دومره مېړنی تينګار وکړ چې راګوبا ومنله که دی ډيلي خوشي کړي نو د کاله لوري ته لار به ورته پرانيستې پرېږدي. نجيب الدوله اړ و چې ډيلي پرېږدي او «سارنپور» ته لاړ شي. دده له وتو سره سم مرهتيانو ډيلي ونيو، څه موده وروسته اجمير ته لېږل شوی لښکر د ډيلي لويې اډې ته راستون شو، خو پنجاب ته تللي لښکر ې خورا ناګار وچټک روان و، همدا چې سرهند ته راغی د افغاني ساتونکيو سرتېريو يو دېوال يې مخې ته راڅرګند شو، دا خورا کوچنی پوځي ډله وه چې ستر ګه ترې نه سوزېده، خو هغه کوماندان چې ددوی لارښوونه يې کوله د هغه پېر يو زړور و کرکجن افغان و، دا سړی په سرهند کې د احمدشاه حاکم هماغه عبدالصمد خان مُمن زی و چې په جګړه کې يې د مېړانې او زړورتيا له امله «لېونی» باله. د عبدالصمد مغول و هندوان نه خوښېدل او د احمدشاه د راڅرګندېدو په لومړيو کې يې ناصر خان خوشي او له خپل ملي ځواک سره يو ځای شو.

په هر ډول، جګړه پيل، افغاني ډله تارومار او عبدالصمد چې توره يې په لاس کې وه د جګړې پر ډګر يرغمل شو.

په سرهند کې د آدينه ځواکونه د مرهتيانو هرکلي ته راورسېدل او يو ځای له ستلجه تېر شول، افغان سپاه سالار جانخان چې د دښمن خوځښت يې څاره، د مرهتي اوردو د ډېرښت او سيمه يز دښمن (سيک) دشته والي له امله اړ شو چې د بشپړو سوچه افغاني اوردو د چمتو کولو له پاره له لاهور نه پرشاشي، ځکه له شاهزي تيمور سره «چارمحل» و «زين آباد» ته لاړ. سنديا په بيړه لاهور ونيو او پر شاهزي پسې يې واچول، سپاه سالار چې د احمدشاه له خوا د «شيرجنګ» په نامه غږ ورته کېده، دلته يې خپله ټوله پوځي پوهه او وړتيا وکاروله خو پوه شو چې د شمېر لږ والی يې د ساتنې مخنيوی کوی، ځکه پېښور ته پرشا شو او د مرهتيانو بې سرو پنبو اوردو له سنده تر اټکه د اباسين ټول کيڼ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ستلج پښې کښخونه ونیول او منځې یې ورتالا کړل.

سندیا، آدینه بېګ په پنجاب کې د مرهټیانو نایب الحکومه وټاکه، د دهم ومنله چې د کال به اوو ه میلیونه او پینځه سوه زره روپۍ د مالیو پرځای د مرهټیانو خونديښتي ته ورکوي. د مرهټیانو یو جنرال «پټهیل» له یو شمیر سرتېرو سره په اټک کې د اباسین سر برید ساتونکی وټاکل شو. بلواګرو سیکانو په پنجاب کې له هیڅډول وراني نه مخ ونه ګرځاوه.

تر دې وروسته سندیا له ستلجه پوربووت او د سارنپور لوری یې ونیو، ځکه چې غازي الدین له مرهټه جګړه مارو سره د نجیب الدوله جګړې ته تللی و او نجیب الدوله د انترېداړوند د ګنګ په کڅ (سکرتال) کې د هغه مخنیوی کاوه.

سندیانو غوښتل چې د نجیب الدوله له ماتولو سره د هند کار یو مخیز پای ته ورسوري. نجیب الدوله او افغاني روهیله سردارانو په لکنهو کې نوموړي موخې شجاع الدوله او د اودې نواب ته ورسولې او نواب یې پر اوده ولایت د مرهټیانو له یرغله وویراوه او مرسته یې ترې وغوښته، شجاع الدوله هم چې راتلونکی ګواښ یې ننګېره او د مرهټیانو د مرستې لیکونه یې بې عبر ګونه پرې ایښي وو، چټک له خپل پوځې ځواک سره د جګړې سیمې ته ورسېد او د نجیب الدوله لوری یې سم کړ. [1] تر دې وروسته د دواړو خواوو ځواکونه لړ څه اندول شول خو چې سندیا د غازي الدین څنګ ته راغی، د مخامخ لوري تله یې بسپکه کړه. له بده مرغه دا مهال پنجاب ته د احمدشاه د راتګ انګازې د مرهټه ځواکونو او افسرانو زړونه ولړزول او پښې یې ورېږدېدې.

(۱) شجاع الدوله د نواب عبدالمنصور صفدرجنګ زوی او په اوده ولایت کې د هغه ځای ناستی و او د دغه خدمت او نورو خدمتونو له امله چې د پاني پت په جګړه کې یې وکړل د پر ژر یې د افغان احمدشاه له خوا د فرزند خان او د هند رستم پل نوم د هند د عظمی صدارت له مقام سره وګاټه، سربیره پر دې «کوری چکله» نومې سیمه ورویښل شوه. شجاع الدوله زړور و وینې خو د پر ځان خوښی سړی و، له همدغه امله یې ځینې داسې کارونه وکړل چې د هند اسلامي دولت ته یې تاوان ور واړاوه. ده د خپل مشر تابه په پیل کې د خپل تره زوی محمد قلیخان د حکومت پر سیمه «الله آباد» یرغل وروړ، هغه یې ونیو او وریې واژه. کله چې د بنګال مشر میر قاسم له کمپنۍ څخه ماتې وخوړه هندي شاه عالم و شجاع الدوله ته ورغی، شجاع الدوله د هغه تر ساتنې او له انګریزانو سره تر جګړې وروسته یې لامله میرو نیو او شتمنې یې ترې ګونډه کړه، شجاع الدوله تر ماتې وروسته د خپل هېواد د بیا نیولو له پاره د انګریز ملګرتیا ته اړ شو، خو د نورو اسلامي ولایتونو د ساتنې پر ځای یې د پیاوړي افغاني ولایت (کترا) د نسکورولو تابیا وکړه او له انګریزي سرتېرو سره یې یو ځای تر ډېره هغه ودان ولایت ړنګ، نومیالی حافظ رحمت خان یې شهید، فیض الله خان روهیله یې پسې واخیست او ټول هغه لوری کهول یې بندي او وشانه. جنرال جانکېن له فیض الله خان سره پخلا و یوازې رامپور و څو کوچني ځایونه یې ورته پرې ښوول، خو شجاع الدوله د کترا سیمه ونیوه او په ناروغۍ کې اودې ته راستون او ډېر ژر مړ شو. څرګنده ده چې د هغه زوی میرزا اماني اصف الدوله هم د پلار له ستر هېواده څه ګټه پورته نه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو احمدشاه دده غږ ده وو کلنو پېښو په ترڅ کې چېرته و او څه یې کړل؟ احمدشاه د ډېلي
د (۱۱۷۰) کال تر پایه وروسته نوی کندهار ته راغلی وو چې پر ۱۱۷۱ کال یې د سيکانو او
آدينه بېګ وار واورېده. هرڅو مره که احمدشاه د سيکانو راتلونکی ګواښ اټکلاوه خو دا چې نوی
کندهار ته وار رسېدلی او ډېرې پرېشانۍ یې لرلې او له ډېلي خوا د سپاه سالار جهانخان پر پوځه
او ورتیا د ادمن و مسدلاسه یې د پنجاب د چارو سمون هڅه ته پرېښوده . بل کال (۱۱۷۲)
احمدشاه په خپله پنجاب ته تګ په پام کې لاره او همدا چې په ډېلي یې د مرهټيانو یرغل
واورېد، د پوځي یانه بېرته لار بېروته یې وکړه. خو دا مهال یوې ګړندۍ خراشينونکې
ستونزې پنجاب ته د ده د ستلاسي تګ مخه ونیوه. دا لاچه ځنه څپلسرۍ وه چې د احمدشاه
نایب الحکومه په بلوچستان کې پیل کړې وه. نصیرخان یو پوه سړی، زړور افسر او د
احمدشاه یو سر سپارلی جنګيالی و چې د خراسان و هند په جګړه یزو څو کې یې د خپلې
رښتینوالي آزموینه ورکړې وه، خو د پېښو له امله په شخصیتونو کې د ګروهې او مرخې
اوړون کېدونکی دی. نصیرخان هم د پنجاب د چارو د ګډوډۍ، د مرهټیانو د یرغل او د
شاهزي تیمور و سپاه سالار د ماتې تر اورېدو وروسته خپله ګروهه واړوله او چمتو نه شو چې د
۱۱۷۲ کال په پوځي یانه کې چې احمدشاه پنجاب و هند ته په پام کې لاره؛ ګډون وکړي.
نصیرخان د خپل دغه کار و مخکښي آر له مخې د شپږ زریز بلوچ لښکر د نه لېږلو په اړه
احمدشاه ته لاسوند وښېنه وراندې نه کړه او لا یې د احمدشاه د یوه پوځي افسر پر وراندې چې
ددې پېښې د جاجلوله پاره له کندهار درباره لېږل شوی و، د دښمن چلند پیل کړ او د کلات په
(۶۹) میلی شمالي سیمه کې «مستونګ» ته نږدې یې له ډېرو سرتېریو سره د احمدشاه
درالېږلي افسر مخه ونیوه، نوموړي افسر د جګړې پازمن نه و او پرته له یوې ډلې بدرګې
پوځیانو بل څه ورسره نه وو، خو بیا یې هم ونه غوښتل چې بې جګړې وتښتي. د نصیرخان د
ګنیو او چمتو لښکرو پر وړاندې ددغه افسر ماتې هرو، مرو وه، تر یوې جګړې وروسته افسر
شاته ستون شو، نصیرخان دخپل دغه چلند د پایلې د څرګندېدو له پاره سمدلاسه په مستونګ
کې مېشت شو.

احمدشاه ددې پېښې تر اورېدو وروسته غوسې ونیو او له شاهي دوولس زریز لښکر سره
له کندهاره وخوځېد، نصیرخان په مستونګ کې ناڅاپه د احمدشاه له برید سره مخامخ شو،
دا زوړ پوځي چې په لومړه کې لوېدلی و، خپل ټول ځواک یې په جګړه کې وکاراوه، خو په زور
مات او د کلات خواته په ناسمه ستنېدنه اړ شو، احمدشاه نصیرخان دمې ته پرې نه ښوو؛ په
بېړه یې وڅاره او په کلات کې یې ښار بند کړ. نصیر چې د پنجاب و هندوستان په ښکړو پوه
و، دا یې منلای نه شوه چې احمدشاه به د هېواد ګردې ارزښتمنې چارې پرېږدي او د کلات
غوندې بې ارزښته سیمه به تر ډېره چاپېره او یو مخېزه کړي، ځکه یې په بشپړ زغم پرساتنه
ټینګار کاوه، د کلات د کلا کلکوالي چې درون پوځي ځای ګڼل کېده هم دده له ټینګار سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته کوله.

احمدشاه په خورا سره سینه له ښاره راتاو شو او د یوالي جګړې یې پیل کړې، خو دا چې د پنجاب د ستونزې له امله ډېر اندېښمن و، له همدغه ځایه یې یوه کوچنۍ ډله سرتېري د نورالدین خان تر مشرۍ لاندې د پنجاب کرښې ته ولېږل او هڅه یې وکړه چې په دې توګه د شاهزي تیمور وسپاه سالار زړونه راجګ او سیکان و مرهتیان وډار کړي.

نصیرخان د احمدشاه له ښکاره سوړوالي نه ونګېر له چې له هغه سره هم د پنجاب و هند اندېښنه نه شته او چې کلات یې نیولی نه وي بیوې خواته به هم لاړ نه شي. نصیرخان چې د احمدشاه پرجګړه یزو آرونو پوهېده، وېره یې لرله چې که احمدشاه په کلات کې وځنډېږي هرو مرو به یې مرستندوی ځواکونه له کندهاره ملګرتیا ته راشي، هله نو د کلات نیول او دده ځپل هرو، مرو دي، ځکه نو نصیرخان هڅه وکړه چې داحمدشاه په بدرګه کې وځپلو ملګریو افسرانو له لارې د سولې وړاندیځ مخکې کړي. نصیرخان په دغه وړاندیځ کې ومنله چې د پخوا غوندې به په بلوچستان کې ځان د احمدشاه نایب الحکومه ګڼي او په بهرنیو جګړو کې به له بلوچو لښکرو سره د افغاني اوردو د یوې څنډې په توګه برخه اخلي.

احمدشاه نصیرخان د هغه د پخوانیو هڅو او خدمتونو له مخې وبانښه؛ د هغه وړاندیځ یې ومانه او په خپله شمال خواته وخوځېد. (۱)

---

(۱) دا په بلوچستان کې د افغانستان دولت پر وړاندې د نصیرخان وروستی سرغړونه وه چې بیا نه ده وکړه او نه یې وروستنیو. نصیرخان تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و او د تیمورشاه پر مهال چې ژوندي و، له منننې یې سرونه غړاوه. دزمانشاه پر مهال(۱۲۰۷-۱۲۱۷ هـ) چې د افغانستان دولت واوړېدل چې د نصیرخان یو وراره د هغه د زوي محمود پر وړاندې لویې او حکومت غواړي، د اشرف الوزرا شاه ولیخان د زوی مختار الدوله شیر محمد خان تر مشرۍ لاندې یې بلوچستان ته یو پوځي لښکر ولېږه؛ سرغړوونکي یې کلکو ګواښې او محمود یې پر نایب الحکومه توب ځای پرځای کړ. محمود د کابل دربار ته له شپږ زریز لښکر سره (د احمدشاه مهال له ار سره سم) راغی او څه موده وروسته خپلې ډندې ته ولېږل شو.

پر (۱۲۲۲) کال چې شاه شجاع له کندهاره د بلوچستان پر لار سند ته لاړ، بیا یې محمود له خپل ورور مصطفی، خپلې مور او شپږ زریز لښکر سره هر کلي ته راووت؛ د درناوي څرګندونه یې وکړه او د والي او تاکلي سرتېري یې وړاندې کړل. پر ۱۲۵۵ کال چې هند دولت افغانستان ته لښکري راولېږلې، بلوچو یې مخه ونیوه او برید یې پرې وکړ، خو په هغه جګړه کې چې انګرېزانو په کلات کې وکړه، له دې امله چې افغانستان کورنیو شخړو نیولی و او بلوچستان ته یې لاس نه رسېده، نو د بلوچستان والي مهراب خان ووژل شو. دا هماغه داستان دی چې قاسم علي د خپل منظوم کتاب یوه برخه له شاعرانه اغراق او ګڼو تېروتنو سره ورته بېله کړې ده.« کتلی شئ: د کابل جګړې، پېیلې (منظومه) چې پر ۱۲۶۰ کال ویل شوې او پر ۱۲۷۲ کال په اګره کې چاپ شوې »

انګرېزانو پر ۱۸۵٤ کال د محراب خان له زوی نصیرخان سره مخامخ تړون وکړ او تر ده وروسته یې زوی محراب د بلوچستان والي شو. د بلوچستان والي پر ۱۸۷٦ کال په کلات و کوېټه کې د انګرېزي هند د پوځیانو مېشتېدل، یو استازی او د اورګاډي پټلی او ټېلېګراف ومنل او په پای کې پر ۱۸۸۳ کال بلوچستان، بریتانوي بلوچستان شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مهال ۱۱۷۲ هـ کال پای ته نیږدې و. خو نورالدین چې له اباسینه راتېر شو او پنجاب ته د احمدشاه د راتلو انګازې ولولې جوړې کړې، دوه وکړای شول چې بې خنډه د چناب کڅ ته ورسېږي او «وزیرآباد» ته ورکوز شي، ځکه چې دوه د احمدشاه له لارښوونې پر ته د مرهتیانو مخې ته وروتل ور نه ګېښل، خو احمدشاه کندهار ته د بلوچستان تر لاتګ وروسته د بولان له تنګي څخه سند ته ورننووت او یو مخیز مخ پر شمال د اباسین ښیو کڅونو ته وخوځېد، له پېښورې یې سپاه سالار وشاهزی تیمورشا د هغوی له ملو سېتېریو سره له ځان سره کړل؛ له اټکه واوښت او په وزیرآباد کې له مخکینی ډلې سره یوځای شو. دا مهال د احمدشاه د اوردو شاتني ځواکونه د کندهار نیم پوځي ډلې وې چې دده له لارښوونې سره سم وروسته له کندهاره راخوځېدلې وې.

د مرهتیانو پوځي سربرید ساتونکي د احمدشاه د راخوځېدو د خبر ترا اورېدو وروسته یو مخیز د اندس له کڅونو لاهور ته پر شا شول. لاهور د مرهتیې «سابا» په لاس کې و چې پر ۱۱۷۲ کال یې د آدینه تر مړینې وروروسته د هغه ځای ونیو. سابا هم د لاهور له ساتونکیو سرتېریو سره د سندیا له ځواکونو سره د یو ځای کېدو له پاره، پر ستلج واوښت؛ سیکان هم پرځای ساړه کېناستل او د پنجاب د بلوا لړه په خپله غلې شوه.

احمدشاه له خپل تولهلښکر سره چې د رېګوني تولګي یې د برشو زرو جنګیالیو ته رسېدل د ۱۱۷۳ د صفر پر میاشت د پنجاب تر «قطب دري» مخکې لاړ او له هغه ځایه یې د سیند تر تېرېدو وروسته تر «جمنا» اخوا د «سارنپور» لارونیوه.

هندي مرهتیان چې پنجاب ته د احمدشاه په راتګ وپوهېدل، د پوځي یانه سمون یې پیل کړ، سندیا او غازي الدین چې په سکرتال کې د افغان نجیب الدوله پر کلابندۍ او د اودې له نواب شجاع الدوله سره پر جګړه لګیا وو، په بېړه یې له لوري سره د سولې خبرې پیل؛ سملاسي اوربند ټینګ او یو تر بله بېل شول. غازي الدین مخ پر ډیلي او سندیا د مرهتیانو دلومړي پوځ د کوماندان په توګه د احمدشاه د مخنیوي له پاره پنجاب ته روان شو.

غازي الدین چې ډیلي ته ورسېد د هندپاچاه دویم عالمګیر عزیزالدین یې په ځانګړې توګه له منځه یوړ او خپل ماما د عالمګیر وزیر نظام الدوله یې هم وواژه، پرځای یې د اورنګزیب لمسی د کام بخش زوی «محی السنه» تش په نامه پر پاچاهي وټاکه او د وزارت تر نامه لاندې یې د هند دولت د چارو واګې په خپل لاس کې ونیول، تر شا یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرهټيانو دويم پوځ د «هلاروهلکر» تر مشرۍ لاندې را وخوځېد او په ډهلي کې غازي الدين و جنګورا او پوځي چستوالی ونيو. راګوبا هم ځنډ مود وړاندې د مرهټيانو همواد ته راستون شوی و.

احمدشاه په سارنپور کې وچې سپاه سالار نجيب الدوله او د کترا د سيمې مشر سعدالله خان روهيله [1] له خپلو سردارانو سره، لکه: حافظ الملک حافظ رحمت خان او

---

(۱) سعدالله خان د افغان محمد علي خان روهيله زوی او د پوځ خاتګی اورند دی. نيکه يې د فرخ سير پر مهال د افغانستان له ځمځ نه کترا او لايت (مراد آباد، بهرلي او بريلي) ته راغلی. د دغه کهالد لريان د ورونه ور چې پر شاه عالم او پل حسين خان نومېده، شاه عالم د داود و، حافظ رحمت خان په نومونو د ورزامن او حسين خان د دوندي خان په نامه يو زوی لاره. داود د کتهاون د راجا تر سپاه سالارۍ ورسېد او په پای کې د هغه په لاس ووژل شو. د داود زوی علي محمد نومېده چې د سپاره تولېمشر پر رتبه د مراد آباد د نايب الحکومه د لکنهو د عظمت الله خان قاضي زاده په بدرګه کې ونيول شو او څه موده وروسته يې له ډهلي دربار سره اړيکې ومونډل. د علي محمد روتيا د دې لامل شوه چې پښتانه افسرانو کې ومنل شي. دده په هغه جګړه کې چې د بارهه سادانو د بلواګرو پر وړاندې يې وکړه، د هند صدراعظم قمرالدين خان له خوا يې د «نواب» لقب او پېښګه زريزه رتبه واخيسته. څه موده وروسته وزير دې ګوښه کړ او د دواړو خواوو ترمنځ جګړه ونښته، خو علي محمد خان د وزير د مېرمنې «شولا پري» په منځګړتيا سوله وکړه او د وزير زوی مير صدرالدين يې زوم شو. علي محمد خان پياووي سرتېري را ټول او د پلار وژونکی د کماون راجا يې مات او باج ورکوونکو ته يې اړ ويست.

د علي محمد خان د حکومت منځی انواله وه. په هغه لانجه کې چې د هند د سپاه سالار ابو منصور صفدر جنګ له سره يو سره پېښه شوه، د هند پاچاه، سپاه سالار و صدراعظم په بنګده کې، د علي محمد خان جګړې ته وروړاندې شول، په پای کې شاه له علي محمد خان سره سوله وکړه، دی يې په سرهند کې استوګنې ته اړ او کترا ولايت يې چې د علي محمد خان د حکومت سيمه وه د عظمت الله زوی فريدالدين ته ورکړ.

افغان احمدشاه چې لومړی ځل پر ستلج وراوښت، علي محمد خان له دغو شېبو نه ګټه واخيسته او له سرهنده کترا ته راغی، د هغه ولايت ټولې سيمې، لکه: دارانګر، مراد آباد، سنبل، بريلي، شاهجهانپور او نورې يې ونيوې او خپلواک حکمران شو.

علي محمد خان هوښيار، جنګيالی او مدنيت روزونکی سړی و، دا نوالي ښار ده ودان کړی و چې له شجاع الدوله سره په جګړه کې ړنګ شو.

علي محمد خان د ۱۱۶۲ کال په شوال کې مړ او زوی يې سعدالله خان پر ځای کېناست. د علي محمد خان نور زامن عبدالله، فيض الله، محمد باز، الله يار و مرتضی خان نومېدل. علي محمد خان، حافظ رحمت خان د وزير، دوندي خان د سپاه سالار، ملا سردار خان د وسله تون د مشر و فتح خان د ميرسامان په توګه ټاکلي او خپل زامن يې هغوی ته سپارلي وو چې دده ترمړينې وروسته د کترا په افغاني حکومت کې شخړه جوړه نه شي.

مؤرخ مرتضی حسين، هندي محمد شاه ته د علي محمد خان د ورتګ پر ورځ و او په خپل تاريخ «حديقة الاقاليم» کې يې بڼه داسې راښيي: د علي محمد خان جګه ونه، منځنی پړی، سپين پوستکی توره درې ګوتې اوږده ږيره، تر شونډو خرېيلی برېتونه، رانجه کړې سترګې او سپين کالي يې وو، خوراڅرون و ښاغلی ښکارېده چې پر مخ يې د ډار و غم نښه نه برېښېده.

سعدالله د پلار پر ځای تر ناستې وروسته لومړی نوی حاکم قطب الدين چې له ډهلي يې رالېږلی و، د جګړې پر ډګر وواژه، دويم د فرخ آباد حاکم قايم جنګ بنګښ چې يې لامله يې کترا ته لښکر راوستی و، د سعدالله پر وړاندې په جګړه کې مړ شو، دريم د هند سپاه سالار صفدرجنګ يې چې فرخ آباد ته يې د قايم جنګ د زوی احمدخان پر وړاندې لښکر رالېږلی و: له منځه يوړ. دده مشران ورونه عبدالله خان و فيض الله خان چې د کندهار له درباره کترا ته راغلل «دوی د احمدشاه پر لومړي تګ له سرهنده کندهار ته ورسره تللي وو» د کترا ماليې پر دريو اړو مشرانو ورونو وويشل شوې چې هر يوه ته د کال يو ميليون و درې سوه زره روپۍ وټاکل شوې. -------- «

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی یې عنایت خان، دوندي خان و قطب خان د لسو زرو افغاني سرتېرېو په ملتیا احمدشاه ته راغلل، خو شجاع الدوله د خپلو ځاني چارو له پاره اودې ته تللی و. احمدشاه له سارنپوره مخ پر ډهلي وخوځېد، سپاه سالار جانخان و شاهزی تیمور چې د مرهټیانو له لاسه یې زړونه لهدوره ډک وو، له لسو زرو سرتېرېو سره د مخکښو ځواک په توګه وخوځېدل.

د ډهلي د لارې په اوږدو کې د سندیا تاځواکونه چې څه د پاسه اتیا زره تنه وو او افغاني سرتېرېو ته ناست وو، جګړې ته راوړاندې شول. سپاه سالار جانخان پر ګوابښنا ک یرغل پیل وکړ، سندیا هڅه وکړه چې ټینګ شي خو افغاني ځواک یې زړه ورسوری کړ او ډهلي ته نېژدې تر «بدنې د ګره» شاتګ ته اړ شو. جګړه لا روانه وه چې د احمدشاه اوږدو راورسېد او ډېر ژر یې سندیا کلابند کړ. په رښتیا چې سندیا زړور افسر و او په کلکه یې ساتنه کوله: په خپله له سرتېرېو سره د جګړې پر ډګر پلی شوی او تر وروستي سلګۍ پورې یې توره ووهله، خو څه ګټه یې لرله چې احمدشاه د اورد لمبو غوندې له څلورو خواوو چاپېر کړی و؟ د جګړې پایله د مرهټیانو او سندیا تا د اوردو تولو ژنه شوه، په داسې ډول چې یوازې څو زره وتښتېدلی شول، او هغه تښتېدلي هم تر ۲۵ میلو پورې وځارل شول. دا لوی بری د ۱۱۷۳ کال په جمادی الاخر کې پېښ شو.

غازي الدین و جنګوراو چې په ډهلي کې د مرهټیانو د اوردو شاتني وو، د لومړی لیکې د تارومارېدو تر اورېدو وروسته یې بې ډیل وځنده ډهلی خوشې او مخ پر سهیل د

------» سعدالله خان د پاني پت په جګړه کې د احمدشاه په ملتیا غوره هڅې وکړې او په خپله پر ۱۱۷۵ کال له نړۍ نه لاړ، ورونه یې عبدالله خان، مرتضی خان والله یار خان لا پخوا مړه شوي وو. تر سعدالله خان وروسته مشري فیض الله ته پاتې شوه، څه موده وروسته د دې کورنۍ نومیالي لوبان سپاه سالار دوندي خان، وسله مشر ملاسردار خان و میرسامان فتح خان هم مړه شول او د فیض الله خان و وزیر حافظ رحمت اداري چارې درنې شوې، دامهال شجاع الدوله د کمپنۍ له سرتېرېو سره پر کترا ورودانګل او تر جګړې وروسته ماتې خوړلی فیض الله خان «کماون خان» ته لاړ او حافظ رحمت د جګړې پر ډګر شهید شو.

وروسته تر هغې چې شجاع الدوله د کترا ودانۍ ړنګې او یو لوی کهول یې یرغمل وځپلی و، او دې ته راستون او څه موده وروسته مړ شو.

خو حافظ الملک حافظ رحمت خان پر سیاسي چارو سربېره یو پوه سړی او د ښو اخلاقو خاوند و: په پښتو او پارسي یې شعر هم وایه: ارزښتمن کتابتون یې لاره او ډېر زامن یې دده د غوره روزنې ترسیوري لاندې شاعران و پوهان شول، لکه: نواب الله یار خان، نواب محبت خان، نواب مستجاب خان، نواب غلام مصطفی خان.

افغان احمدشاه د حافظ درناوی کاوه، خپل دوه لوی دښمن غازي الدین و سورج مل یې دده په غوښتنه وبښل او د پاني پت تر جګړې وروسته یې «اټاوه» سېمه ده ته وروبښله. حافظ د ژوندانه پر (٦٧) کال د (۱۱۸۸) د صفر پر (۱۱) په میرانپور کې د جګړې پر ډګر شهید شو. د ژوند پېښو مینه وال یې د سیدالطاف علي «د حافظ رحمت خان ژوند» نومی کتاب چې د دوان په بڼه پر ۱۹۳۳ کال چاپ شوی، کتلي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جتانو سیمې ته ورتیښتېدل. خو د مرهټیانو دویم لښکر د جمنا کیڼ اړخ ته په مکندره کې مېشت و.

احمدشاه له «بدنې» څخه «نارنول» ته وخوځېد او د رسالې کنډکونه یې چې څه د پاسه پنځلس زره سپاره یې لرل د پلازمېنې د څواکونو د کوماندان شاه پسند خان اسحق زي ترمشرۍ لاندې د مرهټیانو د دویم لښکر جګړې ته ولېږل، نوموړي جنرال د شپې په تیاره ډهلي ته ورسېد او پر دویمه شپه له جمنا نه تېر او په مکندره کې یې ناڅاپي شبخون پیل کړ، په څو ګینټو کې د دښمن ټول اوردو تېت او ووژل شو او مشر یې «هولکر» له څو سوو سپرو سره وتښتېد. سمدلاسه د مرهټیو څرک پاتې نه و خو لاتر اوسه یې ځواکمن دولت تر شا ولاړ و.

احمدشاه د دښمن ترماتې او د هغه د اوردو د زېرمو او لوښیو ترنیولو وروسته ډهلي ته ورننووت، همدا چې د راجپوت مشران له پېښې خبر شول، ژر یې احمدشاه ته خپلې ډالۍ او غوښتنې ورولېږلې، په دوی کې د «جیپور» و «ماروار» راجان تر ټولو لومړي شول، جتیان هم غلي وو اود مرهټیانو د ملګرتیا یې څه نه ویل، خو احمدشاه غوښتل چې د جتیانو غوړونه تاو کړي نو یو لښکر یې ددوی سیمې ته ولېږه نوموړي تر «آرام ګده» پورې پرمخ لاړ او دا پوځي کلا په شپاړسو ورځو کې له ټولو زېرمو او لوښیو سره ونیول شوه. دامهال غازي الدین وسورجمل دواړه له خپلو کړو پښېمانه شول، او له احمدشاه نه د بښنې غوښتلو له پاره یې د «حافظ رحمت خان» لمن ونیوه، احمدشاه هم دوي وبښل او په خپله له اوردو سره یوځای د جمنا له ښي اړخ نه کیڼ ته واوښت او د (۷۳) میلو پر واټن یې په انوپ ښار کې اډه جوړه کړه. احمدشاه له ډیلي نه د وتو په ترڅ کې هلته د یعقوب علي خان بامیزي او نواب محسن الملک تر مشرۍ لاندې دوه ساتونکي پرېښوول.

احمدشاه چې په انوپ ښار کې و د اودې ولایت راجا او د ډیلي د توپونو کوماندان د نواب صفدرجنګ ابومنصور خان زوی نواب شجاع الدوله بهادر او احمدخان بنګښ(۱) له فرخ آباد څخه له لسو زرو سرتیریو سره د افغاني اوردو ترڅنګ ودرېدل.

---

(۱) امیر الامرا بخشي الممالک غالب جنګ احمدخان بهادر بنګښ افغان د غضنفر جنګ محمد خان بنګښ زوی دی، لومړی یې پلار د هند په اوردو کې سپور بلو کشمر و، په هغه جګړه کې چې د شاهزي فرخ سیر په ملګرتیا یې د معزالدین دزوی شاهزي اعزالدین پر وړاندې وکړه د غضنفر جنګ بل نوم، اووه زریزه رتبه او د شمس آباد، بهوج پور و مراد آباد جاګیر یې تر لاسه کړل. د هندي محمدشاه پرمهال دا له آباد نایب الحکومه او د لویو سریو په ډله کې شو. ------>

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه لومړنی نواب چي د هندوستان له لويو سړيو څخه و او په « سکرتال » کې له مرهټيانو سره جګړې ته چمتو شوی و ، د بر و نازاوه ، وروسته احمدشاه ته د کندهار لس زريزې نېم پوځي ډلې د عطا محمد خان ، کريمداد خان و څو تنو نورو ترمشرۍ لاندې راورسېدې؛ دامهال د احمدشاه ټول اوردو شپېتو زرو ته رسېده.

پانيپټ:

د مرهټيانو د لومړي اوردو له ماتي نه لا څلور مياشتې تېرې نه وې چي دويم ځل يې

-------- » محمد خان خپل پخواني دښمن راجا چترسال د هغه له زرګونو وسله والو سره مات کړ ، بيا د مالوې نايب الحکومه و تا کل شو او دوه کاله وروسته د ډهلي ته راوغوښتل شو . د خوراساني نادرشاه د يرغل پر مهال د هند پاچاه د ارګ ساتونکی شو ، نادر چي بېرته ستون شو محمد خان فرخ آباد ته لاړ او هماغلته مړ شو.

محمد خان پوه ، جنګيالی او مدنيت پال سړی و ، ده لکه څرنګه چي ځان له بلو کشميری څخه د امارت څوکی ته ورساوه ، همداسې يې خپل اړوند ولايتونه د هند د ودانو ولايتونو پر کچه ودرول . محمد خان د بهوچپور پر سيمه او د کنګ پر غاړه د خپل پخواني مشر « فرخ سير » په نامه « فرخ آباد » او د خپل زوی « قايم خان » په نامه « قايم ګنج » ښارونه جوړ کړل ، همدا راز يې ورو ، ورو د کول يا شاپور له بريده تر سل و پنځوس ميله واټن پورې د محمد آباد ، دريا ګنج ، خدای ګنج ، نبي ګنج ، ياقوت ګنج ، شمشير ګنج ، کاسګنج او د خپلو زامنو په نومونو داسې نور ګڼ شمېر ښارونه ودان کړل.

خو د محمد خان ځای ناستي مشر زوی قايم جنګ قايم خان د پلار ورتيا نه لرله او په هغه يې لامله جګړه کې چې د کترا ولايت له مشر افغان سعدالله خان روهيله سره يې وکړه په خپله ووژل شو : د شپږو مېليونو روپيو په شاو خوا کې شتمني يې د هندي احمدشاه د استازي او سپاه سالار ابومنصور صفدرجنګ له خوا ونيول شوه او ګرد کهول يې الله آباد کلا ته بندي بوتلل او وژل شو . له دغه کهاله څخه يوازې د محمد خان ناروغ زوی احمدخان وژغورل شو.

احمدخان د پلار ربښتينی زوی و او د مهال له موندلو سره سم يې د افغان رستم خان شمس آبادي په مرسته پر پلارنی سيمه ورودانګل ، د صفدرجنګ نايب راجاه نولرای »يې ووژه او ولايت يې ونيو . صفدرجنګ د ډهلي له اوردو او جتانو سره جګړې ته وراندې شو ، رستم خان ماتې وخوړه خو احمدخان په خپله د صفدرجنګ د اوردو پر زړه يرغل ورووړ او د هغه پهنځه زريز ساتونکی او خولی پرسر لښکر يې تار و مار کړ او په خپله هم د پيل پر شاتېي شو . دښمن په کړاو مات شو او احمدخان سمدلاسه د صفدرجنګ منځي لکهنو ونيو او بل لښکر يې الله آباد ته ولېږه ، د بنارس راجاګان « بلوند سنګ » و « ميرتهې پټ » يې هم چوپړ ته راغلل.

د هغو تودو اوردو جګړو په ترځ کې چې وروسته د احمدخان بنګښ و صفدرجنګ و مرهټيانو ترمنځ وشوې ، سره له دې چې احمدخان خپل نيم هېواد بايلود ، خو د دويم عالمګير پر مهال يې د اميرالامرا ، بخشي الممالک و غالب جنګ بلنومونه وګټل . د پاني پټ په جګړه کې احمدخان د افغان احمدشاه په ملګرتيا څرګندې توري وکړې او پرځای يې د احمدشاه له خوا دده نيم هېواد چې د ملهارا او مرهټيانو لاس ته ورغلی و بيرته ورکړ شو.

احمدخان بنګښ د غوره ځانګړتياوو او اوچتو اخلاقو ښه بېلګه وه ، د مېړانې ، ورکړې او ښې ګروهې په اړه يې په تاريخ کې هيښنده کېسې ليکل شوي . تر مړينې وروسته يې زوی مظفر جنګ د پلار ځای ناستی شو او له هندي شاه عالم نه يې د هغه بلنومونه له مرغلينې جوغې ، پګړۍ او توري سره واخيستل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له سهیله شمال ته لویه لښکر لېږنه پیل شوه، د دغه اوردو لوی کوماندان د مرهټیانو د پاچاه بالاجي پیشوا د ترور زوی «سداشیوبهاو» نومېده چې په «باوجي باباډو» پېژندل شوی و، د لښکر ستر غړي یې: د بالاجي پیشوا زوی «چې د هندوستان پر پلاز د کېناستو له پاره لېږل شوی و» «منځکي یادشوی «ملارراولکر» او د «ابراهیم خان» په نامه یو ګاردي د کني مسلمان او نور و.

ګڼو افغاني او هندي مؤرخانو د دغه اوردو شمېر تر سلو زرو لږ نه دی ښودلی.[1]، یو او سني هندي لیکوال یې شمېر له درې سوو تر نه سوو زرو ښیي.[2] یو بل او سني هندي لیکوال یوازې د دغه اوردو د ښځو او پوځیانو شمېر سل زره ټاکي.[3] عبدالکریم خان په مبالغې سره د نوموړي اوردو د توپونو شمېر له پېرنګي توپ ویشتونکیو سره یو زرو پېنځه سوه توپونه، د پېرنګیانو غونډې په چټماقي توپکو وسله وال دوولس پلي زریز کنډکونه، دوولس زره «راوت» او څو زره یې «پټه باز» شمېر لي، ټول اوردو یې بې شمېره او د «مهابارت» تر جګړې وروسته یې ساری ګڼلی دی.

سلطان محمد، د مرهټیانو په اوردو کې د انګریزانو دوولس زره پلي، دوولس زره سپاره او زر توپ ویشتونکي مني، لکه مرتضی حسین چې وایي: د مرهټیانو اوردو یو ګرځنده لوی بازار لاره چې غوړي پلورونکي، بنجارګر، رخت پلورونکي، جولاګان، کولالان او داسې نور په کې وو، همدا راز کارکوونکي لګیا وو او د ډول، ډول شنو بوټیو ګلداني یې له یوه ځایه بل ته وړې راوړې. د پیورو او باروړونکیو غواګانو شمېر یې تر زرګونو اوښت او څو زره آسونه او پیلان یې لرل. دا رښتیا ده چې په دې جګړه کې انګریزانو د مرهټیانو بری نه غوښت، ځکه چې د دوی له خوا د ټول هندوستان نیول په بنګال و مدارس کې د انګریزانو نوې ودانۍ له ګواښ سره مخامخ کولې، خو دا چې د مرهټیانو ځواک خورا ډېر او تر افغانانو یې بری هرو مرو ښکارېده، انګریزانو د توپ ویشتونکیو افسرانو او پوځي ډلو له پلوه د مرهټیانو مرسته وکړه چې د هغوی تر بري وروسته لږ تر لږه د انګریزانو اوسنۍ ګټې خوندي پاتې شي. دا په تاریخ کې لومړی ځل و

---

(۱) لکه سلطان محمد افغان ۱۳۳ - ۱٤۰ مخونه، ابن محمد امین ۱۲٤-۱۲۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: د حافظ رحمت خان ژوند، د بی ای سید الطاف علي لیکنه د هند چاپ ۱۹۳۳ کال ۹۱-۱۱۲ مخونه.

(۳) د هند لنډ تاریخ، د سیدابوظفر ندوي لیکنه، د هند چاپ ۱۹۳٤ کال، ۱۸٤ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې افغان و انګریز «که څه هم په ناسیده توګه» د جګړې پر ډګر مخامخ شول. جټانو او راجپوتانو هم د مرهټیانو خوا ونیوه، په پای کې دغه بې پایه اوردو د ۱۱۷۳ کال پر وروستیو د ډیلي سیمې ته ورګډ شو. د جټانو له سیمې نه د تیریدو په ترځ کې غازي الدین او د جټانو مشر سورجمل د «سداشیوبهاو» هرکلي ته وروړتل او ډیلي ته ورسره لاړل، خو داځل د غو دوارو له احمدشاه سره د مخامخېدو متره نه لرله، د افغان له بري او غچ اخیستنې نه یې کلکه ویره وه، همدا ویره یې د مرهټیانو له بري نه د مرستې د نه کولو لامله هم لرله، ځکه نو دواړه په ځیر مخکې تلل او د غوڅې پریکړې لپاره یې لارې لټولې.

په هر دول، د جمنا اوبه چې د برسات (اوربښت) له امله جګې شوې وې، اوس د افغانو مرهټې اوردوګانو د مخامخېدو خنډ وې.

سداشیوبهاو د ډیلي ښار ورچنې اده جوړه کړه او د ابراهیم ګاردي، جنګوزاو، او هولکر لښکرو د ذی الحجې پر (۹) د پلازمېنې دېوالې جګړه ونښلوله. د یعقوب علي خان افغاني افسران ساتنې ته راپور ته شول، خو د دښمن د پروالي تر دوو ورځو پرغلونو او توپ ډزو وروسته ځانسپارنې ته اړ ویست. یعقوب علي خان د هغې وینا له مخې چې له مرهټیانو سره یې کړې وه، بې ځنډه په بېړۍ له جمنا را پوربووت او د احمدشاه چاونۍ ته راغی. غازي الدین وسرج مل د پام له مخې په دې جګړه کې ورګډ نه شول او وروسته تر هغې چې سداشیوبهاو د ذیحجې پر (۱۹) ډیلي ته ورننووت پر تالا یې لاس پورې کړ: د «ځانګري دېوان» سپینزرې چت یې راوسپېره او د شیخ نظام اولیا، قدمګاه، او محمدشاه هندي د زیارتو سپینزرې لوښې یې ویلې کړل.

سورجمل و غازي الدین داسې لارجوړه کړه چې د سدا شیوبهاو په خوښه د سریو او لوښیو د برابرولو په نامه د جټانو سیمې ته لاړل، خو بیا د مرهټیانو اوردو ته راستانه نه شول سره له دې، په پای کې سورجمل د افغان نجیب الدوله له لاسه د جګړې په ترځ کې ووژل شو او خپل ځای یې زوی جواهر سنګ ته پرېښوو.

سداشیوبهاو د نوي ۱۱۷۴ کال د دویمې میاشتې (صفر) په پای کې له ډیلي نه ووت او ښار یې «ناروشنکر برهمن» ته وسپاره. سدا شیوبهاو غوره وګڼله چې له احمدشاه سره تر مخامخېدو وړاندې د ډیلي په (۶۰) میلې کې «د ګنجپورې» پوځې کلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونیسي، له همدې امله« قطب دري » خواته وخوځېد، دا پوځي کلاد هماغه زرور افسر عبدالصمد خان ممن زی تر لاس لاندې، د یوه افغاني لښکر چاونۍ وه.

عبدالصمد خان د سرهند په جګړه کې تر یرغلمېدو او پرمرهټیانو باندې د احمدشاه ترلومړي بري وروسته د دښمن له لاسه خوشې او اوس د ګنجپورې چاونۍ کوماندان و چې د جمنا ښي لوري ته يې د افغان پوځي منځي ساتنه کوله. د سیدا شیوبهاو اوردو د تورسهل غونډې راشپوه شو او د ربیع الاول پر (۷) د عبدالصمد خان او د هغه د مرستیال قطب الدین خان افغان روهیله له کلک ټینګار سره مخامخ شو. د مرهټیانو توپونو د کلا برجونه ټینګ وویشتل او پلې يې ورننوتل، ښکاره ده چې عبدالصمد خان له خپلې ډلې سره د زړګونو دښمنو ترمنځ ولوېد او تر وروستي جنګیالي پورې يې د لاس ولستوني په جګړه کې ووژل شول. د عبدالصمد پرځای يې زوی« فیض طلب » د احمد شاه له خوا د پلار ځای ونیو.

احمدشاه چې د ګنجپورې خواته د مرهټیانو د اوردو د راتګ واورېدل، ژرېې د لوی لښکر د خوځېدو لارښوونه وکړه، همدا چې د جمنا غاړې ته ورسېد، پوه شو چې عبدالصمد خان وژل شوی او ګنجپوره د دښمن لاس ته ورغلې ده، سره له دې چې د پشکال ورځې پاتې او سیند لارنه ورکوله، بیا هم په پوځي هوډ له تولو سپرو کنډکونو سره پر اوبو ورګډ شو، او د ربیع الاول پر (۱۸) د « باګپت » په سیمه کې له سینده تېر شو، وریسې یو زرو څلور سوه پیلان د توپنو ، جګړه یزو زېرمو او پلیو ډلو پر لېږدلو لګیا شول. سره له دې چې مرهټیان د جمنا له اوچتوالي ډاډه وو، خو بیا يې هم د سیند ښي اړخ ته څارونکې ډلې لرلې، احمدشاه چې له جمنا نه تېرېده د دوی له خوا ډزې پرې وشوې او د خیبر د دوو زرو سرتېرو مشر احمدخان خیبري له یو شمېر نورو سره ووژل شو او یو شمېر هم په اوبو کې ډوب شول. خو احمدشاه بې ډیل وځنډه مخ پر ګنجپوره روان شو.

مرهټیانو چې د احمدشاه راتګ واورېد، د پاني پټ خواته پرشا شول ځکه چې د هغه ځای ارتوالی د پوځي خوځښتونو ورو. سربېره پر دې مرهټیانو غوښتل چې له احمدشاه سره تر جګړې د مخه په هغه سېمخلې چینه کې چې له پاني پټ نه اخوا د سرهند پر لار ده مذهبي لمانځ وکړي، احمدشاه هم پردوی پسې وخوځېد او ترهغې چې پاني پټ ته رسېده، دښمن مورچلونه کېندلي او ټینګ کړي وو. د مرهټیانو مورچلې د پاني پټ د ګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمالي اړخ ته ځای پرځای او پېنځه ویشت زره مخکښ سرتېري يې د « سنبالک » سرای په خوميلی کې تيارسې وو.

احمدشاه د دښمن د چمتووالي تر برسېرولو وروسته، د کندهار پوځي کوماندان « شاه پسند خان » ته چې د عبدالکريم په وينا ښکلی او غښتلی زلمی و ، په خندا وويل:

« هو ، شاه پسنده! ننی قراولي جګړه ستا په برخه رسېدلې ، و به وينم چې څه کوې؟ »

شاه پسند له يوه پېنځه زريز لښکر سره د سنبالک پر سرای ورغی؛ مرهټي ساتونکي يې مخې ته راپورته شول او شاه پسند پر يرغليزه جګړه بوخت شو. ورغ لا پای ته رسېدلې نه وه چې مرهټيان مات او ووژل شول او شاه پسند په راستنېدو کې خپل سپاره په داسې ډول د احمدشاه له مخې تېرول چې هر يوه د دښمن يوه خولی په لاس کې نيولې وه.

احمدشاه وړاندې لاړ او خپل اوردو يې داسې ور ځای ته ورکښته کړ چې هلته په آسانی سره د دښمن لاس نه وررسېده. دا ورځ چې احمدشاه د پانې پټ پر ډګر په شپږ ميله واټن کې د مرهټيانو پر وړاندې لښکر ځای پرځای کړ، د ۱۱۷۴ کال د ربيع الاول (۲۱) وه، ترډې وروسته د جګړې تر پايه دواړه دښمن اوردوګان نېږدې درې مياشتې سره نښتي وو.

ددې مودې په لړ کې د احمدشاه جګړيزه وړتيا څرګندېږي، احمدشاه له شپېتو زرو پليو او سپرو، توپونو او يو زرو څلورو سوو پيلانو سره غوښتل چې په يوه لرې هېواد کې پر يوه درې سوه او څلوېښت زريز اوردو، ګڼو توپونو او څو زرو پيلانو بريالی شي.

احمدشاه په دې جګړه کې پر ته له هغه څه چې لرل يې، له يوې خوا يې هم د مرستې هيله نه وه او ځان يې په پردي هيواد کې ليده، خو دښمن په خپل هېواد کې جنګېده چې له پانې پټه يې د هندوستان تر سهيلي بريدونو پورې اړيک کرښې غځېدلې وې.

احمدشاه پرېکړه وکړه چې د دښمن د ستر اوردو اړيک کرښې له هرې خوانه د يوې لوېې د برش ميلي کړی په منځ کې غوځې کړي، د دغه هوډ له پاره يې له خپلو برسېروونکيو او ځريو ډلو څخه کار واخيست، لکه څه رنګه چې ليدل کېږي د احمدشاه د ځريو لړی او هڅې د ستايلو وړ دي، ځکه چې هغه د سېمې په منځ کې د دښمنې تول

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوځښتونه او د باندې د هغه اړیکلارې، ځواکونه او مرستندویې زیرمې ځانته برسېره او ځرګندي کړې او بې ځنډه یې د سپرو دلو په مرسته چې په پرله پسې او شنلې توګه ګرځېدې؛ له منځه وړې دي. احمدشاه وکړای شول تولې هغه لارې چې د مرهټیانو اردو ته خواړه او وابښه پرې راوړل کېدل د رسالې دلو په مرسته وڅارې، ان د دغو لارو یوه ارزښتناکه هغه یې چې د مرهټیانو د اردو شاته غځېدلې وه او د شمال له خوا د سرهند د هندوانو یوه مشر او د افغانانو کلک دښمن «آلاجیت» وابښه او خواړه پرې راوړل هم وتړله. همداراز د احمدشاه د سپرو دلو له خوا د دهلې د پیسو خوندیینه چې مرهټیانو غوښتل پاني پت ته یې یوسي د لارې په اوږدو کې برسېره او ونیول شوه او ټول ساتونکي یې ووژل شول.

مرهټیانو غوښتل چې کوماندان «ګوبند پندت» له لسو زرو سپرو سره له جمنا نه اخوا ولېږي او پر اوژده او روهیلکند» د شجاع الدوله، نجیب الدوله او نورو افغاني روهیله سردارانو تاتوبې » یرغل وکړي او د نوموړیو سردارانو اروا تر اغېز لاندې راولي چې د احمدشاه په اردو کې یې خدمت کاوه، نوموړي کوماندان لا د دهلې په اتلس میلۍ «جلال آباد » کې کور وسم شوی نه و چې د احمدشاه پنځه زره سپاره د عطاګي خان کندهاري په مشرۍ د شپې په تیاره کې پرې ورشېوه شول او یو یې هم ژوندي پرې نه ښوو. سهار یې په پاني پت کې د «ګوبند پنډت» سر له تولو لوښیو سره احمدشاه ته راورساوه، په دې توګه د احمدشاه پوځي چارو د مرهټیانو لوی اردو په دار کې واچاوه.

مرهټیانو د سنبالک تر مخکښې قراول پورې یو ځل بیا د ربیع الاول پر (۲۸) د «داړې » جګړه پیل کړه خو په دغه وراندې تګ کې د سپاه سالار جانخان د سپرو له خوا چې ځانونه یې پت کړي وو، له یوه اړخه ښه پاسته شول او د ګڼو مړیو تر پرې ښوولو وروسته تر خپلو مورچلو پورې په منډه وتښتېدل. د ابراهیم خان ګاردي وړور فتح خان چې پر افغان کین اړخ یې ناڅاپي یرغل راوړی و، کلکه ماتې وخوړه او خپله ټوله وسله یې بایلله، تر دې وروسته مرهټیانو پر مخښتګ ته زړه ښه نه کړ او د دوې د اردو پر بهلا بهلو برخو د افغاني ټولیو ناڅاپي بریدونو خورا ډېر تاوان وراړاوه. عبدالکریم د دغو یرغلونو یوه بېلګه داسې را اخلي چې هره ورځ به یوه افغاني دله د دښمن مورچلو ته ورننوته او تر خونړۍ جګړې او ټکر وروسته به خپل اردو ته راستنېده، په دغه ترځ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

به ډېر ژوبل و ټپيان شول او له سرونو او مخونو نه به يې وينې بهېدې، خو ټولو به په خندا افغاني سندرې ويلې او نڅا به يې کوله، دغې پښتنې هندي نواب شجاع الدوله و بوګناوه او په ليدو يې سرتر پايه هېښ پاتې و.

په هر ډول، اوږده ځنډ دواړه خواوې ستړې او د لانجې غوڅولو ته چمتو کړې، په ځانګړې توګه مرهټيان چې د لارو د بنديدو له امله خواړه او نور شيان ورته نه راتلل، همدا وه چې د (١١٧٤) کال د جمادي الاخر پر (٦) د ١٧٦١ د جولای پر (١٦) ټول افغاني او مرهټي ځواکونه د جګړې ډګر ته راووتل او د سهار له خوا دا جګړه چې د هند په تاريخ کې سارې نه لري پيل شوه. د مرهټيانو ښي اړخي لښکر د مرهټيانو د پاچا د زوي «بهادر وسواس راو» ترمشرۍ لاندې مخ پر خوځېدو و او «سداشيو بهاو» د منځ ځواک افسر ګڼل کېده. د مرهټيانو د يرغليز ځواک لومړۍ کرښې د دوزرو او څلورسوو پيل سپرو او د ابراهيم خان ترمشرۍ لاندې د څلوېښت زريز مسلمان ګاردي لښکر تر شا د سبل غونډې راټولې شوې، چمتو توپونو يې هم پرله پسې اور ورونه پيل کړه، د مرهټيانو لښکر په خورا بشپړ تابه او چټکۍ مخکې راتلو، احمدشاه د ډګر پر يوه جګ ځای ناست و؛ د جګړې ټول خوځښتونه يې څارل او د افغاني اوردو بې جوکې ځايونه يې د شا له خوا پياوړي کول. د احمدشاه لوی وزير شاه ولي خان له دوولسو شاهي زغره والو (کرښه ماتوونکي زلمي) سره، بدرګې ته ولاړو، افغاني دواړه خواوې د سپاه سالار جانخان و امير لښکر شاه پسند خان تر لارښوونه لاندې مخکې تلې، په مخکېنيو کرښو کې د نجيب الدوله او نورو افغاني مشرانو ترلاس لاندې روهيله افغاني ډلې او د نواب شجاع الدوله بهادر ډله وه، د احمدشاه درانه توپونه هم د دښمن د غبرګ ځواک پر وړاندې د افغان وسله وال پوځ د ډاډ ټکي و.

مرهټيان په بېړه راوړاندې شول او د روهيليانو يرغليزې ډلې د مرګ ژوبلې په زغملو او تمبدو اړ شوې. نجيب الدوله سردار عنايت خان له خپلو لسو زرو سرتېرو سره د مرهټي لښکرو په منځ کې کلابند او عطاګۍ خان کندهاری له خپل پنځه زريز لښکر سره پوېناشو. دا مهال نواب شجاع الدوله له خپلو لسو زرو جنګياليو سره کلک يرغل وکړ، سره له دې چې لا تر اوسه افغاني ښی اړخ پر خپل ځای وخو د احمدشاه کيڼ اړخ د دښمن د ډېروالي او نه تمبدونکي پرمختګ له کبله بې جوکې او له منځه تګ ته نږدې وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرهټیان پرخپل بري بشپړ ویسا وو او لړ شیبې یې برلاسي ته پاتې وې. احمدشاه چې دا هرڅه لیدل دد ښمن له دغه ګواښن پرمختګه یې زړه ونه غورځاوه او د مخنیوي له پاره یې شاهي زغره والو ډلو ته چې وروستۍ نوی ځواک او د ټول افغان پوځ پیاوړی کوونکی ګڼل کېده د مرهټیانو پر لښکر د یرغل بولنه ورکړه، دا هغه وروستۍ شېبې وې چې تېرېدې او د دواړو خواوو د ژوند و مرګ برخلیک تاکل کېده.

احمدشاهي ډلو لکه څنګه چې هیله کېده، د مرهټیانو د لښکر مخه ونیوه او بریالۍ شوې چې منځ یې تر کلک اور لاندې ونیسي. په دې ډول چې لومړی یو زړیز کنډک د احمدشاه له خوا دد ښمن د لښکر پرمنځ غورځنګ و یرغل ته واستول شو او مخته لاړ، همدا چې له ستر ګولړي شو، دویم کنډک وروليږل شو، په همدې توګه دوولس کنډکونه یو پر بل پسې لاړل، همدا چې لومړی کنډک خپل اوربل وکړ او لا یې بیا توپکونه ډک کړي نه وو، دویم کنډک راورسېد او اوربل یې وکړ، همداسې دوولس واړه کنډکونه راغلل او یو ځای یې تر اور لاندې ونیو، ددغه پرله پسې اور له امله د مرهټیانو لښکر مشر شاهزی «بسواس راو» مړ او مله افسران یې تار و مار شول، ځکه د دښمن د ښې لاس ټولې کرښې ولړزېدې. دې پېښې د ځو شېبو په ترڅ کې دد ښمن نیم بریالی اوردو شاتګ ته اړ ویست. افغاني توپونو هم چې لا د مخه یې د جګړه یزو پیلاتو کرښې او د مرهټیانو غوره منځي تر اور لاندې نیولي وو او س یې د ژوبلو پیلاتو په ستنولو او تېښته کې او د مرهټیانو د جبهې په شاتنیو کرښو کې د بلوا جوړولو له امله، له افغاني یرغلیزو ډلو سره ښه مرسته وکړه. دا مهال افغان اوردو په لوی یرغل دد ښمن کرښو ته ورننوت او د اورنیو وسلو جګړې خپل ځای غوځوونکیو وسلو او لاس لستوني جګړې ته پرېښوو. ځو ګېنټې د پانیپت په خونړۍ او پرغز جنه سیمه کې د لمر تر ځلاندو وړانګو لاندې د تورو او چاړو له برېښنا او د وینو له سېل پرته بل څه نه لیدل کېدل، نیوونکي او نیول شوي، بریالي او ماتې خوړلي بې وینا او موسکا په ډاروتکې چوپتیا پر دغه ډګر د ژوند و مرګ له پاره، نه د بري له پاره؛ جنګېدل، ددې ګراني سوبې او بري جایزه د هندوستان ځلاند تاج و پلاز و چې په پای کې د دغه تاریخي ورځ د مرهټیانو په نه راستنېدونکې ماتې بشپړ شوه او د هندي او انګریزي مورخانو د وینا له مخې پانیپت ډګر د دښمن په دوو سوو زرو مړیو پټ شو. [1] د مرهټیانو پاتېشوني هم د افغاني

---

(۱) ابوظفر ندوي، ۱۸٤ مخ او د هند تاریخ. د مارسېډن لیکنه، د لندن چاپ، ۱۹۱۰ کال، ۱۳٦ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لښکرو له خوا تر ځلوريښتو ميلوپوري وځارل او ووژل شول او د مرهټيانو له دوو ، دريو نوميالو ، لکه: «هولکر » «شمشيرراو » او « ماجي سنديا » پرته بل څوک ژوندي پاتې نه شو ، مرتضي حسين وايي: نور نو تر ډېرو کلونو پورې مرهټيانو په ټول« ډکن » کې ونه شو کړى چې داسې لښکر جوړ کړي ، يوازې څو کاله وروسته د مرهټيانو مشرانو په ډېر کړاو ايله پنځوس زريز اوردو جوړ کړای شو.

دا د د پانيپت جګړه د افغان په تاريخي برې پای ته ورسېده او احمدشاه د جګړې دا تل په توګه د تاريخ پرمخ راځرګند شو.

د پانيپت جګړې ولجې ډېرې وې ، د پيسو پرخونديينو سربېره پنځوس زره آسونه ، دوه سوه زره غوايه ، پېنځه سوه پيلان و څو زره اوښان د احمدشاه لاس ته ورغلل. په دې جګړه کې په منځني شمېر هر افغان جنګيالي د دښمن له پېنځو سرتېريو سره جنګېدلی ، هر افغان د مخامخ لوري درې تنه وژلي او هرو دريو افغانانو يو دښمن يرغمل نيولی دی ، خو د افغانانو مر ګ ژوبله دومره لږه وه چې هيڅ مؤرخ يې ليکلو ته پام کړی نه دی ، کېدای شي چې لسو زرو ته به نه رسېده.

له دوو ويشتو زرو يرغملو څخه يوازې ابراهيم کاردي چې مسلمان او د اسلام دښمنو ؛ ووژل شو ، پاتې نور وبښل شول.

احمدشاه تر جګړې وروسته ډيلي ته راغی او دا چې کړنلار يې د هند د اوسني بې جوكې حکومت پياوړول وه ، نه د هغه نيول او خپلول ، نو د هندوستان سلطنت يې د دويم عالمګير زوی غازي پاچاه « ابوالمظفر جلال الدين عالي ګهرشاه عالم » ته چې په خپله په بنګاله کې و ، ورياوبابسه او زوی يې « ميرزا جوان بخت » د سلطنت نايب وټاکنه . د هندوستان سياسي او اداري چارې يې د هند د وزارت په رتبه او د « فرزندخان و هند رستم » په بلنامه « نواب شجاع الدوله بهادر » ته وسپارلې او پوځي چارې يې د هندوستان سپاه سالار « نواب نجيب الدوله بهادر افغان » ته پرېښوولې.

اوس احمدشاه له يوه ستر کاره وزګار شوی و ، هماغه کار چې ډېرې خبرې پرې شوې ، ځکه چې احمدشاه د کړاو په ګاللو ، د افغان زلميو د وينو په بلهاری او د هندوستان دولت د ګواښناک دښمن پر وراندې د کېدونکې ماتې د بوږنوونکې پايلې له په پام کې نيولو سره د هندوستان ځلېدونکی تاج د مرهټيانو له لاسه اخيستی او ورپا يې پريوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناوره سر اېښې و. دا چې د دې جګړې ګټوره پایله د افغانستان پر ځای هندوستان ته ورسېده، نو دا ستره جګړه د احمدشاه له خورا بې ګټې کارونو څخه شمېرل کېږي، له بلې خوا چې هاغه مهال احمدشاه په هند کې د اروپایانو راتلونکي ګواښونه اټکلولای نه شول، ځکه نو د بنسټیزو چارو د نه ترسره کولو له امله ګرم نه ګڼل کېږي. (۱)

احمدشاه نور په هند کې ځنډېدلی نه شو، نو مخ پر شمال وخوځېد، دا ځل په پنجاب

(۱) د افغان احمدشاه تر زېږېدو (۲۳۱) کاله وړاندې پر ۹۰۴هـ=۱۴۹۸ زېږدي کال د «واسکو دیګاما» په نامه یوه پرتګالي ګرځندوی د «دماغه امید» له لارې د هندوستان لوری وپېژاند او لومړی ځل دده د ملت ګام دهندستان پر خاوره کېښوول شو، وروسته په هند کې د پرتګال اقتصادي ځانګې هم وغځېدې. په ۱۱-۱۲ پېړۍ کې (د احمدشاه ژوند مهال) دغارکیانو، پرانسویانو او انګرېزانو هم د پرتګالیانو لار ونیوه خو پرانسویان په هند کې ترخپلو سیالانو مخکې شول. انګرېزان د ملکې الیزابت پر مهال یوازې سوداګر وو او د هند په بندرونو کې یې د ختیځ هند د انګرېزي شرکتونو په نامه سوداګرې تړلنې پرانیستې. جهانګیر (۱۰۱۴-۱۰۳۷) د لومړي جارج په غوښتنه (۱۰۲۱هـ) د احمدآباد په «سورت» کې کمپنۍ ته د سوداګر خونې د جوړولو خوښه ورکړه.

اورنګزېب (۱۰۶۷-۱۱۱۸) د سورت و احمدآباد تر نیولو او د بمبیي تر ښار بندۍ وروسته کمپنۍ په کورنیو چارو کې نه لاس وهنې ته اړ کړه.

د افغان احمدشاه تر زېږېدو دوه کاله وړاندې کمپنۍ وکړای شول چې له محمدشاه (۱۱۳۱-۱۱۶۱) نه په ټول هندوستان کې د سوداګرۍ کولو خوښه ترلاسه کړي، له همدې نېټې نه کمپنۍ ترخپل اغېز لاندې سیمې پر دریو برخو: کلکته، مدراس و بمبیي ووېشلې او په هره یوه کې یې له یوې سلاکارې دلې سره یو مشر وټاکه. د کلکتې مشر «لارډ کلایو» د هند له نوابانو او راجاګانو څخه څومره چې کېده د سوداګرۍ او ګمرک واک ترلاسه کړ، تر دې وروسته د هند په کورنیو چارو کې ورو، ورور د کمپنۍ لاس غځېده.

په پانیپت کې د احمدشاه ترجګړې پینځه کاله وروسته (۱۱۷۹) د بنګال نواب دخپل مشرتابه واک د یوې ټاکلې کالنۍ تنخا پر ځای کمپنۍ ته ورکړ. شاه عالم هندي هم د کالنۍ درې نیم میلیوني تنخا په بدل کې کمپنۍ ته د «بنګال، بهار و اوریسه» پرېښوول؛ ومنل. احمدشاه چې په کندهار کې د ناروغۍ پر کټ پرېواته (۱۱۸۶) د اودې نواب شجاع الدوله چې د احمدشاه له خوا د هند پر صدارت ټاکل شوی و د لارډ کلایو له ځای ناستي «وارن هیسټینګس» څخه یې د کترا افغاني ولایتونه په یوولس نیم میلیونه روپۍ وپېرودل او نوموړي ځایونه یې د پوځي چلند له لارې تر وژلو او ړنګولو وروسته ونیول. پر ۱۷۸۹ کال د بریتانیا او پرانسې ترمنځ د «ورسای» تړون په هند کې د پرانسې د لاسوهنې مخه ونیوه، تر دې وروسته بریتانیا د هندوستان د لویو او ودانو سیمو، لکه: بنګال، بنارس، بهار، مدراس و بمبیي څښتنه شوه.

پر (۱۲۱۴) هـ کال کمپنۍ د «ټیپو» ترمړینې وروسته د میسور خاونده او نورې برخې یې پر ۱۲۳۳ کال ورپورې ونښلولې او له ۱۲۵۴ تر ۱۲۶۱ کال پورې ورو ورو د ستلج اخوا سیمې هم د کمپنۍ په شتمنیو کې راغلې، په پای کې د هند تر بلوا ۷۳-۱۲۷۴ وروسته کمپنۍ د بریتانیا پارلمان له خوا ړنګه او د ملکې ویکټوریا د فرمان له مخې د هندوستان سلطنت د بریتانیا د تاج و پلازیوه برخه شوه او ملکې د هند د امپراتریس بلنوم غوره کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د احمدشاه له ویرې هیڅ ونه ننګېدل شو دچې سیکان په تېره بلوا ګر به په دې سېمه کې پاتې وي، ځکه چې ټولو ناخوښیو ودانۍ پرې ایښې او په کونجونو کې پټ شوي وو، احمدشاه د دوي د چارو سمون ګاندې ته پرېښوو او چې لاهور ته راغی پنجاب حکومت یې «زین خان مومند» ته چې پوه سړی او جګړه لیدلی افسر و؛ ورکړ او په خپله سمدلاسه د پېښور و کابل پر لار کندهار ته لاړ. احمدشاه کندهار ته تر راتګ وروسته پلاز مېنې ته د نوي ښار د جوړولو په لټه کې شو، د ۱۱۷٤ کال په پای کې یې د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښوو او پر همدغه کال یې شاهزی تیور د هرات ولایت د نایب الحکومه په توګه وټاکه او ولیږه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور د پرشم څپرکی

نهم یون له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې

په پنجاب کې د سیکانو ګو ابنل (د شنې پانې جګړه)

کشمیر ته لښکر لېږل او د هغه سمون

سیکان د بر لانجه مار وو او د مرهتیانو له ماتې یې پند وانه خیست، څکه همدا چې احمدشاه یې له سره تېر شو، بیا زاتول شول او بلوایې پیل کړه. داخل یې د آدینه بېګ پرځای آرسیک «جیساسنګ» د مشر په توګه وټاکه، دا سړی د سرهند د یوه مشر «الاجیت» له خوا چې له افغانانو سره یې ژوره دښمني لرله پیاوړی کېده، وروستی یاد شوی هماغه سړی دی چې د پانیپټ په جګړه کې یې له مرهتیانو سره د خواړو او وابښو ارزښتنا که مرسته کوله.

سیک مشرانو پرېکړه کړې وه چې په پنجاب کې سیکي دولت جوړ او پرېښوودروي، د «رنجیت ظفرنامې» لیکوال «امرنات» د خپل ستایلي په غوړمالي کې هڅه کوي چې د رنجیت د نیکه «چهرت سنګ» نوم په ناوړه توګه د دغه پاڅون د مشرانو په لیکه کې د تاریخ د اتل په توګه وښيي.[1]

سیکان د بلوا پر تلپاتې منځي «امرتسر» سرېږه، د ستلج پورې غاړه او د سرهند

(۱) ظفرنامه، ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ډګرونو هم راټول شوي وو چې وينا وو يې د کشمير پرهم مذهبانو هم اغېز وښيند. سيک وسله والو پرګنو چې له افغاني ساتونکيو نه لاهور ونيو او نايب الحکومه زين خان يې په «کوټ» پانډه کې کلابند کړی و، د کشمير سيکانو ناپلوي وګړي هم په خپلو موخو کې ګډ او پر سېمه يز حکومت يې يرغل وکړ. دامهال (۱۱۷۵) کال د پنجاب و کشمير ټول لوی منځي د بلواګرو لاس ته ورغلي وو.

د سيکانو ګواښل له پخوا رهيسې د احمدشاه په پام کې وو، همدا چې د بلوا غږيې واورېد، د تيارسۍ لارښوونه يې وکړه.

هاغه مهال چې احمدشاه لاهورته ورسېد د (۱۱۷۵) کال لومړی نيمايي پای ته نږدې و، دا مهال د سيکانو د غونډې ځای امرتسر او وسله وال ځواک يې په «چنداله» او «کوب» کې له افغاني افسرانو سره پرد ډېوالي جګړه بوخت و. احمدشاه پرېکړه وکړه چې د سيکانو پر منځي ناڅاپي کلک يرغل وکړي، نو ددې له پاره چې دده د يرغل په ترڅ کې افغاني هندي سرتېريو ته تاوان ونه رسېږي «ځکه چې هغوی هندي کالي اغوستل او په سختۍ يې له سيکانو سره توپير کېده» نو د ځانګړي منځوي په لاس يې افغاني افسرانو ته لارښوونه وکړه چې د دوی وګړي او هندي سرتېري دې په خولی او پګړۍ کې يوه، يوه شنه پاڼه وتومبي چې يرغليز ځواکونه يې له بلواګرو سره توپير کړای شي، په دې توګه احمدشاه ناڅاپ پر سيکانو تينګ يرغل وروړ او کلک تاوان يې وروست، تېښتېدليو هڅه وکړه چې سرهند ته پرشا شي، خو احمدشاه پرېکړه کړې وه چې کار يې يو مخيز کړي، نو له ستلجه په تېرېدو سرهند ته ورانديې شو و په ٤٨ ګېنټيو کې يې ۱۳۵ ميله لار ووهله. سيکان د يوې ډلې په توګه د ورستي جوارۍ له پاره چمتو شول، احمدشاه لار ورنه کړه او درجب پر يوولسمه يې بريد پرې وکړ، د سيکانو اويا زرېز پلي او سپاره لښکر پېنځه ويشت زره مړي ورکړل او پاتې وتښتېدل. تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و بيا سيکانو د بلوا ځواک ومتره و نه مونده او دې ستغې جګړې ته يې «راګلوګارا - بې شمېره وژنه» ويل.

احمدشاه د هندوستان سپاه سالار نجيب الدوله راوغوښت او ددې سېمې د سمون ساتلو له پاره يې لارښوونه ورته وکړه او بشپړ واک يې ورکړ، همدا راز يې د پټيالې او سرهند حکومت يوه ځان پلوي سيک ته ورکړ او ويې غوښتل چې د دغه سياست له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلواګرو څواکونو ترمنځ د دوی راولي او د نورو سیکانو د زړونو په لاس ته راوړ نه د پنجاب سمون وساتي.

دا بختور وغوره شوی سیک هماغه «امیرسنګ» نومی و چې څو کاله یې له وزیر شاه ولیخان سره خدمت کړی او افغاني روزنه یې لیدلې وه، ترهغې چې نوموړی ژوندی و له رهبنتینولی یې لاس وانه خیستان چې په لیکونو کې به یې د لاسلیک په ترڅ کې خپل نوم «امیرسنګ بامیزی» «د شاه ولي د تیره اړوند» لیکه.

په هر ډول، احمدشاه له سرهنده لاهور ته راستون شو: د پنجاب چارو بنستیز سمون ته ځیر شو او هغه پوځي لښکر چې مخکې د نورالدین خان ترمشرۍ لاندې کشمیر نیولو ته لیږل شوی و، پر (۱۱۷۵) کال یې کشمیر بېرته له بلواګرو نه ونیو او اوس نورالدین حکومت پرې کاوه.

احمدشاه د (۱۱۷۶) کال پاتې ورځې هم په پنجاب کې دد غه سترولایت د چارو پر سمون او د سیکانو پر ګوابنلو بوخت و. وروسته له هغې چې د چارو له بهیره ډاډمن شو، د نوموړي ولایت حکومت یې هماغه زین خان ته ورکړ او په خپله پر (۱۱۷۷) کال کندهار ته راوګرځېد. تر دې وروسته بیا احمدشاه پنجاب ونه لید او دا په ختیزو ولایتو کې دده وروستی یون ګڼل کېږي.

ځینو مؤرخینو د مرهټیانو ترجګړې وروسته له ۱۱۷۵ کال تر ۱۱۸۲ کال پورې دوه ځلې پنجاب ته د احمدشاه تګ پرګوته کړی دي، خو له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې دد غه یانه د یوځل تګ کلو په اړه د غلام حسین خبره رښتیني ګڼل کېږي[1] ځکه چې نوموړی مورخ د احمدشاه هممهالی او د پانیپټ ترجګړې وراندې په ډهلي کې و.

احمدشاه کندهار ته د راستنېدو په بهیر کې د یانه کړښه له ملتانه اسماعیل خان د برې ته وتاکله، له هغه ځایه ګومل درې ته راغی او غزني ته ننووت. داځل دی د کلکې تودوخې له امله ناروغ شو او پرمخ یې داني راوختې، یو شمېر سرتېري یې هم په لار کې د ډېرې تودوخې له امله مړه شول، سره له دې هم احمدشاه کندهار ته راورسېد او تر ۱۱۸۳ کال پورې په پلازمېنه کې د حکومت پر چارو بوخت و.

---

(۱) «سیرالمتاخرین» تاریخ، د غلام حسین لیکنه، د هند د نولکشور چاپ، دریم توک، ۹۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځه د یرشم څپرکی

د (۱۱۸۱) کال لښکر لیږنې

د شمالي ولایتونو سمون، د افغانستان و بخارا برید تیاکنه

له څه مودې راهیسې د باختر و تخارستان «مزار و کتغن» ولایتونو ځینې برخې د بخارا د پاچاه عبدالعزیز په نامه بلوا ته هڅول کېدې. نوموړی د بخارا د سلطنتي کورنۍ (جنیدیه کورنۍ) وروستی غړی و چې د بوې خپلچارې او ځان خوښې دلې له لاسه یې ماتې خوړلې وه. دا سړې د نوغې مغولو د «مانغیت» له څانګې څخه وو چې د «کبچاک» له بېدیا څخه د بخارا جنیدې پاچاهانو ته راغلې او وزارت یې موندلی و، په پای کې دوی هم هماغه لویه چې له «شیبانیانو» سره یې بایللې وه له «جنیدیانو» سره یې هم بایلله. عبدالعزیز د بخارا تش په نامه پاچاه و اود افغانستان په شمال کې دا لومې د مانغیتیانو له خوا د عبدالعزیز په نامه غځول کېدې.

احمدشاه د شمالي ولایتونو د چارو د سمون له پاره پر ۱۱۸۱ کال وزیر شاه ولیخان له شپږو زرو سپرو سره ولیږه، ځکه چې نوموړی له پخوانه د شمالي سیمو په چارو پوهېده، دی چې بلخ ته ورسېد او چارې یې وکتې، د بخارا یانو پرجګړه یز چمتووالي وپوهېد او له افغاني بریدونو نه د بخارا لورې ته تېر شو، سره له دې چې بخارا یانو په «کرشي» کې د جګړې چمتووالی نیولی و، خو د سولې له لارې یې روغې جوړې ته غاړه کېښوده. د افغانستان دولت چې د افغاني سیمو له سمون پر ته یې له آمو نه اخوا لاس نه غځاوه، نو ځکه افغاني وزیر هغه تړون چې د دواړو هېوادو ترمنځ یې آمو سیند برید تیاکه؛ ومانه او په خپله له بلخه بدخشان ته لاړ. د ۱۱۸۲ کال په پسرلي کې د کتغن و بدخشان تر سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته ورسېد. داځل شاه ولیخان د حضرت محمد (ص) سپېڅلې خرقه هم د بدخشانه فیض آباد ښاره کندهار ته راوړه چې تر ننه شته او د دغه ښار د مانیزو برکتونو د لامل په توګه ګڼل کېږي. (۱) «د یارلسم انځور کتلی شئ»

(۱) حضرت محمد «ص» ته د دې سپېڅلې خرقې اړوند والی ببله څرنه غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

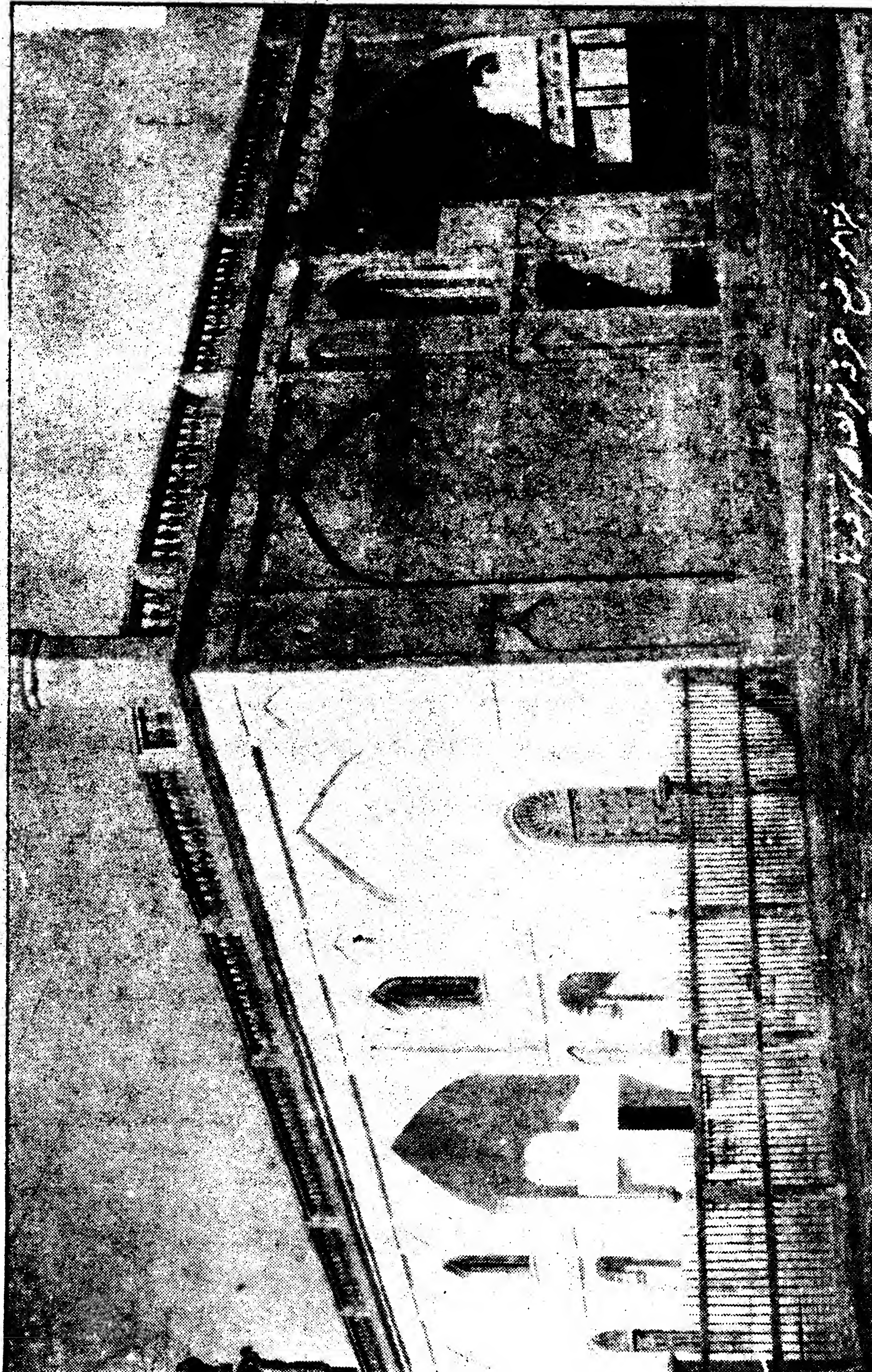

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ د پرشم څپرکی

لسم یون (۱۱۸۳) کال

د خوراسان ولایت سمون

په خوراسان ولایت کې د احمدشاه نایب الحکومه شاه رخ له څه مودې راهیسې دخپل مشر زلمی زوی میرزا نصرالله تر اغیز لاندې راغلی و، نصرالله د پلار له ړوندوالي څخه ناوړه ګټه واخیسته؛ یوځل پر (۱۱۸۱) کال د زند د کریم خان دربار ته د مرستې غوښتلو له پاره ورغلی و او بیا یې پر ۱۱۸۲ کال له کوردانو او نورو نه د پوځې ځواک د جوړلو تابیا کړې وه او غوښتل یې چې په خپله خپلواک حکمران شي. د تون و تبس حاکم علیمردان هم داسې خوب لیدلی واحمدشاه د دغو خپلسریو د مخنیوي له پاره پر ۱۱۸۳ کال د کندهار له اوردو سره وخوځېد او له هرات ښاره د جام و لنګر پر لار د ولایت منځي « مشهد » ته وراندې شو، نصرالله په « کوچان » کې له کوردانو نه د لښکر پر جوړولو لګیا شو او غوښتل یې چې د موخې د بشپړاوي له پاره په خپله کوردستان ته لاړ شي.

خو چې د ولایت له سر بریده یې د احمدشاه د راتېرېدو خبر واورېد په بېړه مشهد ته راستون شو، د شاه رخ دویم زوی میرزا نادر چې هوښیار زلمی او پلار ته ګران و د هغه تاو له امله چې مشر ورور یې تل له ده سره د پلار د ځای ناستي له کبله لاره، مشهد پرېښودو ته اړ شو، ده غوښتل چې د پارس له پاچاه کریم خان نه د مرستې غوښتلو په نامه څو ورځې د خپل ورور د واک له سیمې څخه لرې اوسي، خو د تون و تبس حاکم علیمردان وکړی شول چې هغه د لارې په اوږدو کې څو ورځې د مېلمه په نامه له ځان سره وساتي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

علیمردان هیله لرله چې میرزا نادر د خپلو ځای غوښتونکیو موخو له پاره لوښی کړي.

احمدشاه چې مشهد ته ورنېژدې شو اود جلوالي سمبه یې چې پر ۱۱۶۷ کال یې لښکر مېشت کړي وه بیا چاونې کړه، شاهرخ و نه کړای شول چې د زوی له خوښې پرته د خپل پاچاه هرکلي او درناوی پرځای کړي. نصرالله هم د مشهد وروڼه وتړل او ځان یې کلابند کړ. احمدشاه د یوالي جګړه پیل کړه، نصرالله د برزر پوه شو چې د پرګنو او پلار له خوښې پرته د یوه لوی پاچاه پر وړاندې سپین سترګي نه شي کړای، نوژر ځانسپارنې ته اړ شو.

د مشهد مشران احمدشاه ته راغلل او د نصرالله بښنه یې وغوښته، شاهرخ هم د نصرالله بښنه وړاندې کړه او خپله لور «ګوهرشاد» یې شاهزې تیمور ته ورکړه. میرزا نصرالله خپل نومیالی او بیساري سور رنګی آس چې «غریب» نومېده او پهنځلس زره روپۍ بیه یې وه احمدشاه ته ډالۍ کړ. د شاهزې تیمور دواده دود د احمدشاه په اوردو او مشهد ښار کې ترسره شو او نصرالله د احمدشاه له خوا «فرزند خان» بلنوم تر لاسه کړ.

دا مهال سپاه سالار سردار جانخان چې له اتو زرو سرتېریو او د بلوچستان نایب الحکومه سردار نصیرخان چې له شپږزرو سپرو بلوچو سره مخکې د احمدشاه له خوا د تون و تبس د سیمو د سمون او د هغه ځای د حاکم علیمردان د غور تاوونې له پاره لیږل شوي وو د تون و تبس، ګلستانه، سلطان آباد او نورو تر سمونې او په کاخک کې د علیمردان او اتو سوو بلواګرو تر وژلو وروسته د مشهد لوېې چاونې ته راستانه شول.

احمدشاه د مشهد ولایت تر سمون وروسته، د خپل پخواني چلند له مخې، یوځل بیا شاه رخ د خوراسان ولایت نایب الحکومه وټاکه[1] او د هغه بل زوی یزدان بخش یې د یرغمل په توګه له ځان سره روان کړ او په خپله چې د پارس هېوادونو د نیولو هیله یې نه لرله د (۱۱۸٤) د صفر پر (۸) یې کندهار ته د ستنېدو پرېکړه وکړه او سمدلاسه د هرات له لارې ورغی.

(۱) احمدشاه د خوراسان پر دویم یانه (۱۱۶۷) نورمحمد خان پښتون د شاه رخ نایب وټاکه خو څه موده وروسته یې راوغوښت او پرځای یې امیرخان ولیږه. بیا شاه رخ فریدون ګرجی په دغه نامه ومانه. میرزا نصرالله چې رالوی شو فریدون یې وواژه او په خپله یې د هغه چارې واخیستې. نصرالله خان زړور خو ځان خوښی زلمی و، ځکه یې پلار د برزر ترې وخوړېد او خپل دویم زوی میرزا نادر یې د هغه پرځای وټاکه، څه موده ددوو وروڼو ترمنځ په شخړو کې تېره شوه. نصرالله د تیمور شاه مهال پر لوړبو پرته له دې چې د افغانستان دربار ته راشي پر (۱۱۸۸) کال یې له حسن علیخان کاجار نه مرسته وغوښته خو بریالی نه شو، بیا په شیراز کې د پارس پاچاه کریم خان زند ته ورغی او تر (۱۱۹۳) پورې هلته پاتې شو، وروسته اصفهان ته لاړ؛ شیراز ته ستون شو؛ مشهد ته راغی او له وروړ سره یې جګړه وکړه دا ځل یې تر یوه کاله د پلار نیابت لاس ته راوړ، له ۱۱۹۸ کال وروسته یې بیا څرک نه لګېږي خو میرزا نادر مشهد ته د احمدشاه تر دوهیم یانه او له نصرالله نه د پلار تر خوږېدو وروسته، څه موده د شاه رخ نایب و، خو چې له وروړ ----->

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و بیا چېرته نه لاړ ، ځکه چې جوکه یې تیتېده اود تګ له پاره یې غوره لامل هم نه و.

----- >> سره یې په جګړه کې ماتې وخوړه ، تېبس ته لاړ او په زور یې د هغه ځای د حاکم د علیمردان د زوی میرمحمد عرب خور واده کړه. نصرالله چې خبوشان ته لاړ نادر بېرته مشهد ته راغی او د پلار نایب شو. میرمحمد دخور د غچ اخیستنې له پاره مشهد ته راغی او په درو یې د نادر په غوښه کې ځان ځای کړ او همدا چې مهال ګوتو ته ورغی دخپلو څو سوو ملګریو په مرسته یې نادر له څلورو خویندو او ورونو سره ونیو او تېبس ته یې وتښتاوه. تیمور شاه د دې پېښې له اورېدو سره سم میرمحمد ته کلک فرمان ورولېږه او ورروسته یې د مددخان په مشرۍ یوه وسله واله ډله د میرمحمد دخپلو له پاره واستوله. مددخان په مشهد کې میرمحمد کلابند کړ خو د میرمحمد له خوا د بښنې تر غوښتلو او د ډېرو پیسو تر ورکولو وروسته یې لاس ترې واخیست. او میرزا نادر یې راخوشی او هرات ته یې راوست. په هرات کې نادر د هغه ځای د نایب الحکومه او د تیمور شاه د زوی شاهزې محمود په چوپړ کې و ، خو څه موده وروسته چې نصرالله مشهد ته راغی ، دی هم بېرته لاړ او له وروړ سره تر جګړې وروسته توس ته ورسېد ، همدا چې وروړ یې له مشهده ورک شو ، بېرته ښار ته راننووت او د پلار د نیابت دنده یې پرمخ بېوله.

د زمانشاه ابدالي د پاچاهۍ پرمهال د پارس پاچاه آقامحمد خان کاجار پر ۱۲۱۰ کال خوراسان ولایت ته ننووت، شاه رخ یې د هغه له کهاله سره ونیو او مازندران ته یې واستاوه ، خو شاه رخ د لارې په اوږدو کې مړ شو. میرزا نادر چې افغان کارکوونکي و هرات ته ورسېد. زمانشاه د دې پېښې په اورېدو پرغز واخیست ، آقامحمد خان یې د یوه استازي « کدوخان بارکزي » په ورلېږلو و ګواښه او په خپله د لښکر پر چمتووالي لګیا شو. آقا محمد خان پارس ته د زمانشاه د لښکر غځونې انګازې ویوروناوه او محمد حسین « کراګوزلویې » د سفیر په توګه د بښنې غوښتلو له پاره د زمانشاه دربار ته واستاوه او په خپله یې مشهد و نېشاپور ولایتونه خوشې کړل. زمانشاه نوموړی سفیر د یوه پوځي لاریون لېدو ته راوغوښت او بېرته یې ولېږه ، میرزا نادر له خپل وروړ میرزا عباس سره د افغانستان دولت له خوا د مختار الدوله شیرمحمد خان تر څنګ مشهد ته ولېږل شو اود نوموړي ولایت نایب الحکومه توب یې په لاس کې ونیو.

د آقا محمد تر مړینې وروسته (۱۲۱۲) چې فتح علیخان د هغه پرځای کېناست ده هم یوځل دخپل مخکښي آزمېښت تر سره کړ؛ تر نېشاپوره وراندې لاړ او ښار بند یې کړ. بیا زمانشاه طره باز خان د سفیر په توګه ورولېږه او له آقامحمد خان سره د پخوانې تړون یادونه یې وکړه او څرګنده یې کړه چې افغانستان د پارس نیولو هیله نه لري، نو پارس ته هم بویه چې پر مشهد و نېشاپور کارونه لري، که نه نو د دواړو خواوو ترمنځ به د جګړې اور بل شي. فتح علي خان له نېشاپوره تېرېدو ته اړ شو. دا هغه مهال و چې د لویدیځ سیاست ګام پر ګام له ختیځ و شماله په منځنۍ آسیا کې پرمختګ کاوه او په زور یې د نوموړیو هېوادونو په سیاسي ژوندانه کې اغیز ښنده.

د ناپلیون تګلارې، په لویدیځ کې د لومړي الیکساندر د پلار امپراتور پاول لرلید او په ختیځ کې د شاه زمان پوځي چارو هند تر ګواښ لاندې راوستی و ، د ناپلیون استازي کابل و تهران ته لېږل کېدل او سارجن ملکم هم پارس ته راغی ، د پارس فتح علي شاه ومنله چې د افغانستان پر لویدیځ یرغل وکړي او شاه زمان د هېواد دننه بوخت وساتي. دا مهال د زمانشاه مشر وروړ محمود چې په هرات کې نایب الحکومه و او د افغانستان د پاچاهۍ هیله یې لرله ، ځان یې د پارس د سیاست غېږې ته واچاوه؛ پایله څرګنده وه ، د کورنۍ جګړې اور بل او زمانشاه ړوند کړای شو او پرځای یې محمود د افغانستان د پاچاهۍ تاج پر سر کېښوو. دوه کاله وروروسته فتح علي خان مشهد ولایت ته لښکر ولېږه او دلښکر کوماندان محمد حسین د مشهد تر څلور میاشتنۍ کلابندۍ وروسته د (۱۲۱۸) کال دوژې پر یوولسمه د ولایت منځی ونیو؛ افغاني نایب الحکومه میرزا نادر زنځیر تړلی تهران ته ولېږل شو او هماغلته تو ټې ، تو ټې کړای شو؛ دوه زامن یې عباس و ابراهیم ووژل شول؛ درې زامن طهماسب ، خالق ویردی او محب علي رانده یې او بل زوی مصطفی یې بندي کړی شو « ددې کورنۍ د ژوند پېښو د لوستلو له پاره په ایران چاپ مجمل التواریخ کې د مدرس رضوي او زین العابدین لنلیکونه کتلی شئ »

په همدغه تیاره پېر کې مرو ولایت هم له لاسه ووت خو پارسیانو و نه ساتلی شو او د بخارا امیر ته یې ورکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه دیرشم څپرکی

د احمدشاه مړینه

د (۱۱۸٦) کال د رجب شلمه د جمعې شپه

احمدشاه پر ۱۱۷۷ کال له سرهند و پنجابه تر راستنېدو وروسته د لارو د ګڼ شمېر کړاوونو او پوخې ژوندانه له امله چې ده لاره: ناروغ شو. د لارې په اوږدو کې د هواد تودوخې کلکوالي ناروغي ورډېره کړه او پرمخ یې ګڼ شمېر دانې راوختې، چې کندهار ته راورسېد خورا بې جوګې او کمزوری شوی و، نور یې د زلیتابه هغه ځواک وجوکه چې ده د یو ځلوېښت کلن منګ ور وه: نه لرله.

سره له دې چې احمدشاه تر دې وروسته نېژدې شپږ کاله له کندهاره بهر ونه خوځېد، خو خپله پخوانی روغتیا یې بیا و نه مونده، سربېره پر دې هم پر ۱۱۸۳ کال یوځل بیا د هېواد د ننه مشهد ولایت ته لاړ او تر راستنېدو وروسته نور هم بې دمې شو، خو بختور و چې اوس یې ټول هېواد بشپړ تر لاس لاندې او کارکوونکي یې رښتیني او غښتلي ووا ده کړای شول چې په پلاز مېنه کې په هوساینه دمه وکړي. د احمدشاه وروستي ژوند کلونه تر ډېره په اداري او ودانیزو چارو کې تېر شول، ده له ښکلیو ودانیو څخه یوه دده زیارت دی چې په همدغو ورځو کې بشپړ شو.

پر ۱۱۸٦ د احمدشاه ځان ځواک نورهم راتیټ شو، مخکېنی ناروغي یې بیا راوګرځېده او د ډېرو افغاني مؤرخینو د څرګندونو له مخې «آکله» پرې ولګېده. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار د طبیبانو دارو درمل گټور نه وو، احمدشاه له ژوندانه نه لاس ومینځه او په هغه جرگه کې چې د دولت له لویو مشرانو او چارواکیو په گډون یې رابللې وه، د غونډې پام یې د شاهزي تیمور ځای ناستي ته راواړاوه او د هغه پر راتلونکې پاچاهی یې خپله خوښه څرگنده کړه. جرگې داحمدشاه وړاندیز ومانه او له تیمور سره یې د بیعت ساتلو لوړه وکړه.

احمدشاه د همدغه کال پر لومړیو د اوبو او هوا بدلولو له پاره له خپلې کورنی سره د توبه غر خوا د کندهار ښار په ٤٥ میلی کې سهیل ختیزي سیمې «معروف» ته کډه یووړه، خو دا چې د برخلیک لاس دی په مرگ محکوم کړی و، هره ورځ یې هغې بوږنوونکې شیبې ته ورنږدې کاوه. دا مهال تیمور له هراته د پلار لیدو ته راروان شو، خو احمدشاه دی د کندهار و هلمند ترمنځ د «واشیر» له سیمې بېرته هرات ته ستون کړ، وایي چې دا کار د وزیر شاه ولیخان په لمسانه وشو، ځکه چې دده زوم شاهزی سلیمان همدا چې د احمدشاه وروستی سلگې وې، ځای ناستي ته چمتو شوی و. شاهزی تیمور هم د پښتې په آر پوهېدلی او له هماغې ورځې یې شاه ولیخان له پامه بد شو. احمدشاه د رجب د میاشتې په لومړیو کې له هرځه ولوېد او د هماغې میاشتې پر شلمه د جمعې پر شپه یې د ژوندانه پر یو پنځوسم کال تل تر تله له دې نړۍ نه کډه وکړه او یو ملت یې د خپل ویر پر تغره کیناوه.

ده خپل نیمایی ژوند د خپل هېواد و ملت د سیاسي بنسټونو د پیاوړتیا په لار کې تېر کړی و او په پای کې یې د څه د پاسه څلوېښتو میلیونو وگړیو، شتمنو زېرمو او پیاوړیو سرتېریو یو لوی هېواد تر شا پرې ایښی و. دده ستر پاچاه مړینه په ټول افغانستان کې لوی ویر و غم و چې هر افغان یې د زړه له کومې وډرداوه.

د احمدشاه جنازه له توبه غر نه کندهار ښار ته خواجه سرایا قوت راوړه او وروسته له هغې چې یوه شپه په شاهي ارگ کې و او د لمبوني او کفن چارې یې لوی وزیر شاه ولي خان وشاهزي سلیمان بشپړې کړې، د هغې پر قیمتي او ښکلې مانۍ په لاندېنې پوړ کې چې احمدشاه د همدې موخې او سپېڅلي خرقې د ځای پر ځای کولو له پاره جوړه کړې وه، په ملي او رسمي درانه دود خاورو ته وسپارل شو. خو د احمدشاه ترمړینې وروسته سپېڅلې خرقه دې ودانۍ ته رانه وړل شوه او په هماغه پخوانۍ ځای کې پاتې شوه چې تر ننه په کې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته دیرشم څپرکی

داحمدشاه ځای ناستی

احمدشاه تر خپلي کلکي او وروستی ناروغی پوري ځای ناستی ونه ټاکه ، سره له دي يې هم خپل مشر زوی شاهزی تیمور د دولت په ارزښتمنو چارو کي ورګډاوه او روږدی کاوه، ځکه احمدشاه نه غوښتل هغه دود چې تل مشر زوی د پلار ځای ناستی ګڼي؛ ناپلی پريږدی، که څه هم چې دغه ځای ناستی ترځان غوره او وړ ، خو کشر ورور ولري.

احمدشاه چې د بیا روغېدو هیله له لاسه ورکړه د تېرمهال د ساتلو له پاره يې په غیابي دول جرګې ته تیمور د ځای ناستي په توګه ورو پېژاند او لکه مخکي چې وویل شول، هماغلته د غونډي له خوا ومنل شو.

دا مهال شاهزای تیمور د هرات نایب الحکومه و او د مروې او مشهد ولایت چارې يې څارلې. پرځای يې د احمدشاه دويم زوي شاهزی سلیمان په کندهار پلازمېنه کي و او د پلار تر مړيني وروسته د خپل خسر وزیر شاه ولیخان په مرسته د افغانستان پرپاچاهی کېناست. د وزیر پلویان وايي چې شاه ولیخان په دي اړه د سملاسي سمون له ساتلو پر ته بله موخه نه لرله او همدا چې تیمور پاچاهي ته راپورته شو؛ وروسپارل شوه ، خو دا يوه استدلالي څرګندونه ده ، چې لاسوند کېداي نه شي. په هر دول ، نوموړي وزیر سلیمان د هېواد د پاچاهۍ ور ګانه خو هغه نه غوښتل چې دغه مقام په وینو وساتي ، ځکه همدا چې سلیمان وپوهېد چې تیمور د هرات له اوردو سره راخوځېدلی او ولس هم د احمدشاه مشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی غواړي، په خورا سره سینه له دې غوښتنې څخه پرشا شو او د کورنی لانجې د اور د مخنیوي له پاره یې مشر ورور ته غاړه کېښووه.

تیمور شاه هم تر هغې چې ژوندی و د خپل ورور د غه پتمن چلند یې هېر نه کړ، خو په خواشینی سره ښایي وویل شي چې د شاه ولیخان« هاغه بیساري افغاني وزیر » په اړه یې خورا ناوړه بې باکي وکړه او هغه یې له خپلې رښتینې کورنی سره د «انکو» او «اسلامي» نومیو په لاسونو چې د وژونکیو دنده یې اخیستې وه؛ وواژه.

تیمور شاه د دغه وزیر پر وژلو سربېره چې د پلار ښی لاس یې و، سپاه سالار سردار جانخان هم چې د احمدشاه بل لاس ګڼل کېده؛ له کاره وغورځاوه.

تیمور شاه نهٔ‌ږدي (۳۲) کلن و چې په کندهار کې یې د پاچاهی لوی تاج پر سر کېښوو او د غه اوچت مقام یې دوه ویشت کاله وساته. د تیمور شاه مهال تاریخي سپړنې د دغه کتاب له دندې څخه بهر دي، ښایي یوازې همدومره وویل شي چې تیور شاه عیاش و هوسا غوښتونکی پاچاه و او د خپلې پاچاهی په ترڅ کې داسې تېروتنې تر وشوې چې پر افغانستان باندې یې د هغه د زامنو په پېر کې توري وربخې راوستې. هېره دې نه وي چې تیمور شاه د خپلې دوه ویشت کلنې پاچاهی په لړ کې زیار ویوست هغه هېواد چې له پلاره ورته پاتې و، بشپړ خپل زوی ته پرېږدي. تر هغې چې تیمورشاه ژوندی و پرې یې نه ښوه چې افغانستان درون تاوان وګالي، په دې لار کې یې د بخارا د اوزبکو، د پنجاب د سیکانو او د کشمیر و ملتان ه بلواګرو پروړاندې ګڼ شمېر جګړې وکړې او په ټولو کې همدی بریالي هم و.

تیمورشاه چې پلازمېنه یې له کندهاره کابل ته راوړې وه، تر مړینې وروسته هماغلته د کابل د چارباغ په نومیالی ودانی کې ښخ شو. «څوارلسم انځور کتلی شئ»

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځ

١- محمد حيات خان، « حيات افغاني » دلاهور چاپ ١٨٦٥ زکال.
٢- شير محمد خان گنډاپوری« خورشيد جهان » د لاهور چاپ ١٨٩٤ زکال.
٣- « تذکرة الملوک ».
٤- نواب حافظ محبته خان « رياض المحبته ».
٥- سلطان محمد خان خالص« تاريخ سلطاني » د بمبيي چاپ ١٢٩٨ هـ.
٦- محمد سعادت خان« خصايل السعاده » د لکهنو چاپ ١٨٥٥ زکال.
٧- محمد قاسم فرشته« تاريخ فرشته ».
٨- بايزيد روښان« حالنامه ».
٩- اخون درويزه ننگرهاری« تذکرة الابرار و الاشرار » د پېښور چاپ ١٣٠٩ هـ.
١٠- مؤبد شاه زرتشتي« دبستان مذاهب » د بمبيی او کانپور چاپ ١٢٩٢ هـ ١٩٠٤ زکال.
١١- ميرزا عباس خان اقبال« تاريخ عمومي » دويم چاپ تهران ١٣٠٥ ل.
١٢- ابن محمد امين ابوالحسن گلستانه « مجمل التواريخ بعد نادريه » د لندن چاپ ١٨٩٦ کال. او د مدرس رضوي او زين العابدين له لمنليکونو سره د تهران چاپ ١٣٢٠ ل.
١٣- ميرزا محمد مهدي استرآبادی« جهانگشای نادری » د بمبيي چاپ ١٣٠٩ هـ.
١٤- محمد حسن « مرأت الاشباه » د اودي چاپ.
١٥- منشي عبدالکريم علوی« تاريخ احمدي ».
١٦- سيد جمال الدين افغان« تتمة البيان فی تاريخ الافغان » د مصر چاپ ١٩٠١ زکال.
١٧- سارجن ملکم« تاريخ ايران » د هند چاپ ١٩٦٨ ز.
١٨- « کابل کالنی » ١٣١٥ ل کال د کابل چاپ.
١٩- محمد حسن آزاد « نگارستان فارس » د لاهور چاپ ١٩٢٢ ز.
٢٠- سرپرسي سايکس« تاريخ مختصر ايران » د اصفهان چاپ.
٢١- اميرعبدالرحمن خان« تاج التواريخ » د بمبيي چاپ ١٣٢٢ هـ.
٢٢- « د کابل مجلې دويمه ټولگه » د کابل چاپ ١٣١١ ل (افغان درهندوستان« غبار »)
٢٣- ميرزا حسين فروغی« تاريخ ايران » د پارس چاپ ١٣١٨ س.
٢٤- منشي غلام حسين« سيرالمتأخرين » د لکهنو چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵- «د کابل مجلې لومړی ټولګه» ۱۳۱۰ ل (د «غبار» لس لیکنې).

۲٦- «لومړنی کابل کالنی» ۱۳۱۱ ل (تاریخچهٔ افغانستان «غبار»).

۲۷- «مکتوبات شاه فقیرالله علوی» د لاهور چاپ.

۲۸- «د کابل مجلې ټولګه» ۱۳۱۷ ل.

۲۹- ابوالفضل «تاریخ بیهقی» د کلکتې چاپ ۱۹٦۲ ز.

۳۰- میرزا فیض محمد خان «سراج التواریخ» د کابل چاپ.

۳۱- مرتضی حسین بلګرامی «حدیقة الاقالیم» د لکهنو چاپ ۱۲۹٦ هـ.

۳۲- جرجي زیدان «تمدن الاسلام» د قاهرې چاپ ۱۹۰۲ ز.

۳۳- «تاریخ سیستان» د تهران چاپ ۱۳۱٤ ل.

۳٤- «شمس النهار» د افغانستان لومړنی ورځپانه ۱۲۹۲ س.

۳۵- احمد علي خان کهزاد «رسالهٔ مسکوکات افغانستان درعصر اسلام» د کابل چاپ ۱۳۱۹ ل.

۳٦- امرنات «ظفرنامهٔ رنجیت» د لاهور چاپ ۱۹۲۷ ز.

۳۷- قاسم علي «محاربهٔ کابل و کندهار» د اګرې چاپ ۱۲۷۲ هـ.

۳۸- سیدالطاف علي «حیات حافظ رحمت خان» دبواني چاپ ۱۹۳۳ ز.

۳۹- سید ابوظفرندوي «تاریخ مختصر هند» د هند چاپ ۱۹۳٤ ز.

٤۰- منشي غلام حسین «سیرالمتأخرین» د نولکشور چاپ.

٤۱- History of Afhanistan from the earliest period to the oputbreak of the war of 1878 By colonel G.B Mallson, C.S.I London 1878.

٤۲- History of india for Junior classes By E. Marsden B.A London - 1910.

٤۳- Afghanistan from Darus to Amanullah By L.T General Sir George macmann London 1929.

٤٤- The Encyclopaedia of islam London - 1927.

٤۵- A Grammer of the pukhto (pushto) By captain H. Raverty London.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انځورونو نیولیک

١- داحمدشاه بابا د مور «زرغونې انا» قبر.
٢- افغان احمدشاه بابا.
٣- داحمدشاه بابا امسا، جګړه یزه خولی او مټ بند.
٤- رنګ شوی پخوانی کندهار ښار.
٥- د شیرسرخ زیارت، پر پاچاهی باندې د احمدشاه د تاکل کېدو ځای.
٦- د احمدشاه پرېګړی غنم ورېی تومبل کېږي.
٧- د کندهار په کوکران کې د میرویس نیکه زیارت.
٨- د احمدشاه مهال دودیزې وسلې.
٩- د احمدشاهي کندهار نوی ښار.
١٠- په نوي ښار کې د احمدشاه شاهي جومات.
١١- په کندهار ښار کې د احمدشاه ، بابا زیارت.
١٢- د احمدشاه مهال د لرګین کاری یوه بېلګه.
١٣- په کندهار کې د حضرت محمد (ص) د سپېڅلې خرقې ودانی.
١٤- د کابل ښار په چارباغ کې د احمدشاه د ځای ناستي «تیمورشاه» قبر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وېي پانګه

آر- اصل، رهبنه، بېخ، قاعده
آزموینه- امتحان، آزمون.
اتل- قهرمان، پهلوان.
اند- فکر، نظر
اډه- چاوني، پوځي قراګاه، ګارنېزیون.
اروا- روح
اړنګ- شک
اړیکې- رابطه، تماس
اغوستن- کالي، جامې، لباس
اغېز- تاثیر
الواک- نظر، فکر، ایډیا
اټکل- پیش بیني، لرلید
اوتا- وضع، حالت، شرایط
اوسار- څرګند، ښکاره
اوډل- پیل، ترتیب
اورني- آتشین
اوم- خام، کچه
بډ- سیال، مخالف
بدرګه- معیت، مؤکب
برسېره- ښکاره، مکشوف
برید- حد، پیل، حمله، هجوم
بڼه- قیافه، شکل، څېره
بلنوم- لقب
بولنه- لارښونه، کومنده
بوختیا- مشغولیت
بېلګه- مثال، نمونه، ماډل، سمبل
تم- ولاړ
تاړاک- یرغل، حمله،
پانګه- پیسې، سرمایه، کاپیتال
پایله- نتیجه، نچوړ
پرغز- قهر، غصه، غضب

پرګنې- تودې، خلک، بشري ډلې
پنه- اوبول، خړوبول
پلاز- تخت
پلازمېنه- پای تخت
پلارناستی- جلوس
پنه- خړوبول، ابیاری
جوړښت- تشکیل
جوکه- انرژي، قبوه، کارمایه.
جوګه- وړ، ماوی، قابل، مطابق، طبق حال
ختیځ- شرق
ختېز- شرقي
خوندیینه- خزانه، میانې، کیسه، سیف
ځای ناستی- ولی عهد، جانشین
څان سپارله- تسلیمېدل
څري- جاسوس، مخبر
څنې- له، از
څینې- بعضی
څواک- قوت، قدرت
چارواکی- لوی مامور
چوپړ- خادم، نوکر
چاوني- ګارنېزیون، اډه، قرارګاه
څارن- مراقبت، ناظر
څرک- نښه، علامه، درک، پته
دروه- خیانت، ټګي، دوکه، غوولو
دریغ- منبر، ستېج، محراب
دمنی- تفریحی
ډال- سپر، مانع
رمبی- جنډه، بیرغ
روږدی- آوخته، عادي
ریونده- مایل، سرشېب، نیمه راست
زباب- ثابت، متنه

PROPERTY OF ACKU 8242

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوکړه- تولد، زېږېدل
زېرمه- ذخیره، ډیپو، تحویلخانه، ستوک.
ژمن- متعهد
ژمنه- تعهد، قول، پیمان،
ساری- مثال، بېلگه، نمونه، ماډل
ستونزه- مشکل، تنگخه
سربرید- سرحد
سربېره- علاوه
سکالو- موضوع
سمون- نظم، تنظیم، تامین
سنېکیا- یو ډول زهر
سیال- رقیب
شاهزی- شاهزاده
شاهزی- شاهزادگی
شولت- ذوق، سلیقه
ښکیلاک- سیطره، نفوذ، استعمار
ښیندل- غورځول، شنل، اچول
گواښ- خطر، آسیب، ضرر
لاریون- مارش
لامل- علت، سبب
لرلید- دورنما
لویدیځ- غرب
لویدیز- غربي
لېږدوني- انتقالات
متره- غیرت، قدرت، توانایی، وسه
منځ- قرارگاه، زړه، مرکز
منځوی- میانجي ریبار، متوسط، رابط
منځی- مرکز، زړه، قرارگاه، نقطهء ثقل
منگ- عمر
موخه- هدف
نغتی- پټ، ناخرگند.
ننگېرل- احساس
نیاو- عدل
واټن- فاصله
وړتیا، قابلیت، توانایی
وړ- قابل، مطابق، طبقحال، مستحق، مساوي
وېر- ماتم- غم
وړاندیځ- پیشنهاد
وړاندیز- پیشنهادي
وگړي- پرگني، خلک، تودې، انساني ډلې
هممهالی- همعصر، همزولی
هینېن- هک، حیران، تعجب
هیبنده- عجیب، بې ساري، شگفت
یرغل- حمله، هجوم.
یرغمل- اسیر، بندي
یون- سفر، حرکت، تگ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا د عشق له وینو دک شوه ځګرونه
ستا په لاره کښې بایلي ځلمي سرونه

که هر څو مې د دنیا ملکونه دې بر شي
زما ځخه هېر نشي د استانبل ګلي باغونه

رقیب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چه په تورو پښتانه کا ګذارونه

تاته راسمه زړګی زما فارغ شي
بې له تا مې اندېښنې د زړه مارونه

د دهلي تخت هېرومه چه را یاد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه

که تمامه دنیا یو خواته بل خوا یې
زما خوښ دي ستا تش ډګرونه

"احمد شاه" به دغه ستا قدر هېر نکا
که ونیسي د تمام جهان ملکونه

لیکونکی: عزیزالدین وکیلي پوپلزی ۱۳۴۲

دانش کتابخانه - دهکی نعلبندی
قصه خوانی - پشاور تیلفون: 2564513

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library